

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ESAT KORKMAZ

ANSİKLOPEDİK

**ALEVİLİK
BEKTAŞİLİK**

TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ

ANT

-ANSİKL. **Sofuyan meydanı**, **sofra süreği**, **musahip kavline girme** ve **kızılbaş meydanı** adlarıyla da bilinen alevi meydanı, beş şekilde açılır: Bir **dede** ya da **konuk** geldiğinde (**Mihman meydanı**); köy halkının toplanması durumunda (**sohbet** ya da **muhabbet meydanı**); **muharrem** ayında (**Kerbela meydanı**); **alevilik-bektaşilik**'e kabul durumunda (eş ya da **nasip meydanı**); ya saklanmış bir işi yapanın yargılanması ve cezasının verilmesi halinde (**düşkünlük meydanı**).

ALEVİLİK a. **Hz. Muhammet**'i izleyen üç **halifeyi** tanımayan, **Hz. Ali**'yi **halife** ve **imam** kabul eden, onun soyundan gelen ya da izindenden giden tüm **bâtini mezhep** ve **tarikatlari** kapsayan, kendilerine özgü kural ve **törenleri** bulunan dinsel-siyasal inanç sistemi. (ANSİKL.) [1]

* **Alevilik-Bektaşilik**: **Hz. Muhammet**'i **mürşit**, **Hz. Ali**'yi **rehber** ve **Hacı Bektaş Veli**'yi **pir** kabul eden, geleneksel alevilik'i hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumlayarak *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran, **Anadolu**'ya özgü dinsel-siyasal-düşünsel inanç sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] Alevilik'in ortaya çıkışı, **Hz. Muhammet**'in ölümüyle başladı (632): Kimin **halife** olacağı konusunda *Müslümanlar* ikiye ayrıldı; bir bölümü, **Hz. Muhammet**'in soyundan geldiği savıyla **Ali**'nin **halife** olması gerektiğini ileri sürerken, diğer bölümünü *Ebubekir*'i tuttu.

Hz. Ali, **Hz. Muhammet**'in defniyle uğraşırken, **Ömer**'in de yardımıyla *Ebubekir* **halife** seçildi. Haksızlığa uğradığı kanısında olan **Ali**, başlangıçta *Ebubekir*'e **biat** etmedi; karısı **Fatma**'nın ölümünden sonra görüşlerini saklı tutmak koşuluyla *Ebubekir*'i, aynı gerekçeyle yerine geçen **Ömer**'i, onu izleyen **Osman**'ı **halife** olarak tanıdı. **Osman** öldürülünce, yandaşlarının da baskısıyla **Ali** **halife** seçildi: **Osman**'ın öldürülmesinden **Ali**'yi sorumlu tutan **Osman** yandaşları (**şia-i Osman**), **Ali** yandaşlarına (**şia-i Ali**) karşı saldırıya geçti. **Ali**'nin **halifeliğini** tanımayan *Suriye Genel Valisi Muaviye*'yle **Ali** yandaşları arasındaki çatışma savaşa dönüştü: İkisi arasında-

ESAT KORKMAZ

**ANSİKLOPEDİK
ALEVİLİK
BEKTAŞİLİK
TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ**

ANT YAYINLARI
Kumrulu Yokuşu Sokak
No: 24/2 Cihangir/İSTANBUL
Ücretsiz PDF Kitap Alın: <https://rantey.org>
Tel: 0 212 249 12 30

Dizgi: AR

BASKI : A

2 . Baskı : 1994 İstanbul

KISALTMALAR

a. - Ad

Ar. - Arapça

be - Belirteç

cüm. - cümle

Esk.Tr. - Eski Türkçe

Fars. - Farsça

Lat. - Latince

Osm. - Osmanlıca

s. - Sıfat

Tr. - Türkçe

ünl. - Ünlem

Yun. - Yunanca

ESAT KORKMAZ

1946'da *Manisa/Demirci/Gömeçler Köyü'nde* doğdu. 1965-66 öğretim döneminde *İ.Ü. Orman Fakültesi'ne* girdi. *Fikir Kulübü Yönetim Kurulu* ve son dönem *Devrimci Gençlik Federasyonu (Dev-Genç) Genel Yönetim Kurulu* üyeliklerinde bulundu. *Devrimci İşçi Birliği* ve *Kazdağı Orman İşçileri Sendikası'nda* yöneticilik yaptı.

12 Mart sonrası *Türkiye Halk Kurtuluş Partisi - Cephesi (THKP-C)* ve *Dev-Genç* davalarından yargılandı. 1974 siyasal affıyla cezaevinden çıktı. Bir süre *Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin (TSİP) Zeytinburnu İlçe Başkanlığı'nda* bulundu ve bu partinin yayın organları olan *İlke* ve *Kitle'nin* yazı kurulunda görev aldı.

1976'da verilen haktan yararlanarak *Orman Fakültesi'ni* bitirip *Orman Yüksek Mühendisi* oldu ve 1980'ne değin *Orman Bakanlığı'nın* çeşitli birimlerinde çalıştı.

12 Eylül sonrası siyasal görüşleri nedeniyle görevinden atıldı. O günden bu yana *Babiali'de* yazar-araştırmacı olarak çalışmaktadır.

ÖNSÖZ

Alevilik-Bektaşilik Terimleri Sözlüğü, alanında bir ilk çalışma durumundadır. Her ilk çalışmada olduğu gibi kimi eksiklikler içermesi doğaldır. **Sünni** dünyaya karşı sürekli savunma içinde kalma-ları nedeniyle yazılı metin akışından çok, kuşaktan kuşağa anlatma biçi-minde gerçekleşen geleneksel kanallarla beslenen **alevilik-bek-taşilik** genelinde, *terimleme* yapmanın zorluğu ortadadır.

Bu çalışma, her türden zorluğun bilincinde olarak, eksiksizi kusur-suzu beklemek yerine yapılabilir olanı bir ucundan yakalayarak, konuy-la ilgili *terimleri* saptayıp **alevilik-bektaşilik** felsefesini kucakla-yan bir *terim dili* yaratmak amacıyla yapıldı.

Bunu sağlamak için;

1- Kaynakçada verilen yayımlar taranarak *alfabetik terim dizini* oluşturuldu.

2- Aynı yöntemle belirlenen *kalıp kullanım durumundaki sözcükler* ve *kalıp sözler*, alfabetiğindeki *maddebaşı* altında yine *alfa-betik* olarak sıralandı.

3- Önemli *maddebaşı*, *kalıp kullanım durumundaki sözcük* ya da *kalıp sözlerde* kısa **ansiklopedik** bilgiler verildi.

4- *Terimin* geldiği dil kaynağını göstermek ve bu yolla okuyucuyu üretici kılmak için *maddebaşlarına etimoloji* verildi.

5- Okuyucuyu *Arapça*, *Farsça* ve *Osmanlıca* sözlüklere başvur-maktan alıkoymak için, *kalıp sözlerde* geçen kimi sözcükler, *terim* değeri taşımasına karşın *dizine* alındı.

6- Yine aynı amaçla kimi *maddebaşlarına*, *kalıp kullanım duru-mundaki sözcüklere* ya da *kalıp sözlerle* parantez içinde, *sözlük* ya da *sünni* karşılıkları verildi.

7- Metin akışı içinde, *dizine giren maddebaşı*, *kalıp kullanım duru-mundaki sözcük* ya da *kalıp sözler* **bold** (siyah) olarak; *dizine* girme-mesine karşın, vurgulanmak istenen *ad*, *söz* ya da *söz kalıpları* **italik** olarak öne çıkarıldı.

Okuyucuya yararlı olmak dileğiyle...

Esat KORKMAZ

Nisan - 1993

**Etimoloji konusunda katkılarını
esirgemeyen Dr. Sermet Sami Uysal'a,
kaynak taraması ve son okuma yaparak
büyük destek veren İpek Baysan'a
teşekkür ederim.**

A

ÂB Fars. (*âb*) a. Su.

***Âb-ı beka, ab-ı cavit, âb-ı cavidan, âb-ı hayvan, âb-ı hızır, âb-ı zindegi: Abıhayat.**

***Âb-ı harabat** (Meyhanelerin suyu, şarap): Hak nurunun, **zahir** ve **bâtın**'daki bulanıklığı temizlemesiyle ortaya çıkan saf ve temiz olma durumu.

***Âb-ı revan** (Akarsu): Ezeli ilgi ve bağlantıdan haberli olmayla beliren ve arka arkaya gelen gönül rahatlığı.

***Âb-ı ruy** (Yüz suyu): **Tanrı yolu**'ndaki **tarikât yolcu-su**'nun gönlüne **gayb**'tan gelen **ilham**.

***Âb ü dane** (Su ve habbe):

1- Herkesin kısmetine düşen su ve ekmek.

2- Hırsın ve tamahın kötülüğünü, olanla yetinmenin erdemini belirtmek için "*bir hırka bir lokma*" anlamında kullanılır.

ABA Ar. ('*abâ*) a. 1- **Dervişlerce dervişlik**'in simgesi kabul edilen ve elbise üzerine giyilen, abadan yapılmış yakasız, önü açık, uzun geniş kollu üstlük. (ANSİKL.)

2- **Dervişlik.**

***Aba giymek: Dervişlik'e girmek, derviş olmak.**

-ANSİKL. **Aba**, dünya malına önem vermeme, elde bulunanla yetinme simgesidir.

ÂBÂ Ar. (*âbâ* < *eb*, ata, baba'nın çoğulu) a. **Yüksekteki babalar** (atalar.)

***Âbâ-yı seba**: **Yedi gezegen** ya da **yedi baba** (ata)

***Âbâ-yı ulviye**: **Dokuz gök** ya da **dokuz baba** (ata)

ABÂPÛŞ Ar. + Fars. (*'abâpûs* < Ar. *'abâ*, abadan yapılmış giysi ve Fars. *pûş*, giyen) a. **Tarikat'a bağlı derviş**.

ABBASÎ Ar. (*'abbâsî* < Hz. Muhammed'in amcası *Abbas bin Abdülmuttalip*'in adından) a. **Abbasiler** hanedanından olan kimse, topluluk.

ABBASÎLER a. Emeviler'den sonra İslam devletinin başına geçen **halife** hanedanı (750-1258).

ABD Ar. (*'abd*, kul) a. *İnsan-Tanrı-evren* özdeşliğinde, **Tanrı'nın** insan biçiminde nesnelleşmesi olarak algılanan ve **tanrısal** bir görünüş niteliği taşıyan. *Konuşan Tanrı* durumundaki insan varlık.

ABDAL Ar. (*ebdâl* < *bedil* ya da *bedel*'in çoğulu) a. 1- Kendini **Tanrı** yoluna adayarak dünya işleriyle ilgisini kesen kimse; **Tanrı eri**. 2- Dünyanın manevi düzenine yön vermeleri için **Tanrı** tarafından gönderildiğine inanılan, **âlem**'ler arasında dolaşabilen, konum ve durum değiştirebilen kimse. (ANSİKL.) 3- Kimi **derviş** şairlerin adlarının başında ya da sonunda *mahlas* olarak yer alır. 4- **Abdallar**'dan olan kimse.

-ANSİKL. **Tanrı** seçtiği kimi kullarını, dünyanın manevi düzenini yönlendirmek için görevlendirdi. **Ricâl ül-gayb** adıyla anılan bu ermişler **yedi** ya da **kırk** kişiydi. Halk söylencelerinde adı geçen **yedi abdal**, **yedi yıldızdaki** ya da **yedi gezegendeki** gizi betimler. Az konuşmak, az yemek ve halktan ayrı yaşamak vb. özellikleriyle belirgin

abdallar'ın görevi, insanlara yardım etmektir. İlgili hadislerde onların bu aşamaya iyilik ve cömertlikle ulaştıkları, birbirlerinin yerine geçtikleri, kendi yerlerine birini bedel bırakarak diledikleri yere gidebildikleri belirtilir.

ABDAL MUSA (XIV. yy'da yaşamış **Abdal Musa Sultan** adıyla da anılan **Rum abdalları**'nın önde gelen dervişi)

***Abdal Musa ayini**: **Hacı Bektaş Veli**'nin halifesi kabul edilen **Abdal Musa** adı'na düzenlenen tören. (ANSİKL.)

***Abdal Musa cemi**, **Abdal Musa kurbanı**: **Abdal Musa ayini**.

***Abdal Musa postu**: **Meydan**'daki on iki post sıralamasında yer alan, **ayakçı makamı**.

***Abdal Musa velayetnamesi**: XV. yy'da yazıldığı kabul edilen; **Abdal Musa**'nın doğumuyla başlayan, **Teke** yöresine gelişi ve buralarda gösterdiği **kerametler**le devam eden, **halifelerine icazet vererek** onları çeşitli yerlere göndermesiyle son bulan, yazarı belirsiz küçük hacimli bir yapıt.

-ANSİKL. **Cem ayinleri**; **İkrar verme ayini**, **görgü ayini**, **musahip ayini** ve **Abdal Musa ayini**, olmak üzere genelde dört bölüme ayrılabilir. Bunların dışında kimi bölgelerde **koldan kopma**, **dardan indirme** adı altında kurbanlı toplantılar yapılmaktaysa da bunlar diğerleri denli yaygın değildir.

Cem ayinlerinde kurban temel öğedir; bu nedenle cemler genellikle "**kurban**" adıyla anılır; **İkrar kurbanı**, **görgü kurbanı**, **musahip kurbanı**, **Abdal Musa kurbanı** gibi.

Abdal Musa ayininde, kural olarak bir yola alınma ya da **görgü** amacı yoktur. Kimi bölgelerde, her hafta, perşembeyi cumaya bağlayan gece, **Abdal Musa ayini** yapmak gelenektir. Kimi durumlarda, daha çok kış aylarında, seçilmiş bir gün olmadan; gelen **kurban** isteklerini yerine getirmek "**dede**" ya da başka bir "**konuk**" geldiğinde köy halkını bir araya toplamak, dargınlıkları önlemek, sorunları çözmek gibi amaçlarla **Abdal Musa ayini** yapıldığı da olur.

Abdal Musa **ayin**lerinde, **kurban** ve diğ er masraflara, **ayinde** bulunanların tümü katılır: Bu ayinde kural olarak **on iki hizmet** yerine getirilir; ancak belli bir amaçla yapılmayan Abdal Musa **cem**lerinde **dua**, **düvaz** ve **kurban** **tekbirlemekle** yetinilir,

ABDALAN Ar. - Fars. (*ebdālān* < Ar. *ebdāl*, Fars. - *ān*) a. **Abdallar**.

***Abdalan-ı Rum; Rum abdalları.**

ABDALLAR a. 1- *Türkiye, Azerbaycan, İran, Afganistan, Türkmenistan ve Çin Türkistanı*’nda yaşayan, *Türk* asıllı kimi topluluklara verilen ad. (ANSİKL.)

2- Rum abdalları.

-ANSİKL. Bugün **Anadolu**’nun kimi yörelerinde, kendilerine **abdal** adını veren göçebe **alevi** topluluklar yaşar. Abdallar, tahtacılık ve kerestecilik bilmezler; önemli bir kesimi, köy ve kentlerde dilenerek geçinir; bir bölümü ise kalburculuk, elekçilik, çalgıcılık, türkücülük, şarkıcılık ve köçeklik gibi uğraşlarla geçimlerini sağlarlar.

ABDALLIK a. **Abdal** olma durumu; **abdal** olmanın gereklerini yerine getirme.

ABDEST Fars. (*ābdest* < *āb*, su ve *dest*, el) a. **Taharet-i sugra**.

***Abdest erkânı:** **Ayin-i cem** öncesinde, **ikrar** verecek olanların ya da üst üste üç yıldan fazla **hizmet görmemiş, baş okutmamış** durumda bulunanların **hizmete gelişlerinde**, onların “**arınması**” için yapılan tören. (ANSİKL.)

***Abdest vermek:** **Hizmete gelenin kurbanını tığlama**’dan önce; suyla ıslatılan sağ elle ön sağ ve ön sol ayağının dizinden aşağıya sıvazlanması, yüzünün yıkanması, ardından sağ ve sol arka ayaklarının suyla ıslatılması, daha sonra kuyruğunu yukarı kaldırarak altına elle su serpilmesi biçiminde uygulanan bir yöntemle kutsamak.

-ANSİKL. **Abdest erkânı**’nda, **ikrar** verecek olanın ya da **hizmete gelenin kurbanı meydan**’a sokulur: Bu sırada nefesler

okunur, sazlar çalınır; **kurban**, **Dede**'ye götürülür ve onun tarafından **tekbirlenir**; daha sonra kucaklanarak yere bastırılmadan taşıyıp **abdest verildikten sonra tıglanır**.

ABDİYET Ar. ('*abdiyet*, kulluk < '*abd*, kul ve *-iyet*) a. 1- **Hakk**'a kul olduğu için başkasına kul olmayan **Hz. Muhammet**'in yüce makamı. 2- İnsanoğlunun sahip olduğu manevi **mertebelerin** en yükseği.

ABIHAYAT Fars. + Ar. (*âb-ı hayât* < Fars. *ab*, su; *-ı*, tamlama eki ve Ar. *hayât*, yaşam) a. 1- Yaşam suyu, dirilik suyu, ölümsüzlük suyu. (ANSİKL.) [1]

2- Evrenin sırlarını bilme, kavrama gücü. (ANSİKL.) [2]

3- Uyarıcı'dan alınan bilgi; **gönül bilgisi**. (ANSİKL.) [3]

-ANSİKL. [1] *Nizami*'nin *İskendernamesi*'nde, *Ali Şir Nevai*'nin *Sedd-i İskenderi*'sinde ve kimi *mesnevilerde* anlatıldığına göre; abihayatı bulmak için *İskender*'in yaptığı yolculuğa **Hızır** da katılır ve **şeb-çerağıyla** ışık saçarak ona yol gösterir; önden gittiği için daha önce abihayatı bulur ve bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşur; haber vermek için işaret koyacağı sırada çeşme yok olur.

-[2] Abihayat söylencesi, **evrensel** bir özlemi dile getirirken, aynı zamanda insanoğlunun hiçbir biçimde ölümsüzlük kazanamayacağını anlatır.

-[3] **Alevilik-bektaşilik** inancında ise abihayat, tanrısal sırları kavrama gücü, **bâtını** anlayan **sezgisel akıl** ya da **uyarıcı**'dan alınan bilgi olarak algılanır.

ABIKEVSER Fars. + Ar. (*âb-ı kevser* < Fars. *âb*, su; *-ı*, tamlama eki ve Ar. *kevser*, Cennet'te aktığı düşünülen su) a. (Bolluk suyu, mutluluk suyu, verimlilik kaynağı) **Cennet**'te, **Hz. Ali**'nin kendini sevenlere, kendi yolundan gidenlere sunacağına inanılan şarap, içki.

ABÎD Ar. ('*abîd*, kullar < '*abd*'ın çoğulu) a. **Abidler**.

ABİDLER a. **İnsan-ı kâmil** aşamalarından ilkinin temsil eden, **şeriat kapısı**yla özdeşleştirilen ve kökenlerinin **hava** olduğu kabul edilen, dört tür insandan ilk tür insanlar.(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Makalat** ve **Vilayetname**'de, Allah'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikât kavmi** olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan, dört kapı ve dört ögeyle temsil edilir: **Abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler**, **tarikât kapısı** ve **ateş**; **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

ACEM Ar. ('*acem*, yabancı) a. **İran** halkı, özellikle **İran**'ın **Fars** ırkından olmayan yerli halkı ve bu halktan olan kimse.

ADAK a. Bağlı bulunulan tekkeye, gelenekler gereğince, ortaklaşa yararlanım için yapılan bağış.

***Adak akçesi**: Bir **alevi-bektaşî** tarafından, herhangi bir dileği için **Baba**'ya ya da **Çelebi**'ye verilen para.

***Adak kurbanı**: **Kurban** edilmek üzere adanan hayvanın tığlanması sırasında yapılan tören.

***Adak muhabbeti**: Bir **alevi-bektaşinin**, bir işinin olması ya da gerçekleşmesi için, **gönülden koparak** bir adakta bulunması durumunda yapılan **muhabbet** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Muhabbet** yapılacağı herkese duyurulur. **Muhabbet** sahibi **kurbanı tığlar**; yemekler pişer ve **muhabbet** sofrası kurulur. Okunan bir **nefes**'le **muhabbetin** başladığı bildirilir: Bu **nefes**, ayrı ayrı ezgiler halinde **Üçler** aşkına üç kez okunduktan sonra **muhabbet** devam eder. **Muhabbetler**'de, kalabalığa göre sofralar kurulur: **Mürşit** sofrası en baştadır. Genellikle, her sofrada bir **saki** görev yapar.

ADALET Ar. ('*adālet*) a. **Tanrı**'nın adil, kulun ise eylemle-

rinde özgür olması.

ADAM Ar. (*âdem* 'den) ***Adama muhabbet**: **Kızılbaşlık**'ın ilkeleri sıralamasında yer alan, insanı sevme ilkesi.

ADAP Ar. (*âdâb* < *edeb* 'in çoğulu) a. yol. yöntem. sıra.

***Adap (ve) erkân**: Adab-ı **tarikât**.

* **Adab-ı mürit**: **Mürit**'in uymak zorunda olduğu kurallar.

* **Adab-ı nefis**: Kişinin **nefsini** tevbiye etmek için uygulayacağı yollar, yöntemler

* **Adab-ı sohbet**: **Sohbet**'e katılanların uymak zorunda olduğu kurallar.

* **Adab-ı şeyh**: **Şeyh** tarafından dikkate alınması gereken kurallar.

* **Adab-ı tarikât**: **Tarikât ehli**'nin gözettiği ve dikkate aldığı yol, yöntem, saygı sırası.

ADEM Ar. ('*adem*) a. (Yokluk, hiçlik) Madde ve eşyanın var olmasından önceki yokluk, hiçlik durumu. (ANSİKL.)

***Adem-i muhal**: **Mutlak adem**.

-ANSİKL. İki türlü **adem** vardır: **Mutlak adem**; **mümkün adem**. **Mutlak adem** durumunda, **adem** yoktur ve var olması da olanaklı değildir. **Mümkün adem** durumunda, **adem**'in dışsal bir varlığı yoktur ancak, ağacın tohumda bulunması gibi potansiyel bir varoluşa sahiptir.

Allah, *zaman*'ın var edilmesinden önce **adem**'de, sonsuz güzellik (**hüsn-ü mutlak**) durumunda bir gizli hazine (**künt-ü kenz**) idi; sonu olmayan bir **adem**'in içinde kendine bakacak göz ve **vecde** gelecek bir **gönül** istedi; güzelliğin görülmeye olan eğilimi sonucu, **Allah** kâinatta **tecelli etti**; **Allah**'ın varlığı, sonsuz **adem** karşısında, aynaya yansımış bir hayal gibi göründü; fiziksel dünya, **Hakikat**'ın **adem**'deki bir yansıması olarak belirdi.

ÂDEM Ar. (Âdem, ilk yaratılan insan, ilk peygamber ve insanlığın atası olan kişi) a. 1- **Akl-ı kül'**ün görünüşü durumundaki **Âdem-Adam**.

2- **Tanrı**'nın yeryüzündeki **halifesi** olan ve bütün gerçekleri kendisinde topladığına inanılan **kâmil insan**.

***Âdem-i Âl-i âbâ**: Peygamber soyu kendisinden yürüdüğü için, bu soyun başı olarak algılanan dördüncü imam *Zeynelabidin*.

***Âdem-i mana**: Her şeyin aslını ve gerçeğini bilen, **mana âlemi**'ne vakıf insan; **mana adamı**.

***Âdem-i sani**: *İmam Hüseyin* soyu kendisinden yürüdüğü için, "*İkinci Âdem*" olarak algılanan dördüncü imam *Zeynelabidin*.

ÂDEM-ADAM a. **Tanrı**'nın görünüş alanına çıktığı ilk insan biçimi olarak **Hz. Âdem**.

ADÜV Ar. ('*adüvv*) a. Düşman.

***Adüvv-i can**: Can düşmanı

***Adüvv-i ekber**: Büyük düşman.

ÂGÂH Fars. (*âgâh*) s. Bir şeyin derin anlamına, sırrına ulaşmış olan, uyanık.

***Âgâh etmek**: Kendine getirmek, uyandırmak.

***Âgâh olmak**: Kendine gelmek, uyanmak.

ÂGEH Fars. (*âgeh*) s. **Âgâh**.

AĞAÇERİ a. **Tahtacı**.

AĞAÇERİLER a. **Tahtacılar**.

AĞAYAN Fars. (*ağayān* < Tr. *ağa*'nın Fars. çoğulu)

***Ağayan-ı bektâşîyan**: Yeniçeri ağalarına verilen ad.

AĞIRLAMA a. Üç bölümden oluşan **semahta**, daha az hareketli olan ilk bölüm. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ağırılama'da erkek, kollarını sağa sola hareket ettirir; kadın ise kollarını omuz düzeyinden yukarıya kaldırarak aynı hareketi yanlara doğru yapar. Bu sırada ayaklar, ileri-geri hareket halindedir. Ağırılama'yı **canlanma**, onu da **semah**'ın hareketli bölümü **yeldir**me izler.

AĞIRLANMAK f. **Semahın** ağırılama bölümü oynanıp bitirilmek.

AĞIT a. **Kerbela olayı** ve bu olaya karışanları konu edinen, hece ya da aruz ölçüsüyle yazılmış, kendine özgü bir ezgiyle okunan şiir.

AĞLAMA a. *Tanrısal* azap ya da *tanrısal* lutuf nedeniyle gözyaşı dökme.

AHAD Ar. (*aḥad*) a. **Varlık birliği** anlamında **Tanrı**.

AHADİYET Ar. (*aḥadiyyet* < *aḥad* ve *-iyyet*'ten) a. *Tanrısal*lık makamının birliği, **birlik**.

AHAVİ Ar. (*aḥavî*) s. **Ahi** topluluğuna ilişkin, **Ahi** topluluğuyla ilgili olan.

AHBÂR Ar. (*aḥbâr* < *ḥaber*'in çoğulu) a. **Hız. Muhammet**'in verdiği haberler; **hadisler**.

AHD Ar. (*'ahd*) a. 1- **Mürîr**'in **tarikât**'a girerken **mürşite**

verdiği söz. 2- Zaman.

***Ahd-i karib**: Yakın zaman, yakın geçmiş, önceki zaman.

***Ahd-ü peyman**: Yemin, ant.

AHFÂ Ar. (*aḥfa* < *ḥafi*, gizli) s. En gizli.

***Ahfâ makamı**: **Tarikat yolcusu**'nun, ruhsal arınmaya ulaşabilmek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, *tanrısal* evrene en yakın alan durumundaki en gizli **aşama**.

AHI a. **Ahi**

AHİBABA a. **Ahibaba**.

AHİBABALIK a. **Ahilik**.

AHI (Ar. *aḥî*, kardeşim ya da Tr. *akı*, cömert'ten) a. **Ahilik**'e bağlı kimse, topluluk.

AHİBABA a. **Kırşehir**'deki **Ahi Evren Tekkesi şeyhine** ve bu şeyhe bağlı yerel *loncalardaki* vekillerine verilen unvan. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ahibaba**'nın, **Ahi Evren** soyundan geldiği ileri sürülürdü. **Şeyhi** temsil eden ve esnaf *loncalarının* üyeleri tarafından seçilen yerel *ahibaba*'lar, **Ahi Evren Tekkesi şeyhinden** bir **ica-zetname** ve seçildiklerini gösterir bir **berat** almak zorundaydı. Başlangıçta **Ahilik**, *debbağ loncalarında* yaygınlaştığı için bu *loncaların ahibaba*'ları, kentteki tüm *loncaların* başı sayıldı.

Sonraları, ekonominin gelişmesine koşut olarak esnaf örgütleri bir çöküntü içine girdi, buna bağlı olarak **Ahilik** de önemini yitirdi. **Kırşehir**'deki **Ahibaba**'nın gezilere çıkması ve temsilci göndermesi geleneği ortadan kalktı; 1908'de esnaf örgütlerinin kaldırılmasıyla varlığı sona erdi.

AHİBABALIK a. Ahilik.

AHİ EVREN (**Ahi** örgütünün kurucusu *Şeyh Nasreddin Ebu'l Hakayık Mahmud bin Ahmed el-Hoyi* (1169-1261) ***Ahi Evren Tekkesi**: **Horasan** erenleri'nden **Anadolu Ahileri**'nin **piri** **Ahi Evren** tarafından kurulan, **Ahilik** örgütünün sürekliliğini sağlayan yerel **tekke** ve **zaviyelerin** bağlı bulunduğu, *Kırşehir*'deki ana **tekke**.

AHİLİK a. **Fütüvvet teşkilatı**'nın bir devamı olarak *Anadolu Selçukluları* döneminde ortaya çıkan ve *Osmanlı Devleti*'nin kuruluş aşamasında yaygınlaşan, esnaf, zanaatçı, çiftçi gibi çalışma kol-larından insanları kapsayan dinsel, siyasal ekonomik örgüt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kökü *Orta Asya*'ya kadar uzanan *ahilik*'in temelini, *Moğol* istilasından kaçarak **Anadolu**'ya gelen **Horosanlı** esnaf ve zanaatçılar arasında bulunan *Baba İlyas* attı. Bir kurum olarak **ahilik** ilk kez XIII. yy'da **Ahi Evren** tarafından kuruldu. **Ahi Evren**, örgütün sürekliliğini sağlamak için **ahilik**'i, **tekke** ve **zaviyelere** bağladı; bu yolla herkese alın teriyle geçinme ilkelerini öğretti.

Herhangi bir meslekte çalışabilmek için, o mesleğin **ahi zaviye**-sine bağlanmak zorunluydu: Bir meslekte çalışmak isteyen önce **çırak** alınır, daha sonra *kalfa* ve *usta* olarak zanaatında ilerlerdi.

Yerel **ahibabalarının** atamaları ve azilleri, *Kırşehir*'deki **Ahi Evren Tekkesi şeyhi (piri)** tarafından onaylanırdı. Her yıl **Anado-lu**'ya ve *Rumeli*'ye **ahi** örgütü başkanının görevlendirdiği **nakibler** ve **halifeler** giderdi; yerel örgütlerin durumunu inceler, esnafı toplar, yeni **taliplere**, *kalfalara* ve *ustalara peştemal kuşatırdı*; tezgâh açacak-lara izin ve ruhsat verirdi.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda **ahilerin** büyük rolü oldu. *Os-man Gazi*'nin kapıpederi *Edebali* bir **ahi şeyhiydi (dervişi)**; birçok silah arkadaşı örgüte üyeydi.

Ahi Örgütü, XVII. yy'dan sonra *loncalara* dönüşmeye başladı; iç ve dış ekonomik gelişmelere koşut olarak *Meşrutiyet*'le birlikte iyice zayıflayıp ortadan kalktı.

AHİRET Ar. (*âhîret*) a. İnsanların öldükten sonra gittiklerine inanılan yer; öbür dünya.

***Ahîret adamı**: Dünyayla ilgisini kesip, kendini ibadete veren kimse.

***Ahîret akı**: Gayb âlemi'ndeki şeyleri anlamayı sağlayan ve tarikat eğitiminden geçmiş kişinin zihninde beliren akıl.

***Ahîret baba**: Kimi bölgelerde rehber'e verilen ad.

***Ahîret kardeşi**: Yol kardeşi.

AHİT a. Ahd.

AHİTNAME Ar. + Fars. ('*ahidnâme* < Ar. '*ahd* ve Fars. *nâme*) a. 1- Şeyh'in, yerine geçecek halifeyi belirleyen yazılı belgesi ya da sözlü beyanı.

2- **Tarikat ehli**'nin uyması gereken kuralları gösteren yazılı metin.

AHİYAN Fars. (*aḥīyān* < Ar. *aḥī*'nin Fars. çoğulu) a. Ahiler.

***Ahiyan-ı rum**: Anadolu ahileri.

AHİZ a. Ahz.

AHKÂM Ar. (*aḥkām*, hükümler) a. Bâtın ve zahire ilişkin davranışların aldığı yargılar.

***Ahkâm-ı bâtına**: Bâtini hükümler.

***Ahkâm-ı zahire**: Zahiri hükümler.

AHLÂK Ar. (*aḥlāk* < *ḥulk*'un çoğulu) a. Bir kimsenin güzel yanlarını belirten melekeler bütünü.

***Ahlâk-ı hamide**: Güzel ahlâk.

***Ahlâk-ı zemime: Çirkin ahlâk.**

AHLÂM Ar. (*aḥlâm*, düşler, hüyalar, rüyalar) a. Nefsin, maddi âlem'den ilişkisini bütünüyle kesmesiyle ulaşılan hayal aşamasında. nefse yansıyan misal âlemî'nin görüntüleri toplamı.

AHMEDÎ Ar. (*aḥmedî*, Hz. Muhammet'in adlarından biri olan Ahmet'e ilişkin olan) *Ahmed-i Muhtar postu: Meydan'daki on iki post sıralamasında yer alan, Hz. Muhammet makamı.

AHRÂR Ar. (*aḥrâr* < *ḥürr*'ün çoğulu) a. Tutsak ya da köle olmayanlar, özgür olanlar.

AHRET Ar. (*âḥiret*'ten) a. Ahiret.

AHSEN Ar. (*aḥsen*, daha güzel, çok güzel, en güzel) *Ahsen-i takvim: En yetkin biçim olarak Hakk'ın görünümünü temsil eden insan.

AHVAL Ar. (*aḥvâl*, haller) a. Gayb âlemi'nden *tanrısal* bir lütuf olarak gönüllere doğan ve insanı kendinden geçiren anlamlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnsanın üç türlü niteliği vardır:

1- **Fiiller** (davranışlar); insan kendi iradesiyle kazanır.

2- **Ahlâk** (huylar); doğuştan gelir, ancak harcanan çabalara bağlı olarak değişir.

3- **Ahval** (haller); **gayb âlemi**'nden *tanrısal* bir lütuf olarak gelir; insanı aşka uğratarak kendinden geçirir, mest eder, aklını elinden alır.

AHYÂR Ar. (*aḥyâr*, hayırlılar) a. **Ermişlik** (velayet) aşamasına ulaşmış olanlar.

AHZ Ar. (*aḥz*, alma) ***Ahz-ı feyz**: Bir veli'den feyiz alma.

***Ahz-ı tarikat**: Tarikat'a girme ve mürşit'e bağlanma.

AKABE Ar. ('*aḳabe*, yokuş, engel, zor geçit) a. **Hakk'a** giden yolda karşılaşılan zorluk ve aşılması gereken engel.

AKIL Ar. ('*akl*) a. 1- Doğadaki şeyleri tanımayı, ne söyleyeceğini, nasıl yapacağını bilmeyi sağlayan insan yetisi.

2- Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan; kalpten, gönülden kaynaklanan ve içe doğuş biçiminde beliren sezgisel kavrayış.

***Akıl kıblesi**: Kible sıralamasında yer alan ve insanın beyni, düşüncesi olarak algılanan **çerağ**, **post** ya da **mürşit**.

***Akl-ı cüzi**: Kuramsal olmayan insan aklı.

***Akl-ı evvel**: Tüm diğer şeylerin onun aracılığıyla yaratıldığı kabul edilen ilk akıl; **Tanrı**'dan ilk belirme aşaması.

***Akl-ı kül**: **Akl-ı evvel**'den sonra gelen ve **akl-ı evvel**'e verilen bilgilerin görüntülerinin belirlediği **aşama**; *peygamber* ve *velilerin* sahip olduğu sezgisel kavrayış anlamında **evrensel akıl**.

***Akl-ı maad**: Görünür dünyanın ötesindeki şeyleri anlamayı sağlayan ve *mistik terbiyeden* geçirilmiş zihinde beliren akıl; **ahiret aklı**.

***Akl-ı maas**: Doğadaki şeyleri bilmeyi sağlayan, aklın en düşük aşaması; varlığın aklı.

ÂKIL Ar. ('*ākıl*, akıllı, bilgili, düşünceli, olgun) s. Emaneti, doğruluğu, iyi dostu ve sırrı koruyarak dünyayla ilgili arzuların tuzakına düşmeyen.

ÂKİLE Ar. (*ākile* < *ekl*, yeme) ***Akilet ül-ekbâd**: *Uhut Savaşı*'nda öldürülen Hz. *Hamza*'nın bağrını yarıp ciğerini çıkararak çiğ

çiğ yemesi anısına, *Ebu Süfyan*'ın karısı *Hind*'e verilen küçültücü ve aşağılayıcı ad.

AKKAPI a. *Hacı Bektaş Veli Dergâhı*'nın, çevresi işlenmiş taşlarla süslü, kemerinin kilit taşında *Selçuklular*'ın çifte kartal kabartması bulunan büyük giriş kapısı.

AKPINAR a. *Hacı Bektaş Veli*'nin *Hacıbektaş* köyünde mucize gösterdiği yer.

AKREP a. *Burçlar* sıralamasında yer alan ve bir yılanla sembolize edilen burç; akrep burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Zodyak*, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir “burç insanı”dır; akrep, bu “burç insanı”nın, üremeyi anlatan cinsel organlarını temsil eder.

AKTÂB Ar. (*aqtâb* < *kutb*'un çoğulu) a. 1- **Kutuplar**. 2- **Tarikat** uluları.

AKYAZILI a. Rakı.

ÂL Ar. (*āl*) a. Aralarında akrabalık bağı bulunan topluluk; aile, hanedan, boy.

***Âl-i âbâ**: 1- **Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin**'i içine alan **Hz. Muhammet**'in yakınları. 2- **Ehlibeyt**.

ÂLÂ Ar. (*âl'lâ*) s. Daha yüksek, en yüksek, en yüce.

ALACADEĞNEK a. **Görğü** sırasında **dede** tarafından **taliplerin** sırtlarının sıvazlanmasında kullanılan, üç karış uzunluğundaki üç boğumlu değnek. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu terim, daha çok **Tahtacılar** tarafından kullanılır. Genelde **alevi-bektaşiler** arasında alacadeğnek, **erkân-ı evliya**, **erkân**, **tarik**, **serdeste** adlarıyla da anılır.

ALAÇAM (*Karadeniz bölgesinin orta bölümünde Samsun ili-ne bağlı ilçe*)

a. **Anadolu**'nun kimi yörelerinde, özellikle *Doğu ve Orta Karadeniz* bölgelerinde oynanan, kadının sürekli ve hızla dönmesi, erkeğin ise dönmeyip elini-kolunu ve ayağını müziğin ritmine uydurarak onu kollaması temeline dayanan **semah**; **alaçam semahı**.

ALÂKA Ar. ('*alâka*, ilgi, ilişki, bağ) a. Kulun **Hakk**'a giden yola girmesini, bu yolda ilerlemesini engelleyerek **ruhun** yükselmesine ket vuran ve ele takılmış *kelepçe*, ayağa bağlanmış *zincir* olarak algılanan maddi ve **nefsi** neden.

ALAZLAMA a. Kötü ruhlardan arınmasını sağlamak için yağlı bir paçavrayı ateşleyerek hastanın çevresinde dolaşma.

ALÇALMAK f. Varlıklar, **âlem-i gaybdan** (kutsal kökenden) **âlem-i şuhuda** (duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir dünyaya) inmek.

*Alçalan eğri: **Kavs-i nüzul**.

ALEM Ar. ('*alem*) a. Sancak, bayrak.

ÂLEM Ar. ('*âlem*) a. **Tanrı** dışındaki tüm diğer mümkün ve yaratılmış varlıklar bütünü.

*Âlem-i asgar, âlem-i sugra: Son amacını **âlem-i ekber**'de bulan ve küçük evren olarak algılanan *insan*.

*Âlem-i berzah: Bu dünya ile öbür dünya arasında yer alan; **ruh**ların gövdesiz, ancak öz bilince sahip olarak bir süre kaldığı geçici âlem.

***Âlem-i ceberut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **şariat aşaması** olarak algılanan ve **cebrail** tarafından temsil edilen âlem.

***Âlem-i ekber, âlem-i kübra**: Son amacını insanda bulan ve büyük evren olarak algılanan âlem.

***Âlem-i ervah**: **Ruhlar âlemi**.

***Âlem-i gayb**: **Gayb âlemi**.

***Âlem-i hayal**: **Âlem-i ervah** ile **âlem-i şahadet** arasında kalan âlem.

***Âlem-i kübra**: **Âlem-i ekber**.

***Âlem-i lahut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **marifet aşaması** olarak algılanan ve **Azrail** tarafından temsil edilen âlem.

***Âlem-i mana**: **Gayb âlemi**.

***Âlem-i melekut**: **Tarikat yolu**'ndaki gelişimin **tarikât aşaması** olarak algılanan ve **Mikail** tarafından temsil edilen âlem.

***Âlem-i misal**: Varlıkların gerçek öz ve biçimleriyle bulundukları âlem.

***Âlem-i nasut**: Varlıkların madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem.

***Âlem-i sugra**: **Âlem-i asgar**.

***Âlem-i şahadet, âlem-i şühud**: Duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir varlıklar âlemi.

ALEVİ Ar. (*alevî* < *Halife Ali bin Ebu Talip*'in [598-661] adından) a. **Alevilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

***Alevi-Bektaşî**: **Alevilik-Bektaşilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

***Alevi düzeni**: **Ruzba düzeni**.

***Alevi Meydanı**: **Mihman meydanı, sohbet meydanı, Kerbela meydanı, eş meydanı ve düşkünlük meydanı**'nın açıldığı yer ya da tören. (ANSİKL.)

***Alevi tacı**: **Bektaşî tacı**.

-ANSİKL. Sofuyan meydanı, sofra süreği, musahip kavline girme ve kızılbaş meydanı adlarıyla da bilinen alevi meydanı, beş şekilde açılır: Bir dede ya da konuk geldiğinde (**Mihman meydanı**); köy halkının toplanması durumunda (**sohbet ya da muhabbet meydanı**); muharrem ayında (**Kerbela meydanı**); alevilik-bektaşilik'e kabul durumunda (eş ya da **nasip meydanı**); yasaklanmış bir işi yapanın yargılanması ve cezasının verilmesi halinde (**düşkünlük meydanı**).

ALEVİLİK a. Hz. Muhammet'i izleyen üç halifeyi tanımayan, Hz. Ali'yi halife ve imam kabul eden, onun soyundan gelen ya da izinden giden tüm bâtını mezhep ve tarikatları kapsayan, kendilerine özgü kural ve törenleri bulunan dinsel-siyasal inanç sistemi. (ANSİKL.) [1]

***Alevilik-Bektaşilik**: Hz. Muhammet'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber ve Hacı Bektaş Veli'yi pir kabul eden, geleneksel alevilik'i hoşgörü temeli üzerinde yeniden yorumlayarak *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran, Anadolu'ya özgü dinsel-siyasal-düşünsel inanç sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] Alevilik'in ortaya çıkışı, Hz. Muhammet'in ölümüyle başladı (632): Kimin halife olacağı konusunda *Müslümanlar* ikiye ayrıldı; bir bölümü, Hz. Muhammet'in soyundan geldiği savıyla Ali'nin halife olması gerektiğini ileri sürerken, diğer bölümü *Ebubekir*'i tuttu.

Hz. Ali, Hz. Muhammet'in defniyle uğraşırken, Ömer'in de yardımıyla *Ebubekir* halife seçildi. Haksızlığa uğradığı kanısında olan Ali, başlangıçta *Ebubekir*'e *biat* etmedi; karısı *Fatma*'nın ölümünden sonra görüşlerini saklı tutmak koşuluyla *Ebubekir*'i, aynı gerekçeyle yerine geçen Ömer'i, onu izleyen *Osman*'ı halife olarak tanıdı. *Osman* öldürülünce, yandaşlarının da baskısıyla Ali halife seçildi: *Osman*'ın öldürülmesinden Ali'yi sorumlu tutan *Osman* yandaşları (*şia-i Osman*), Ali yandaşlarına (*şia-i Ali*) karşı saldırıya geçti. Ali'nin halifeliğini tanımayan *Suriye Genel Valisi Muaviye*'yle Ali yandaşları arasındaki çatışma savaşa dönüştü: İkisi arasında-

ki *Siffin Savaşı*'nda, hakemlerin **Ali**'yi **halifelikten** düşürmesi üzerine *Müslümanlar*, uzlaşmaz çelişkilerle birbirlerinden koptu; **Ali** yandaşlarıyla **hariciler** bir yanda, *Osman* yandaşları diğer yanda öbekleşti. **H.z. Ali**'nin, *hakemler olayını* kabul edip *Muaviye*'yle anlaştığı savıyla bir **harici** tarafından öldürülmesinden sonra gruplar arasındaki çatışma, sürekli düşmanlığa dönüştü.

Başlangıçta bütünüyle dinsel-siyasal nitelikte olan **Ali** yandaşları hareketi; **şia-i Ali**, **şia**, **şilik**, **aleviye** ve alevilik adları altında yayılıp güçlendi; buna koşut olarak, “**Kuran**'daki ayetlerin anlamlarının altında gizli anlamlar olduğu ve bunları ancak **imamın** bilebileceği”, biçiminde tanımlanan **bâtınilik** temeli üzerinde, **vahdeti vücut** ve **ruh göçü** felsefesiyle bütünleşti; yayıldığı bölgenin uygarlık düzeyine, yerleşik inanç, gelenek ve göreneklerine göre değişik kollara ayrılarak günümüze değin geldi. Bu karmaşıklık nedeniyle alevilik hiçbir zaman kendi içinde bütünlük gösteren düşünsel bir akım durumuna gelemedi, tam tersine içinden birçok dal doğdu ve gelişti.

İslamiyet tarafından fethedilen bölgelerin bir bölümü, *Roma-Bizans* ve *Persli* sınıflı toplumların yaşadığı yerlerdi; *eşitlikçi bir yapıya* sahip olan alevilik, bu toplumsal yapıya uyum sağlayamadı; köle sınıfı için kurtuluş umudu olamadı; dar entelektüel çevrelere sıkışıp kaldı.

Buna karşın, *Roma-Bizans* ve *Pers* kültür çevresi dışında kalan ya da *Arap* olmayan göçmen kabileleri arasında farklı bir durum gözlemlendi: *İnsanlık durumu* bakımından daha *geride* olan ve dışı kapalı bir yaşam tarzı içinde daha *eşitlikçi bir yapı sergileyen* göçmenler arasında alevilik, hızla yayıldı. Bu kapsamda, *Orta Asya*'dan batıya ve güneybatıya göç eden *Türkler*, *İslamiyeti* kabul etmekte gecikmedi: Ancak, *Türkler*'in benimsediği *İslamiyet*, katı ve cansız bir ortodoksluk değildi; *arkaik-şamanist* unsurlarla yoğrularak kendi sosyal sistemlerine uyumlu duruma getirilmiş, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı ve esnek bir **dervişlik**ti. Eşitlik temeline dayalı *sınıfsız* ya da *sınıfların yeterince şekillenemediği* toplum insanlarını kucaklayacak biçimde, ibadet biçimleri ve **şariat** yeniden yorumlandı; bu görevi **Anadolu**'da **bektaşilik** yerine getirdi; ortaya çıkan **Anadolu alevilik**'i. **Ana-**

dolu ve *Balkanlar* dışında kalan şeriatçı **şii**lerden kesin bir biçimde ayrıldı.

[2] -**Alevilik-bektaşilik**, kendine özgü bir **Anadolu alevilik**'idir. XIII. yy'ın ilk yarısında **Anadolu**'ya gelen **Hacı Bektaş Veli**'nin görüşleriyle şekillenmeye başladı; *İslamlık* öncesi *Türk* kültürü, **Anadolu** yerleşik inançları, gelenekleri, görenekleri ve eski *Yunan-Roma* düşüncesi potasında, geleneksel alevilik'in süzgeçten geçirilip *Arap* kültürü etkilerinden arındırılmasıyla bizim toprağımıza özgü yeni bir sentez olarak belirdi.

Taassuba dayalı katı kurallar yerine, insan ruhunun ve inancın yüceliğine dayanan bir **ahlâk** sistemi geliştirdi; süreç içinde, geleneksel alevilik'in siyasal yanı bir ölçüde önemini yitirdi; buna karşın, dinsel-düşünsel yanı ağırlık kazandı.

ALEVİYE Ar. (*aleviyye*) a. **Alevilik**.

ALİŞTİRMA a. Gençlerin **tarikât adâp** ve **erkân**ını öğrenebilmesi için yapılan eğitici çalışma.

***Alıştırma semahı**: Gençleri alıştırmak için yapılan **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Alıştırma **semahı**yla gençlere, **gençler** ve **gönüller semahı** öğretilir; böylece daha zor **semah**ları oynayabilecek becerileri kazanırlar.

ALİ Ar. (Ali < *Halife Ali bin Ebu Talip* [598-661] *Ali-Allahî: **Gali**

***Ali-Allahilik**: **Galiye**.

***Ali cemevi**: **Cemevi**.

***Ali cemi**: **Görgü cemi**.

***Ali divanı**: **Hız. Ali**'nin huzuru olarak algılanan **meydan**.

***Ali dolusu**: **İçki**.

***Ali mevlidi**: **Hız. Ali**'nin doğum günü anısına **nevruz**'da oku-

nan mevlit.

***Ali nur semahı**: **Fatma Ana semahı** adıyla da bilinen, **Muhammet-Ali-Fatma** üçlüsünü konu edinen ve kırk yaşın üzerinde üç baci tarafından oynanan **semah**. (ANSİKL.)

***Ali postu**: **Meydan**'daki on iki post sıralamasında yer alan rehber makamı.

***Ali şiası**: Ali yandaşları.

***Aliy-el Murtaza postu**: Ali postu.

-ANSİKL. Ali **nur semahı**, üç bölümden oluşur: **Ağırlama**, **canlanma** ve **yeldirme**. **Semah**'ın bitiminde **dua** edilir; ardından üç baci diz çöker; daha sonra bacılardan biri **çark semahı** yapmak için **meydana** gelir.

ÂLİ Ar. ('*âli* < '*ulüvy*, yükseklik, büyüklük) s. Yüce, üstün, yüksek.

ALİYAR SEMAHİ Silifke yöresinde yaygın, evli olanlar tarafından oynanan, kendi içinde **tarikât semahı**, **kırklar semahı** ve **içeri semahı** olmak üzere üçe ayrılan bir **semah**.

ÂLİYE Ar. ('*âliyye* < '*âli*'nin dişili) s. Yüce, üstün, kutsal.

ALLAH Ar. (*Allah*) a. **Hak**.

***Allah adamı**: Kötülüklerden arınıp saf duruma gelmiş ermiş insan.

***Allah-eyvallah**: Onay işareti ya da yemini.

***Allah - Muhammet - Ali**: Olgunluk ve kemâl mertebeleri bakımından Allah'a çok yakın olan ve Hz. **Muhammet**'le Hz. **Ali**'yi birlikte anmanın gerekliliğini vurgulayan, ayrı ayrı görülmesi durumunda **Hakikat**'in gerçek anlamına ulaşamayacağını anlatan **üçleme**. (ANSİKL.)

***Allah-Ruh-ullâh**: Allah-Muhammet-Ali

***Allahın arslanı: Hz. Ali**

***Allahın arşı: Arşu'r-rahman.**

-ANSİKL. Kimi kaynaklar, **alevilik-bektaşilik**'teki bu üçlemeyle *Hiristiyanlık*'taki *Baba* (Allah) - *Oğul* (İsa) - *Cibril-i Emin* (*Meryem*'e beyaz bir zambak sunarak ilâhi bir ruh üfleyen **ermiş**) arasında bir benzerlik kurar.

İslamlık öncesi *Türk* kültüründe “*atam gök-anam yer*” ikileme inancı vardı. Dinsel etkileşimler sonucu *İslamiyet*'e **Uluhiyet** (Allahlık) - **Nübüvvet** (Peygamberlik) - **Vilayet** (İleri derecede Allah'a dost oluş) üçlemesi girdi: **alevilik-bektaşilik**'te, **Allah-Muhammet-Ali** üçlemesiyle *Hiristiyanlık*'taki üçleme arasında; (3) sayısı dışında, bir içerik benzeşmesi görülmez.

ALLAHUEKBER Ar. (*Allâhüekber*, Tanrı uludur < *Al-lâh* ve *ekber*, ulu) cüm. Nesnelleşen bir güzellik olarak algılanan **Tanrı** karşısında duyulan derin coşkuyu ve duygusal taşkınlığı anlatmak için söylenir.

ALPEREN a. Mücahit dervişi.

ALTI a. **Allah, Muhammet, Ali, Fatma, Hasan** ve **Hüseyin**'i anlatan sayı.

***Altıya gitmek semahı**: Altı sayısıylâ anlatılanlar anısına yalnızca erkekler tarafından oynanan bir **semah** türü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Altıya gitmek semahı**, genellikle altı erkek tarafından oynanır. **Semahçılar** ceketsiz ve yalınayaktır; sarma hareketleriyle belirgin olan bu **semahın** sade **ağırlama** ve **yeldirme** bölümleri vardır.

ALTIN ZİNCİR On İki İmam soyu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te **On İki İmam** soyu, altın zincir olarak kabul edilir. **On İki İmam** soyunun, babadan oğula aralıksız ve kesintisiz bir biçimde **Hacı Bektaş Veli**'ye kadar geldiği inancı yaygındır.

ALTMİŞALTI a. Ebced hesabıyla “Allah” sözcüğünün sayı değeri.

AMÂ Ar. (‘amâ’, görememe durumu, körlük)

a. 1- Evren oluşmadan önce **Tanrı**’nın bulunduğu **varlık** alanı.

2- **Ahadiyet mertebesi** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu **mertebede Tanrı, ululuk** perdesinde bulunur ve kendisini kendisinden başkası ne bilir ne de tanır.

AMAL Ar. (a‘māl < ‘amel’in çoğulu) a. Beden ve **kalp** yoluyla işlenen işler.

AMEDEN Fars. (âmeden, gelmek) f. **Tarikat yolcusu, ruhlar âlemi**’nden beşeriyet âlemine dönerek kendine gelmek.

AMEL Ar. (‘amel) a. **Tarikat** gereği olarak yapılan iş, eylem.

AMMARIYE a. Cezayir’de kurulan [1882] ve adını *Ammar bin Senna*’dan alan **Galiye mezhebi** kolu.

AN Ar. (ân, görece çok kısa zaman parçası) ***An-ı daim: Mutlak zaman**; ebedi ve ezeli olması bakımından **Tanrı**.

ANA a. 1- **Anabacı**.

2- **Dört öğeden** her biri.

***Ana çizgiler: Hutût-ı ümmiye**.

ANABACI a. **Mürşit**’in eşi (ANSİKL.)

***Anabacı Sultan: Dedebaba**’nın eşi.

-ANSİKL. Anabacıya, **bacıana, bacianne, bacısultan** ya da doğrudan **ana** da denir.

ANADOLU (Türkiye'nin Asya kıtasında bulunan topraklarına verilen ad)

*Anadolu aleviliği: Alevilik-bektaşilik.

*Anadolu bacıları: Bacıyan-ı rum.

ANASIR Ar. (*ʾānāsır*, bir bütünü oluşturan öğeler < *ʾun-sur* un çoğulu)

*Anasır-ı erbaa: Dört öğe.

AND a. Ant.

ANİLLAH Ar. (*an-illah* < *an-*, -dan, -den ve *Allah*) be. Hakk'tan.

ANKA Ar. (*ʾanḳā*) a. 1- **Kafdağı**'nda yaşadığına inanılan, yüzü insan yüzüne benzeyen, uzun boyunlu, renkli tüylü, süslü bir masal kuşu. (ANSİKL.) [1]

2- Zihinde biçimlenen varoluş.

3- Âlemin maddi varlığı (ANSİKL.) [2]

*Anka-yı la-mekân: Tanrı.

-ANSİKL. [1] ve [2] *Mitolojiye* göre anka, bulunduğu yerdeki kuşları avlıya avlıya batıya doğru uçar; göçü sırasında çocukları da kapar; bu nedenle *Peygamber*'e şikayet edilir ve bedduaya uğrar, nesli tükenir. Söylence, âlemdeki maddi varlıkların; tıpkı anka gibi bir bakıma var, bir bakıma yok; hem var, hem yok olduğunu anlatır.

ANSÂR Ar. (*ānşār*, yardımcılar, koruyucular < *nāşır*'ın çoğulu) a. Ensâr.

ANSÂRİ Ar. (*anşârî*) a. Ensâri.

ANT a. İkrar.

***Ant içme:** İkrar verme.

***Ant yeri:** Tahtı Muhammet'in ön sol tarafındaki yer; ikrar yeri.

APTES Fars. (*ābdest* < *āb*, su ve *dest* ,el) a. Abdest

ARAF Ar. (*a'rāf*, tepeler < '*urf*'un çoğulu) a. (Günahları ve sevapları birbirine denk olduğu için ne **Cennet**'e, ne de **Cehennem**'e gidemeyenlerin bulunduğu yer) **Hakk**'ı, her şeyde bütün sıfatlarıyla belirir bir biçimde seyretme.

ARÂİS Ar. (*'arai's*, gelinler < '*arūs*'un çoğulu) ***Arâis-i Hak:** **Hakk**'ın, başkalarından kıskandığı için kimliklerini açıklamadığı özel dostları; **ilahi** sırların verilmesi konusunda kendilerine güvenilen veliler.

ARAK Ar. (*'arak*, ter) a. Rakı.

ARAKÇİN Ar.+Fars (*'arak-çin* < Ar. '*arak*, ter ve Fars. -*çin*, toplayan'dan) a. Arakiye.

ARAKİYE Ar. (*'arakiyye*) a. 1- Teri emmesi için kavuğun altına giyilen, genellikle ince pamukludan yapılmış, **arakçin** olarak da bilinen takke.

2- **Dervişlerin** ya da **nasip alan alevi-bektaşilerin** başlarına giydikleri, yarımküre biçiminde yada düz, beyaz, kimi kez deve tüyü renginde başlık.

ARAYICI a. Gönül yoluyla **Hakk**'ı arayan kimse.

ARAZ Ar. (*'araz*, işaret) a. Kendi başına bir varlığı olmayan, belirebilmesi için bir asla öze gereksinim duyan şey; **mutlak**'a bağlı

olan varlık.

ARBEDE Ar. ('*arbede*, kavga etme, savaşıma) a. Bir duygunun, bir inanışın etkisiyle aşırı ölçüde çöşüp kendinden geçen **tarikât** yolcularının, **Hak** ile giriştikleri tartışma.

ARGUVAN (Doğu Anadolu'nun Yukarı Bölümü'nde Malatya iline bağlı ilçe) ***Arguvan semahı**: Tokat yöresinde yaygın, ağırlaması beş, yeldirmesi iki vuruşlu bir **semah**.

ARI a. Mürşit.

2. **Hakikat**'i arayanı anımsatan sembol.

ARINMA a. Nefsin tutkularından sıyrılma.

ARİF Ar. ('*ārif*, irfan ve marifet sahibi) a. **Tanrı**'nın; **gönül bilgisi**; duyarlığı, derinliği yoluyla kendisiyle bütünleşmesine izin verdiği ve bu yolla, kendi yüce varlığını görebilmesi lutfunu sağladığı, kendi özünü tatmanın zevkini verdiği, yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış kişi. (ANSİKL.)

***Arif-i billah**: **Tanrı** gizemine ulaşan, **Tanrı** katında iyi karşılanan yetkin kişi, **ermiş**.

-ANSİKL. Arif'in **İlahi Hak**'ın özünü tatması durumunda; bilente bilinen, tek bir **varlık** olur. Arif bu konuma, kendiliğinden ya da bilim ve öğrenimle değil, duyuş ve sezış **yoluyla** yükselir; bilgisi ötesindeki dünyada olup bitenberi bilme yeteneğine kavuşur.

ARİFLER a. **İnsan-ı kâmil** aşamalarından üçüncüsünü temsil eden, **marifet kapısı**'yla özdeşleştirilen ve kökenlerinin **su** olduğu kabul edilen, dört tür insandan üçüncü tür insanlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Makalat** ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikât kavm**

olan zahitler; marifet kavmi olan arifler ve hakikat kavmi olan muhipler. Bu dört tür insan; dört kapı ve dört öge'yle temsil edilir: Abitler, şeriat kapısı ve hava; zahitler, tarikat kapısı ve ateş; arifler, marifet kapısı ve su; muhipler, hakikat kapısı ve toprak.

ARKA NEFES Yozgat yöresinde yaygın, kendine özgü okunuş ve söyleniş özellikleriyle belirgin semah nefesi.

ARSLAN a. Allah'ın arslanı anlamında Hz. Ali'ye verilen lakap.

*Arslan kanı: Şarap.

*Arslan sütü: Rakı.

ARSLANLI ÇEŞME a. Hacı Bektaş Tekkesi'nin avlusunda, girişte sağ köşede, içinde ağzından su fışkıran bir arslan heykelinin bulunduğu havuz. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Havuzun suyu, alevi-bektaşilere göre kutsaldır; içmek ya da yıkanmak için tüm diğer sulara önceliklidir.

ARŞ Ar. ('arş) a. 1- Dokuzuncu ve en üst gök.

2- Hakk'ın isim ve sıfatlarının ortaya çıkma, belirme yeri.

*Arş-ı âlâ, arş-ı azam, arş-ı berin, arş-ı huda arş-ı rahman: Göğün en yüksek katı; Tanrı katı.

*Arş-ı kerim: Her şeyi kuşatan külli nefis.

*Arş-ullah: İnsanın bir örneği kabul edilen mutlak varlık.

*Arşu'r-rahman: Kâmil insan'ın kalbi (ANSİKL.)

*Arş ü fers, arş ü zemin: Gök ve yer.

-ANSİKL. Yerlere göklere sığmayan Allah'ın asıl arşı, kâmil insan'ın kalbidir; O, ancak oraya sızabilir.

ASA Ar. (*'aşā*) a. **Dervişlerin** güç işleri başarmak için kullandıkları gizemli değnek.

***Asa töreni**: **Cem töreninin** kolları sıralamasında yer alan ve **Cem töreninin** belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir tören.

ASÂKİR Ar. (*'asâkir*, askerler, erler < *'asker*'in çoğulu) ***Asâkir-i Hak**, **asâkir-i rahmani**: **Allah**'ın ruhani kuvvetleri.

ÂSÂN Fars. (*āsān*) s. ve be. Kolay.

ASGAR Ar. (*aşğar*) s. En küçük, çok küçük.

ASHÂB Ar. (*aşhâb* < *şahib*'un çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'i görmüş, onunla konuşmuş, onun sohbetine katılmış olanlar; **sahabe**.

***Ashâb-ı Ali**: **Al-i âbâ**

***Ashâb-ı sır**: **Gayblara** karışan ermişler.

***Ashâb-ı şariat**: **Şariat** yolunu tutanlar.

***Ashâb-ı tarikat**: **Tarikat** yolunu tutanlar.

ASIL Ar. (*aşl*) ***Aşl-ı âlem**: **Kâmil insan**.

ÂSITÂN Fars. (*āstān*) a. **Âstâne**.

ÂSITÂNE Fars. (*āstāne*) a. **Âstâne**.

ÂSMÂN Fars. (*āsmān*) a. **Âsumân**.

ÂSTÂN Fars. (*āstān*) a. **Âstâne**.

ÂSTÂNE Fars. (*âstâne*) a. **Tarikat** kurumlarının en büyüğü durumunda olan yapı; büyük **tekke**, **dergâh**.

***Âstâne-i Bektaşîyan**: Halife makamı durumundaki bektaşî dergâhı.

ÂSUMÂN Fars. (*âsmân*, sema) ***Âsumân-ı gayb**: Gayb seması.

AŞÇI a. Aşevinde görevli kimse.

***Aşçı baba**: Büyük bektaşî tekkelerinde, on iki ev'den en önemlisi durumunda bulunan aşevini yöneten baba. (ANSİKL.)

***Aşçı Postu**: Meydan'daki, on iki post sıralamasında yer alan, Seyyit Ali Sultan makamı.

-ANSİKL. Yetenekli aşçı babalar, dedebabalar öldüğünde onun yerine geçirdi.

AŞEVI a. Bektaşî tekkelerinde, tekke yemeklerinin yapıldığı bağımsız yapı ya da bölüm. (ANSİKL.)

***Aşevi babası**: Aşçı baba.

-ANSİKL. Tekkeler boyut ve kuruluş bakımından birbirlerinden farklı olmakla birlikte, genelde bağımsız yapılar durumunda olan ve ev adı verilen bölümlerden oluşur. Bu evlerin birer babası vardır.

ÂŞİK Ar. (*‘âşık*) a. 1- *Tanrısal* varlığın gizemine bağlanarak kendini **Tanrı**'da, **Tanrı**'yı kendinde görme aşamasına yükselmiş yetkin kişi.

2- **Bektaşilik tarikatında**, bektaşilik'in kıyısında duran, alevi-bektaşî ilke ve âdetlerine belirli bir sadakat duyan, ancak nasip almamış durumda bulunan kimse. (ANSİKL.)

***Âşık baba**: Zâkir.

***Âşık - Maşuk**: Aşığın, *tanrısal* özde ölmezliğin sırrına ulaşması durumunda beliren, sevenle bevilenin birliğini anlatmak için kullanılır.

***Âşık meşrep talip**: Üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve imanı çoğalan **talip**.

-ANSİKL. **Nasip almamış** kişi anlamında âşık terimi, **tarikât** içine çekilme sürecindeki meraklı araştırmacıyı belirtir: **Tekkeyi** ziyaret edebilir, **Baba**’yla konuşabilir. Tam üyeliğe aday olarak algılanan âşıklar, törenle **tarikata** girmiş olmasalar da genelde **bektaşî cemaatinin** üyeleri kabul edilirler.

AŞİNA Fars. (*âşinā*, dost, tanış) a. 1- Aynı **tarikata** bağlı iki kişinin birbiriyle can arkadaşı olmaları durumu.

2- Benliğinden uzaklaşarak **Hakk**’a yaklaşan **salik**’in, **Hakk**’in dostu, tanış olması durumu.

AŞK Ar. (*‘aşk*) a. 1- *Tanrısal* varlığı, içten gelen ve eğilimle sevmeye.

2- *Tanrısal* sevginin insanı bütünüyle egemenliği altına almasıyla belirgin; sevenin sevilende kendini yoketmesi, sevenin yok yalnızca sevilenin var olması, sevenle sevilenin bir olması durumunu sağlayan, sevginin son **aşaması**. (ANSİKL.) [1]

***Aşk badesi**: İçene saz çalıp şiir söyleme yeteneği ve becerisi kazandırdığına inanılan içki.

***Aşk olsun**: “Ödülünüz ilahi aşk olsun” anlamında, temenni belirten bir selamlaşma sözü.

***Aşk-ı fazl-ı Hak, aşk-ı fazl-ü Hak**: Fazilet ve doğruluk aşkı, sevgisi.

***Aşk-ı Hakiki: İlahi aşk**. (ANSİKL.) [2]

***Aşk-ı mecazi**: İnsanın insanı ya da diğer yaratıkları sevmesi. (ANSİKL.) [3]

***Aşkî niyaz olsun**: “Aşk dilemek” anlamında bir selamlaşma sözü.

***Aşkın cemal olsun**: “Aşk olsun” sözüne yanıt olarak verilen bir selamlaşma sözü.

-ANSİKL. [1] Fiziksel dünya, **Hakikat**’ın yokluktaki bir

yansımasıdır; “**ikilik duygusu**”, **Tanrı**’nın varlığı gerçeğini insandan saklayan bir örtüdür. İnsanın içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşme eğilimi vardır; bu nedenle insan kendi “**ben**”iyle bir savaşım içine girer; “**birlik**”in sağlanabilmesi için “**ikilik**” aşılarak “**ben**” fethedilir. “**ikilik duygusu**”nun aşılması ve “**ben**”in fethedilmesi, ancak “**aşk gücü**”yle olanaklıdır. Bu “**aşk**” içimizde vardır, çünkü o da **Tanrı**’nın kendi yapısının bir parçasıdır.

-[2] **Aşk-ı Hakiki**’nin iki türü vardır: 1- **Tanrı**’nın kulu sevmesi.

2- Kulun **Tanrı**’yı sevmesi.

-[3] İki türlü **aşk-ı mecazi** vardır: 1- **İlahi** güzellikten varlıklara yansıyan güzelliklere duyulan sevgi; estetik sevgi.

2- Aynı cinsten ya da karşı cinsten bir insana duyulan sevgi.

AŞKULLAH Ar. (‘**aşķullah** < ‘**aşķ** ve **Allah**) a. **Tanrı aşkı**, **Tanrı sevgisi**.

AŞUR Ar. (‘**aşûr**) a. **Aşure**.

AŞURA Ar. (‘**aşûrā**) a. **Aşure**.

AŞURE Ar. (‘**aşûre**) a. 1- **Muharrem** ayının onuncu günü.

2- **Muharrem** ayının on birinci günü akşamı bakla, nohut, fasulye, incir, üzüm, kestane, fındık, fıstık, şeker vb. 12 çeşit gıda ile pişirilen ve on ikinci günü **matem orucu** bitiminde yenen bir çeşit tatlı. (ANSİKL.)[1]

***Aşure bitiş gülbankı (tercümanı)**: **Aşure** yendikten sonra **mürşit** tarafından okunan **gülbank**.

***Aşure erkânı**: **Aşure** pişirimi sırasında uygulanan **tören**.

***Aşure gülbankı**: **Aşure** pişirimi sırasında, kazan başına davet edilen **mürşit** tarafından okunan **gülbank**.

***Aşure günü**: **Muharrem** ayının on ikisinde, **Kerbela** şehitlerini

ve **ehlibeyt** soyunu anmak için yapılan gün. (ANSİKL.) [2]

***Aşure töreni**: Aşure günü, **Kerbela** olayının çeşitli yönlerini canlandırmak için yapılan ve **Muharrem yas töreni** adıyla da anılan tietral tören.

-ANSİKL.[1] **Dergâhlarda**, aşure için gerekli malzeme büyük bir kazana konduktan sonra ateşe verilir: **Aşçı baba**, eline büyük bir kepçe alarak kazanın başına gelir ve “*Destur Ya İmam!*” diyerek kepçeyi kazana daldırır; yanında bulunanlar hep bir ağızdan, “*Ya Hüseyin!*” derler; **aşçı baba**’dan sonra sırayla hepsi, aynı sözleri karşılıklı yinelenerek kazanı karıştırır. Bu törensel işlem, aşure piçinceye değin sürer. Aşure pişince **mürşit**’e haber götürülür; haberi alan **mürşit** kazan başına gelir ve “*Ya Hüseyin!*” diyerek kepçeyi alır, kazanı karıştırır; daha sonra kepçeyi öperek **niyazla** diğerlerine verir; onlar da aynı işlemi yapar.

Kimi **dergâhlarda**, önce *Hz. Hüseyin Ziyaretnamesi* okunur, ardından **mürşit** kazan başına davet edilir: Buraya gelen **mürşit**, aşure **gülbankı**’nı okur ve sonra kepçeyi eline alarak “*Ya İmam!*” der ve kazanı karıştırır. İşlem bitince kepçeyi **aşçı baba**’ya geri verip **makamı**-na döner. Ardından önce **selamname**, sonra **mersiye** okunur.

Mersiyeyi, **mürşit**’in okuyacağı yeni bir **gülbank** izler; kazan başına gelen **mürşit**, yöntemine uygun biçimde kazanları karıştırır. Orada bulunan **canlar**, önce sırasıyla **mürşit**’in eline daha sonra kendi aralarında birbirlerinin ellerine **niyaz ederler**. **Niyazlaşmanın** bitmesiyle **mürşit** aşçıbaşıya, “**Erenler, aşı canlara üleştir.**” der ve sofralar kurulur; okunan kısa bir **gülbank**’tan sonra aşure yenir; ardından **mürşit** tarafından okunan aşure bitiş **gülbankı**’yla aşure **erkânı** tamamlanmış olur.

- [2] Aslında aşure günü, *Arabi* ayların ilki olan **muharrem** ayının onuncu günüdür. *Araplar* eskiden bu günü, kutsal sayar ve **oruçlu** geçirirlerdi. **Hz. Muhammet**’in *Medine*’ye göçünün ikinci yılında *Ramazan orucu* farz edildi ve *Müslümanlar*’dan aşure günü, **oruç** tutmak yükümü kaldırıldı ve gönüllülüğe bağlandı.

Aşure gününe ilişkin çeşitli söylenceler vardır: Sözelimi; **Hz. Adem**’in ilk günahından dolayı ettiği tövbenin bugün kabul olunduğu. **Hz. İbrahim**’in bugün ateşten kurtulduğu, *Yakup Peygamber*’in

oğlu *Yusuf* a bugün kavuştuğu. *Nuh*'un bindiği geminin *Cudi Dağı*'na bugün oturmuş olduğu gibi.

Yine söyleneceye göre; *Nuh*, gemide kalan çeşitli gıda maddelerinden bir çorba yapılmasını söyler; tufandan kurtulanlar o günü ululayarak bayram olarak kutlar ve bu çorbanın benzerini pişirerek yer.

Başlangıçta *Müslümanlar* arasında, **muharrem** ayının onuncu günü aşure pişirilip konu-komşuya ve muhtaçlara dağıtılması gelenektendi. **H. Muhammet**'in torunu **H. Hüseyin Kerbela**'da yine **muharrem** ayının onuncu günü şehit edildiği için aşure zamanla, onun ve onunla birlikte şehit edilenlerin ruhları ile pişirilir ve dağıtılır oldu.

Alevi-bektaşiler, **muharrem** ayının birinci gününden onuncu günü öğle zamanına değin su orucu tutarlar; onuncu gün öğleyin oruç biterse de **matem**, on ikinci günün sabahına değin sürer ve on ikinci gün, aşure günü olarak kutlanır.

Halk takviminde **muharrem**in saptanması şöyledir: *Kurban bayramı* **zilhicce** ayının onuncu günüdür; bugünden başlayarak 20 gün sayılır; yirminci gün, yani **zilhicce**nin otuzuncu ve son günü akşamı **matem** orucuna niyet edilir; izleyen gün **muharrem**in birinci günüdür.

ATA a. Gök.

ATACI POSTU Meydan'daki on iki post sıralamasında yer alan, Kamber Ali makamı.

ATÇI POSTU Atacı postu.

ATEBAT Ar. ('atebāt, eşikler, basamaklar < 'atebe'nin çoğulu) *Atebat-ı âliye: *Necef, Kerbela, Kâzimiye, Samura, Horsa* gibi kutsal yerler.

ATEBE Ar. ('atebe, eşik, basamak) a. 1- Tekkenin kapı eşiği. (ANSİKL.)

2- **Tarikata** girmek için atılan ilk adım.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

-ANSİKL. **Bektaşilik**'te, **eşik** kutsal sayıldığından üzerine basılmaz. Terim, **sünni tarikat**larda kullanılıyorsa da fazla yaygın değildir.

ATEŞ Fars. (*āteş*) a. *Önsüz-sonsuz* olarak algılanan, varlık türlerinin dört kurucu ögesinden biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dört öge** öğretisine göre varlık türleri; **su, toprak, hava** ve **ateş**ten kurulmuş bir bütündür.

ATEVİ a. Büyük **bektaşî tekkelerinde** bulunan **on iki ev**'den biri. (ANSİKL.)

***Atevi babası**: Atevi'ni yöneten **baba**.

-ANSİKL. Atevi'nde, **tekkenin** ve konukların atlarına bakanlar kalırdı.

ATLAS Ar. (*atlas*) a. **Arş**.

ATLILAR KAPISI Pirevi'nde, **Hazret avlusu**'na açılan kapı.

ATŞAN Ar. (*atşân*) s. Susuz, susamış, susayan.

AVAM Ar. (*‘āwāmn* < *‘āmm*'in çoğulu) a. **Tarikat** konusunda bilgisi olmayan, **şeriatın** kurallarına bağlanmayı doğruluk sayan, aydınlanmamış topluluk.

AY a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan, en alt **gök** katı.

AYAK MÜHÜRLEMEK **Mürşit** katında dururken, sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağı üzerine koymak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ayak mühürlemek, **mürşit**'e saygıyı simgeleyen bir duruş biçimidir. **Mürşit**'in huzuruna yalınayak çıkan **mürit**, emrinden ayrılmayacağını ve emirlerini alana değin **müherlenmiş** gibi dura-

cağım anlatmak için, ellerini çaprazlama omuzlarına koyar ve sağ ayak başparmağını sol ayak başparmağına bastırarak ayaklarını **mühürler**.

AYAKÇI a. **Bektaşî tekkelerinde** temizlik vb. sıradan işleri gören **talip**. (ANSİKL.)

***Ayakçı postu**: **Abdal Musa makamı**.

-ANSİKL. Hem **bektaşilik**'te, hem de **mevlevilik**'te kullanılan bir terimdir. Yeni **ikrar etmiş** olan **ayakçılar**, bu tür işlerde çalıştırılarak deneyden geçirilir.

ÂYAN Ar. (a'yān, gözler < 'ayn'ın çoğulu) ***Âyan-ı sâbite**: Varlık türlerinin var olmadan önce, **Tanrı**'nın bilgisindeki değişmez sureti. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı**'nın bilgisi ve varlık türlerinin sureti, sonsuz ve kalıcıdır; buna karşın, varlık türlerinin bizim görebildiğimiz varlığa dönüşümü sonludur. Bu nedenle gerçek varlık âyan-ı sâbite'dir; bizim görebildiğimiz varlık türleri, âyan-ı sâbite'nin var görünmesinden başka bir şey değildir.

AYATULLAH Ar. (āyât Allāh, Allah'ın işaretleri) a. **Ayetullah**.

AYDINLATMA (bilgi verme, açıklama) ***Aydınlatma dönemi**: Hz. **Muhammet**'in ölümüyle başlayan, kılıcın yerine bilginin geçmesiyle belirgin Hz. **Ali** ve soyundan gelenler dönemi.

AYETULLAH Ar. (āyât Allāh, Allah'ın işaretleri) a. **İslamlık**'ın **şii mezhebinde** önde gelen dinsel önderlere verilen unvan.

AYİN Fars. (āyin) a. **Tarikat ehli**'nin kendi aralarında belli kurallara göre düzenledikleri **tören**.

*Ayin-i cem: Cem (ANSİKL.)

*Ayin-i kebir: En fazla önem verilen ayin.

*Ayin-i niyaz: Niyaz ayini.

-ANSİKL. Ayin-i cem, **alevilik-bektaşilik**'te daha çok cem olarak bilinir. Toplanma töreni anlamındaki ayin-i cem'in; efsanevi İran hükümdarı *Cemşid* ya da *Cem*'in, yılda iki kez (gece ve gündüzün eşit olduğu günlerde) yapılmasını buyurduğu içkili, müzikli eğlenceden geldiği sanılmaktadır.

ÂYİNE Fars. (*āyine*, ayna) a. 1- İnsanın gönlü. (ANSİKL.)

2. Tanrı'yı güzelliğiyle yansıtan görünür varoluş evreni.

3- Tanrı'nın en yüksek yansıması olan İnsan-ı kâmil.

-ANSİKL. Tanrı. insanın gönlünde aynada yansıyan bir ışık gibidir.

AYN Ar. ('ayn, göz) *Ayn-i cem: **Mevlevilik**'te, özel giysilerle, genellikle geceleri tekkelerde yapılan tarikat töreni. (ANSİKL.)

*Ayn el yakin: Görme.

*Aynu'l-cem, ayn-ül cem: Ayn-i cem

-ANSİKL. Etimolojik kökenleri ayrı, yapılış biçimi, amacı ve anlamı farklı olmasına karşın ayn-i cem terimi; çoğunlukla **alevilik-bektaşilik**'teki ayin-i cem'le karıştırılır ve aynı anlamda kullanılır.

A'ZAM Ar. (*a'zam*) s. Çok büyük, ulu.

B

BA Ar. (*bā* Arap alfabesinin ikinci harfi) a. **İlk akıl**'ın ve **varlık** türlerinin belirmesine araç olan ilk **kâmil insan**'ın simgesi.(ANSİKL.)

-ANSİKL, **Ba**'nın noktası, varlık âlemine işaret eder; bu noktanın, **ba**'nın altında yer alması, varlıkların **ilk akla** bağımlı olduklarını anlatır. "*Besmeledeki **ba**'nın altında bulunan nokta benim*" diyen **Hz. Ali**, ilk akla bir gönderme yapar.

BÂB Ar. (*bâb*, kapı) a. 1. **Eşik**.

2- **Şiilik**'in ilk zamanlarında, en yüksek aşamadaki imamın müridi.

BABA a. Bektaşilik'in babagan kolu'nda mürşitlik aşamasına gelmiş, tekkede düzenlenen törenleri ve tekkenin iç işlerini yöneten derviş.

***Baba çizgiler**: **Hutût-ı ebiye**.

***Baba erenler**: **Mürşit**.

***Baba dikme**: **Dede**'nin inandığı kişilerden rehber seçmesi.

***Baba olma erkânı**: **Baba** olmaya, bir tekkede babalık yapmaya hak kazanmış dervişe bu unvanının verilmesi için yapılan tören.

***Baba postu**: **Horasan postu**.

***Baba semahı**: **Miraçlama**.

***Babalar kolu: Babagan kolu.**

***Babalar töreni: Cem töreni** kapsamında ek bir tören niteliği taşıyan ve **cem töreni**'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen tören.

BABAİ a. **Babailik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

BABAİLİK a. XIII. yy'da **Anadolu**'da *Selçuklu* yönetimine karşı *Baba İlyas* ve halifesi *Baba İshak* önderliğinde başlatılan dinsel-siyasal hareket. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Anadolu**'ya gelerek *Amasya*'ya yerleşen *Baba İlyas*, siyasal bir boyut da katarak köktenci bir **şililik** yarattı: *İslamlık* öncesi *Türk* kültüründen kaynaklanan görüşleri, aynı inanç ve gelenekleri büyük ölçüde yaşatan ve koruyan **Türkmenler** arasında etkili oldu.

Kentlerdeki **sünni** halka dayalı bir devlet örgütü kuran *Anadolu Selçukluları*, kırsal bölgelerde yaşayan **Türkmenleri** giderek dışladı. Ekonomik, toplumsal ve dinsel bakımdan, **sünni** kentlilerden ayrılan **Türkmenler**, eski *Türk şamanlarının* devamından başka bir şey olmayan, köktenci bir **şililikle** donanmış **Türkmen babaları** tarafından yönetilmeye başlandı.

Selçuklu yönetimiyle **Türkmenler** arasındaki bu uzlaşmaz ilişki, ayaklanmanın koşullarını hazırladı: **Sultan**'ın *Baba İlyas* üzerine asker göndermesiyle sıcak savaş başladı; durumu öğrenen *Baba İshak*, *Harezmli Türkmenler*'le işbirliği yaparak *Güneydoğu Anadolu* ve *Suriye*'yi ele geçirdi ve *Baba İlyas*'a kavuşmak için *Amasya*'ya doğru harekete geçti. Bunu öğrenen *Gıyasettin Keyhüsrev II*, ünlü komutanlarından *Mübarizettin Armağanşahı*, *Amasya*'ya subaşı atadı ve ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdi. *Baba İshak*'tan önce kente ulaşan *Armağanşah*, *Baba İlyas*'ı yakalayıp kale burcuna astı; *Baba İlyas*'ın ölümsüzlüğüne inanan *Baba İshak* önderliğindeki **Türkmenler**, kente saldırdı ve *Armağanşah*'ı öldürdü. Kazanılan zaferlere karşın, **babailer**'in başlattığı isyan, *Kırşehir-Malatya*'da **Sultan**'ın ordusundaki ücretli *Hristiyan* askerlerinin teknik üstünlükleri karşısında yenik

düştü ve *Baba İshak*'ın öldürülmesiyle son buldu (1240).

Babailer ayaklanmasının bastırılmasından sonra **babailik**, çeşitli biçimlerde varlığını sürdürdü: İzleyen dönemlerde **Anadolu**'da gelişen **ehli sünnet** dışı akımlara kaynaklık etti ve kaynaklık ettiği akımlar içimde eriyerek ortadan kalktı.

BABAGAN Fars. (*bābāgān* < Tr. **baba**'nın Fars çoğulu) a. **Babalar**.

***Babagan kolu**: **Bektaşilik**'te, dedebaba unvanıyla **pir** postu'nda oturan ve **Hacı Bektaş Veli**'yi temsil ettiği kabul edilen **derviş** bağlı **tarikat** kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** temelde iki büyük kola ayrılır: **Babagan (babalar) kolu** ve **Çelebiyan (çelebiler) kolu**. Ayrılık kaynağını, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır. Babagan kolundan **derviş bektaşilere** göre, **Hz. Pir bekâr** yaşadı (**mücerret**); manevi evlat olan *Timurtaş*, *Kadıncık Ana*'dan, **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle “*evlat bel evladı değil, yol evladıdır.*”

Çelebiyan kolu'ndan **bektaşiler** ise bunun tersini savunur. *Kadıncık Ana*, **Hz. Pir**'in nikahlı karısıydı; 710 hicri yılında, *Timurtaş* adında bir oğul doğurdu; bu nedenle “*evlat yol evladı değil, bel evladıdır.*”

Yaygın biçimde babagan kolu olarak da adlandırılan babagan kolu'ndan **derviş bektaşiler**, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına getirdikleri yorumu, kendi yaşamlarına da uygularlar ve **bekâr (mücerret)** yaşarlar. **Bekâr** yaşama özelliğiyle belirgin olduğu için babagan (**babalar**) koluna, **mücerret kol** da denir.

Bu **tarikat** yolunun kurucusu **Balım Sultan**'dır: 922 hicri yılında ölen **Balım Sultan (Balı Çelebi)**, **mücerret yolu** yorumladı, usul ve erkânını ortaya koydu.

Mücerret ikrarı veren **dervişlerin** sağ kulakları, **Balım Sultan Türbesi**'nin eşliğinde delinir ve “**teslim halkası**” olarak bilinen **menğuş (küpe)** takılır: “**Pir**'in **kulağı küpeli dervişi**” olan

bu **bektaşiler**, artık evlenemez; **dergâh** ve **zaviyelerde inzivaya** çekilir.

Dedebaba önceleri, *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nde oturur ve diğer **babalar** önderliğinde çalışan bölümlerin tümüne başkanlık ederdi. **Postnişin**'lerin **babalık icazetnamelerini** verir; uzak bölgeler için kendisine **halife** atar ve bunların **hilafetnamelerini** yazardı.

Babagan kolu'nda **babalık**, belli bir eğitim sürecinden sonra elde edilir: **Dervişlik** yolunda ilerlemek isteyen **mürit**, **Eyvallah Kapısı**'ndan geçmek zorundaydı; buraya başvuran **derviş**, "**Dede bağı**"nda üç yıl hizmet ederdi. Daha sonra **dedebaba** tarafından kabul edilen **baba** adayı **derviş**, 12 yıllık yeni bir **hizmete** koşulurdu; **baba** olduğunda, ya bir **tekkede babalık** yapar ya da yeni bir **tekke** açması-na izin verilirdi.

BABAĞAN Fars. (*bābāgān*'dan) a. **Babagan**.

*Babağan kolu: **Babagan kolu**.

BABALIK a. 1- **Tarikat** yolunda **baba** olmanın gereklerini yerine getirme; **babanın görevi**.

2- Derece sıralamasında **dervişlikten** sonra gelen ve **babalarca** temsil edilen **aşama**.

BABAYAN Fars. (*bābāyān* < Tr. *baba*'nın Fars. çoğulu) a. **Babagan**.

BÂBÎ a. **Bâbilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

BÂBİLİK a. *Şeyh Ali Muhammet Bâb*'ın kurduğu, **Tanrı**'nın **Ali**'de nesnelleştğini savunan bir **mezhep**.

BACI a. **Tarikata** bağlı kadınlardan her biri.

BACIANA a. **Anabacı**.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

BACIANNE a. Anabacı.

BACISULTAN a. Anabacı.

BACIYAN Fars. (*bācīyān*, bacılar < Tr. *bacı*'nın Fars. çoğulu) *Bacıyan-ı Rum: **Ahi Evren**'in karısı *Fatma Bacı* tarafından kurulan ve *Osmanlı Devleti*'nin kuruluşunda önemli rol oynayan **Anadolu bacıları** örgütü.

BÂDE Fars. (*bāde*) a. 1- İçki, şarap. (ANSİKL.)

2- *Tanrısal sevgi, tanrısal coşku, İlahi aşk.*

-ANSİKL. **Ruhlar**, yeryüzüne inmeden önce, **Tanrı** katında toplandı; insan ruhuna ilk içki, sevginin kaynağı durumunda olan bu kutsal yerde sunuldu.

BADEFÜRÜŞ Fars, (*bādefürüş*, şarap satıcısı) a. **Mürşit**.

BAĞ a. **Düşkün meydanı**'nda, **mürşit** kararı bildirmeden önce **zâkir** tarafından yüksek sesle okunan **nefes**.

BAĞIŞTASI a. Gezginci **bektaşî dervişlerin** sadaka topladıkları kap.

BAĞLAMA a. Telli ve mızraplı bir halk müziği çalgısı.

BAĞLANMA a. Bir **tekkeye**, **ocağa** girme.

BAĞLANTI a. **Cem törenlerinde**, on iki **İmam**'dan her birinin adı geçtiğinde, herkesin diz çöküp önüne **niyaz ettiği**, söz eşliğinde söylenen bir **nefes**.

BAHAİ a. Bahailik'i benimsemiş kimse, topluluk.

BAHAİLİK a. Buhauallah Mirza Hüseyin Ali Nuri'nin kurduğu, Tanrı'nın kendisinde nesnelleştigine dayanan, babilik'in değişik bir yorumu durumundaki mezhep.

BAHÇE a. Tarikat yolcusunun gönlünün marifete açılmış durumu.

*Bahçeden gül koklamak: İkrar törenlerine verilen ortak ad.

*Bahçeden gül koparmak: Cem törenlerine verilen ortak ad.

BAHR ÜL-HAKAYIK a. Makalat-ı Hacı Bektaş Veli adlı Arapça yapıtın, Hatipoğlu tarafından yapılan Türkçe manzum çevirisi.

BAKİRE Ar. (*bākire* < *bākir*'in dişili) *Bakireler töreni: Kızlar töreni.

BAL a. 1- İlahi Hakikat'ın sembolü

2- Mürşit'in (uyarıcı'nın) aradığı İlahi Hakikat.

3- Mürşit'in (uyarıcı'nın) verdiği bilgi.

BALIM SULTAN (Bektaşilik tarikatı'nın ikinci kurucusu [- 1516] *Balım Sultan erkânı: Bektaşilik'te yola giriş töreni.

*Balım Sultan küpesi: Menguş.

*Balım Sultan postu: Ekmekçi postu.

*Balım Sultan töreni: İkrar ayini kapsamında ek bir tören niteliği taşıyan ve ikrar ayini'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen tören.

BALIMEVİ a. Hacı Bektaş Tekkesi'nde, mücerret baba-

ların yaşadığı yapı.

*Balımevi babası: Balımevi'ni yöneten ve diğer babalarla birlikte **tekke** yönetim meclisini oluşturan **baba**.

BALIMTAŞI a. Teslimtaşı.

BANK Fars. (*bāng*, bağırma, haykırma) a. **Gülbank**.

*Bank çekmek: **Gülbank** çekmek.

*Bank-ı Muhammedi: **Gülbank-ı Muhammedi**.

BASİRET Ar. (*başiret*, görü) a. Nesnelerin arkasında yatan temel gerçeği gören **gönül** gücü; **ruhsal** görü.

BAST Ar. (*baştı*) a. Umut derecesine yükselen **salık**'te oluşan ferahlama durumu.

BAŞ a. **Ba'nın** (*Arap alfabesi*'nin ikinci harfi) noktası anlamında **kâmil insan**.

*Baş eğmek (kesmek): **Dervişler, canlar; tekke** büyükleri önünde, bir saygı ve teslimiyet belirtisi olarak eller göğüste başlar sağ yana eğik biçimde durmak.*

*Baş okutma: **Nefsi** temizlemek için yılda bir kez yinelenen **günahlardan arınma töreni**. (ANSİKL.)

*Baş okutmak: **Günahlardan arınma töreniyle nefsi** temizlemek.

-ANSİKL. **Baş okutma hizmeti**, genellikle **muharrem matem**'inden çıkılınca başlar ve ay sonuna değin sürer.

Baş okutmaya **canlar, arakiyesi** ve **tığbentini** eline alarak katılır: **Mürşit**'in önünde **niyaz** ettikten sonra **dâr'a** durulup, "Al-lah Allah... **Yüzüm yerde, özüm dâr'da** **erenler meydanında, Hakk Muhammet Ali divanında, canım kurban, tenim tercüman. Bu fakirden ağrınmış, incinmiş can kardeş var ise dile gelsin, bile gel-**

*sin, hakkını talep etsin...” biçimindeki suçlama daveti yapılır. Genellikle orada bulunan **canlardan** bir yanıt gelmez; bu dolaylı itiraf, yeterli bir özür olarak kabul edilir; **mürşit arakiyesini** ve **tığbentini** yeniden **tekbirleyerek** giydirip kuşatır. Baş okutan, bu törenle; **tövbe hizmetini** yerine getirmiş, temize çıkmış olur.*

Eğer biri çıkıp bir suçlamada bulunursa; **mürşit**, kanıt ister; yeterli kanıt gösterebildiğinde, durumuna uygun bir cezayla cezalandırılır. En ağır ceza, toplum dışına çıkarmaktır (**düşkünlük**).

Baş okutma bittikten sonra **sazlar** çalınır, **nefesler** okunur ve **kurban tığlanır**; **hizmet** sabaha değin sürer.

BAŞBABA a. Dede**baba**.

BAŞBABALIK a. Dede**babalık**.

BAŞITAÇLI a. Anabacı.

BÂTIN Ar. (*bâtin*, iç. iç anlam, giz, sır) a. Duyu organlarıyla algılanan nesnel **varlık** alanı değil, içe kapanıp düşünmeyle kavranılan, görünmeyen gerçek **varlık** alanı. (ANSİKL.)

***Bâtin anlam**: İç. özsel anlam.

-ANSİKL. Biri görünen (**zâhir**), diğeri görünmeyen (**bâtın**) olmak üzere iki alan vardır: Görünen alan (**zâhir**), görünmeyen alanın (**bâtın**) bir yansıması durumundadır; bu nedenle gerçek alan görünmeyen alandır ve *tanrısal* ortam bu alandadır. Yalnızca duyu organlarının algılamasıyla yetinen yüzeysel bilgili insanlar, nesnel alanın görünüşüne aldanır ve *tanrısal* gerçekliğe ulaşamazlar.

BÂTİNİ Ar. (*bâtinî*) s. 1- **Bâtınla** ilgili, **bâtına** ilişkin olan.

2- a. **Bâtınilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

***Bâtini hükümler**: **Kalbin**, **gönlün** fiillerine ve amellerine

ilişkin dini ve ilahi hükümler.

BÂTİNİLİK a. Kuran'ın bâtını (içsel) yorumuna dayanan, ayet ve hadislerin bâtın'ım (içsel olan) bilen, zâhir'ine (dışsal olan) uyma gereğinin ortadan kalktığına inanan dinsel-siyasal akımların genel adı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bâtınilik**, temelde bir yorumlama biçimi olduğundan; bu yöntemi benimseyenler, birbirleriyle bağlantısız inanç sistemleri içinde yer alabilirler.

Bâtınilik ilk kez Abbasiler döneminde (IX. yy'ın sonlarında), “*Kaddah*” adıyla bilinen İranlı *Meymun bin Deysan* tarafından başlatıldı; *Hamdan Karmat*, *Ubeydullah Mehdi*, *Hasan Sabbah* ve *Babek Hurrem* gibi önderlerin yönlendiriciliğinde, çeşitli dinsel-siyasal görünümelerde sürdürüldü.

XII. yy'dan sonra ortaya çıkan ehli sünnet dışı akımların oluşumunu önemli ölçüde etkiledi; bu nedenle, *İslam* dünyasında büyük çatışmalara ve iç karışıklıklara yol açtı.

Bâtınilik'te Hakikat'i (Hakk) kavrama aracı talimdir; doğrunun ölçütü birlik (vahdet), yanlışın ölçütü çokluktur (kesret). **Hakikat'i** öğreten masum imamdır; çünkü doğrunun kaynağı onun talimi'dir.

Sünni inanışın tersine (onlara göre sadece peygamberler masumdur; yani, günah işleme iktidarından yoksun, günah ve yanlıştan arınmıştır) **bâtınilik'te**, peygamberlerle birlikte onun halifesi olan Hz. Ali ve soyundan gelen imamlar da mutlak anlamda masumdur.

Kuran'ın içsel (bâtını) anlamı, tek olan gerçeğin kendisidir; **Kuran**, Cibrail'in getirdiği bir vahiy değil, *Peygamber'in* kendi sözleridir; bu nedenle *Peygamber* konuşan durumundadır (natık); **Kuran'ın** iç anlamı natık'a karşı samit (sessiz) olan imam'ın talimiyle ortaya çıkar; **Hz. Muhammet'in** samiti Hz. Ali'dir ve ayet-hadislerin gizli anlamları onun ve onun soyundan gelen imamların açıklamalarıyla anlaşılabilir.

BÂTİNİYE Ar. (*bâṭinīyye*) a. **Bâtınilik**.

BATN Ar. (*batn*) a. 1-Karın.

2- Nasil, kuşak, soy

BEHAILİK a. **Bahailik**.

BEKA Ar. (*beḳā*, süreklilik, sonsuzluk) a. 1- Geçici evrenin karşıtı olan ölümsüz **varlık** alanı.

2- İnsana özgü bütün niteliklerden ve ilişkilerden sıyrılarak *tanrısal* özde sürekli olarak kalma (ANSİKL.), [1]

***Beka billah**: *Tanrısal* özde ölümsüz olma durumu. (ANSİKL.) [2]

***Beka makamları**: Beka durumuna ulaşmak için geçilmesi gereken **aşamalar**.

-ANSİKL. [1] Beka öğretisi en keskin biçimini *Hallac-ı Mansur*'da [857-922] alır. Onun “**Ene'l Hak**” sözü Beka'nın, **Tanrı**'nın kendisi olduğu anlamına gelir.

-[2] Beka durumuna ulaşan **kul**, **Tanrı**'nın varlığıyla var; O'nun ezeli ve ebedi oluşuyla ezeli ve ebedi olur.

BEKÂR Ar. (*bekâr*) s. **Mücerret**.

BEKÇİ a. Cem'in ve cem'e gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlayan kimse.

BEKÇİLİK a. Bekçi olmanın gereklerini yerine getirme; bekçinin işi, görevi.

BEKTAŞİ Ar. (*beḳtāṣi* < *Hacı Bektaş Veli*'nin [1209-1271] adından) a. **Bektaşilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

***Bektaşî ocağı**: **Tarikat ehli'nin yetiştirildiği tarikat kuru-**
luşu.

***Bektaşî postu**: **Horasan postu.**

***Bektaşî sırrı**: **Bektaşîlik'te, dışarı sızmaması için yazılı belge**
durumuna getirilmeyen, sözlü anlatım yoluyla kişiden kişiye, kuşaktan
kuşağa aktarılan tarikat bilgisi (ANSİKL.). [1]

***Bektaşî tacı**: **Üst kısmı on iki dilimli, alt kenarı dört parçalı, ke-**
çeden yapılmış beyaz başlık. (ANSİKL.) [2]

-[1] **ANSİKL. Bektaşîler'de sır**, önemli bir yer tutar. Başka-
larının elinde kendilerine yönelik *teolojik, politik* ya da *ahlaki* bir
silah durumuna dönüşmemesi için **tarikat bilgisi**'ni, uyguladıkları
gizlilik kuralıyla (**kitman kaidesi**) dışarı sızdırmazlar; öğreti ve
tarikat olarak varlıklarını koruyabilmeleri bir bakıma buna bağlıdır
denilebilir.

-[2] Bektaşî **tacı**ndaki on iki dilim, **on iki İmam**'ı; alt kenarındaki
dört parça, **dört kapı**'yı simgeler. Tepede dilimlerin birleştiği yerde
mühür ya da **gül** adı verilen küçük yuvarlak bir parça vardır.
Dervişlerin tacı sarıksız, **mürşitlerin tacı** yeşil sarıktır.

İçî sır, dışı **nur** olarak algılanan bektaşî **tacını** giyen **dervişin**, on
iki özelliğinin olması gerekir:

- 1- Bilgi sahibi olmak.
- 2- İsyankâr olmamak.
- 3- Nefsine uymamak.
- 4- Dalgın, dikkatsiz bir durumda bulunmamak.
- 5- Aç gözlü davranmamak.
- 6- Dünyaya bağlanmamak.
- 7- İsteklerden vazgeçmek
- 8- Şehvete aşırı düşkün olmamak.
- 9- Kibirsiz olmak.
- 10- Kimseye acı ve zarar vermemek.
- 11- Pinti ve aceleci olmamak.
- 12- Vesvese etmemek.

BEKTAŞİLİK a. **Hacı Bektaş Veli** [1209-1271] adına kurulan, **Ali ve On İki İmam** sevgisine dayanan, olgunluk eşitlik, özgürlük vb. ilkelerle belirgin **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Babailer ayaklanması* bastırıldıktan [1240] sonra **Türkmenler**, *Baba İshak*'ın **halifesi** olan **Hacı Bektaş Veli**'nin çevresinde toplandılar; **Hız. Muhammet**'i **mürşit**, **Hız. Ali**'yi **rehber**, **Hacı Bektaş Veli**'yi de **pir** tanıdılar.

İslamın esaslarını ve geleneksel **alevi** inancını, *İslamlık* öncesi *Türk* kültürüyle yoğuran **bektaşilik**, yeni bir sentez olarak belirdi; **Anadolu** halkının konuştuğu arı *Türkçe*'yi kullanmasının yanında hemen her düşünce ve inançtan insanlara, kendilerinden bir şeyler bulabileceği soyut, ancak zengin bir düşünsel dünya sundu; toplumsal yaşantıda, kişiyi dar ve katı kalıplar içine sokmayan toleranslı bir düşünce özgürlüğü getirdi; görünüşe değil, öze önem vererek **varlık birliği** zemininde, insanı onurlandırdı, dahası kutsallaştırdı.

Bu nedenlerle **bektaşilik**, *Osmanlı İmparatorluğu*'nun her yöresinde, özellikle **Anadolu** ve *Balkanlar*'da hızla yayıldı. *Osmanlı Devleti*'nin kuruluş aşamasında önemli roller oynayan **bektaşilik**, giderek *yenışeri ocağı*'nın yarı-resmi **tarikatı** durumuna geldi.

Bektaşilik'in ikinci önderi **Balım Sultan**'dır [-1516]; **Hacı Bektaş Veli**'nin hiçbir zaman evlenmediğini, *Timurtaş*'ın manevi evlat olduğunu ileri süren **Balım Sultan**, önemli olan **Pir**'in yolunu izlemektir diyerek, **tarikatın** **ayin** ve **erkânında** yenilikler yaptı; dünyayla ilgisini kesmiş bir **mücerret dervişler örgütü** kurdu. Bu yorum ve düzenlemelerden sonra **bektaşilik**, birbirine rakip iki ana kola ayrıldı: **Çelebiyan** (**Çelebiler**) kolu ve **babagan** (**babalar**) kolu. **Hacı Bektaş Veli** soyundan geldikleri savında olan ve kendilerine “**bel evladı**” adını veren **Çelebiyan kolu**, daha çok kırsal kesimde örgütlenirken; **Pir**'in yolunu izledikleri savında olan ve kendilerine “**yol evladı**” adını veren **babagan kolu**, kentlerde örgütlendi.

Bektaşilik'te dört tür insan vardır. Bunlar **dört kapı** ve **dört öğeyle** temsil edilir: **Şeriat** kavmi olan **abitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **tarikat** kavmi olan **zahitler**, **tarikat kapısı** ve **ateş**; **ma-**

rifet kavmi olan arifler, marifet kapısı ve su; hakikat kavmi olan muhipler, hakikat kapısı ve toprak.

BEKTAŞİYAN Fars. (*bektāşiyān* < Ar. *bektāşī*'nin Fars çoğulu) a. Bektaşiler.

BEL (İnsan vücudunda, göğüsle karın arasında kalan dar bölüm)

*Bel bağı: **İkrar töreninde mürşit** tarafından, uyarılan **canın** beline sarılmadan **tığbente** atılan, *zina yapmamak* ve bu yolda *kendini kontrol etmek* anlamında **beline sahip olmak** için verilen sözü simgeleyen üçüncü düğüm.

*Bel bağlamak: **Muhip** olanın beline bir *itaat işareti* olarak **tığbent** sarmak.

*Bel evladı: **Hacı Bektaş Veli**'nin soyundan geldikleri savında olan **Çelebiyan (Çelebiler) kolu**'ndan **derviş**.

*Bel oğlu: Bel evladı.

BEN a. Nefs.

*Ben makamı: Nefs aşaması.

BEND Fars. (*bend*, bağ, bağcık) a. Bir kimseyi *tanrısal* varlığa bağlayan eğilim, sevgi.

*Bend etmek: Bu eğilim, sevgi bir kimseyi *tanrısal* varlığa bağlamak.

BENDE Fars. (*bende*, kul) a. **Aşkla tanrısal** varlığa, onun bir görünümü durumunda olan **güzele bağlanmış kimse**.

*Bende-i âl-i abâ: **Âl-i abâ kulu**.

BENGİ (Esk. Tr. *bengü*, sonsuz, ölümsüz) a. **Güney ve Batı Anadolu**'da oynanan bir **semah türü**.

BENLİK a. 1- “Ben”in geçici isteklerine aldanma durumu. (ANSİKL.)

2- Büyüklük savında bulunarak, *tanrısal* varlık karşısında bağımsız bir tavır takınmak durumu.

-ANSİKL. **Tanrı**'ya ulaşma çabasının vazgeçilmez koşulu, “ben”in geçici isteklerine yüz çevirmek, “ben”i aşarak “benlik”ten kurtulmaktır; bu mücadeleden başarıyla çıkan kişi **fenafillah** ve **beka billah** makamlarına ulaşır.

BERAT Ar. (*berât, kameri takviminde, meleklerin indiği ve duaların kabul edildiği, şaban ayının 14'üncü gününü 15'ine bağlayan gece*) a. **Arayıcı**'nın gönül yolculuğunda, **Hakk**'ın kendisine görüldüğü an.

BERÎN Fars. (*berîn*) s. En yüksek, yüce, ulu.

BERRÂNÎ Ar. (*berrânî*) a. **Bektaşî** olmayan, yabancı.

BERZAH Ar. (*berzah*) *Âlem-i **berzah**.

BEŞ a. Ehlibeyt'i oluşturan **Hz. Muhammet, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin**'i temsil eden kutsal sayı.

***Beş âlem (evren)**: Beş ayrı görünür olma durumunu simgeleyen varlık evrenleri. (ANSİKL.)

***Beş görünür olma: Hazerat-ı hamse**.

-ANSİKL. **Bektaşilik** düşüncesinde temelde **Tanrı**'yla ilgili beş âlem vardır:

1- **Lahut**; kesin varlık âlemi.

2- **Ceberut**; bütün varlıkların **Tanrı** bilgisinde toplandığı âlem.

3- **Melekut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan varlıkların açılıp ortaya çıktığı âlem.

4- **Nasut**; bu varlıkların, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem.

5- **Misal**; bu varlıkların, en olgun nitelikte bulundukları âlem.

BEŞLER a. Ehlibeyt.

BEVVÂB Ar. (*bevvâb*) a. Bektaşilik'te, on iki hizmet sıralamasında yer alan ve Abdüllalil bin Ali tarafından temsil edilen kapıcı hizmeti.

BEYTÜLMAL Ar. (*beyt-ül-māl* < *beyt*, ev ve *māl*) a. Devlet hazinesi.

BEYTÜLMAMUR Ar. (*beyt-ül-ma'mûr* < *beyt*, ev ve *ma'mûr*) a. Gökte bulunduğu ve gök ehli'nin kiblesi olduğuna inanılan manevi mabet.

BEYTULLAH Ar. (*beyt-ul-lâh*, Allah'ın evi < *beyt*, ev ve *Allâh*) a. Tanrı'nın evi olarak algılanan insan-ı kâmil'in gönlü, kalbi.

BEZİRGÂN Fars. (*bâzârgân*, tüccar) a. Arif, mürşit.

BEZM Fars. (*bezm*, meclis) * Bezm-i cem: Cem meclisi.

* Bezm-i elest: Ruhlar meclisi.

BİAT Ar. (*bî'at*, söz verme) a. Bir istekli'nin (*talip*), biat töreniyle bir uyarıcı'ya (*mürşit*) teslim olması.

* Biat etmek: Biat töreniyle bir istekli (*talip*), bir uyarıcı'ya (*mürşit*) teslim olmak.

***Biat töreni**: Biat sırasında yapılan tören. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Biat töreninde, istekli (talip) ile uyarıcı (mürşit) el ele tutuşur; daha sonra telkin yapılır ve ikrar alınır. El ele tutuşmakla istekli (talip), uyarıcı (mürşit) aracılığıyla önce Hz. Ali'ye, oradan Hz. Muhammet'e ve Tanrı'ya ermiş olur.

BİDAT Ar. (*bid'at*, sonradan ortaya çıkan şey) a. Hz. Muhammet döneminde örneği olmayan ve sonradan ortaya çıkan yenilik.

BİLLAH Ar. (*bi-l-lāh* < *bi-* ve *el-Allāh*) Ünl. Allah'ın adına and içirim.

BİR a. Vahdet'in sembolü olan Tanrı.

BİRLENMEK f. İkilik'ten kurtulup birlik'e ulaşmak.

BİRLİK a. Vahdet.

***Birlik dirlik**: “Hakk'la bir olma” anlamında kullanılır.

***Birliğe ulaşmak (varmak)**: Hak'la Hak olmak.

BİSMİŞAH Ar. + Fars. (*bism-i şāh* < Ar. *bi-smi* ve Fars. *šāh*) a. “Ali'nin adıyla” anlamında *bismillah* yerine kullanılan *besmele*.(ANSİKL.)

-ANSİKL. Bismişah'ı, Tanrı'nın adı yerine Ali'nin adını anmak biçiminde yorumlamak yanlıştır; Tanrı Ali'dir biçiminde anlamak da doğru değildir. Tarikatın kaynağı olan Ali'ye saygı ve bağlılık belirtisi olarak yorumlamak gerekir.

BOYUN (İnsan vücudunda omuzların başlangıcıyla başın başlangıcı arasında kalan bölüm.) ***Boyun kesmek**: Canlar; tekke büyüğü ya da büyükleri önünde, bir saygı ve teslimiyet belirtisi olarak.

eller göğüste öne doğru eğilmek.(ANSİKL.)

-ANSİKL. Boyun kesmek, bir *selamlama* biçimidir; iki el midenin altına gelecek biçimde çapraz olarak tutulur; başparmaklar *Arap* yazısıyla Ali'yi simgeleyecek biçimde kalkık tutulur; baş, biraz sağa yatırılarak yavaşça öne doğru eğilir. Ali'ye bağlılığı simgeler.

BOZUK a. 80-90 cm uzunluğunda, 15 ya da 18 perdeli ve dokuz telli bir bağlama çeşidi.

BUHURDAN Ar. - Fars. (*buhūrdān* < Ar. *buhūr* ve Fars. - *dān*) a. İçinde *buhur* yakılan kap; tütsü kabı.

BURAK Ar. (*burāk*) a. 1- Hz. Muhammet'in miraca çıkar-ken bindiği at.

2- **Ruhu Hakk'a** götüren aşk.

BURÇ Ar. (*burc*) a. İnsan biçiminin göklere yansıması olarak algılanan **Zodyak**'ın, on iki yayından her biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Burçların adları, insan vücudunda temsil ettikleri yerler, anlamları ve işaretleri şöyledir:

- 1- **Hamel**: Baş; aydınlığa giriş; koç.
- 2- **Sevr**: Boyun, boğaz; coşku; boğa
- 3- **Cevza**: Kollar ve omuzlar; zihin duygu; ikiz erkek kardeş.
- 4- **Seretani**: Göğüs, kalbin duyguları; yengeç.
- 5- **Eset**: Kalp ya da sırt; benlik ve yırtıcı güdüler; arslan.
- 6- **Sümbüle**: Karın boşluğu; başak.
- 7- **Mizan**: Böbrekler, iyiyi kötünden ayırma; terazi.
- 8- **Akrep**: Cinsel organlar; üreme; yılan.
- 9- **Kavs**: Kalça-kas; yay.
- 10- **Cedi**: Dizler; fiziksel itki; oğlak.
- 11- **Delv**: Bacaklar; ruhsal diriliş; kova.
- 12- **Hût**: Ayaklar; organik yapının ilk biçimi; sırt sırta iki balık.

BURHAN Ar. (*bürhân*) a. Delil, ispat, kanıt.

BÛY Fars. (*bûy*) a. Güzel koku.

***Bûy-i cennet**: Cennet kokusu.

BUYRUK a. Alevilik-bektaşilik'le ilgili kuralları, davranışları *İmam Cafer*'e dayandırarak anlatan **erkânnamelere** verilen ad. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Alevi inançlarının, bu kapsamda törenlerin, törenlerde izlenecek yolun, yöntemin açıklandığı **erkânnamelerin** en eskisi *Cafer üs Sadık* tarafından yazıldığı kabul edilen Buyruk'tur. Aleviler, *Bısatî* tarafından yazılan **Menakıb ül-esrar behçet ül-ahrar** [XVI. yy] adlı yapıta Büyük Buyruk; *Erdebilli Safiyettin İshak*'a oğlu *Sadrettin*'in yönettiği soruları ve yanıtları içeren yapıta da [XVII. yy] Küçük Buyruk adını verirler.

BÜDELÂ Ar. (*büdelâ* < *bedîl*'in çoğulu) a. Yediler.

BÜRÜDET Ar. (*bürûdet*) a. Sıcaklık karşıtı olarak havanın soğukluk niteliği.

BÛT Fars. (*büt*, put) a. 1- Nefs.

2- Masiva.

3- İnsan-ı kâmil.

***Büt-gede** (dua edilen yer, tapınak): **İnsan-ı kâmil**'in gönlü, kalbi.

***Büt-hane** (puthane, tapınak): **Tanrı**'nın insanı kutsadığı her yer anlamında **âlem**.

BÜYÜK (Esk. Tr. *beyük*'ten)***Büyük âlem**: **Âlem-i ekber**.

***Büyük baba**: Tekkedeki en kıdemli baba.

***Büyük dergâh**: Pirevi.

C

CAFERİ Ar. (*cā'ferī* < İslam'ın şia kolundan altıncı **imam Ebu Abdullah Cafer bin Muhammet el-Bâkır es Sadık**'ın [699-766] adından) a. **Caferilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

CAFERİLİK a. Altıncı **imam Cafer Sadık**'ın [*Ebu Abdullah Cafer bin Muhammet el-Bâkır es Sadık* (699-766)] kurduğu, **imamlara** inanma ve **imam** sevgisine dayanan **ehlibeyt mezhebi**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Şia-i imamiye**, **imamiye**, **isnaaşeriye** ya da **oniki imamcılık** adlarıyla da anılan **caferilik**, **şii**lik'in çoğunluk **mezhebi** durumundadır.

İmamlara inanmayı dinin temelleri arasında sayar. **Caferilik** inancına göre **imam** ya da **halife**, **Allah** tarafından **günah** işlemekten korunur; bu nedenle **imamın** buyruğu **Tanrı** buyruğudur. **Hız. Muhammet**'in **Ali**'ye gizli bilgiler vermesinden ve bu bilgilerin sırayla öteki **imamlara** aktarılmasından kaynaklanır. **Tanrı** dinini, **imamlara** ulaştırılan bu bilgiler sayesinde **kıyamete** kadar koruyacaktır.

Yanılığa düşmekten ve **günah** işlemekten bağışlanan **imamlar**; **şii**lik'in temel ilkelerine ters gelen bir söz söylemiş ya da davranışta bulunmuş olsalar bile, bu onların gerçek sözü ya da davranışı olamaz; diğer **mezheplerin** baskısına karşı kendi durumlarını gizleme (**takiye**) eylemi olabilir. Bu nedenle **caferilik**'te gizleme, bir **ibadet** olarak algılanır; canını, malını ve ırzını korumak, diğer **mezheplere** karşı inançlarını, siyasal-politik eylemlerini gizlemek başta gelen

görevdir.

İmamlığın Hz. Muhammet tarafından Hz. Ali'ye bırakıldığına inanan caferiler, onun ölümünden sonra sırasıyla Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i, sonra da Hüseyin'in oğlu Ali Zeynel-Abidin'i imam tanıdı; dördüncü imamın ölümünden sonra oğlu Zeydi izleyerek, onun Hişam bin Abdülmelik'e karşı başlattığı ayaklanmaya katılanlar Zeydiye'yi oluşturdu; Zeydi terk edenler ise kardeşi Muhammet el-Bakır'ı, ardından da oğlu Cafer Sadık'ı beşinci ve altıncı imam olarak tanıdılar.

Cafer Sadık'ın ölümünden sonra oğullarından İsmail'i imam kabul edenler ismailiye adını aldı; oğullarından Musa el-Kazım'ı yedinci imam sayanlar daha sonra imamlık zincirini on ikiye değin [Ali el-Rıza; Muhammet el-Taki; Ali el-Naki; Hasan el-Askeri ve Muhammet el.-Mehdi] sürdürerek caferilik'i oluşturdular. Caferi inancına göre son imam Muhammet el-Mehdi ölmedi; gizlendi; kıyametten önce ortaya çıkacak ve dünyayı adalete boğacaktır. Muhammet el-Mehdi'nin 873'te Samarra'da kaybolmasıyla gaybet dönemi başladı: Gaybet'in 873-27 Mayıs 940 arasını kapsayan ilk döneminde (gaybeti sugra), dört naip ya da sefir (nüvvab-ı erbaa ya da süfera-i erbaa), kayıp imam ile şia arasındaki ilişkiyi sürdürdü. Dördüncü sefir'in ölmesinden sonra gaybet-i kübra (büyük gizlilik) başladı. Muhammet el-Mehdi, son sefiri aracılığıyla şiaya, sefirlik döneminin kapandığını, zuhuruna değin yalnızca ehlibeyt hadislerine başvurulmasını duyurdu; böylece, gaybet-i kübra boyunca sürecek olan müçtehit imamların (hüccetül-islam, aye-tullah) naipliği dönemi başladı. Müçtehit'in velayeti mutlak ve evrenseldir; şeri cezaları uygulamaya, toplumsal ve ekonomik sorunlarda hüküm vermeye yetkilidir; onun hükümlerini kabul etmemek İmamın hükümlerini kabul etmemek anlamına gelir. İctihat koşullarını taşımayan her caferi, bir müçtehit'in hükümlerine göre davranmak zorundadır.

Caferilik'e göre dinin temeli **tevhit, nübüvvet, imamet, ahirete** iman ve adalettir; bu kapsamda, **Tanrı'nın** sıfatlarının **O'nun** özülle özdeş olduklarını savunması, **Kuran'ın** yaratılmış olduğunu

öne sürmesi ve **Tanrı'nın ahirette** bile görülemeyeceğini belirtmesiyle **ehli sünnet**'ten ayrılır.

Caferilik'te *inanç, ibadet ve fıkhn*, dört temel kaynağı vardır: **Kuran, sünnet, icma** ve *us*; bu kapsamda, yalnızca **imamlar** kanalıyla gelen *hadisleri* temel alması, **Kuran** ve **sünnette** anılmayan, hakkında *icma* bulunmayan konularda *usa* dayanarak hüküm vermesiyle **ehli sünnet**'le çelişir.

CAFERİYE Ar. (*cā'feriyye*) a. **Caferilik**.

CAM Fars. (*cām*, kadeh, kâse) a. 1- **Tanrı'nın zat'ının** belirmesini simgeleyen işaret.

2- **Gönül, kalp**.

*Cam-ı Cem, cam-ı Cemşit: *İran* mitolojisinde, şarabı ilk bulan efsanevi hükümdar *Cem*'in kadehi.

*Cam-ı cihannüma (içinde kâinatın görüldüğü kâse): **Kâmil insan**'ın gönlü, kalbi.

*Cam-ı ilahi: **Kâmil insanı** sarhoş edip, onu **Tanrı** aşkıyla kendini bilmez bir duruma getiren **ilahi tecelli**.

CÂMİA Ar. (*Câmi'a*) a. **Hz. Ali'nin** yazdığı kabul edilen, **gayb âlemi**'nden bilgiler veren kitap. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Şii kaynaklı söylencelere göre **Hz. Ali Cefr** ve **Câmia** adlı iki kitap yazar; bu kitaplarda dünyada olmuş ve olacak olayların gizli bilgilerini verir.

CAN Fars. (*cān*) a. 1- **Nasip almış** kimse.

2- **Tarikat** insanların kadın erkek ayırmaksızın birbirine hitap ederken kullandıkları söz.

3- **Ruh**.

4- Dost, arkadaş, sevgili.

*Can evi: İnsanın iç evreni anlamında **gönül**.

*Can kıblesi: Tanrısal güzellik olarak algılanan insan.

*Can-ı canan: Canların canı anlamında **Tanrı**.

CANAN Fars. (*cānān*, can'ın sevdiği sevgili) a. **Tanrı**.

CANLANMA a. Üç bölümden oluşan **semah**'ta, az hareketli olan **ağırlama**'yı, hareketli olan **yeldirme**'ye bağlayan ikinci bölüm.

CÂR Fars. (*cārū*, süpürge'den) a. **Cârû**.

*Câr duası: **Cârû duası**.

CARCI a. **Ferraş**.

CARCILIK a. **Ferraşlık**.

CÂRÛ Fars. (*cārū*) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sahibi sıralamasında yer alan **ferraş**'ın kullandığı süpürge. (ANSİKL.)

*Cârû duası: **Ferraş hizmetini** yerine getirdikten sonra **dede** tarafından okunan **dua**.

-ANSİKL. Günlük dilde harf düşmesi sonucu, genellikle “câr” ve “câr duası” biçiminde söylenir.

CÂRÛB Fars. (*cārûb*, süpürge) a. **Cârû**.

CÂRÛBKEŞ Fars. (*cārûb-keş* < *cārûb*, süpürge ve *-keş*, çeken çekici.) a. **Ferraş**.

CAVIDAN Fars. (*cāvidān*) s. Ebedi, sonsuz, ölümsüz.

CAVİDANNAME Fars. (*cāvidānnāme*) a. *Fazlullah Hurufî*'nin öğretisini açıkladığı yapıtı.

CAVİT Fars. (*cāvid*) s. Ebedi, sonsuz, ölümsüz.

CEBERUT Ar. (*Ceberût*, *tanrısal büyüklük, ululuk, tanrısal kudret*) a. Beş âlem sıralamasında kesin **varlık** alanı, *tanrısal âlem* durumunda olan **lahut**'u izleyen, bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı ikinci **varlık** alanı; *tanrısal* erkin bir simgesi olarak algılanan **gök katı**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî düşüncesinde**, varlıkların **Tanrı'dan** doğmalarından başlayarak **insan-ı kâmil** durumuna gelinceye değin geçirdikleri **âlem** olarak algılanan beş **varlık** alanı vardır: Bunlar; **lahut**, **ceberut**, **melekut**, **nasut** ve **misal**'dir.

Ceberut ya da **âlem-i ceberut**; **tarikât** yolundaki gelişimin **şeriat aşaması** olarak algılanır ve **Cebrail** tarafından temsil edilir.

CEBRAİL Ar. (*Cebrâil*, Allah'a en yakın olan **dört melek**'ten, *peygamberlere* haber getirip götürmekle görevli olanı) a. **Hz. Muhammet**'in içgüdüsel zekâsı, sezgisel **aklı**.

CEDİ Ar. (*cedy*) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve bir oğlakla sembolize edilen **burç**; oğlak burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir "**burç insanı**"dır; **cedi**, bu "**burç insanı**"nın, fiziksel gücü anlatan dizlerini temsil eder.

CEFR Ar. (*cefr*, yetişmiş oğlak ya da kuzu) a. **Hz. Ali** ya da **İmam Cafer Sadık**'ın yazdığı kabul edilen, harflere sayısal değerler yükleyerek gelecekte haber verme konusunu işleyen kitap. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Şii kaynaklı söylencelere göre **Hz. Ali**, **Cefr** ve

Câmia adlı iki kitap yazar; bu kitaplarda, dünyada olmuş ve olacak olayların gizli bilgilerini verir. Gizli bilgilerin nereden geldiği konusunda söylenceler değişiktir: Bir görüşe göre **Hz. Muhammet**, kendisine ulaşan bilgileri kuzu ya da oğlak derisine yazdırır; sonra da damadı **Ali**'ye verir. Diğer bir görüşe göre ise **Hz. Ali** bu bilgileri, **Tanrı**'nın *Tur Dağı*'ndayken *Hz. Musa*'ya ulaştırdığı *levhalar*'dan alır.

Cefr, **Hz. Ali**'den oğullarına geçer; daha sonra **şii imamları** izleyerek sonunda altıncı **İmam Cafer Sadık**'a ulaşır.

CELÂL Ar. (*celâl*, büyüklük, ululuk) a. **Tanrı**'nın sertlik, öfke ve saygınlık anlamlarını içeren sıfatlarının tümüne birden verilen ad.

CELVET Ar. (*celvet*, yerini, yurdunu bırakma, terketme) a. **Tarikat** yolcusu'nun, **Tanrı**'nın sıfatlarıyla bezenmiş olarak, yalnızlıktan çıkıp **Tanrı** varlığında yok olması durumu.

CEM Ar. (*cem'*, toplama, biriktirme/topluluk, kalabalık) a. **Alevi-bektaşiler**'in cemaatla birlikte yaptığı, **ibadet** olarak algılanan kutsal **tören** (ANSİKL.) [1]

***Cem ayini**, **cem erkânı**, **cem kurbanı**, **cem töreni**: Cem.

***Cem bezmi**: Cem meclisi.

***Cem birleme**: **Kerbela** olayında şehit olanları anmak için yapılan **tören**. (ANSİKL.) [2]

***Cem birleme gülbankı**: Kimi cemlerde; yemekten sonra, **zâkir**ler'in okuduğu üç nefes ve bir **düvazı** izleyen ve dede tarafından okunan **gülbank**. (ANSİKL.) [3]

***Cem erenleri**: Cem'e katılan **canlar**.

***Cem mahkemesi**: **Düşkün meydanı**.

***Cem meclisi**: Cem için bir araya gelmiş cemaat.

***Cem odası**: Cem'in yapıldığı büyük oda.

***Cem olmak:** Cem için bir araya toplanmak.

***Cem'ül cem:** Toplantıların toplantısı anlamında görgü cemi.

-[1] ANSİKL. **Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya geldiğinde, şii-alevi göçebe çiftçilerden oluşan, kendi öğretisine hiç de yabancı olmayan ve geliştirdiği felsefenin büyüklüğünü anlayabilecek hazır bir kitle buldu. Eski Türk, İran, Arap ve Helen düşünce ve inanışlarının bir bileşimi olarak beктаşilik'i biçimlendirirken; ortodoks İslamlık'tan ayrılan üç önemli yenilik getirdi:**

1- **Türkçe'yi ibadet dili** yaptı.

2- **Sünneti ve şeriatı** kaldırdı; herkese şeriat-sız bir yaşam sundu; zorunlu **ibadet** yoktu, cinsiyet ayrımı yoktu, içki yasağı yoktu.

3- **İbadetin (namaz) yerine, eski Türk şamanizmi'nden, Zerdüşt dininden ve diğer halkların toplumsal-dinsel pratiklerinden esinlenerek geliştirdiği cem'i** koydu.

Alevilik-bektaşilik'te cem, dedelerin ya da babaların önderlik ettiği bütün bir geceyi dolduran dinsel bir törendir: Dinsel dua, kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları dinsel dans, dinsel şiirler, dinsel müzik, dinsel yemek ve dinsel içki, bu törenin ana bölümleri durumundadır; belirli bir zamanı olmamakla birlikte genellikle kış geceleri perşembe akşamları düzenlenir.

Cem, önceden haber verilenlerin katılımıyla başlar; **düşkünler** bu törene alınmaz. Cemevi ya da cem odası'nda bir araya gelen **cemaat, halka halinde yüz-yüze bakacak biçimde** oturur. **Bağlama** eşliğinde **zâkir** tarafından Hz. **Muhammet, Ali, ehlibeyt, On İki İmam ve Kerbela** katliamı üzerine **deyişler, mersiyeler, dualar** okunur; **halka namazı** adı verilen tek ya da iki rekatlık **namaz** secde edilir; kadınlı-erkekli **semah** dönülür; **on iki hizmet** yerine getirilir; **kurban tığlanır; lokma dağıtılır.**

Şeriat-sız yaşayan **alevilik-bektaşilik'te cem, aynı zamanda adli bir fonksiyonu** da yerine getirir. Cem'de **dede ya da baba, halkın sorunlarını dinler ve çözümler** getirir; **küskünleri, dargınları barıştırır.** Suç işleyenler ya da başkaları bilmemekle birlikte kendi vicdanlarına borçlu düşenler, üyelerini tekke büyüklerinin oluşturduğu **cem mah-**

kemesi tarafından **cemaatin** huzurunda yargılanır, suçları kanıtlanırsa durumlarına uygun cezaya çarptırılır. *Halk mahkemesi* olarak algılanan *cem mahkemesi*'nin verdiği en ağır ceza, **düşkünlik**'tür (toplum dışına çıkarma).

-[2] Cem birleme, **Kerbela** şehitleri için **şerbet** sunmayla başlar: Bu görev için **saki** yerinden kalkar ve **şerbet** tasını önce **mürşit**'e sunar; **mürşit** sağ elinin serçe parmağını **şerbet** tasına batırarak bir **dua** okur ve ilk yudumu alır; daha sonra **saki** **şerbeti**, tüm diğer **canlara** sunar; bu sırada *Hüseyin*'e rahmet, *Yezit*'e lanet okunur.

Şerbet dağıtma işi bitince, **saki dâr'a çekilir** ve kimi **ayet-dua**lar okur; bunu **mürşit**'in okuduğu **gülbank** izler. Sonra sofra kurulur, lokma yenir. Bitimde **mürşit**, "*Oturan, duran, koğsuz gaybetsiz evine vara...*" **tercümanı**'yla **canların** dağıtılmasına izin verir.

-[3] Cem birleme **gülbankı**'yla cem'in sona ermesi gerekmez; cem'e katılanlar arzu eder ve **dede** de uygun görürse **muhabbet**, **deyiş**, **düvaz** ve **semah** eşliğinde istenildiği kadar sürebilir.

CEMAAT Ar. (*cemā'at* < *cem'*, topluluk, kalabalık) a. **Tari-kattan** insanların oluşturduğu topluluk.

*Cemaat-ı tahtacıyan: **Tahtacılar**.

CEMÂDAT Ar. (*cemādāt* < *cemād*, cansız varlık'ın çoğulu) a. Cansız varlıklar.

CEMADÎ Fars. (*cemadi*) s. **Ruhu** olmayan, cansız.

CEMÂL Ar. (*cemāl*, yüz güzelliği, güzellik) a. **Tanrı**'nın sevgi, bağış, cömertlik, ululuk ve hoşnutluğunu içeren sıfatlarının tümüne verilen ad.

*Cemâl'e kavuşmak: **Hakk'a yürümek**.

*Cemâlin nur olsun: **Alevi-bektaşiler** arasında kullanılan bir selamlaşma sözü.

CEMALULLAH Ar. (*cemâl-ullah*) a. *Tanrısal* güzellik.

CEMEVÎ a. Cem için özel olarak yapılmış bağımsız yapı.

CEMİYET Ar. (*cem'ıyyet*) a. 1- (Toplantı, toplum) **Cem**.

2- (Derli toplu, düzenli ve huzurlu olma) **Gönlün** her şeyle ilgisi-
ni keserek **Tanrı**'yla dolu olması durumu.

*Cemiyet evi: **Cemevi**.

CENABET Ar. (*cenâbet*, boy aptesi almayı gerektiren durum
ya da bu durumda olan kimse) a. 1- Gerekli olgunluğa erişmeden **yol**
sırlarını öğrenme durumu.

2- Bu durumda olan kimse.

CENAP Ar. (*cenâb*, hazret) a. **Tanrı**'yı ve yüce kişileri ulula-
ma sözü.

*Cenab-ı Hak, Cenab-ı Resul: **Allah**.

CENK Fars. (*ceng*, savaş, mücadele) a. Maddi ve manevi
sıkıntılarla **Hakk**'ın kulunu sınaması.

*Cenk kitapları: **Hz. Ali**'nin savaşlarını konu edinen dinsel des-
tansı kitaplar (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu kitaplarda, **Hz. Ali**'nin; **Hz. Muhammet**'ten
aldığı buyruğa uyarak İslam dinini yaymak için giriştiği savaşlar an-
latılır. **Hz. Ali**, **Zülfikâr** adlı kılıcı ve **Düldül** adlı atının yardım-
ıyla **Müslümanlar**'ın düşmanlarını yener.

CENNET Ar. (*cennet*) a. **Tarikat** inancına göre, arınmış **ruh**-
ların iyi **ruhların** gövdeden ayrıldıktan sonra ölümsüzlüğe kavuştuğu,
sekiz mutluluk ülkesinden her biri.

CEVHER Ar. (*cevher*, değerli taş, mücevher) a. **Varlığı** kendinden olan ve gerçekleşmesi için bir başka **varlığa** gereksinme duymayan **varlık**; **mutlak varlık**.

*Cevher-i evvel: **Hz. Muhammet'in ruhu**.

CEVR Ar. (*cevr*, eziyet, üzüntü) a. **Tarikat ehli'nin** ruhen yükselmesine engel olan şey.

CEVZA Ar. (*cevzā*) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve ikiz erkek kardeşle sembolize edilen **burç**; ikizler burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; cevza, bu "*burç insanı*"nın zihin ve duyguları anlatan kollarını ve omuzlarını temsil eder.

CEZBE Ar. (*cezbe*, çekme, çekilme, çekim) a. *Tanrısal* bir duyuşun etkisiyle kendinden geçme durumu. (ANSİKL.)

*Cezbeye kapılmak (tutulmak): *Tanrısal* bir duyuşun etkisiyle aşırı ölçüde coşkun olup kendinden geçmek.

-ANSİKL. Cezbe durumu, kimi *tanrısal* gerçeklerin kavranması yolunda atılan bir adım olarak algılanır. **Tarikat ehli**, belli eğitim **aşamalarından** geçtikten sonra *tanrısal* gerçekleri anlamaya başlayınca, kendi duyusal etkilenmelerinden sıyrılarak kısa süreli **ruhsal** coşkunluklara uğrar. Kişi **ibadetle** kendini bu **ruhsal** duruma hazırlayabilirse de cezbe, özünde bir **Tanrı** vergisidir, kulun istemi ve gücüne bağlı değildir. Cezbiye kapılan kimse bu durumdayken, **kuluktan** çıkar ve *yaratan-yaratılan* ikileminin bir *kuruntudan* başka bir şey olmadığını algılar; bu nedenle *Hallac-ı Mansur*, cezbe durumunu yaşarken "**Ene'l-Hakk**" demiştir.

CİFE Ar. (*cîfe*) a. 1- Leş.

2- İğrenç şey, pislik.

CİFR Ar. (*cefr*'den) a. **Cefr**.

CİHANNÜMA Fars. (*cihān-nümā* < *cihān*, âlem ve *nümā*, gösteren) a. Bir yapının tepesinde yer alan ve dört yönden görünümüne açık olan oda.

CİHAT Ar. (*cihād*, savaş) a. **Tarikat** ehli'nin, nefsini egemenliği altına alması için vermiş olduğu savaşım.

***Cihad-ı asgar** (*Küçük savaş*): Düşmana karşı cephede verilen savaş.

***Cihad-ı ekber** (*Büyük savaş*): Nefse karşı verilen savaş.

CİHAZ Ar. (*cihāz*, alet, aygıt) ***Cihaz-ı tarikat**: **Tarikat** ehli tarafından kullanılan ve **tekkelerde** bulundurulanan her türden eşya.

CİLBEND Ar. + Fars. (*cild-bend*, büyük cüzdan, evrak çantası < Ar. *cild*, deri, meşin ve Fars. *bend*, bağ, bağlama) a. **Kemer** üzerine tokalı bir kayışla bağlanan, meşinden yapılmış, kapağı ön yüzüne sarkan, dikdörtgen biçimli küçük bir kutu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Cilbendin tabanı, hafif çukurcadır; kapağının dış yüzünde sağlı-sollu **Ali** adı yazılıdır; son harflerinin uçları, **Hız**, **Ali**'nin kılıcı **Zülfikâr**'ı andıracak biçimde çatallı olarak uzanır.

Üst köşelerinde *Hasan* ve *Hüseyin* adları vardır; bu bölüm ayrıca geleneksel *Türk* süsleme motifleriyle bezelidir.

Cilbendin içine *nefes defteri*, *mühür*, *mendil*, *sigara* vb. gerekli eşyalar konur.

CİMA Ar. (*cimā'*, cinsel birleşme) a. **Ahdi** olmayana **yol sırları**'nı açma.

***Cima etmek**: **Ahdi** olmayana **yol sırları**'nı açmak.

CİN Ar. (*cinn*) a. Dinsel inanca göre, duyularla algılanamayan ve göze görünmeyen manevi varlık. **CİNNİ** Ar. (*cinni*) s. Cinle bağıntısı olan, cine ilişkin, cinle ilgili.

CÛD Ar. (*cūd*, cömertlik) a. Herhangi bir bedel beklemeden insanlara yararlı olma.

CUMA Ar. (*cum'a*, haftanın beşinci günü) a. *Müslümanlar'*ca kutsal sayılan gün.

***Cuma töreni**: **İkrar ayini** kapsamında ek bir tören niteliği taşıyan ve **ikrar ayini**'nin belli ölçülerde yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen tören.

CURA Ar. (*cur'a*, bir yudumluk içki, kadehin dibinde kalan son damla) a. **Tarikat yolcusu**'nun her **makam**da mazhar olduğu *tanrısal sırlardan* pırıltı.

CUŞ Fars. (*cūş*, coşma, coşkunluk) a. **Hak aşığının Tanrı** güzelliği karşısında kendinden geçerek, her nesnede **Tanrı'yı**, **Tanrı'da** her nesneyi görmesi durumu.

CUŞİŞ Fars. (*cūşîş*, coşma < *cūşiden*, coşmak) a. **Cuş**.

CÛNUN Ar. (*cünûn*, delilik) a. **Tanrı** aşkının üstün gelmesi sonucu **Hak aşığının**, dış dünyayla ilgisini kesmesi durumu.

CÛNÛB Ar. (*cünüb*, yıkanmak zorunda kalma durumu, kirlenme) a. **Tarikata** girerken verdiği sözden dönme durumu, pirsizlik.

CÛRA Ar. (*cur'a*) a. **Cura**.

CÛZİ Ar. (*cüz'i*) s. Az, azıcık, çok az

Ç

ÇAĞIRMA a. Yüksek sesle **nefes**, **buyruk** vb. okuma.

ÇALAP a. **Tanrı**.

ÇALİPAN a. *Hilâfetname* ve *icazetnamelere* konulan başlık.

ÇALPARA Fars. (*çârpâre*, dört parça'dan) a. **Çârpâre**.

ÇAMAŞIRHANE Fars. (*câmeşûr-ḥâne*) a. **Bektaşî tek-**
kelerinde, çamaşır yıkamak için ayrılmış bölüm ya da bağımsız yapı.

ÇAMŞIĞI SEMAHI *Sivas* yöresinde yaygın bir **semah**.

ÇÂR Fars. (*çâr*, dört) *Çâr anasır, çar unsur: **Su**, **toprak**, **ha-**
va ve **ateşten** oluşan **dört unsur**.

*Çâr darp (dört vuruş): **Tıraş erkânı**'nda; saç, sakal, kaş, bıyık gibi başta-yüzde çıkan kıl örtüsünün tümünün kesilmesi işlemi.

ÇÂRDEH Fars. (*çâr-deh*, on dört < *çâr*, dört ve *deh*, on)
*Çârdeh-i masum-ı pâk: **On dört masumu pak**.

ÇARH Fars. (*çarh*, dönen tekerlek, çark) a. 1- Dönme.

2- Kimi yörelerde, **semah**'m **yeldirme** bölümüne verilen ad.

*Çarh etmek: **Semah**'ta dönmek.

ÇARK Fars. (*çarh*'tan) a. Dönme.

*Çark dönmek: Çark **semahı** oynamak.

*Çark semahı: Genellikle, **on iki hizmetin** yerine getirildiği **cemlerde**, kırk yaşını geçmiş kadınlar tarafından oynanan, hızlı ritimli bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Semahlar** içinde özgün bir yeri vardır: **Hızlı semah** ya da **pervaz semahı** adlarıyla da anılır.

Okunan bir **tevhit**'ten sonra çark **semahı** başlar: Oturan üç **bacı**-dan biri, çark dönmek için **meydan**'ın ortasına gelir ve müziğin etkisiyle birlikte yavaş yavaş dönmeye başlar; sol ayağının üzerinde vücudunu dengeleyerek sağ ayağıyla çark yapma dönüşünü düzenler; ardından **ağırlama** bölümüne geçilir, sonra **canlanma** ve **yeldirme** bölümüyle **semah** tamamlanır.

ÇARPARA Fars. (*çârpâre*, dört parça'dan) a. Çârpâre.

ÇÂRPÂRE Fars. (*çârpâre*, dört parça) a. Sert odundan yapılmış, ikişer ikişer avuç içine alınıp birbirine vurularak çalınan bir tür çalgı.

ÇATALKAPI a. **Pirevi**'nde, birinci avlunun giriş kapısı.

ÇEHAR Fars. (*çehâr*, dört) a. Çâr.

ÇEKİ a. **Alevi-bektaşî** kadınların başlarına ve alınlarına bağladıkları yemeni. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Çekilerin renkleri ve bağlanış biçimleri kimi özel an-

lamlar içerir.

Yeşil renk, **aleviler**'de **ocakzade** kadını, **bektaşiler**'de ise **mürşit** bacısı; kırmızı renk, evli; yeşil ve kırmızı renk, evli **ocakzade** ya da **mürşit** bacısı; beyaz renk, bakire; beyaz ve yeşil renk, bakire ve **ocak** soyundan **mürşit** kızı olduğunu gösterir. Siyah çekiler, **matem** rengidir.

Çekilerin bağlanış biçimleri, çocuk sayısını, kaçının erkek, kaçının kız olduğunu, yanında erkeğinin bulunup bulunmadığını anlatan işaretler durumundadır.

ÇELEBİ Es. Tr. (*çolap*, Tanrı'dan) a. **Bektaşilik**'in **Çelebiyan kolu**'nda, **mürşitlik** aşamasına gelmiş, **tekkelerde** düzenlenen **törenleri** ve **tekkenin** iç işlerini yöneten **derviş**.

***Çelebi olma erkânı**: Çelebi olmaya, bir **tekkede** **çelebilik** yapmaya hak kazanmış **dervişe**, bu unvanının verilmesi için yapılan **tören**.

***Çelebiler kolu**: **Çelebiyan kolu**.

ÇELEBİLİK a. Çelebi olmanın gereklerini yerine getirme; çelebinin görevi.

ÇELEBİYAN Fars. (*çelebiyân*, çelebiler < Tr. çelebi'nin Fars. çoğulu) ***Çelebiyan kolu**: **Bektaşilik**'te, **Hacı Bektaş Veli** soyundan geldikleri ve **Pir**'i temsil ettikleri savında olan **dervişlerin** oluşturduğu **tarikat kolu**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** temelde, iki büyük kola ayrılır: **Çelebiyan (Çelebiler) kolu** ve **babagan (babalar) kolu**. Ayrılık kaynağını, **Hacı Bektaş Veli**'nin özyaşamına ilişkin iki farklı yorumdan alır: **Çelebiyan kolu**'ndan **derviş bektaşilere** göre, *Kadıncık Ana*, **Hz. Pir**'in nikahlı karısıydı; 710 hicri yılında, *Timurtaş* adında bir oğul doğurdu; bu nedenle, “evlat yol evladı değil, bel evladıdır.”

Babagan kolu'ndan **derviş bektaşiler** ise bunun tersini savunur: **Hz. Pir**, **bekâr** yaşadı; manevi evlat olan *Timurtaş*, *Kadıncık*

Ana'dan, **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla doğdu; bu nedenle, “evlat bel evladı değil, yol evladıdır”:

ÇELME a. **Semah** dönerken, sağ ayak sol ayağın üstüne doğru atılarak sola doğru dönme.

***Çelme yapmak**: Sağ ayak sol ayağın üstüne doğru atılarak sola doğru dönmek.

ÇEPNİ a. *Oğuzlar*'ın *Üçok Kolu*'ndan. **Anadolu**'nun *Türkleşme* sürecinde önemli rol oynayan bir boy. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hacı Bektaş Veli**'nin ve ilk müritlerinin bu boydan olduğu düşünülür. *Baba İshak* ayaklanmasına katılan *Çepniler*, ayaklanmanın bastırılmasından (1240) sonra *Canik* bölgesini denetimlerine aldılar. XIV. yy. ortalarından itibaren *Bayramoğlu Hacı Emir Bey*'in yönetimine girdiler.

Uzun Hasan döneminde *Akkoyunlular*'ın hizmetine giren bir başka *Çepni* grubu, başbuğları *İlaldı Bey*'in yönetiminde *Bitlis Seferi*'ne (1469) katıldı; *Uzun Hasan*'ın ölümünden sonra taht kavgalarına karıştı.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde *Halep* çevresi ve *Güneydoğu Anadolu*'da üç oymak (*Oturak Çepnileri*; *Başım Kızdulu*; *Kantemürlü*) halinde yaşayan *çepniler*'den *Başım Kızdulu* oymağı, *Adana*, *Aydın* ve *Saruhan* yöresine; *Kantemürlü* oymağı ise *Bergama* ve *Turgutlu* yöresine göçtü.

ÇERAĞ Fars. (*çerağ*) a. **Hız. Muhammet**'in **Tanrı**'dan gelen ilk ışık olması anısına, **ruhun** aydınlanmasının bir sembolü olarak algılanan ve **cem törenlerinde** kullanılan kandil, lamba, **mum** ya da **çıra**. (ANSİKL.) [1]

***Çerağ akçesi**: Cumhuriyet öncesi **mürşitlere**, **tekkenin** kimi giderlerini karşılaması ya da **tekkeye** gelir sağlaması için verilen her türden armağan.

***Çerağ gülbankı**: Çerağ uyandırma **hizmeti**'nin yerine getiril-

mesi sırasında okunan **gölbank**.

***Çerağ hakkı**: Tekkede yakılan **mum** ve gaz giderlerinin karşılanması için cemaattan toplanan bir tür vergi, para.

***Çerağ tahtı**: **Kible** sıralamasında yer alan ve **fehîm kible**si olarak algılanan, **törende mürşit**'in oturduğu yer.

***Çerağ tepsisi**: **Çerağcı**'nın çerağları taşımakta kullandığı, derinliksiz düz kap.

***Çerağ uyandırma hizmeti**: Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan; **çerağcı**'nın, **gölbank**, **tercüman** ve **dualar** eşliğinde çerağları yakması **hizmeti**. (ANSİKL.) [2]

***Çerağ uyarmak**: Çerağı yakmak.

***Çerağ-ı Ahad**: **Hakk**'ın **nuru**.

***Çerağ-ı Ali**, **çerağ-ı daim**: **Meydan odası**'nda ocağın sol tarafında bulunan. **Hz. Ali**'nin **nuru** olarak algılanan ve sürekli **gönülleri** aydınlattığı kabul edilen çerağ.

***Çerağ-ı dil (gönül lambası)**: **Marifet nuru**yla aydınlanmış **kalp**, **gönül**.

***Çerağı dinlendirmek**, **çerağı sır etmek**: Çerağı söndürmek.

***Çerağ-ı mürde** (sönmüş lamba): **Marifet nuru**yla aydınlanmamış **kalp**, **gönül**.

***Çerağ-ı tekbirlemek**: **Tekbir** getirerek çerağı kutsamak.

-[1] ANSİKL. Çerağ, **bektaşilik**'te *insan beyni* olarak algılanan **akıl kible**si'dir.

-[2] **Kurbanla** ilgili işlerin bitmesinden sonra **hizmete**, çerağ uyarılmasıyla başlanır: **Çerağcı**, çerağ malzemesini **dede**'nin bulunduğu yere yakın olmak üzere **meydan**'a koyar ve **dar**'a **durur**. **Cemaatın** duyacağı bir sesle ilgili ayeti okur ve eğilip çerağı yakar; çerağ yanarken, **tercüman** okuyarak, **cem erenlerini salavat** vermeye çağırır; daha sonra **çerağcı**, çerağın sağına, soluna ve önüne **niyaz eder**, ayağa kalkar; geri geri çekilerek **meydan**'ın orta yerine gelir ve **dâr'a durur**; okuduğu **düvaz**'ı, **dede**'nin **duası** izler; **çerağcı meydanı** terkettikten sonra **zâkirler üç düvaz** okur; **düvaz** bitince sazlarının üzerine eğilip **dede**'den **dua** beklerler; **dede**'nin **dua verme**siyle **hizmet** tamamlanır.

ÇERAĞCI a. Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan **çerağı uyandırma hizmeti**'nin sahibi olarak algılanan; **çerağları yakıp meydan'ı** aydınlatmakla görevli kimse. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Çerağcı aynı zamanda, şamdanları parlatmak, üzerlerine **mumları** dikip hazırlamak, **buhurdan**ı silip temizlemek gibi işleri görür.

ÇERAĞCILIK a. Çerağcı olmanın gereklerini yerine getirme; **çerağcının** işi, görevi.

ÇERH Fars. (**çarh**'tan) a. **Çarh**.

ÇEŞM Fars. (**çeşm**, göz) ***Çeşm-i ahu** (ceylan gözü, ceylan gözlü): **Hakk**'ın, **tarikât yolcusu**'nun kusurlarını örtmesi, ancak onu bu durumdan haberdar etmesi. (ANSİKL.)

***Çeşm-i nergis** (güzel göz): **Tarikat yolcusu**'nun ulaştığı aşamayı ve kavuştuğu mutluluğu, insanların gözünden gizlemesi.

-ANSİKL. Bu durum **Hakk**'ın, **tarikât yolcusu**'na en büyük lutfu olarak algılanır ve onun, kusurlu davranışlarından sıyrılarak derlenip toparlanmasını sağlar.

ÇEŞME Fars. (**çeşm**, göz'den) a. **İlahi feyzin kaynağı**.

***Çeşme-i zindegâni**: **Abıhayat**.

ÇEVRİM a. **Devir**.

ÇEYİZ Ar. (**cihâz**'dan) ***Çeyiz giydirme**: Cenaze yıkandıktan sonra gömülmeden önce **tennure**'sinin bedenine, **arakiyesinin** başına giydirilmesi ve **tığbent**'inin boynuna dolanıp uçlarının eline tutturulması işi.

ÇEYİZLEME a. Çeyiz giydirme.

ÇIPLAK s. Tanrı dışındaki her şeyden arınan **tarik**at yolcu-su için kullanılır.

ÇIRA Fars. (*çerâğ*'dan) a. Çerağ.

ÇIRAĞ Fars. (*çerâğ*'dan) a. Çerağ.

ÇIRAĞCI a. Çerağcı.

ÇIRAĞCILIK a. Çerağcılık.

ÇIRAK Fars. (*çırak* < *çerâğ*'dan) a. Çerağ.

ÇİĞ s. Henüz **terbiye** edilip hazırlanmamış ve **Hakk**'ın dene-yimsel bilgisini edinememiş **can**'ı belirtmek için kullanılır.

ÇİĞİNDAŞ a. (omuzdaş) Yol arkadaşı.

ÇİHAR Fars. (*çehâr*, dört'ten) a. Çâr.

ÇİLE Fars. (*çile* ya da *çille* < *çihl*, kırk) a. **Dervişlerin**. ma-nevi yetkinliğe ulaşmak için kendilerini kimi şeylerden yoksun yaşama-ya zorladıkları içe kapanış dönemi (ANSİKL.)

*Çile çekmek, çile çıkarmak, çile doldurmak: Bir **derviş** manevi yetkinliğe kavuşmak için kimi şeylerden mahrum olarak **çileevi**'nde yaşamak.

*Çile damı: **Çileevi**.

***Çileye girmek, çileye oturmak:** Bir **derviş**, manevi yetkinliğe kavuşmak için **çileevi**'ne kapanmak.

-**ANSİKL.** Çile, yüksek düzeyde bir **ruhsal** ve ahlaksal duruluğa ulaşmayı, en zor koşullar altında bile **Tanrı** bilincini ve sevgisini koruma ve geliştirme kararlılığını simgeler. Kırk günlük süreyi kapsayan çile, **tekkelerin çileevi** denilen bölümlerinde geçirilir. **Mürşit**, çileye girecek **dervişin** elinden tutar ve onu **çileevi**'ne götürür. Hücre biçimindeki **çileevi**'nde, **ibadet** araçları dışında, hiçbir şey bulunmaz. Yemek ve su, dışarıdan getirilir. Çile süresince **derviş**, **Tanrı**'ya saygısızlık etmemek için, oturduğu yerde ve alnını sert bir zemin üzerine koyarak uyur. Uyku dışındaki tüm zamanını **ibadet**, **dua** ve **zikir**le geçirir: Zorunlu olmadıkça dışarıya çıkmaz ve kimseyle konuşmaz. Çile sonunda **mürşit**, **çileevi**'ne giderek **dervişten** çile boyunca gördüğü rüyaları dinler; çilesini tamamlayan **derviş** yıkanır, çamaşır değiştirir; bu durumu kutsamak için kesilen **kurbanın** etinin suyundan pişirilen çorbayı içer, etinden yer.

ÇİLEDAĞI a. Deliklitaş.

ÇİLEEVİ a. **Dervişlerin çile** doldurdıkları hücre biçiminde tekke bölümü ya da bağımsız yapı.

ÇİLEHANE Fars. (*çile-hâne* ya da *çille-hâne* < *çile* ya da *çille*, eziyet sıkıntı ve *hane*, ev, konut) a. **Çileevi**.

ÇİLEKEŞ Fars. (*çile-keş* ya da *çille-keş* < *çile* ,*çille*, eziyet, sıkıntı ve *keş*, çeken) a. Çile çekmekte olan **derviş**.

ÇİLENİŞİN Fars. (*çile-nişin* ya da *çille-nişin* < *çile* ya da *çille*, eziyet, sıkıntı ve *nişin*, oturan) a. **Çileevi**'nde **çileye** oturan **derviş**.

ÇİRAĞ Fars. (*çerāg*'dan) a. Çerağ.

ÇİRAĞCI a. Çerağcı.

ÇİRAĞCILIK a. Çerağcılık.

ÇOBAN BABA (Hacı Bektaş Veli'nin [1210-1271] çağdaşı olduğuna ve yaşamı boyunca hiç konuşmayıp yalnızca **namaz** zamanlarında beş kez melediğine inanılan *Koyun Baba*'nın adından) *Çoban Baba semahı: *Koyun Baba semahı*.

ÇOCUK a. Yol çocuğu.

ÇOMAK (Esk.Tr. *çommak*. batmak, dalmak'tan) a. Alacadeğnek.

ÇORLU (*Marmara Bölgesi*'nin *Trakya* kesiminde *Tekirdağ* iline bağlı ilçe) *Çorlu semahı: *Çorlu* çevresindeki **aleviler** tarafından oynanan, daire biçiminde çok hızlı dönüşlerle belirgin bir *Trakya* semahı.

ÇÖĞÜR a. İri gövdeli, kısa saplı bir halk sazı. (ANSİKL.)

*Çöğür Şairi: **Alevi-bektaşî kökenli saz şairi, aşık.**

-ANSİKL. Biçimsel olarak **bağlamaya** benzeyen çöğürün, *Germiyanoglu Yakup Bey* tarafından bulunduğu kabul edilir. *Evliya Çelebi*, XVII. yy'da *yeniçeriler* arasında ilgi gördüğünü yazar.

Başlangıçta beş telli ve yirmi altı perdeli olan çöğür, bir dizi değişikliğe uğrayarak on iki telli ve otuz iki pedeli bir **saz** durumunu aldı: sapıyla birlikte 110 cm boyunda; göğüs tahtası 17 cm genişliğinde ve köprüsü 5 cm yüksekliğindedir. Kiraz kabuğundan yapılan bir mızrapla çalınır.

ÇÖMEZ Lat. (*comes*, yoldaş'tan) a. Bir **mürşit**'in eğittiği ve onun yolundan giden **tarikât** üyesi kimse.

ÇÖP Fars. (*çûb*, sap, dal ya da tahta parçası) *Çöp atlama zamanı gelmek: **Tarikata** girme zamanı gelmek.

ÇUBUK Fars. (*çûbek*, sopa'dan) a. **Alacadeğnek**.

D

DÂD Fars. (*dād*, bağış, vergi) a. İnsanın gönlüne **Tanrı'nın** gönderdiği gerçeklik ışığı.

DÂİ Ar. (*dā'î*, dua eden, davet eden) a. **Ehli sünnet dışı mezheplerde**, halkı **mezhebe** inandırmak ve kazandırmakla görevli kimse; tebliğ edici.

DAİM Ar. (*dā'im* < *devām*) s. Sürüp giden, sürekli.

DAİRE Ar. (*dā'ire*, çember) a. **Varoluş çemberi**.

DÂMAN Fars. (*dāmān*) a. **Dâmen**.

DÂMEN Fars. (*dāmen*) a. Elbise eteği.

DAMGA DURUŞU Semah başlamadan önce halkın önüne gelip **niyaz eden** oyuncuların, “**Allah, Hû, Şah**” sözleriyle birlikte aldıkları selamlama duruşu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Damga duruşu'yla oyuncular, halkı iki taraflı selamlar; arka arkaya çekilerek, oyuna başlanacak noktaya gelinir.

DAR Ar. (*dar*, ev, yuva, yurt) *Dar-ı beka (edebiyet yurdu):

Geçici evrenin karşıtı olarak algılanan, ölümsüz varlık alanı; **ruhlar âlemi**.

***Dar-ı dünya, dar-ı fena (geçici yurt)**: Gelip geçici olarak algılanan, *tanrısal* gizlerin görünüş alanı; **madde âlemi**.

DÂR Fars. (*dâr*, ağaç) a. 1- *Hallac-ı Mansur*'un asıldığı direk anlamında darağacı.

2- **Tarikatla ilgili törenlerin yapıldığı meydan** ya da **meydan odası**'nın orta yeri; *dâr-ı Mansur*. (ANSİKL.) [1]

***Dâr'a çekmek**: Üyelerini **tekke** büyüklerinin oluşturduğu **cem mahkemesi**, suç işleyen, hatalı görülen **tarikat** üyesini, **meydan** ya da **meydan odası**'nın ortasına çağırarak sorgulamak, yargılamak, gerekirse durumuna uygun ceza vermek.

***Dâr'a durmak (çekilmek, çıkmak, gelmek, kalkmak)**: Cemaatin ve **dede**'nin önünde, canını yol uğruna vermeye hazır olduğunu bildirmek için, **niyaz ederek meydanın** ya da **meydan odası**'nın ortasına gelerek, **ayaklar mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

***Dâr'dan indirme erkânı**: **Hakk'a** yürüyen bir **muhip, derviş, baba** ya da **dedebaba** için, göçüşünün üçüncü, yedinci ya da kırkıncı günü yapılan **tören**. (ANSİKL.) [2]

***Dâr-ı Fazlî**: Yüzüstü yere kapanma duruşuyla temsil edilen; *Fazlullah-ı Hurufî* gibi, yol uğruna başı boyundan kestirmeyi göze alma.

***Dâr-ı Hüseyin**: **Ayak mühürleme** duruşuyla temsil edilen; **İmam Hüseyin** gibi, yol uğruna canını vermeye hazır olma.

***Dâr-ı Mansur**: 1- **Dâr**.

2- Asılma duruşuyla temsil edilen; darağacında asılarak öldürülen *Hallac-ı Mansur* gibi, yol uğruna ölümü göze alma, asılmaya hazır olma.

***Dâr-ı Nesimi**: Diz üstü duruşuyla temsil edilen; *Nesimi* gibi, yol uğruna yüzülmeye hazır olma.

-[1] ANSİKL. **Dâr** ya da **dâr-ı Mansur**, "**Enel-Hakk**" diyen

Hallac-ı Mansur'un anısına, **tekkeye** bağlanmanın ve **tarikat** uğruna canını feda etmenin bir simgesi olarak algılanır. Bir **hizmetin** konusu olan ya da bir **hizmeti** yerine getirmek isteyen her **can**, önce buraya gelir ve teslim olur.

-[2] **Lokma erkânı** olarak da bilinen dâr'dan indirme erkânı, göçenin **ruhunu** sükunete kavuşturmak için yapılan dinsel bir **tören**-dir; **göçen can**'ın, eş ve dostlarıyla, alış-veriş ettiği insanlarla helalleşmesi olarak algılanır.

Erkân, tıpkı **ikrar verme**, **nasip alma** ve **baş okutma** **erkân**larında olduğu gibi açılır: **Meydan** açılınca, **göçen can**'ın yakınları dâr'a durur ve **göçenin** adına, “*Ağrınmış, incinmiş, gücenmiş kimseler varsa, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin, Allah eyvalah*” **tercümanını** okur; eğer alacaklı çıkarsa, **göçenin** varisleri ödemeyi yükümlenir; çıkmazsa, **cem**'dekilerin tümü, “*Öz gönül birliğiyle biz suçlarından vazgeçtik, Allah da affetsin, Ruhu hoş olsun, Hak erenler yardımcısı olsun!*” der ve kanıtlamak için toplu olarak eğilip yeri öperler.

Daha sonra **mürşit**, **Hakk'a** yürüyenin adına tığlanan **kurbanın** kabul olunması için **dua** eder ve **adabıyla** **meydan**'dan çıkarılır.

Sofralar kurulur; okunan **nefes** ve **düvazlar** eşliğinde **lokma** yenir.

DAVETÇİ a. **Dâi**.

***Davetçi postu**: **Ayakçı postu**.

DECCAL Ar. (*deccâl < decl*, aldatmak) a. (**Kıyametten** az önce ortaya çıkacağına ve Hz. **İsa** tarafından öldürüleceğine inanılan **yalancı Mesih**) **Bâtın** gözüyle değil, **zahir** gözüyle baktığına inanılan ve bu kapsamda şaşı olarak algılanan **Ebubekir**.

DEDE a. **Alevilik-bektaşilik**'te, **mürşitlik** aşamasına gelmiş, **babagan kolu**'nda **baba**, **çelebiyan kolu**'nda **çelebi** adıyla anılan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında ilk sırada gösterilen

cem'i yönetme **hizmetinin** sahibi durumunda bulunan dini-ruhani önder. (ANSİKL.) [1]

***Dede bağı**: **Hacı Bektaş Tekkesi** yakınında yer alan ve **Tekke**'ye bağlı olarak işletilen üzüm bağı. (ANSİKL.) [2]

***Dede bağı babası**: Dede bağı'ndaki **dergâhta** yaşayan ve **derişleri**yle birlikte dede bağı'nın işletilmesinden sorumlu olan **baba**.

***Dede dikmesi**: Dedenin kendi yerine görevlendirdiği kimse.

***Dede düşeği**: **Tarikat** görevi için bir yere giden dedenin, karşılandığı yer.

***Dede hakkı**: **Tarikat hizmetlerinin** yürütülebilmesi için her **alevi-bektaşî**'nin vermekle yükümlü olduğu bir tür dini vergi.

***Dede postu**: **Horasan postu**.

***Dede semahı**: Kimi bölgelerde **miraçlama**'ya verilen ad.

***Dede sultan**: *Abdal Musa Sultan'a* verilen unvan.

-[1] ANSİKL. Yarı kutsal olarak algılanan dedeler, dini önderliklerinin yanı sıra, toplumsal yaşamda da önemli roller üstlenmiş durumdadır: **Taliplerini**, **alevi-bektaşî** töresine göre terbiye eder, onları eğitir ve aydınlatır.

Dedeler, çıkış kaynaklarına göre üç grupta toplanabilir:

1- **Çelebiler**; **Hacı Bektaş Veli'nin** soyundan gelenler (**bel evlatları**).

2- **Ocakzadeler**; soyları **on iki imam'lara** çıkan **ocaklardan** gelenler.

3- **Babalar**; **Hacı Bektaş Veli'nin** yolunu izleyenlerden gelenler (**yol evlatları**)

İlk iki yolda, dedelerin en önemli özelliği, **seyit** olmalarıdır; soylarının mutlaka **on iki imam'lara** oradan **Hz. Ali'ye** ulaşması gerekir.

Buna karşın, **dedebaba** geleneğini sürdüren ve daha çok kentlerde örgütlenen üçüncü yolda, **seyitlik** bir kural değildir; dedeler soydan gelmez, liyakata göre saptanır.

-[2] Dede bağı, eskiden vakıf olarak **dergâh** mahiydi; **dergâh'a**

hizmet eden dervişlerin sebze-meyve ihtiyaçları buradan karşılanırdı.

Bugün dede bağı, ziyaretçilerin **kurbanlarının tığlandığı** kazanlarının kaynadığı, lokmalarının dağıtılıp yendiği bir mesire yeridir.

DEDEBABA a. **Bektaşilik'in babagan kolu'nda**, beş derece (**muhip - derviş - baba - halife - dedebaba**) sıralamasında ilk sırada yer alan, **pir postu'nda** oturan ve **Hacı Bektaş Veli'yi** temsil ettiği kabul edilen, onun adına **tarikât** inanış ve düşünüşünü yönlendiren, yöneten dini-ruhani önder.

***Dedebaba bektaşiliği: Dedebabalık.**

DEDEBABALIK a. 1- **Bektaşilik'in babagan kolu'nda**, **dedebaba** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Babagan kolu'nda**, derece sıralamasında **dedelikten** sonra gelen ve **dedebaba** tarafından temsil edilen en üst **aşama**.

3- **Dedeler'in** soyla değil, liyakatla seçildiği, **alevi** aileden gelmeyenlerin de yola alındığı, **dedebaba** geleneğine bağlı **babagan kolu bektaşiliği**.

DEDELİK a. 1- **Tarikat yolu'nda dede** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- Derece sıralamasında **halifelik'ten** sonra gelen ve **dedelerce** temsil edilen **aşama**.

DEĞNEK a. **Alacadeğnek.**

DELİKLİTAŞ a. **Hacıbektaş ilçesine yaklaşık 2 km. uzaklıkta** bulunan ve söylenceye göre **Hacı Bektaş Veli'nin çile** doldurduğu yer olarak kabul edilen kutsal mağara. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hacıbektaş'a** gelen **alevi-bektaşiler, çiledağı** ola-

rak da bilinen Deliklitaş'ı ziyaret eder ve içinden geçerek **günah**-larından arınır.

DELİL Ar. (*delīl*, rehber, kılavuz) a. 1- Yol gösterici; **mürşit**.

2- **Tekkelerde**, törenlerin yapıldığı **meydan**'daki **çerağları** uyandırmakta kullanılan balmumlu fıtıl; bir tür küçük **çerağ**.

*Delili dinlendirmek: **Çerağı dinlendirmek**, **çerağı sır etmek**.

DELİLCİ a. **Çerağcı**.

DELİLCİLİK a. **Çerağcılık**.

DELV Ar. (*delv*, su kovası) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve kovalı bir sakayla sembolize edilen **burç**; kova burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; *delv*, bu "*burç insanı*"nın **ruhsal** dirilişi anlatan bacaklarını temsil eder.

DELVE Ar. (*delve*) a. **Delv**.

DEM Fars. (*dem*) a. 1- **Kâmil insan**'ın söz, ses ve soluğunda var olduğuna inanılan ruhani güç, *tanrısal* etki.

2- Bu gücün, bu etkinin belirttiği an, zaman.

3- Şarap, içki.

*Dem almak: Dem görmek.

*Dem geldi semahı: *Eskişehir-Seyitgazi* yöresinde yaygın olarak oynanan, üç aşamalı bir **semah**. (ANSİKL.)

*Dem görelim: "*İçki alalım*" anlamında kalıp söz.

*Dem görmek: İçki ya da şerbet içmek.

*Dem sunmak: İçki ya da şerbet sunmak.

*Dem tablası: İçine içki ya da şerbet bardaklarının konduğu, derinliksiz düz kap.

*Dem tutmak: **Kâmil insan**'da var olduğuna inanılan *tanrısal* gücün belirme zamanı olarak algılanan; “**Şah**”, “**Ya Şah**”, “**Hû**”, “**Ali'm**”, “**Haydar Haydar**” vb. çağrı-anma sözcüklerini, tek ya da toplu olarak söylemek.

*Deme muhabbet: Kızılbaşlık'ın ilkeleri sıralamasında yer alan şarabı sevmek ilkesi.

*Dem-i hizmet: **Tarikata** girenin kendisine verilen görevi, güler yüz ve **gönül** açıklığıyla yapması.

*Dem-i Hünkâr, dem-i Pir: **Gönüllere** feyiz veren, **gönülleri** diriltten, insanı *tanrısal* varlık alanına çeken bir manevi güçle yüklü **Pir**'in sözü, sesi, soluğu.

-ANSİKL. Dem geldi **semahına** kalkanlar, daire biçiminde halka olur: Ezgiye uyarak kol ve ayak hareketleri başlar; hareketlerde müziğe uygunluk sağlanınca, sazlar hızlanır ve **canlanma** başlar.

Her oyuncu yanındaki ve karşısındaki arkadaşının hareketine uy-
mak koşuluyla karşılama hareketlerine geçilir.

Daha sonra sazlar tempo kazanır ve **semahçılar** coşar; halkanın ortasında bir **semahçı** da kendi başına döner; karşısına kim denk gelirse eşi o olur

Dem geldi **semahı**, bütün coşkusuyla devam ederken **mürşit**, ara sıra, “**Aşk ile Allah!... Şah ile Allah!... Şah aşkına Allah!...**” sözleriyle **dua** eder ve cem'dekileri heyecana getirir; onlar da **mürşit**'e eşlik eder. Coşkunun doruğu, insanı bu dünyadan, öte dünyaya (*tanrısal varlık alanı*) geçiren ruhani gücün **zuhur** dem'i (anı, zamanı) olarak algılanır.

* **Yeldirme** bitince **semah** sona erer; **mürşit**'in okuduğu **gülbank**'ı, **dâr**'dakilerin **niyaz** ederek yerlerine geçip oturması izler.

DEMLENMEK f. Şarap içmek.

DEMLİ s. Sarhoş.

*Demli olmak: Sarhoş olmak.

DERÂGUŞ Fars. (*derāguş* < *der-*, eklendiği sözcüğe “içinde” anlamı katan önek ve *-āguş*, kucak'tan) a. kucaklama, sarma.

*Derāguş etmek: Kucaklamak, sarmak.

DERECE Ar. (*derece*) a. Alevilik-bektaşilik'te, tarikat yolcusu'nun ulaştığı; **muhip**, **derviş**, **baba** (ya da **çelebi**), **halife** ve **dede** tarafından temsil edilen her bir **aşama**.

DERGÂH Fars. (*dergâh*, kapı eşiği) a. **Mürşit** ve **dervişle-**rin, **tarikat** törelerini uyguladıkları yapı, **tekke**. (ANSİKL.)

*Dergâh avlusu: **Pirevi**'nin ikinci avlusu.

*Dergâh semahı: *Hacıbektaş* yöresinde oynanan bir **semah**.

*Dergâh-ı ilahi: **Tanrı** katı.

-ANSİKL. **Dergâh**ların büyüklerine **âsitâne**, küçüklerine, **za-****viye** denir: Çeşitli **hizmetlerin** görüldüğü özel bölümleri vardır; en büyük bölüm, toplu **ayin** ve **törenlerin** yapıldığı **meydan**'dır.

DERME a. Derleme, toparlama.

*Derme evi: Kimi bölgelerde **cemevi**'ne verilen ad.

DERNEK a. **Tahtacılar**'da, **cem**'den daha küçük toplantı.

DERVİŞ Fars. (*dervîş* < *deryûş*, dilenci < *der*, kapı ve *yûş*, arayan, isteyen'den) a. Kendini **tarikat yolu**'na adanmış, **derece** sıralamasında **muhipten** sonra gelen **alevi-bektaşî**. (ANSİKL.)

*Derviş bektaşiliği: **Dedebabalık**.

-ANSİKL. **Tarikat** kuralları, törenleri aracılığıyla kendi varlığından vazgeçip gerçeği arayan dervişler; **tekkede babaya** ya da **çelebiye** yardımcı olarak **hizmet** görürler: **Rehberlik**, **çerağ uyarma**, **aşçılık**, **kurban tıglama**, **meydancılık** vb. **hizmetleri** yerine getirirler.

DERVİŞAN Fars. (*dervîşān* < *dervîş*'in çoğulu) a. **Dervişler**.

DERVİŞANE Fars. (*dervîşāne* < *dervîş* ve *-āne*'den) s. 1- **Dervişlere** yaraşır olan.

2- **be. Dervişlere** yaraşır biçimde.

DERVİŞLİK a. 1- **Tarikat yolu**'nda **derviş** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Derece** sıralamasında **muhiplik**'ten sonra gelen ve **dervişlerce** temsil edilen **aşama**.

***Dervişlik erkânı**: **Muhiplik** aşamasını tamamlayan **tarikat yolcusu**'na, **derviş** unvanı verilmesi sırasında yapılan **tören**.

DERYA Fars. (*deryā*, deniz) a. 1- **Varlık**.

2- **İnsan-ı kâmil**.

DEST Fars. (*dest*) a. El.

***Dest ve dâmen tutmak**: El etek tutmak.

***Dest vermek**: El vermek, yardımlaşmak.

***Dest-i velayet**: **Tarikatta**, **velilik** aşamasına çıkmış olan **ulunun eli**; **velilik eli**.

DESTAN Fars. (*dāstān*'dan) a. **Alevilik-bektaşilik**'te önemli kişileri ya da olayları övüp yücelten, gerçeküstüyle gerçeğin, ef-

saneyle tarihin iç içe geçtiği uzun manzume.

***Destan-ı Fatma:** Fatma destanı.

DESTE Fars. (*deste*) a. Azerbaycan ve İran'da, aşure törenlerine verilen ad.

***Deste nefesi:** Rumeli'de, okunuş ve söyleniş özellikleriyle ayrımlanan, yatır semahı nefeslerine verilen ad.

DESTECİ a. Deste nefesi okuyan kimse.

DESTEÇUP Fars. (*deste-çûb*, değnek, sopa) a. 1- Söylenceye göre; Hz. Ali'nin, kılıcı zülfikâr yerine elinde taşıdığı ağaç parçası.

2- Eline zülfikâr verilmiş kimse olarak algılanan yol erbabı'nın, bu durumunu simgelemek için kullandığı değnek.

DESTEGÜL Fars. (*destegül*) a. Dervişlerin tennure üzerine giydikleri, kolsuz üstlük.

DESTUR Fars. (*destûr*, izin) a. 1- Bir tarikat yolcusu'nun, baba, dede gibi bir tarikat yetkilisine karşı, "izin verir misiniz?" anlamında kullandığı söz.

2- Dervişler arasında, "izin verin, yol verin" anlamında kullanılan bir söz.

3- Alevi-bektaşî halk şairlerinin, ayinlerde, meclislerde ezgiyle okudukları, koşma biçiminde bir tür nefes.

***Destur almak:** Bir tarikat yolcusu, bir tarikat yetkilisinden izin almak.

***Destur erenler:** Dervişler arasında, "izin verin erenler, yol verin erenler" anlamında kullanılan söz.

***Destur istemek:** Bir tarikat yolcusu, bir tarikat yetkilisinden izin istemek.

***Destur vermek:** Bir **tarik**at yetkilisi, bir **tarik**at yolcusu'na bir **hizmeti** yerine getirmesi için izin vermek.

DEVHA Ar. (*devha*, büyük ağaç) ***Devhat-üz-zeheb** (büyük altın ağaç): “Hz. Ali'yi mübarek, kutlu kılma, kutsama” anlamında kullanılır.

DEVİR Ar. (*devr*, dönüş) a. 1- Varlığın **tekin**, **sudur** ya da **tecilli** biçiminde, *tanrısal* başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli **aşamalardan** geçip **çevrimini** tamamladıktan sonra yeniden **Tanrı'ya** dönüşü.

2- Bu görüşü savunan öğreti; devir öğretisi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Devir öğretisi, **varlığın âlem-i gayb'dan âlem-i suh**ud'a inışıyle başlar; sırasıyla taş, toprak vb., bitki hayvan ve insan biçiminde **tecilli eder**. İnsan **mertebe**sine gelen **varlık**, aslına dönmek gereksinmesini duyar; **derece derece** yükselerek **Tanrı'ya** ulaşır.

Varlık, **Tanrı'dan** taşan bir ışıktır: **Mutlak varlık'tan** çıkan bu ışık, **akıllar** aracılığıyla maddenin **dört öge'sine** (**toprak, su, ha-va, ateş**) değin inerek **varlık dairesi** ya da **varoluş çemberi'nin** aşağı doğru inen ilk yarısını oluşturur; buna **alçalan eğri** (**devre-i ferşiye, kavs-i nüzul**) denir. Böylece en aşağıya inen **varlık**, çeşitli biçimlerde **tecilli ederek** yaratılmışların en onurlusu olan insana döner ve **derece derece** yükselip **Tanrı'ya** vararak **varlık dairesi** ya da **varoluş çemberi'nin** yükselen ikinci yarısını oluşturur; buna **yükselen eğri** (**devre-i arşiye, kavs-i uruç**) denir.

DEVLET Ar. (*devlet*) a. Mutluluk, talih, ongunluk.

DEVRE Ar. (*devre*, dönme) ***Devre-i arşiye: Kavs-i nüzul**.

***Devre-i ferşiye: Kavs-i uruç**.

DEVİRİ Ar. (*devrî*) s. Devirle ilgili, devire ilişkin olan.

***Devri âsân olsun:** Gerekli olgunluk **aşamalarına** ulaşmadan **Hakk'a** yürüyen birinin ardından, “*göçtükten sonra ruhunun dolacağı aşamalarda kolaylık bulsun*” anlamında söylenir.

DEVİRİYE (*devriyye* < *devr*'den) a. Devir öğretisi'ni konu edinen; insanın sonsuz gerçeklikten gelip, değişik **aşamalardan** geçip yine oraya varacağını anlatan şiir.

***Devriye-i arşiye:** Devir öğretisi kapsamında, yükselen eğri'yi konu edinen şiir.

***Devriye-i ferşiye:** Devir öğretisi kapsamında, alçalan eğri'yi konu edinen şiir.

DEYİŞ a. Alevi-bektaşî edebiyatında, **tarikât** inancını ve **tarikât** ilkelerini dile getiren, bu kapsamda güncel yaşamı betimleyen, serbest konulu şiir.

DEYNEK a. Alacadeğnek.

DIŞ a. Zahir.

***Dış anlam:** **Zahir** anlam.

***Dış kurban:** Kimi bölgelerde, Abdal Musa, Hıdrellez ve adak kurbanlarına verilen ad.

DİDAR Fars. (*dîdâr*) a. 1- (yüz, çehre) *Tanrısal* güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzü; **Tanrı'nın** yüzü.

2- (görme) *Tanrısal* güzelliğin görünür duruma geldiği güzelin, sevgilinin yüzünü görme; **Tanrı'nın** yüzünü görme.

***Didara ermek:** Didar-ı görmek.

***Didara kavuşmak:** **Hakk'a** yürümek, göçmek.

***Didara varmak:** Didar-ı görmek.

***Didar-ı görmek:** **Tanrı'yı** görmek, **Tanrı'ya** ulaşmak.

***Didar'ı Hakk:** **Hakk'ın** yüzü.

***Didar-ı yâr:** Sevgilinin yüzü, **Tanrı'nın** yüzü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre; **Tanrı**, insan yüzünü kendi eliyle biçimlendirdi; ona, kendi yüceliğine yaraşan bir özellik verdi; bu nedenle, **Tanrı** insan yüzünde görünür oldu.

DİL Fars. (*dil*) a. **Tanrı'nın evi** anlamında **gönül**.

***Dil ehli:** **Gönül** dilinden anlayan kimse, **gönül adamı**.

DİL a. Hz. Ali'nin Zülfikârı'nı simgeleyen vücut organı.

***Dil bağı:** Alevi-bektaşî ahlakının üç temel ilkesinden biri olan **diline sahip olmayı** simgelemek üzere. **tığbente** atılan üç düğümden biri.

DİLDAR Fars. (*dildâr*, birinin **gönlünü** almış kimse, sevgili) a. **Tanrı**.

DİN Ar. (*din*) a. (İnsanın kutsal olanla ilişkisini betimleyen inanış ve dogmalar bütünü) 1- **Tarikat makamında** beliren inanç.

2- **Aşk**, sevgi.

DİNİ Ar. (*dîni*) s. (dinle ilgili olan) 1- **Tarikat makamında** beliren inanca ilişkin olan.

2- **Aşkla**, sevgiyle ilgili olan.

***Dini emirler:** **Bâtını** bilmeyen cahillerin görevleri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bâtını** bilen **tarikât yolcuları'ndan** dini emirler düşer.

DİNLENDİRMEK f. Bir **mum** ya da **ocağı** söndürmek.

(ANSİKL.)

-ANSİKL. Söylenceye göre; **Hacı Bektaş Veli** çerağa üfleyince, tüm **Rum (Anadolu)** erenleri'nin çerağları dinlenir: Bu öyküye yönelik bir incelik olarak çerağ, asla üflenerek dinlendirilmez.

DİVAN Fars. (*dīvān*) *Divan-ı Hikmet: *Ahmet Yesevi*'nin şiirlerinin toplandığı yapıt.

DİVANE Fars. (*dīvāne*, deli) a. **Aşık**.

DİVANEĞİ Fars. (*dīvānegī*, delilik) a. **Aşık**'ın aşkına yenilip kendine egemen olamaması durumu.

DİVANSAZI a. **Meydansazı**.

DOKUZ a. **Tanrı**'nın, dokuz **sudur** kademesindeki dokuz varoluş biçimini simgeleyen kutsal sayı, (ANSİKL.) [1].

*Dokuz akıl: **Akl-ı evvel**'den türeyen ikinci **sudur (oluşum)** kademesi. (ANSİKL.) [2]

*Dokuz gök (ata, felek): Dokuz **ruh**'tan türeyen dördüncü **sudur (oluşum)** kademesi. (ANSİKL.) [3]

*Dokuz ruh: Dokuz **akıl**'dan türeyen üçüncü **sudur (oluşum)** kademesi. (ANSİKL.) [4]

-ANSİKL. [1]. **Alevilik-bektaşilik, Tanrı - doğa - insan** ilişkisini **sudur (oluşum)** teorisi çerçevesinde açıklar. **Sudur** teorisinde, **Tanrı**'dan çıkıp yeniden **Tanrı**'ya dönen bir **çevrim** vardır; bu **çevrim** üzerinde **Tanrı**, dokuz kademe dokuz varoluş biçimiyle görünür [Kimi kaynaklarda kademe sayısı değişiktir]:

1- **Hak**

2- **Akl-ı evvel**

3- **Dokuz akıl**

- 4- Dokuz **ruh**
- 5- Dokuz **gök**
- 6- **Dört nitelik**
- 7- **Dört öge**
- 8- **Üç âlem**
- 9- **İnsan-ı kâmil.**

-[2] Sıralamadaki dokuz **ruha** kaynaklık eden dokuz **akıl**.

-[3] Dokuz **gök**; en üstten aşağıya doğru:

- 1- **Atlas**
- 2- **Burçlar**
- 3- **Zühal**
- 4- **Müşteri**
- 5- **Merih**
- 6- **Güneş**
- 7- **Zühre**
- 8- **Utarit**
- 9- **Ay**

-[4] Dokuz **ruh** [Kaynaklarda sayı ve sıralama konusunda bir birlik yoktur]:

- 1- Meleklerin **ruhu**
- 2- Peygamberlerin **ruhu**
- 3- **Ermişlerin ruhu**
- 4- İnananların **ruhu**
- 5- İnanmayanların **ruhu**
- 6- Cinlerin-şeytanların **ruhu**
- 7- Hayvanların **ruhu**
- 8- Bitkilerin **ruhu**
- 9- Doğal elementlerin **ruhu**.

DOLAŞAN ÖLÜ Tutkularının, duygularının tutsağı olmuş, olgunlaşmamış **ham** kimse.

DOLU a. 1- İçki doldurulmuş kadeh; içki. (ANSİKL.)

2- Arif.

*Dolu sunmak, dolu vermek: İçki sunmak.

-ANSİKL. Alevi-bektaşiler'de dolu kutsaldır; bu nedenle dolu'ya "**Hak Dolusu, Ali Dolusu, Hünkâr Hacı Bektaş Veli Dolusu, Şah İbrahim Veli Dolusu, Gerçek Erenler Dolusu**" gibi adlar verilir.

DOLUCU a. Saki.

DOLUCULUK a. Sakilik.

DON a. (Elbise, giysi) 1- **Tarikat ulularının, keramet** göstererek büründükleri görünüş. (ANSİKL.) [1]

2- **Hakk'a** yürüyen, ancak yok olmayıp başka bir yere taşman **tarikat** ulusunun yeni **ruh zarfı**. (ANSİKL.) [2]

*Don değiştirmek: 1- Bir **tarikat ulusu, keramet** göstererek yeni bir görünüşe bürünmek.

2- **Hakk'a** yürüyen **tarikat ulusu**, yok olmayıp başka bir yere taşınarak **ruhuna** yeni bir **zarf** kazanmak.

-[1] ANSİKL. **Keramet** gösteren **tarikat uluları**, genellikle ge-yik, güvercin donlarına bürünür.

-[2] **Hakk'a** yürüyenin **ruhunun** yok olmayıp başka bir yere taşınarak yeni bir **zarf** kazandığı inancının kanıtı olarak, **Hacı Bektaş Veli; İmam Ali'nin** don değiştirmiş hali kabul edilir.

DOST Fars. (*dūst*) a. Gerçek sevgili anlamında **Tanrı**.

DÖNME a. Kimi semahlarda, **ağırlama** ve **yürütmeyi** izleyen; sağdan sola hızlı dönüşlerle belirgin üçüncü bölüm.

DÖRT a. **Hız. Muhammet'in** ev halkından damadı **Hız. Ali**, kızı **Hız. Fatma** ve torunları **Hız. Hasan'la Hız. Hüseyin'i** simgeleyen kutsal sayı.

***Dört anne (ana): Dört öge.**

***Dört evtâd: Evtâd.**

***Dört inanç: Alevilik-bektaşilik'in** özünü oluşturan ve dört **kapıya** dayanan **ibadet, niyaz, adak** ve **vuslat**.

***Dört kapı: Tarikat yolu'nda tarikat yolcusu'nun, Tanrı'ya** ulaşmada yükselmek ve derinleşmek durumunda olduğu dört aşamayı simgeleyen **şariat kapısı, tarikat kapısı, marifet kapısı** ve **hakikat kapısı**.

***Dört kapı öğretisi: Tanrı'ya** ulaşmada, dört **kapı** görüşünü temel alan öğreti (ANSİKL.) [1]

***Dört kapı selamı: İkrar verme töreni'nde, talip'in tığben-tinden** yedilerek **mürşit'e** teslimi götürülmesi sırasında; her adımda **ayaklar mühürlenip, kapıları** temsil eden insanların adları anılarak verilen selam. (ANSİKL.) [2]

***Dört kapı töreni: Ayin-i cem'in** kolları sıralamasında yer alan bir tören.

***Dört köşe: Muhabbetlerin** heyecanlı ve coşkulu anlarında okunan, hareketli ve canlı **nefeslere** verilen ad.

***Dört öge (unsur): Önsüz-sonsuz** olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan, her biri bir **kapı** insanının kökeni durumunda bulunan **toprak, su, hava** ve **ateş**.

***Dört öge öğretisi: Dört öge** görüşünü temel alan öğreti. (ANSİKL.) [3]

***Dört nitelik: Bir varlık ortamında** bulunan dört ayrı nitelik. (ANSİKL.) [4]

***Dört sevgili: Dört rakamıyla** temsil edilen, **ehlibeyt'ten Hız.**

Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin.

***Dört tür insan:** Her birinin kökeni dört öğeden birine dayanan ve yine her biri bir **kapı**yla temsil edilen **abitler, zahitler, arifler** ve **muhipler**.

***Dört vuruş: Çâr darp.**

-ANSİKL. [1] Dört **kapı** öğretisi'nde **kapılar**. **Tanrı** yolunda yürüyen bir insanın yükselmek ve derinleşmek zorunda olduğu manevi **aşamalar** olarak algılanır.

Dinsel bilgiye ve deneyime açılan bu dört **kapı**, ilk olarak **Cebra-il** tarafından **Âdem**'e tanıtıldı: **Hz. Muhammet** de, “**Şeriat** benim sözlerimdir; **yol, tarikat**, benim işlerimdir; **marifet** tüm şeylerimin başıdır; **hakikat** benim **ruhsal** durumumdur” diyerek bunları öğretti.

Bu kapsamda, **insan-ı kâmil** **aşamalarından** ilkini temsil eden ve **abitlerle** özdeşleştirilen **şeriat kapısı**; **benliğini** henüz kötülüklerden arındıramayan, gelişmemiş ve olgunlaşmamış insanların din kuralları ve yasalar zoruyla eğitildiği bir manevi evredir.

İnsan-ı kâmil **aşamalarından** ikincisini temsil eden ve **zahitlerle** özdeşleştirilen **tarikat kapısı**; kötülüklerden arınmanın ve herkese iyilik etmenin sağlandığı bir manevi evredir.

İnsan-ı kâmil **aşamalarından** üçüncüsünü temsil eden ve **ariflerle** özdeşleştirilen **marifet kapısı**; **gönül** yolunda en yüce düzeye ulaşma ve **tanrısal** sırlara ulaşma evresidir.

İnsan-ı kâmil **aşamalarından** sonuncusunu temsil eden ve **muhiplerle** özdeşleştirilen **hakikat kapısı**; **Hakk'ı** görme, zaman ve mekân içinde **tanrısal** âlemin gücü içinde erime evresidir.

Kimi kaynaklar, **kapı** sıralamasını **şeriat, tarikat, hakikat** ve **marifet** biçiminde yapar; **marifeti**, insanın **tanrısal** varlıkta belirmesi anlamında en son evre olarak görür.

Normal insan, bu dört **kapı** ve bu dört **kapıya** bağlı **kırk makam**'dan geçerek, **ruhunu** ve **benliğini** ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **İlahi sır**la ulaşır.

-[2] **Dört kapı selâmı:**

- *Esselam-ü aleyküm ey **nur-u şeriat erenleri**,
- *Esselam-ü aleyküm ey **pir-i tarikat erenleri**,
- *Esselam-ü aleyküm ey **nur-u marifet erenleri**,
- *Esselam-ü aleyküm ey **nur-u hakikat erenleri**.

-[3] Kaynaklar arasında bir birlik olmamasına karşın dört öge öğretisinde yaygın olarak, **dokuz** ya da **yedi gök** katından **varlık türleri** nin oluşumuna katılan ve *önsüz-sonsuz* biçimde algılanan dört öge (**toprak, su, hava, ateş**) oluştu; dört anne adıyla anılan bu öğelerden de mineral, bitki ve hayvanlar âlemi ortaya çıktı.

Makalat ve **Vilayetname**'de Allah'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikât kavmi** olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan, dört kapı ve dört öğeyle temsil edilir: **Abitler, şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler, tarikât kapısı** ve **ateş**; **arifler, marifet kapısı** ve **su**; **muhipler, hakikat kapısı** ve **toprak**.

-[4] Dört nitelik, dış ortamda *sıcaklık, soğukluk, kuruluk* ve *yaşlılık*'la temsil edilen dört ayrı niteliktir.

Küçük âlem olarak algılanan insanda ise *kan, safrâ, sevda* ve *balgam*'la simgelenen dört ayrı karakteri belirtir.

DÖRTBUDAK a. **Horasan çerağı**.

DUA Ar. (*du'â*‘, çağırma) a. **Hakk'a** duyulan özlemi dile getirme; **Hakk'a** yakarış. (ANSİKL.)

*Dua vermek: Dua etmek.

-ANSİKL. **Halk'm** duası lisan, **zahit'in** duası fiil, **arifin** duası ise **hal** diliyledir.

DÜZAH Fars. (*düzah*, cehennem) a. **Dünya** zevklerine düşkün olanların toplu durumda bulunduklarına inanılan yer.

DÜLDÜL Ar. (*Düldül*) a. **Hz. Muhammet'in Hz. Ali'ye**

armağan ettiği kır donlu at. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hız. Ali**, haricilerle yaptığı savaşta bu kır donlu ata bindi. **Hız. Muhammet**'in armağanı olduğu için özenle bakılan Döldöl, uzun yıllar yaşadı ve *Muaviye* döneminde *Yenbu*'da öldü.

DÜNYA Ar. (*Dünyâ*, üzerinde insanların yaşadığı Güneş sistemi gezegeni) a. İnsanı **Tanrı**'dan uzaklaştıran ve gaflete düşüren her şey.

DÜR Ar. (*dürr*, inci) *Dürr-i yetim (sedefinden tek olarak çıkan iri inci): 1- **Hız. Muhammet**.

2- **İnsan-ı kâmil**.

DÜRZİ Ar. (*dürzî*) a. **Dürzilik**'i benimsemiş kimse. topluluk.

DÜRZİLİK a. XI. yy. başlarında *Fatimi* halifesi *Hâkim bin Emirillah*'ın veziri *Hamza bin Ali* tarafından kurulan, insanın tanrısallığını ileri süren bir mezhep. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Adını, mezhebin yayıcılarından *Ebu Abdullah Muhammet bin İsmail ed-Derezî*'den alır.

DÜŞKÜN a. **Yol** terbiyesine aykırı davranan, suçlu kimse. (ANSİKL.)

*Düşkün edilmek: Suçlu duruma düşen **tarikât yolcusu**'na, düşkün **meydanı** açarak ceza verilmek.

*Düşkün kaldırılmak: Düşkünün düşkünlük durumunu, düşkün **meydanı** açarak sona erdirmek.

*Düşkün meydanı: Düşkün edilmek ya da düşkün kaldırılmak için yapılan toplantı, tören.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te cem, yalnızca dinsel nitelikli bir toplantı, tören değildir; aynı zamanda hem ruhen yenilenme.

yıkanma, hem de toplumsal ve bireysel sorgulanma yeridir.

Şeriatı kabul etmeyen **alevi-bektaşiler** için **cemler**, özellikle *Osmanlılar* döneminde *halk mahkemeleri* gibi çalıştı. **Alevi-bektaşiler**, hiçbir zaman *Osmanlı Devleti*'nin mahkemelerine gitmedi; bu yola başvuran bir **alevi-bektaşî** düşkün sayıldı ve toplumdan dışlandı.

Alevilik-bektaşilik inancına göre; dünya işleri, dünyada çözümlenir; kişi **Tanrı**'ya olan borcunu ödeyemeden ölse bile, bu yalnızca onun sorunudur. Dünya işleri kapsamında **kul** borcunu ödemek bir **alevi-bektaşî** için temel koşuldur; bu koşulu yerine getirmeyen yargılanıp düşkün ilan edilir ve toplumdan dışlanır. Bu nedenle, **kul** borcu olan suçlular asla **cem**'e alınmaz. Bu yargılama sistemi, **alevîlik-bektaşîlik** inancını, diğer inanç sistemlerinden ayıran önemli bir özellik durumundadır.

Düşkünlük suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir; burada temel ölçüt, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul etmesidir; **dede** bu konuda sadece hakemdir; bir **dedenin** düşkün ettiği kişinin düşkünlüğünü kendisi ya da kendisi yoksa aynı **ocaktan** bir başka **dede** kaldırabilir.

Düşkün edilmesine karar verilen bir kimse olunca **mürşit**, bir düşkün **meydanı** açar ve cezayı verir: Cezanın durumuna göre belli bir süre geçtikten sonra **mürüvvet meydanı** açılır; düşkün kaldırılmasına karar verilirse yapılan bir **törenle** suçluluk sona erer ve kişi topluma katılır.

Cezalar ve ödenecek tazminatlar:

- 1- Hırsızlık; çalınanın iki katı ödenir ve üç ay düşkün sayılır.
- 2- Öldürme; ancak üç yıl sonra **mürüvvet meydanı** açmak hakkına sahip olabilir; **ocağın** saptayacağı kan bedelini öder.
- 3- Yalan söyleme: Yüz bir gün düşkün kalır; **mürüvvet meydanı** giderini öder; çift **kurban tığlatır**.
- 4- Zina; bir yıl üç gün düşkün sayılır; dönüşünde davacının rızasını almak zorundadır; alamaması durumunda evlenir.
- 5- Sırları açıklama; dört **baş okuttuktan** sonra ancak **meydan'a**

alınır.

DÜŞKÜNLÜK a. Düşkün olma durumu.

*Düşkünlük meydanı: Düşkün meydanı.

DÜVAZ (Fars. *düvâzdeh*'in kısaltılmış söylenişi) a. Duvaz-deh.

*Duvaz imam: Duvazdeh imam.

DÜVAZDEH Fars. (*düvâzdeh*, on iki) a. Alevi-bektaşî edebiyatında **On İki İmam** için söylenmiş nefeslere verilen ad; düvazdeh nefesi.

*Duvazdeh İmam: On İki İmam.

E

EBCET Ar. (*ebced*) a. *Arap* alfabesini oluşturan harflerin sayısal karşılıklarını akılda kolayca tutabilmek için oluşturulmuş sekiz sözcükten ilki. (ANSİKL.) [1]

*Ebcet hesabı: Tarih düşürmede kullanılan *Arap* harflerinin sayısal değerlerine dayanan bir hesap sistemi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] - [2] Sekiz sözcük ve sözcükleri oluşturan harflerin sayısal değerleri:

- 1- Ebcet (elif: 1; be:2; cim:3; dal:4);
- 2- Hevvez (he: 5; vav: 6; ze: 7);
- 3- Hutti (ha: 8; tı: 9; ye: 10);
- 4- Kelemen (kef: 20; lam: 30; mim: 40; nun: 50);
- 5- Safes (sin: 60; ayın: 70; fe: 80; sad: 90);
- 6- Karaşet (kaf: 100; re: 200; şin: 300; te: 400);
- 7- Sehaş (se: 500; hı: 600; zel: 700);
- 8- Dazığ (dad: 800; zı: 900; gayın: 1000).

EBİ Ar. (*ebī*) a. Baba.

EBİYE Ar. (*ebiyye*) s. Babayla ilgili, babaya ilişkin olan.

EBU MÜSLİM (*Horasan'daki Abbasi İhtilalinin önderi Ebu Müslim el-Horasanî [-755]*) *Ebu Müslim nacağı (*Demirci Ahi Hurdek tarafından Ebu Müslim'e savaş aracı olarak yapılan balta*): *Ebu Müslim*'in baltası anısına **Rum abdalları'nın, Hacı Bektaş Veli düşüncesinin yılmaz savaşçıları olduklarının bir simgesi olarak omuzlarında taşıdıkları kısa saplı, küçük balta.**

EBUMÜSLİNAME a. *Ebu Müslim el-Horasanî'nin tarihi kişiliği, efsaneleşmiş yaşamı ve savaşları kapsamında Ali yandaşlarıyla Muaviye yandaşları arasındaki mücadeleyi anlatan, destansı halk hikayesi.*

ECEL Ar. (*ecel*) a. 1- Ölüm zamanı; yaşamın sonu.

2- Duyguların, tutkuların tutsağı olma, geçici isteklere kapılma anlamında insan olmanın sonu; **dolaşan ölü** durumuna geçme zamanı.

EDEP Ar. (*edeb*, terbiye, güzel ahlâk; görgü kurallarına uygun davranma) a. **Eline - diline - beline sahip** olarak kötü hal ve hareketlerden uzak durma. (ANSİKL.)

*Edep, erkân!: **Cemaatı tarikat adabına, yoluna davet için mürşit tarafından söylenen uyarı sözü.**

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî ahlâkının temelini oluşturan edep; el-dil ve bel sözcüklerinin ilk harflerinden türetilmiş** olarak algılanır. **Alevi-bektaşîye göre, hizmetteki edep, hizmetin kendisinden daha değerlidir. Edep kapsamında üç şey önemlidir:**

1- **Eline sahip olma**; hırsızlık yapmama, kan akıtmama anlamında, **alevi-bektaşî barışçılığının ve cana saygısının bir simgesi durumundadır**; bu yolla bir **alevi-bektaşî eli**, suç işleme aracı olmaktan çıkarp güzellikleri yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

2- **Diline sahip olma**; yalan söylememe, sözle insanları birbirine düşürmeme, kov ve gıybetle bulunmama anlamında, **alevibektaşî açıklığının bir simgesi durumundadır**; bu yolla bir **alevi-bektaşî**

dili, dedikodu yapma, fitne ve fesada katılma aracı olmaktan çıkarıp doğruyu söyleme. söz güzelliğini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

3- **Beline sahip olma**; **nefsine sahip olma**, zina yapmama anlamında, gayrimeşru ilişkilerden uzak durma anlayışının bir simgesi durumundadır; bu yolla bir **alevi-bektaşî** cinsel organları, zina aracı olmaktan çıkarıp herkesin eşiyle sevgiliyle birlikte yaşamasının güzelliklerini yaratma aracı haline dönüştürmüş olur.

EDEPLİ s. (Terbiyeli, nazik, kibar) **Eline - diline - beline** sahip olan.

EDEPSİZ s. (utanmaz, hayasız) **Eline - diline - beline** sahip olmayan.

EDVAR Ar. (*edvār*, devirler < *devr*'in çoğulu) *Edvar-ı vücut (varlık dönemleri): **Varlığın, varoluş çemberi**'nde kendisi için olanaklı olan seyrini tamamlayarak aslına geri dönmesi.

EFRAT Ar. (*efrād* < *ferd*'in çoğulu) a. Belli **aşamaları** yaşayarak olağanüstü nitelikler kazanmış. **Tanrı** tarafından kimi kutsal **hizmetlerle** görevlendirildiklerine inanılan **gayb erenler**.

EHAD a. **Ahad**.

EHADİYET a. **Ahadiyet**.

EHL Ar. (*ehl*) a. **Tarikat** kurallarına uyan, yolu bilen kimse.

***Ehl-i âbâ**: **Hz. Muhammet** ve ailesi.

***Ehl-i Ali**: **Hz. Ali** yandaşları.

***Ehl-i bâtin**: Tanrısal sırra ermiş olanlar.

*Ehl-i cehl: Cahiller, bilgisizler. *Ehl-i dil: **Gönül** dilinden anlayanlar; **gönül** adamları.

*Ehl-i Hak: **Marifet** sahipleri, **arifler**.

*Ehl-i hal: **Halden** anlayanlar; **hal** adamları.

*Ehl-i sünnet: **Hz. Muhammet** ile **ashâbının** izledikleri yolu benimseyenler.

*Ehl-i şia: **Ehl-i Ali**.

*Ehl-i tarik: **Tarikata** giren, **mürşit'e** bağlanan kimse; **derviş**.

*Ehl-i tarikat: **Tarikat ehli**.

*Ehl-ül-lâh: **Hak** dostları, **ermişler**.

EHLİBEYT Ar. (*ehl-i beyt*, ev halkı < *ehl* ve *beyt*, ev'den) a. **Hz. Muhammet'in**; damadı **Hz. Ali**, kızı **Hz. Fatma** ve torunları **Hz. Hasan**'la **Hz. Hüseyin**'den oluşan ailesi. (ANSİKL.) [1]

*Ehlibeyt muhabbeti: **Alevilik-bektaşilik**'te, gençleri gelecekteki yollarına hazırlamak için düzenlenen küçük törenlere verilen ad. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1] **Alevilik-bektaşilik**'te ehlibeyt iki türlü algılanır:

1- Ehlibeyt, **Hz. Muhammet**, **Hz. Ali**, **Hz. Fatma**, **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin** olarak tanımlanır ve beş rakamıyla simgelenir; önceleri **penç-i âbâ** olarak bilinirken sonraları **pençe-i Âl-i âbâ** biçimine dönüştü ve bir elin beş parmağıyla simgelenir oldu.

2- Ehlibeyt, **Hz. Ali**, **Hz. Fatma**, **Hz. Hasan** ve **Hz. Hüseyin** olarak algılanır ve dört rakamıyla simgelenir; bu anlamda **dört sevgili. alevi-bektaşî** felsefesinin temeli durumundadır.

-[2] Ehlibeyt **muhabbeti** için belli yaşa gelmiş gençler, **dedenin** atadığı bir **rehberin** gözetimi altında toplanır; önce kimi **nefes** ve **sema**lar gösterilir; daha sonra önde gelen **yol ulularının** kimlikleri öğretilir ve bunlara ilişkin söylenceler anlatılır.

EKBÂD Ar. (*ekbād*) a. Karaciğerler.

EKBER Ar. (*ekber*) s. En büyük, çok büyük.

EKMEKÇİ a. Ekmekevi'nde görevli kimse.

***Ekmekeçi postu**: Meydan'daki, on iki post sıralamasında yer alan, Balım Sultan makamı.

EKMEKEVİ a. Bektaşî tekkelerinde bulunan on iki ev'den biri

***Ekmekevi babası**: Ekmekevi'ni yöneten baba.

EKREM Ar. (*ekrem* < *kerem*, el açıklığı, cömertlik) s. Eli açık, yüce gönüllü, cömert.

***Ekrem-ül-ekremin** (ekremlerin ekremi): Tanrı.

EL a. Tanrısal gücü simgeleyen, tutma, dokunma organı.

***El almak**: Bir mürşit'e bağlanmak; derviş olmak.

***El ele, el Hakk'a**: Dedeye biat etme yoluyla Hz. Muhammet'e ve Tanrı'ya biat etmiş olma.

***El-etek sahibi olmak**: Bir mürşit'e bağlanarak nasip almış olmak.

***El-etek tutmak**: Nasip alma töreninde, bir eli mürşit'in elinde, diğeri eteğinde olarak bağlılık yemini etmek.

***El-göğüs-dudak yapmak**: Hz. Ali'ye bağlılığın bir kanıtı olarak, O'nun adı geçtiğinde toparlanıp eli göğüse ve dudaklara götürerek selam vermek.

***El öpmek**: Bağlılık ifadesi olarak, mürşit'in sağ elinin içini öpmek.

***El vermek**: Tarikat yolu'nda belli deneyimlerden geçen birine durumuna uygun yetki vermek.

***Eline - diline - beline sahip olma: Edep.**

ELEST Ar. (*elest < elestü*) a. **Tanrı'nın** insan **ruhlarını** yarattığı zaman; insanların yaratılışının başlangıcı.

***Elest meclisi:** **Tanrı'nın ruhları** toplayarak; “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” diye sorduğu ve **müminlerin** evet, **kafirlerin** hayır yanıtını verdiği toplantı.

***Elest şarabı:** **Mutlak güzellik'in** anlık görünüşüyle **vecd** durumuna geçmenin anısına, **tarikât yolu'nda** içsel bir yaşam deneyimini tatmak için içilen şarap.

ELESTÜ Ar. (*elestü*, değil miyim) ***Elestü bi-rabbiküm:** **Tanrı'nın ruhları** toplayarak sorduğu, “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim?*” sorusu.

***Elestü mihrabı:** **Meydan'da, gönüllerin** yöneldiği **Tanrı nuru.**

ELGÜLÜ a. **Defin günü** akşamı toplanılan yas evi.

ELİF Ar. (*elif*) a. **Ebcet hesabıyla** sayı değerinin bir olmasından esinlenerek **Tanrı'nın tekliğinin** ve **birliğinin** bir simgesi olarak algılanan **Arap** alfabesinin ilk harfi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Elif**, “*Besmele*”nin “**Ba**”sının altında bulunan ve **İmam Ali'yi** simgeleyen **noktadan**, diğer harfler eliften türer; tıpkı bunun gibi bütün varlıklar da **Tanrı'dan zuhur eder**. Nasıl elif, bütün harflerin ilkiyse **Tanrı'da** bütün varlıkların ilkidir. Bütün harflerin elifte görüldüğü gibi bütün varlıklar **Tanrı'da** görülür.

İnsan gizli iken görünmek isteyince “**nokta**” olup ana rahmine düşer; dokuz ay on gün sonra dünyaya gelerek “elif” olur: Vücut, bir bütün olarak “*Besmele*”yi; gövde, “*Besmele*”nin “**Ba**”sını; baş, “**Ba**”nın altındaki **noktay**ı simgeler.

ELİFİ Ar. (*elifi* < *elif*) s. Elif gibi olan.

***Elifi nemed**: Kuşak altına bele sarılan keçe **kemer**.

***Elifi sumat**: Dervişlere yolculuklarında verilen ve büzülüp kuşağa bağlanarak taşınan deriden sofra örtüsü.

***Elifi taç**: Hacı Bektaş Veli'yle Anadolu'ya geldiği kabul edilen, dört dilimli, dikiş çizgisi elif harfini simgeleyen, uzun çuha başlık.

ELLİK a. *Niksar* yöresinde oynanan bir **semah** oyunu.

EMANET Ar. (*emānet*) a. Can.

***Emaneti teslim etmek**: **Hakk'a yürümek**.

EMEVİ a. Emeviler hanedanı'ndan kimse, topluluk.

EMEVİLER a. İlk *İslam* imparatorluğunu kuran *Arap* hanedanı [661-750].

EMİR Ar. (*emīr* < *emr*, buyruk) a. 1- Geleneksel *Müslüman* toplumunda kimi askeri, sivil ya da dinsel görevler için kullanılan yöneticilik unvanı.

2- **Hz. Muhammet**'in soyundan gelen kimse.

***Emir âlemi**: **Hakk**'ın tecellisiyle **çokluk** durumunda beliren **âlem**.

***Emir-i nahl**: **Hz. Ali**'nin lakabı.

***Emir ül-müminin**: **Hz. Ali**'nin lakabı.

EMİRÜLÜMERA Ar. (*emīr-ül-ümerā*, emirlerin emiri) a. *Abbasi*ler'den başlayarak *İslam* devletlerinde yararlık gösteren komutanlara, başkomutana ya da kendi güçleriyle toprak ele geçiren **emirlere** verilen unvan.

EMMARE Ar. (*emmare*) s. Emreden, yönlendirici olan.

ENBİYA Ar. *enbiyā* < *nebi*'nin çoğulu) a. Peygamberler, yalvaçlar.

*Enbiya-yı kibar: Büyük peygamberler.

ENE Ar. (*enā*) a. Ben.

ENEİYE Ar. (*eneiyye* < *ene*, ben ve *-iyye*) a. Benlik.

ENEİYET Ar. (*eneiyyet* < *ene*, ben ve *-iyyet*) a. Benlik.

ENELHAK Ar. (*ene-l-Hakḳ* < *enā*, ben ve *el-Hakḳ*) ünl. *Hallac-ı Mansur*'un, kendini aşarak **Tanrı**'ya ulaştığını ve **Tanrı**'nın kendinde tecelli ettiğini göstermek için söylediği, “*Ben Tanrıyım*” anlamındaki ünlü sözü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Alevilik-bektaşilik inancında **kâmil insan**, artık “varoluş ötesi” bir varlık durumuna gelmiş demektir: **Tanrı**'ya doğru yürüyebilir ve **Tanrı**'yla birleşebilir; ruhu başka bir insana geçebilir ya da kendisi bir peygamberin ruhunu alabilir: **Ali**'nin ruhu da **Hacı Bektaş Veli**'nin vücuduna böyle geçti ve onu bu yolla ikinci **Ali** yaptı.

Bu kendini aşma; **Tanrı**'yla, peygamberle, imamla özdeş olma, **alevi-bektaşî** düşüncesinin özünü oluşturur. Bu kapsamda, **Tanrı**'ya ulaştığına inanan ve bunu açıklamak için de “**Enel hak**” diyen *Hallac-ı Mansur*, **sünnilik** tarafından suçlu bulundu ve derisi yüzülerek öldürüldü; **sünniliğin** tersine **alevilik-bektaşilik** *Hallac-ı Mansur*'u en saygın yere yerleştirdi; insanın, **Tanrı**'nın hayali bir görüntüsü olduğu görüşü, **alevilik-bektaşilik** felsefesini besleyen bir kaynak oldu.

ENFAL Ar. (*enfāl* < *nefel*'in çoğulu) a. Savaşata ele geçirilen

mallar; ganimetler.

ENSÂR Ar. (*enşâr < nâşır*'in çoğulu) a. Hz. Muhammet'e yardım eden ve *İslamiyet*'in yayılmasında yararlık gösteren kimseler.

ENSÂRİ Ar. (*enşârî*) a. **Ensâr**'dan olan kimse, topluluk.

ER a. 1- Edep ve erkâna saygılı, nefesine boyun eğmeyen kimse.

2- **Gönül** bilgisiyle donanmış, yücelme aşamalarından geçerek gerçekliğe ulaşmış **tarikât** üyesi. (ANSİKL.)

***Er çiçeği**: Baba'nın kabul ettiği kimse, derviş.

***Er eteğinden tutmak**: Bir **pir**'in, **mürşit**'in hizmetinde bulunarak olgunlaşma, yükselme olanağı bulmak.

***Erler katı**: Kendini eğiterek gerçekliğe ulaşmış **tarikât ehli**'nin bulunduğu aşama.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te er, bütün tutkulardan, eksikliklerden arınmışlığı, **gönül** aydınlığını, yüceliği anlatır.

ERBAA Ar. (*erba'a*) s. Dört.

ERBAİN Ar. (*erba'in*, kırk) a. **Tarikata** giren dervişlerin nefsi ezmek, bencilliği kırmak için doldurdıkları kırk günlük **çile**.

***Erbain çıkarmak**: Bir derviş, kendini eğitmek için, kırk gün toplumdan uzak hücrede yaşamak; **çile çıkarmak**.

***Erbain-i aşura**: Hz. Hüseyin'in **Kerbela**'da şehit edilmesinin kırkinci gününe rastlayan, *kameri takvim*'in ikinci ayı **safer** ayının yirminci günü.

ERBAP Ar. (*erbâb*, sahipler < *rabb*'in çoğulu) ***Erbab-ı zahir**: Evreni dış yüzüyle, görünüşüyle değerlendirenler, **şeri-**

atçılar.

ERDEBİL (İran Azerbaycanı'nın doğu kesiminde yer alan, Safeviye tarikatı'nın kurucusu *Şeyh Safiyettin*'in [1252-1335] doğduğu ve gömülü bulunduğu kent) *Erdebil dergâhı: Erdebiliye (Safeviye) tarikatının Erdebil'de bulunan, yönetim merkezi durumundaki dergâhı.

*Erdebil dervişleri: Erdebiliye (Safeviye) tarikatından dervişler.

*Erdebil sufileri: *Şeyh Safiyettin*'in soyundan gelenler ve yolundan gidenler.

*Erdebil şeyhi: Erdebiliye (Safeviye) tarikatının kurucusu *Şeyh Safiyettin* [1252-1335].

ERDEBİLİ a. Safevi.

ERDEBİLİYE a. Safeviye.

EREN a. (Ulaşan, varan) Benliğinin geçici tutkularını yenerek olgunluk aşamasına varan, ermiş olan **tarikât** üyesi kimse.

ERENLER (*eren*'in çoğulu) a. 1- Gerçekliğe ulaşan, olgunluk aşamasına varan ve **Tanrı**'nın dostluğunu kazandığına inanılan **tarikât** üyeleri. (ANSİKL.)

2- Ünl. Dervişler arasında kullanılan seslenme sözü.

*Erenler demi: Cem'e katılanların uyguladığı **erkân** ve muhabbet.

*Erenler hakkı: Misafir ya da yoksullar için ayrılan yemek.

*Erenler meydanı: Meydan.

*Erenler nefesi: Alevi-bektaşilerin inanç ve düşüncelerini dile getiren şiir, deyiş.

***Erenler önünde baş eğmek:** Bilim olarak algılanan **post'un** batıl yanının bir koşulu olarak erenlere kendini teslim etmek.

***Erenler şahı: Hacı Bektaş Veli.**

***Erenlerim: Dervişler** arasında “sen” yerine kullanılan bir hitap sözü.

***Erenlerin ser çeşmesi:** Ermişlerin ana kaynağı anlamında **Hacı Bektaş Veli.**

-ANSİKL. *Müslümanlık*'m doğuya doğru yayıldığı dönemlerde *İslam* dinini kabul eden *Türkler*; kimi eski inanç ve geleneklerini, benimsedikleri bu yeni dinle uzlaştırdılar. Bu kapsamda, *Şaman*, *Fars* ve *Hint* inançlarından kimi öğeler, özellikle *tasavvufta* derin izler bıraktı; **abdallar**, **dervişler**, **erenler**, **sufiler** bu izlerin en belirgin örnekleri durumundadır.

Horasanlı Ahmet Yesevi'nin kurduğu **Yeseviye tarikatının** gezginci **dervişleri**, **tarikatlarını Anadolu'ya** yaydılar; *Tanrısal* sırlara erdiklerine inanılan ve **ermiş** kabul edilen bu kişilere **erenler** denildi.

ERENLİK a. Eren olma durumu; eren olan kimsenin niteliği.

ERKÂN Ar. (*erkân* < *rükn*, direk'in çoğulu) a. 1- **Ruhsal aşama** bakımından üstün durumda bulunan **tarikat yolcuları**; **tarikat** ileri gelenleri.

2- **Tarikat ulularının** koyduğu ve **tarikatın** yasası durumunda olan ilkeler, kurallar ve törenler bütünü; **erkân-ı tarikat**.

3- **Alacadeğnek.**

***Erkân çalmak:** **Düşkün kaldırılması** sırasında **dede**, **düşkünün** sırtına **alacadeğnekle** “Allah - Muhammet - Ali” aşkına otuz üçer kez sembolik olarak vurmak. (ANSİKL.) [1]

***Erkân değneği:** **Alacadeğnek.**

***Erkân değneği hakkı:** **Düşkün kaldırılması** sırasında, **günahlarından** arınması için **alacadeğnekle** sembolik olarak dövülen

düşkünden. bu vuruşların bedeli olarak alman para vb.

***Erkân meydanı: Tören meydanı.**

***Erkân semahı:** Daha çok *Erzincan* yöresinde oynanan, ağır kol hareketleri ve buna uygun adımlarla belirgin bir **semah**. (ANSİKL.)
[2]

***Erkân sürmek: Meydan açıp tören yapmak.**

***Erkâna girmek: Görgü törenine katılmak.**

***Erkândan geçmek: Görgü töreninden geçmiş olmak.**

***Erkân-ı evliya: Alacadeğnek.**

***Erkân-ı meşayih: Mürşitler erkânı.**

***Erkân-ı tarikat: Tarikata ilişkin davranış kuralları; erkân.**

-ANSİKL.[1] **Düşkün**ü meydana getirirler; vücudunun üst yanı çıplak olarak **meydan** eşğine baş koyar ve **dede**'nin barışıklık sağlamasını diler.

Düşkünün, eşik öperek **dâr'a** geçmesine izin verilir: **Dede** ve cemaat ayağa kalkar; **dede** ocak başına geçer; bu sırada **rehberi düşkün**ü yüzüstü yatırır. Yeşil torbasından çıkarılan **alacadeğneği** eline alan **dede**, **düşkünün** sırtına “Allah - Muhammet - Ali” adına otuz üçer kez, toplam doksan dokuz kez sembolik olarak vurur; böylece **düşkün**ü **günahlarından** arındırmış olur.

[-2] **Erkân semahı** için, kadınlar odanın bir yanında, erkekler diğer yanında oturur: **Mürşit**, **rehber**, **mürebbi**, **gözcü**, **sazcı** yerlerini alır. Ardından **mürşit**'in karısı üç kez “Ya Allah, ya Muhammet, ya Ali” diyerek **niyazda bulunur** ve tüm canlılara **dolu** sunarak gelip **dâr'a durur**; aynı şeyi **rehber** ve **mürebbi**'nin eşleri de yapar ve **dâr'a durur**.

Daha sonra **cem**'deki kadınların en yaşlılarından biri önce **mürşit**'in önünde **secdeye** kapanır, ardından herhangi bir erkeğin önüne **niyaz** eder. Önüne **niyaz edilen** erkek kalkar; bu sırada kadınlar **erkân semahını** oynamaya başlar; toplantıya katılan herkes **dâr'a durur**. **Saz** ve **nefes** eşliğinde sürmekte olan oyuna, ortadaki kadınla erkek de katılır.

ERKÂNNAME Ar. + Fars. (*erkānnāme* < Ar. *erkān*, direkler ve *nāme*, mektup) a. **Tarikat uluları** tarafından konulan ve **tarikatin** yasası niteliğinde olan ilkeleri, davranışları, kuralları vb. içeren yapıt.

ERLİK a. **Er** olma durumu, **er** olan **tarikât** üyesinin niteliği.

*Erlık makamı: **Er** olanların ulaştığı **aşama**.

ERMİŞ a. **Tanrı**'ya yakın, **Tanrı**'yla dost olduğuna, kendisinde olağanüstü manevi bir güç bulunduğuna inanılan kimse; **evliya**, **veli**.

ERMİŞLİK a. **Ermış** olma durumu; **ermiş** olan kimsenin niteliği; **evliyalık**, **velilik**.

ERŞET Ar. (*erşed* < *reşîd* < *rüşd*, erginlik) s. **Ergin**, uyarıcı, bilgin olan.

ERVAH Ar. (*ervâh* < *rûh*'un çoğulu) a. **Ruhlar**.

*Ervah-ı abidin: Dindarların **ruhu**.

*Ervah-ı arifin: **Ermışlerin ruhu**.

*Ervah-ı cinni: Cinlerin **ruhu**.

*Ervah-ı enbiya: Peygamberlerin **ruhu**.

*Ervah-ı evliya: **Evliyaların ruhu**.

*Ervah-ı hayvanat: Hayvanların **ruhu**.

*Ervah-ı kâfirin: İnanmayanların **ruhu**.

*Ervah-ı müminin: İnananların **ruhu**.

*Ervah-ı nebatat: Bitkilerin **ruhu**.

*Ervah-ı şeytani: Şeytanların **ruhu**.

*Ervah-ı tabayi: Doğal elementlerin **ruhu**.

ERZİNCAN (Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat Bölümü'nde kent) *Erzincan semahı: *Erzincan* yöresinde yaygın. **erkân semahı**yla aynı kalıplar içinde oynayan bir **semah**.

ESED Ar. (*esed*, aslan) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve aslanla sembolize edilen **burç**; aslan burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; esed, bu "*burç insanı*"nın, **benlik** ve yırtıcılık güdülerini anlatan **kalbini** ve sırtını temsil eder.

ESEDULLAH Ar. (*esedullah*) a. Allah'ın aslanı olarak algılanan Hz. Ali.

ESHÂB Ar. (*aşhâb*) a. **Ashâb**.

ESLAH Ar. (*eslâh*) s. Temiz ve dürüst olan.

ESMA Ar. (*esmâ* < *ism*'in çoğulu) a. Adlar.

*Esma-yı hüsnâ: Tanrı'nın adları. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdeti vücut** felsefesine göre, evrendeki tüm varlıklar, Tanrı'nın adlarının görüntüye dönüşmesiyle **tecelli** eder; bu kapsamda bütün varlıklar ve olaylar, Tanrı'nın adlarının **zuhurundan** başka bir şey değildir.

EŞ a. Yola girişte, **talip**'in kefil olarak seçtiği **musahip**.

*Eş meydanı: Alevilik'e kabul töreni. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Nasip meydanı** olarak da bilinir: **Alevilik** inancına göre herkes "**mümin**" olarak doğar; ana-baba terbiyesi alır, olgunlaşır ve **çöp atlama zamanı** gelir; böylece **hamlıktan** kurtulmuş olur

Erkek ve kadın (karı-koca) iki **talip**, kendilerine birer **musahip** es bulur. **Kurbanlar** hazırlanır; yiyecekler **rehbere** teslim edilir.

Kefenleri giydirildikten sonra, erkeğe **rehber dede**, karısına **rehber bacı abdest** aldırır: Yalın ayak olarak **meydan'a** girişte boyunlarına **tığbent** geçirilir; **tığbentlerin** birer ucu **rehber** tarafından, kadının **tığbentinin** boşta kalan ucu erkeğin eşi, erkeğin **tığbentinin** boşta kalan ucu ise kadının eşi tarafından tutulur; **rehber** önde, **talipler** (karı-koca) onun arkasında olmak üzere durur; erkek **talip** sağ eliyle kadın **talip** sol eliyle eşlerinin ellerinden, başparmakları karşılaşıp olacak biçimde tutar.

Apdest alınan odadan çıkarken **taliplerin** gözleri bağlanır: **Rehber Meydan eşiğine niyaz eder**; eşler de **taliplere** üç kez **niyaz ettirir**; eşiğe basmadan içeri girilir; ayaklar **mühürlü** durumda **peymançede** dururlar; bu sırada **rehber**, “Allah, eyvallah... Muhammet Ali aşkına Pirim Hacı Bektaş Veli divanında dâr'a durmaya can geldi. Erenler meydanında özü dâr'da, gözü niyazda... Bel oğlu yola geldi...” tercümanını okur ve dede'ye **niyaz eder**. Dede **taliplere**; “Ey talip çerağa talip misiniz? Döktüğünüz varsa doldurun, ağlattığımız varsa güldürün. Yıkığımız varsa yapın. Erenler meydanında hak yolundasınız. Gelen dönmez, dönen görmez. Hû gerçeğe, lanet münkire...” der.

Talipler, bağışlanmalarını ister: Herkes, Allah eyvallah diyerek **haklarını** helâl eder.

Sonra **dede** huzuruna varılır ve **niyaz** edilir: Dede ve cemaat ayağa kalkar; **dede** önce kadını ve eşini, **ocağın** kenarındaki **çerağ-ı Ali'nin** önüne getirerek diz çöktürür ve “**Eline, diline, beline düriüst olacağına söz mü?**” der; onlar da “**söz**” der; bu işlem erkek ve eşi için de yapılır. Ardından ayağa kalkılır, eşiğe kadar geri gidilir ve eşiğe basmadan dışarı çıkılır.

Rehber yeniden içeri girer, **meydan'ın** sağında sol tarafı kapıya gelmek üzere durur; ardından gözcüyle **kurbanlarıyla** birlikte **talipler** girer.

Dede, “-**Kurbanların hakkını verin**” deyince zâkir bir düvaz okur; aşçı içeri girer, **niyaz** ederek **kurbanları** alıp götürür.

Çerağcı, **çerağları** uyandırarak ilgili tercümanı okur:

Daha sonra **rehber**, önce kadın **talip** ve eşini, ardından erkek **talip** ve eşini **dede** huzuruna götürür: **Dede**, “-*Mezhebin İmam Caferi mezhebi, mürşitin Muhammet, rehberin Ali'dir. Bildiğinden ayrılma, yolundan dönme. Dönen gelmez, gelen dönmez. Pirin Hacı Bektaş Velî'dir...*” telkinini yapar.

Telkinden sonra musahipler, taliplerin gözlerini çözer: Bu sırada **cemaat** hep bir ağızdan “-**Bism-i şah**” der; ilgili düvaz okunduktan sonra **dede**, ocağın üstündeki çiviler üzerinde yatay olarak duran yeşil renkli **alacadeğnek** torbasını alır; **talipler, rehber** tarafından, ayakları **eşiğe** uzanacak biçimde yüzü koyun yere yatırılır; **dede**, “-**Allah Muhammet Ali**” diyerek **alacadeğneği**, yerde yatan **taliplerin** omuz başlarına üçer kez vurur; sonra **talipler** ayağa kalkar; önce kadın **talip** ve eşi, ardından erkek **talip** ve eşi, **alacadeğneğin** altından geçer; **dede**, **makamına** oturur, **talipler** önünde **niyaz eder**.

EŞİK a. **H. Muhammet'in**, “*Ben ilim şehriyim, Ali onun kapısıdır*” **hadisinden** esinlenerek **H. Ali'yi** temsil ettiğine inanılan ve **yola** girişin bir sembolü olarak algılanan, **meydan'm** giriş kapısının iç kısmı. (ANSİKL.)

***Eşik ıssı**: **Düşkünün**, evine sığındığı kimse.

***Eşik öpmek**: **Tarikat** ıslık ve bilgisine ulaşmış olmanın anısına, bir alçakgönüllülük ve teslimiyet ifadesi olarak, **eşiğin** önünde sol diz üzerine çökerek elleri **eşiğe** koyup her bir eli bir kez öpmek.

***Eşiğe baş koymak**: **Eşik** öperek **tarikata** bağlanmak.

***Eşiği aşmak**: **Eşiği** öperek **meydan'a** girmek.

-**ANSİKL. Alevilik-bektaşilik'te** **eşik** kutsaldır; kişiyi **Hakk'a** ulaştıran **kapıdır**; asla **eşiğe** basılmaz, **eşik** öpülür.

ETHEM (*Belh* Sultanyken tacını, tahtını terkederek der-

vişlik yolunu seçen İbrahim Ethem'in adından)

***Ethemî taç**: *İbrahim Ethem*'in, **tarikât yolcusu** olmak için dünyevi **tactan** vazgeçişinin anısına, dünya nimetlerinden uzaklaşma simgesi olarak algılanan dört terkli derviş tacı.

ETVAR Ar. (*etvār* < *tavr*'in çoğulu) a. Tavırlar, davranışlar, hareketler.

***Etvar-ı seba**: **Tarikat yolcusu**'nun **ruhsal** arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu yedi aşama. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu yedi aşama (makam) şöyle sıralanır:

1- **Nefs aşaması (ben makamı)**: Kişi duysal eğilimlerinin etkisi altındadır; henüz *tanrısal* gerçekliği kavrayabilecek durumda değildir; arınmak zorundadır.

2- **Gönül aşaması (sadr makamı)**: Kişi **gönül** yoluyla düşünmeye, tutkularından uzak kalmaya başlar.

3- **Ruhsal aşama (ruh makamı)**: Kişi **ruhsal varlık** alanına yönelir; *tanrısal* gerçekliği anlama yolundadır.

4- **Gizem aşaması (sır makamı)**: Kişi, dünyaya özgü tüm geçici varlıklardan sıyrılmış ve *tanrısal* gerçekliğe ulaşmış durumdadır.

5- **Gizemlerin gizemi aşaması (sırru's-sır makamı)**: Kişiye, *tanrısal* gizlilikler bir bütünlük içinde açılır.

6- **En gizli aşama (ahfa makamı)**: Kişi, **nurun** (ışığın) siyah olarak algılandığı, *tanrısal* evrene en yakın alandır.

7- **Salt gerçeklikler aşaması (mutlak hakikatlar makamı)**: Kişi, bütün kişisel niteliklerinden sıyrılmış, *tanrısal varlığın* özünde ölümsüzlüğe ulaşmış durumdadır; kişi, kendinde değildir, **Tanrı**'dadır; söz ve davranışları, *tanrısal* özün belirtileridir.

EVLAT Ar. (*evlād* < *veled*'in çoğulu) a. Dört sevgili.

EVLİYA Ar. (*evliyā* < *velī*'nin çoğulu) a. **Ruhsal** arınma aşamalarından geçerek **Tanrı**'ya yaklaşan, O'nun sevgi ve dostluğunu

kazananlar; ermişler, erenler.

***Evliyaların ruhu: Ervah-ı evliya.**

EVRAT Ar. (*evrād*) a. **Kuran**'dan seçilmiş ve sık sık okunması gelenek olmuş dualar.

EVREN a. Âlem.

EVRENSEL s. Evrenle ilgili, evrene ilişkin olan.

***Evrensel ruh: Nefs-i kül.**

***Evrensel zekâ (akıl): Akl-ı kül.**

EVTÂD Ar. (*evtād* < *veted*, kazık, direk'in çoğulu) a. **Gayb erenleri** sıralamasının üçüncü aşamasında bulunan ve **Tanrı**'nın bunlar aracılığıyla dünyayı kontrol ettiğine inanılan dört büyük veli; dört *evtād*. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı** bu ermiş kulları aracılığıyla doğuyu, batıyı, kuzeyi ve güneyi kontrol eder: Dört büyük **veliden** *Abdurrahman* doğunun; *Abdülvedut* batının; *Abdürrahim* güneyin ve *Abdülkuddûs* kuzeyin direği durumundadır.

EVVEL Ar. (*evvel*) a. **Tanrı**.

EYVALLAH Ar. (*ey va'llah*) a. 1- Edilen bir sözü, yapılan bir işi, gösterilen bir tavrı olumlama, onaylama, benimseme.

2- Rız olma, itaat etme.

3- Teslim olma, bağlanma.

***Eyvallah Kapısı: Pirevi**'nde babaların yetiştirildiği bölüm. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** yolunda baba olabilmek için eyvallah kapısına başvuran derviş, **dede bağı**'nda iki-üç yıl **hizmet** ederdi;

daha sonra büyük **baba** tarafından kabul edilir ve bu kez **tekkede** derviş olurdu; **tekkeye** kabul edilen derviş, yaklaşık on iki yıl hizmet ettikten sonra kıdemi ve ehliyeti elverirse **baba** olabilirdi.

EZEL Ar. (*ezel*, önsüzlük) a. **Tanrı**'nın başlangıcı olmaması durumu.

EZELÎ Ar. (*ezelî*) a. Ezeliye mezhebinden olan kimse, topluluk.

EZELÎYE Ar. (*ezeliyye*) a. **Subh-i ezel** unvanıyla anılan *Yahya Mirza*'nın kurduğu, **babelik**'in bir kolu durumundaki **mezhep**.

F

FAHR Ar. (*faẖr*, övünmeye neden olan şey) a. 1- **Hırka**.

2- **Taç**.

*Fahr-ı şerif: Bektaşî tacı.

FAKİR Ar. (*fakîr*) a. 1- **Tanrı** karşısında yokluk, yoksulluk anlamında “*ben*” sözcüğü yerine kullanılır.

2- **Tanrı** uğruna dünya **varlığından** vazgeçen, **fakr** yolunu seçen kimse. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Fakir. **nefsinin** bayağı isteklerine tutsak olmayan, dünya nimetlerine önem vermeyen, kendi elinde olanı bile kendi malı bilmeyen kimse anlamına gelir.

FAKİRNAME Ar. + Fars. (*fakîrnâme* < Ar. *fakîr* ve Fars. *nâme*) a. Yol ehli'nin uyacağı koşulları anlatan küçük hacimli yapıt.

FAKR Ar. (*fakr*, yoksulluk) a. **Tanrı**'da bireysel bilincin yok olmasının bir görünümü olarak algılanan, her şeyi **Tanrı** karşısında yok sayma durumu. (ANSİKL.)

*Fakr yolu: Kişinin malını mülkünü, niteliklerini ve etkinliklerini **Tanrı** yolunda yok sayması yolu.

*Fakrimiz fahrımızdır: “Yoksulluğumuz övüncümüzdür”

anlamında kullanılır.

***Fakr u fahr**: “Yoksulluk benim onurumdur, övüncümdür” anlamında kullanılır.

***Fakr u fena**: Kişinin, kendi benliğini **Tanrı**'nın varlığında yoketmesi.

***Fakr u manevi**: Kişinin kendisini mutlak surette **Hakk**'a muhtaç bilmesi.

***Fakr u suri**: Kişinin malı mülkü olmaması.

-ANSİKL. Fakr, var olan bütün olanakların gerçek sahibinin **Tanrı** olduğuna inanarak bir tek **Tanrı**'ya gereksinim duyma ve **Tanrı** dışında hiç kimseden bir şey beklememe durumudur. Maddi fakirliğin ötesinde kişinin, tüm nitelik ve etkinliklerini **Tanrı**'da yoketmesi gerçeğini anlatır; bu kapsamda, maddi servete sahip olan biri eğer mülkünü kendine köle yapabilirse, gerçek bir fakr içinde olabilir. Fakr, **Tanrı**'ya gönül yoluyla yükselişte **ruhun**, **Muhammet** ve **Ali**'yle bir olacağı bir aşamadır, **makam**dır.

FANİ Ar. (*fānī*, geçici < *fenā*, kalıcı olmama) s. **Tanrı** özünün dışı vurması olarak algılanan, **varlıkların** kalıcı olmadığını, bir gölge gibi gelip geçici olduğunu belirtmek için kullanılır.

FARK Ar. (*farq*, şeyleri, kimseleri birbirinden ayıran özellik) a. **Birliği çoklukta ve çokluğu birlikte düşünme.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Fark **kula**, **cem Hakk**'a atfedilir; **halkı** görmek fark, **Hakk**'ı görmek **cem**'dir. Farkı olmayanın **kulluğu**, **cem**'i olmayanın **marifeti** olmaz.

Fark, **halkın Hak** sayesinde var olduklarını ve varlıklarını koruduklarını idrak etmedir; **birlikte çokluğu, çoklukta birliği** görmedir.

FARZ Ar. (*farz*) a. **Pir'e hizmet.**

FATİMA Ar. (*Fâtıma*) a. **Fatma**.

FATİMÎ Ar. (*fâtumî*) a. **Fatımiler**'den olan kimse, topluluk.

FATİMİLER a. *Kuzey Afrika*'da ve *Mısır*'da hüküm süren. **Hz. Ali**'nin eşi **Hz. Fatma** soyundan gelen **İsmailiye mezhebine** bağlı hanedan [909-1171].

FATMA a. **Hz. Ali**'nin eşi.

*Fatma Ana: *Hz. Fatma*.

*Fatma Ana Kuşağı: *Gökkuşağı*.

*Fatma Ana semahı: **Ali nur semahı**.

*Fatma Bacı: **Bacıyan-ı Rum** örgütünün kurucusu ve **Ahi Evren**'in eşi.

*Fatma destanı: *Hz. Fatma*'nın yaşamını ve ölümünü konu edinen manzum, dinsel halk destanı.

*Fatma ocağı: **Ocak**.

FAZİLET Ar. (*fāzilet*) a. İnsanda, iyilik etmeye yönelik sürekli ve değişmez eğilim.

FAZİLETNAME Ar. + Fars. (*fazîletnâme* < Ar. *fazîlet* ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Tarikat** kural ve **tören**lerini konu edinen yapıt.

FAZL Ar. (*fazl*, bağış, yardım) a. Herhangi bir nedene bağlı olmadan ve herhangi bir karşılık gözetmeden yapılan iyilik.

*Fazl-ı Hak **fazl-ü Hak**: **Tanrı**'nın yardımı.

FEDEK a. **Hz. Muhammet**'in hurma bağı; Fedek hurmalığı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ebubekir halife** olunca, peygamberin kızı **Fatma**'nın

hakkı olan Fedek hurmalığını elinden aldı ve *Beytülmal*'e devretti. Bu durum **Fatma**'yı çok üzdü. **Ömer halife** seçilince **Ali**'yi memnun etmek için Fedek hurmalığını **Fatma** evladına vermek istedi; ancak **Ali**, “**Fatma**’nın ölümünden sonra neye yarar” diyerek **Ömer**’in teklifini reddetti.

FEHİM Ar. (*fehm*, anlama, kavrama, kavrayış) a. **Tanrı**’nın sözünü anlama ve bunun gereğini yerine getirme.

***Fehim kıblesi**: Çerağ tahtı.

FELEK Ar. (*felek*) a. Gökyüzü.

***Felek-i azam**: En üst gök, dokuzuncu gök.

FENA Ar. (*fenā*’, kalıcı olmama) a. **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, duygularından ve iradesinden sıyrılarak **benliğini Tanrı**’nın varlığında yok etmesi.

***Fena diyarı**: Dünya.

***Fena makamları**: Bu dünyaya özgü geçici aşamalar.

***Fena fi’l ehadiyet**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, gerçek varlık katına ulaşması.

***Fena fi’l pir**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, bütün varlığını **pir**’in manevi kişiliğinde yok etmesi.

***Fena fi’l vücut**: Varlıkta, bütün duygularından sıyrılarak yokluğun sınırına ulaşma; *tanrısal varlığın* özüne dalarak kendinden geçme.

***Fena-i mutlak**: **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, bütün varlığından sıyrılarak kendi özünde yok olması.

***Fena’i’l-fena**: Olgunluğun en yüksek aşaması olarak algılanan; **Tanrı** ya da **tarikat** yolcusunun, derin bir içe kapanış ve sınırsız bir coşkuyla kendini *tanrısal* özde bulmak için yokluğun ötesine geçmesi durumu.

FENAFİLLAH Ar. (*fenā'illāh*) a. **Tanrı** ya da **tarikât** yolcusunun, kendi varlığını **Tanrı** varlığında yok etmesi; Tanrı yolunda kendi varlığından geçmesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gerçekliğin en yüksek **aşamasına** ulaşmak için görünür. **varlıklardan** kopma, sıyrılma anlamına gelen *fenafillah*, bir bakıma yalnız *tanrısal* olanla yetinmedir. Fenafillah **aşamasına** ulaşmış olan **salık**, özünde ve çevresinde sadece **Tanrı'nın** bulunduğunu kavramış olur; bu **aşamada** “*ben*”, “*sen*” gibi sözcükler “**birlik**”e aykırı olduğundan yani “**ikilik**” yarattığından geçersizdir.

FERAH Ar. (*ferah*, iç rahatlığı, sevinç) a. **Tanrı'ya** yakın olma durumunun yarattığı manevi haz.

FERAİZ Ar. (*feraiz*) a. **Farzlar**.

FERRAŞ Ar. (*ferrāş*, hizmetçi) a. **İmam Hüseyin** adına kurulan ve cem'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan temizlik işlerini yürüten görevli.

FERRAŞLIK a. **Ferraş** olmanın gereklerini yerine getirme; **ferraşın** işi, görevi.

FERŞ Ar. (*ferş*) a. 1- Döşeme, yayma, serme.

2- Döşenen, yayılan, serilen şey.

3- Yeryüzü, zemin, kır, sahra.

FERŞİYE Ar. (*ferşîye* < *ferş*) a. 1- Döşemecilikte kullanılan gereç.

2- Bu gereç için yapılan harcama.

FESAT Ar. (*fesād*, bozulma) a. **Tarikat adap** ve **erkânının** değişmesi.

FETÂ Ar. (*fetâ*, genç, delikanlı) a. Sofi savaşçı.

FETİH Ar. (*feth*, açma, açılma, açılış) a. Tanrı ya da tarikat yolcusu'na görünen ve onu bu yolda yüce aşamalara taşıyan kemal halleri.

***Feth-i karib**: Kula açılan ve onu nefsin derecelerine taşıyan kalp makamı.

***Feth-i kudret**: Tarikat sevgisini yayarak gönülleri açma, ruhları ışıktandırma, Ali sevgisini çoğaltma.

***Feth-i mutlak**: Zat-ı ahadiyet'in tecellisi.

***Feth-i mübin**: Kula açılan velayet makamı.

FETTAH Ar. (*fettâh*, fetheden, açan) a. İmam Nakî'nin unvanı.

FEVÂİD Ar. (*fevâ'id*, faydalar, kazançlar < *fâ'ide*'nin çoğulu) a. 1- Ruhun, olgunlaşması için idrak ettiği şeyler.

2- Hakk'ın tarikat ehli'ne, anlayışları artsın diye ihsan ettiği lütuflar.

3- Fevâidname.

FEVÂİDNAME Ar. + Fars. (*fevâ'idnâme* < Ar. *fevâ'id* ve Fars. *nâme*, mektup) a. Öbür dünyaya duyulan ilginin bir ifadesi olarak algılanan ve Hacı Bektaş Veli tarafından yazıldığı kabul edilen bir öğüt kitabı.

FEYİZ Ar. (*feyz*, suyun taşıp akması / bolluk, çokluk, verimlilik / ilerleme gelişme) a. 1- Sudur kuramına göre, evrenin aşama aşama Tanrı'dan çıkışı, belirişi.

2- Tanrı'nın kutsaması olarak algılanan ve kişide ruhsal bir olgunluk yaratan manevi deneyim.

***Feyiz almak**: Mürşit'in bilgisiyle aydınlanmak.

FIKARA Ar. (*fıkarā*) a. **Fukara**.

FIRKA Ar. (*fırka*, insan topluluğu) a. Bir **mezhep** içinde aynı inanç ve kanıları paylaşanların oluşturduğu grup.

***Fırka-i naciye**: **Caferi mezhebi** içinde, **bektaşilik** yoluyla **İlahi Hakk**'ın sırlarına erişebilecekleri inancında ve kanısında olan **bektaşilerin**, kendileri için kullandıkları ad.

FİİL Ar. (*fi'l*) a. İnsanın kendi iradesi ürünü olan davranış.

FİLLAH Ar. (*fi'llah* < *fi*, içinde ve *Allah*) a. **Allah**'ın varlığı içinde.

FİTYAN Ar. (*fityān*, gençler, delikanlılar < *fetā*'nın çoğulu) a. 1- **Ahi** teşkilatına bağlı olanlar.

2- **Sofi** savaşçılar.

FUKARA Ar. (*fıkarā*, fakirler, yoksullar < *fakir*'in çoğulu) a. **Fakr** yolunu seçenler, **yol** üyeleri; **dervişler**.

FÜTÜVVET Ar. (*fütüvvet*, gençlik, yiğitlik < *fetā*, genç, yiğit) a. 1- Bir kimsenin, sırf insani nedenlerle başkalarının **hak** ve çıkarlarını kendisinininkinden önde tutması.

2- Bir kimsenin, herhangi bir karşılık ya da ödül beklemeden başkalarına yardım ve iyilik etmesi.

3- **Ahi** teşkilatının önceli durumunda olan ve **Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah** [566-575] zamanında kurulan, **Selçuklular**'ın ilk dönemlerinde de etkinlik gösteren bir savaş ve esnaf örgütü. (ANSİKL.)

***Fütüvvet ehli, fütüvvet erbabı**: Fütüvvet yolunu seçenler.

***Fütüvvet eri**: Fütüvvet teşkilatına özel bir **törenle** katılarak **kemer kuşanan** kimse.

***Fütüvvet kemeri:** Fütüvvet teşkilatına yeni katılan birine şeyh ya da **pir** tarafından kuşatılan kuşak.

***Fütüvvet libası:** Fütüvvet teşkilatına yeni katılana şeyh ya da **pirin** giydirdiği şalvarla **kemer**.

***Fütüvvet teşkilatı:** Fütüvvet.

-ANSİKL. *İslamiyet* öncesinde “fütüvvet” sözcüğüne rastlanmaz; *İslamiyetin* ilk yıllarında, savaşta kahramanlık gösteren, cömert ve şövalye ruhlu genç insanları tanımlamak için “feta” sözcüğü kullanılırdı; sonraları, *feta* ülküsünü kent ortamında yaşatmaya çalışan *Arap* erkek topluluklarını anlatmak için “fityan” sözcüğü kullanılmaya başlandı.

VIII. yy'da, bu ülküyü yaşatanları tanımlamak üzere “mürüvvet” sözcüğünün yapısından yararlanılarak “feta”dan “fütüvvet” sözcüğü türetili.

Bir kardeşlik örgütü olarak beliren fütüvvetde; yiğit, cömert insanın özellikleri temelinde, *fityan*'ın savaşçı geleneğiyle **sufilerin** soyut düşünce geleneği birleşti.

Önemli bir siyasal güç durumuna gelen fütüvvet, **Abbasi halifesi Nasır** [1180-1225] döneminde yeniden düzenlendi; böylece resmi bir kimlik kazandı.

Moğol istilası, fütüvvet örgütlerine köklü bir darbe indirdi; ancak yine de **Abbasi halifelerinin** yeni merkezi Mısır'da uzunca bir süre yaşadı.

Fütüvvet, *Türkleşen Anadolu*'da farklı bir gelişme gösterdi, **ahilik'e** dönüştü.

FÜTÜVVETNAME Ar. + Fars. (*fütüvvetnâme* < Ar. *fütüvvet* ve Fars. *nâme*, mektup) a. Fütüvvet ilkelerini, kural-larını, törenlerini ve tarihini konu edinen yapıt.

G

GADİRİ HUM a. Hz. Muhammet'in *Veda Haccı* dönüşünde kendisinden sonra Ali'nin **İmam** olmasını söylediği yer.

GAFLET Ar. (*ğaflet*, aymazlık, dalgınlık) a. Nefsin arzularına tutsaklık.

*Gaflete düşmek: Nefsin arzularına tutsak düşmek (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gaflete düşen kişi, zamanını boşa geçirmiş olur; yetişemediği ve olgunlaşamadığı için *tanrısız* gerçekleri kavrama yeteneğinden yoksun kalır.

GALEBE Ar. (*ğalebe*, yenme, üstün gelme) a. *Tanrısız* öze ilişkin bir **halin**, **salık**'i etki ve egemenliği altına alıp, onu düşünemez, edebe uyamaz, karşılaştığı şeyleri birbirinden ayıramaz duruma sokması.

GALEYAN Ar. (*galeyān*, kaynama) a. **Tarikat yolu**'nda coşma, taşma.

GALİ Ar. (*ğālī*) a. **Galiye mezhebinden** kimse. topluluk.

GALIYE Ar. (*ğāliyye* < *gulüvv*, ileri gitme, sınırı aşma) a. *Abdullah bin Sebâ* tarafından kurulan, Ali'nin varlığında **Tanrı'nın**

nesnelleştigini, insan biçiminde görünür duruma geldiğini ileri süren **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Galiye **mezhebine** göre, gerçek **Kuran**'ın bildirdiği gibi değildir: İnsanla **Tanrı** birdir; olgunluk bakımından en yüksek aşamaya ulaşmış kimse **Tanrı**'dır; bu aşamaya varan **Ali** olduğuna göre **Tanrı** da odur.

Hız Ali'yi aşırı ölçüde yücelten Galiye **mezhebi**, yorum farklılıklarına dayalı olarak birçok kola ayrıldı: **Ali**'nin *tanrılığ*ına inananlar *hattabiye*, *muhammediye*, *cenahiye*, **dürziye**, **nusayriye**, *hallaciye*, *ezafire*, *berkukiye*, *kâmiliye*, *mukannaiye*, *harbiye* ve *hulmaniye*; **Tanrı**'nın **Ali**'de görüldüğü inancında olanlar *mugriye*, *gurabiye*, **sebiye**, **babiye**, *mansuriye*, *şureykiye* ve *ammariye* biçiminde kümelendi.

GANI Ar. (*ğani*, zengin, varlıklı doygun) s. Bir gereksinme, istek duymayan.

***Ganisiyim**: Bir öneri karşısında istekli olmadığını belirtmek için “gereksinmem yok” anlamında söylenir.

GARİP Ar. (*ğarīb* < *ğurbet*, *ğarābet*'ten) a. *Tanrısal âlem*'e geçişte bir basamak olarak algılanan bu **dünyada** yaşayan kimse. (ANSİKL.)

***Garipler semahı**: *Eskişehir* / *Seyitgazi* yöresinde yaygın, kadınlı erkekli oynanan, ağır el kol hareketleriyle belirgin bir **semah**.

-ANSİKL. **Tarikat yolcusu**'na göre bu **dünya**, *tanrısal âlem*'e ulaşmada yaşanması gereken geçici bir aşamadır; bu kapsamda **garip**, bu **dünyada** bir “*yolcu*”dur.

GARİPNAME Ar. + Fars. (*ğarīb-nāme* < Ar. *ğarīb* ve Fars. *nāme*, mektup) a. *Aşık Paşa*'nın önsöz, giriş ve on bölümden oluşan **ta-savvuf** ve ahlâk konulu **mesnevisi**.

GARK Ar. (*ğark*, batma, boğulma) a. Fark makamından geçerek cem mertebesinde kaybolma. neşe ve coşku içinde kendinden geçme.

GAŞİY Ar. (*gaşy*, kendinden geçme) a. İlahi tecellilere mazhar olan salık'ın kendinden geçmesi.

GAVS Ar. (*ğavş*, yardım) s. ve a. **Tarikat** yolu'nda hakikat ve marifete ermiş arifler için kullanılır.

***Gavs-ı azam**: En büyük yardımcı anlamında **bektaşilik**'in kurucusu **Hacı Bektaş Veli**.

***Gavs-ül vasılın**: **Hakikate** ve **marifete** ermiş olan kâmillerin başı anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

GAYB Ar. (*ğayb*, görünmeyen, örtülü, gizli şey) a. **Hakk**'ın kendisinden değil, kulundan gizlediği şey.

***Gayb âlemi**: Duyularla tanınıp algılanabilen âlemin ötesinde bulunduğu inanılan âlem (ANSİKL.)

***Gayb erenleri**: **Halk** içinde bulunmalarına karşın, *tanrısal* gizleme ulaştıkları için kendilerini **halktan** gizleyebilen **arifler**.

***Gayb-ı izafi**: Peygamberlerle **hakikate** ve **marifete** ermiş ariflerin algılayabildiği âlem.

***Gayb-ı mutlak**: **Tanrı**'dan başka kimsenin bilmediğine inanılan, duyularla ulaşılamayan, akıl ve bilgiyle kavranamayan, yalnızca aşkın gerçekleri olarak algılanan salt görünmezlik âlemi, *tanrısal* evren.

-ANSİKL. Âlem, duyuların ulaşabildiği **şuhud âlemi** (âlem-i **şuhud**) ve duyuların ulaşamadığı **gayb âlemi** (âlem-i **gayb**) olmak üzere genelde ikiye ayrılır.

Gayb âlemi de kendi içinde ikiye bölünür: **Gayb-ı mutlak** ve **gayb-ı izafi**.

GAYBET Ar. (*ğaybet*, kaybolma, yitme) a. 1- **Tanrı**'da yok

olma yolunda bir aşama olarak algılanan, **Hakk**'tan gelen doğuşlar ve **feyizler** nedeniyle çevreden ve kendi fizik varlığından soyutlanma biçiminde beliren, her şeyden habersiz olma durumu. (ANSİKL.) [1]

2- **Tanrı** ya da **tarikat** yolunda *tanrısal* gizeme ulaşmış ermişler için, **halk** içinde bulunmalarına karşın **halka** görünmemeleri durumu; kaybolma, gizlenme. (ANSİKL.) [2]

***Gaybet dönemi**: Gaybet durumunun sürdüğü zaman dilimi.

***Gaybet-i kübra**: Büyük gizlenme, büyük gizleniş.

***Gaybet-i sugra**: Küçük gizlenme, küçük gizleniş.

-ANSİKL. [1] Gaybet durumuna giren **tarikat** yolcusu, kalbini **Tanrı**'dan başka her şeyden arındırır; **Tanrı**'yla birlikte olmanın huzurunu yaşar; bütün benliğini **Tanrı** bilincine yönelttiği için çevreden ve bu arada kendi duyularından soyutlanır; bu **dünyada** olmasına karşın, *tanrısal* gizemle örtülür ve bir bakıma yok olur.

-[2] **Alevilik-bektaşilik** inancına göre *On İkinci İmam Muhammet Mehdi*'nin iki gizlenişi (gaybet) vardır: 1- Küçük gizleniş (gaybet-i sugra); doğumundan (869) başlar ve 942 yılına değin sürer.

2- Büyük gizleniş (gaybet-i kübra); gaybet-i sugranın bitimiyle başladığına inanılan bu dönem; **kıyamet** gününden önce gelip **dünyayı** adalet ve huzura boğacağı güne değin sürer.

GAYRET Ar. (*ğayret*, kutsal sayılan bir şeyi koruma, kayırma, esirgeme) a. 1- **Aşığın Tanrı'yı** kıskanması.

2- **Ruhun sırrını, kalbin bâtını hallerini** gizli tutma, dışarıya sızdırılmasını kıskanma çabası.

***Gayret kuşağı**: **Tığbent**.

GAZA Ar. (*ğazā*', din uğruna yapılan savaş) Gaza **gülbankı**: **Sünnet** sırasında **mürşit** ya da bir derviş tarafından okunan **gülbank**.

GAZİ Ar. (*ğâzī*, din uğruna savaşa katılmış kimse) a. **Hora-**

san'dan yetişip gelen, **tarikât yolu'nda Anadolu** insanına manevi rehberlik eden dervîş; **Horasan ereni**.

***Gazi dervîşan:** Horasan erenleri.

GAZIYAN Ar. - Fars. (*ġāzīyān* < Ar. *ġāzī* ve Fars. çoğul eki - *yân*) a. Gazi dervîşler; Horasan erenleri.

***Gaziyan-ı rum:** Rum gazileri.

GECE a. Karanlık olarak algılanan *cehalet*.

GENÇLER SEMAHI Alistırma semahı kapsamında, evlenmemiş erkek ve kızların oynadığı bir semah. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Gençler semahında kızla erkek hiçbir zaman birbirine dokunmaz; **Ağırlamada** erkek, kollarını sağa sola hareket ettirir; kız ise kollarını omuz düzeyinden yukarı kaldırmamak koşuluyla aynı hareketleri yapar; bu sırada ayaklar ileri-geri hareket halindedir. **Yeldir-me**, birbirlerine biraz daha yaklaşan gençler, daha dar bir alan içinde gider-gelir ve yeri geldiğinde dönme hareketini yaparlar.

GENC Fars. (*genc*, hazine) a. **Kulluk makamı**.

GERÇEK a. 1- Hakikat

2- Zahir.

***Gerçek aşk:** Hakiki aşk.

***Gerçek erenler:** Hakk'a ermiş olanlar; Hak erenler, evliyalı.

***Gerçek erenler dolusu:** İçki.

***Gerçek erenler postu:** Ali postu.

***Gerçek varlık:** Tarikat yolcusu için, Tanrı olarak algılanan Hakikat'ın kendisi.

***Gerçeğe kavuşmak (ulaşmak):** Hakk'a yürümek.

GIYBET Ar. (*ğiybet*) a. Birinin ardından onun saygınlığını, değerini, toplum içindeki yerini sarsacak söz söyleme, bu yolla araya geçimsizlik sokma.

*Gıybet etmek: Arkadan konuşmak, dedikodu yapmak, bu yolla araya geçimsizlik sokmak.

GİDİŞ a. Hakk'a yürüyüş.

*Gidiş çeyizi: Hakk'a yürüyene gömülmeden önce giydirilen tennure, arakiye ve boynuna dolanan tığbent'e verilen ad.

GİZEM (sır, giz) *Gizem aşaması: Tarikat yolcusu'nun, ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan sır makamı.

*Gizemlerin gizemi aşaması: Tarikat yolcusu'nun, ruhsal arınmaya ulaşmak için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan sırru's sır makamı.

GİZLENME a. Takiye.

GÖÇMEK f. Hakk'a yürümek.

GÖK a. Dokuz ruhtan türeyen dokuz gök sıralamasında yer alan her bir oluşum kademesi; gök katı.

*Gök katı: Gök.

GÖNÜL a. 1- İnsanın marifete ulaşma gücü.

2- “Tanrı evi” anlamında. Tanrı'nın tecelli ettiği, görünüş alanına çıktığı ve Tanrı'yla ilgili bilgilerin geldiği yer; İnsanın, Tanrı yolu'na açılan kapısı olarak algılanan ve bu anlamda kutsal sayılan iç varlığı.

*Gönül adamı: Derviş.

***Gönül almak:** 1- Darılan, kırılan birini söz ya da davranışla memnun etmek.

2- Birisiyle sevgi temelinde iletişime girerek onu kendine bağlamak, çekmek, onunla gönüldeşlik ilişkileri kurmak.

***Gönül altında kalmak:** Bir kimsenin gücenmesine, incinmesine yol açmak, onu kırmak.

***Gönül aşaması:** **Tarikat yolcusu'nun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu aşamalar sıralamasında yer alan, tutkular-dan uzak kalmaya alışmayla belirgin sadr makamı.**

***Gönül bağlama:** **Rabt-ı kalp.**

***Gönül bilgisi:** **İrfan.**

***Gönül etmek:** Yardım etmek, yardımcı olmak.

***Gönül kalmak:** 1- Bir istek yerine gelmemek, bir özlem giderilememek.

2- Özlem duymak ya da aşık olmak, sevmek.

3- Darılmak, kırılmak, incinmek.

***Gönül kıblesi:** **Meydan.**

***Gönül koymak:** Darılmak, kırılmak, incinmek.

***Gönül öldüren:** Büyüklük taslayıp gönül kıran, insanı gücendiren kimse için kullanılır.

***Gönüle uğramak.** Bir kimseyi kırıp incittikten sonra, onun bir bedeli olarak istenmeyen üzücü bir olayla karşı karşıya gelmek.

***Gönüller semahı:** Genç kızlar tarafından oynanan, hem kendi eksenini çevresinde, hem de daire düzeninde dönüşlerle belirgin bir semah.

GÖRGÜ a. Görgüden geçmekle kazanılan deneyim.

***Görgü ayini:** Görgü cemi.

***Görgü cemi:** **İkrar tazelemek, bu yolla tövbe etmek, ruhsal açıdan temizlenmek için yapılan cem. (ANSİKL.)**

***Görgü kurbanı:** Görgü cemi.

***Görgü töreni:** Görgü cemi.

***Görgüden geçmek:** Görgü cemine katılıp ikrar tazeleyerek ruhsal açıdan temizlenmek.

***Görgüsü yapılmak:** Görgüden geçmek

-ANSİKL. Görgü cemi, cemaatin rahatça oturabileceği bir evde ya da cemevi'nde yapılır; Genellikle **musahipliler**, daha önce **görölmüş** olanlar ve **görölmeye** talip olanlar girebilir. Görgü cemine girecek olanlar, sabahın erken saatlerinde **Pir'in desturu**yla **Hakk'a** çağrılır; akşam hava karardıktan sonra çağrılı olanlar eşleriyle birlikte "**Hak meydanı**" olarak algılanan cemevine gelirler; getirdikleri yiyecekleri **hizmet** sahibine teslim ettikten sonra **dâr'a** dururlar. **Dede** dua eder; duayı alan eşler, **meydan'a niyaz eder**. Ardından erkekler, ortada büyük bir boşluk bırakarak halka birçiminde otururlar; kadınlar ise erkeklerin oluşturduğu halkanın gerisinde topluca otururlar.

Daha sonra **dede'nin** dışındaki **hizmet** sahipleri **dâr'a durur**; **dede** bunlara **dua verir**; **hizmet** sahipleri **meydan'a niyaz ederek hizmetlerinin başına geçer**.

Görgüden geçecek olan karıkoca, **musahip** eşleriyle birlikte yalın ayak ve bellerinde **kemberbest kuşağıyla dâr'a dururlar**. **Rehber**, görgü **dâr'ında** bulunan dört kişinin sağına geçip **meydan'ı niyaz ettikten** sonra ilgili ayeti okur.

Dede, **cem'de** bulunanlara, "**Ayin-i cem** **erenleri**. *Siz bu canlardan razı mısınız?*" der; itiraz yoksa **cem** de bulunanlar, razı olduklarını bildirmek için yere **niyaz ederler**. **Dede**, ilgili ayeti okur ve **cemaatı salavat** vermeye çağırır.

Görülenler yüzüstü kapanıp **secdede** dururlar. **Dede**, "**Geldiğin Ali yolu, durduğun Mansur dâr'ı, gördüğün Hak didarı... Erenler meydanında ne gördün, ne işittin?**" diye sorar; **dâr'dakiler**, "**Hak gördük, Hak işittik**" diye yanıt verir. Ardından **dede telkini**ni yapar ve yine sorar; "**Erenler meydanında, Pir huzurunda mürşitine teslim-i rıza oldun mu? Allah - Muhammet - Ali, On İki İmam ve ehlibeyt soyuna İman-ü ikrar ettin mi?...**" **dâr'da-**

kiler “Allah, eyvallah” diye yanıt verir.

Dede'nin “Allah - Muhammet - Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine Hu” demesiyle **görülenler**, dede'nin önünde diz üzeri otururlar. Dede, en sağda oturan **talip**'in sağ elinden tutar; başparmağını kendi başparmağına ilştirir; **talip** ise sol eliyle dede'nin eteğinden tutar. Dede ilgili ayeti okuduktan sonra yüksek sesle, “Yâ Allah - Yâ Muhammet - Yâ Ali...” diyerek, **görülen taliplerin** sırtına ayrı ayrı, sağ elinin parmakları açılmış durumda üçer kez vurur. Daha sonra görgüsü yapılmakta olan **canlar**, **meydan**'a **niyaz edip** geri geri çekilerek yerlerine giderler; diğer **hizmetlerle cem'e** devam edilir; **on iki hizmetin** tamamlanmasıyla görgü **cemi** sona erer.

GÖRÜLEN a. **Görgü ceminden** geçmiş olan kimse.

GÖRÜLME a. **Görgüden** geçme.

***Görölmeye talip olma**: **Görgüden** geçmeyi isteme.

GÖRÜLMÜŞ a. **Görgüden** geçmiş kimse.

***Görölmüş olmak**: **Görgüden** geçmiş bulunmak.

GÖRÜNME a. **Baş okutma**.

GÖZCÜ a. Ali soyundan *Abdülkerim* adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **meydan**'da düzeni sağlama işini yürüten görevli: (ANSİKL.)

***Gözcü postu**: Kimi bölgelerde **on iki post** sıralamasında gösterilen *şeyh Karaca Ahmet Sultan makamı*.

-ANSİKL. **Cem**'de **gözcü**, hem **gözleyen** hem de **göze** çarpan durumundadır; **cem**'deki toplu davranışları yöneten, kimi kez **canları**, **cem**'in ilgili **aşamalarına** sokan bir liderdir.

GÖZCÜLÜK a. Gözcü olmanın gereklerini yerine getirme; gözcünün işi, görevi.

GÖZLEKÇİ a. Gözcü.

GÖZLEKÇİLİK a. Gözcülük.

GULÂT Ar. (*ġulât*, azgınlar, taşkınlar < *galî*'nin çoğulu) a. Galiye.

*Gulat-ı şia: Galiye.

GULÜV Ar. (*ġulüvv*, ileri gitme, taşkınlık) a. Aklın kabul etmekte zorlandığı abartma.

GUSÛL Ar. (*ġusl*) a. 1- **Ayin** ve törenlere girmeden önce kirlilik olarak algılanan durumlardan arınmak için yapılan yıkanma.

2- **Ahdi** yenileme.

GÛYENDE Fars. (*ġūyende*, söylenen, anlatan < *ġūften*, söylemek) a. **Zâkir**.

GÛL Fars. (*ġül*) a. 1- **Tarikat** yolu'nda gönül yoluyla elde edilen ürün.

2- **Bektaşî tacında**, **hakikat** yeri olarak algılanan, dilimlerin birleştiği tepe noktası.

*Gül bahçesi: **Salık**'in gönlünün marifete ve irfana açılmış durumu.

GÛLABDAN Fars. (*ġül-âbdân* < *ġül* ve *âbdân*, su kabı, kova) a. Gülsuyu serpmekte kullanılan, ağzı emzikli, armut biçiminde kap.

GÜLBANK Fars. (*gül-bang* < *gül* ve *bang*, ses) a. **Tarikat** törenlerinde, yüksek sesle okunan özel **dua**, yakarış.

*Gülbank çekmek: Gülbank okumak.

*Gülbank-ı Muhammedi: Ezan.

GÜLBENK Fars. (*gül-bang*'tan) a. **Gülbank**.

*Gülbenk çekmek: **Gülbank çekmek**.

GÜLDESTE Fars. (*gül-deste*) a. Alevilik-bektaşilik'te kutsal kabul edilen edebiyat ürünlerini derleyen yapıt, antoloji.

GÜNAH Fars. (*günāh*) a. Nefsinin tutsağı olup gönül yoluyla **hakikate** ulaşamama.

*Günah-ı kebair: Büyük günah, büyük suç.

*Günah-ı sagair: Küçük günah, küçük suç.

*Günah-ı şeytaniye: En büyük günah, en büyük suç.

GÜNDÜZ a. Aydınlık olarak algılanan ve **hakikate** ulaşmayı sağlayan bilgi ışığı.

GÜNEŞ a. Dokuz gök sıralamasında yer alan gök katı.

GÜRÜH Fars. (*gürūh*, topluluk) a. **Cemaat**.

*Güruh-i naci: **Tarikat yolu**'nda Tanrı katına ererek kurtulmuş olan topluluk.

GÜVENDE Fars. (*güyende*, söylenen, anlatan'dan bozma) a. **Zâkir**.

GÜZELLEME a. Genellikle hece ölçüsünde ve dördlük düzeninde yazılıp söylenen din dışı **alevi-bektaşî şiiri**.

H

HABBE Ar. (*ḥabbe*, tahıl tanesi, tohum) a. 1- **On İki İmam** türbelerini ziyaret edenler tarafından, **haydari**'nin ön kenarlarına yukarıdan aşağıya doğru takılan, fındık içi iriliğinde değerli taş. (ANSİKL.)

2- **On İki İmam**'la Hz. Muhammet ve Hz. Fatma'yı temsil eden on dörtlü kristal **bektaşî** tespihi.

-ANSİKL. Habbeler, kısa gümüş bir zincirle **haydari**'nin ön kenarlarına sağlı-sollu tutturulur. **On İki İmam** anısına genellikle on iki tane takılır; kimi kez de Hz. Muhammet ve Hz. Fatma anısına iki tane daha eklenir.

HABL Ar. (*ḥabl*) a. İp.

*Habl-i metin (sağlam ip): İslam dini.

*Habl-ul-lah (Allah'ın ipi): Kuran.

HAC Ar. (*ḥacc*) a. 1- İmam'ı ziyaret edip hizmetinde bulunma.

2- Kâbe olarak algılanan insanın kalbini kazanma, gönlüne yönelme.

3- **Hakk**'a ermek için yapılan gönül yolculuğu.

HACE Fars. (*ḥ'āce*) a. İmam, mürşit.

HACI a. Yesevi Dergâhı'nda kendisini eğiten *Lokman Perende* tarafından **Hacı Bektaş Veli**'ye verilen lakap.

HACI BEKTAŞ (Bektaşilik tarikatı'nın piri [1210-1271])

***Hacı Bektaş Ocağı**: Bektaşilik tarikatı.

***Hacı Bektaş postu**: **Pir postu**.

***Hacı Bektaş semahı**: Sekiz-on iki kişiyle oynanan, *Hacı Bektaş Veli*'ye saygı semahı. (ANSİKL.) [1]

***Hacı Bektaş Tekkesi** **Hacı Bektaş Veli Dergâhı**: **Pirevi**.

***Hacı Bektaş vilâyetnamesi**: *Hacı Bektaş Veli*'nin yaşamını anlatan yapıt. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL.[1] *Hacı Bektaş semahı*na, sağ el göğüste **mühürlenmiş** olarak başlanır; **semahçılar**, **dede**'nin önüne geldiklerinde, sol ellerini öne doğru uzatarak yere doğru eğilir ve selam verirler. **Semahın** ikinci **aşamasında**, **bacılar** ve erkekler karşılıklı iki dizi oluşturur; kollar göğüste çapraz durumdadır; karşılıklı salınmalarla **semah** devam eder. **Bacıların**, yavaş hareketlerle arkadan dolaşıp erkeklerin arasına girmesiyle yeni bir **semah** öbeği oluşur; ilk dönüşte, sol el **dede**'den yanadır; aynı hareketler yinelenirken **yeldirme**'ye geçilir ve dönüşler hızlanır.

-[2] *Hacı Bektaş Vilâyetnamesi*'yle ilgili olarak nazım, nesir ya da nazım-nesir karışık nüshalar bulunmaktadır; bunlardan hangisinin ilk kez yazıldığı belli değildir.

Vilâyetname'de, *Hacı Bektaş Veli*'nin doğumu, **Horasan**'da geçen çocukluk dönemi, *Ahmet Yesevi*'yle olan ilişkileri ve **Anadolu**'ya gelişi, *Sulucakarahöyük*'e yerleşmesi, buradaki yaşantısı anlatılır. Yapıt, *Hacı Bektaş Veli*'nin ölümü ve **halifelerin menkıbeleri**yle son bulur.

HACIBEKTAŞTAŞI a. Değişik renkte damarlar içeren, mermer görünümlü, kolay işlenen ve özellikle süs eşyası yapımında kullanılan, yarısaydam bir kayaç türü.

HACİM SULTAN (Hacı Bektaş Veli'nin ünlü halifesi [XIV. yy.]

***Hacım Sultan makamı**: *Hacım Sultan* adına kurulan, **tarikât yolu**'ndan sapanların **düşkün** ve terbiye edildiği yer durumunda bulunan, **meydan** ya da **meydan odası**'ndaki **meydan taşı**.

***Hacım Sultan Vilâyetnamesi**: *Hacım Sultan*'ın yaşamını anlatan yapıt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Vilâyetname*'ye göre, **On İki İmam**'dan *Ali Nakî*'nin oğlu *Hüseyin*'in soyundan gelen *Hacım Sultan*, *Ahmet Yesevi* tarafından **Hacı Bektaş Veli**'yle birlikte **Anadolu**'ya gönderilir; **Hacı Bektaş**'ın halifesi olarak *Uşak* çevresine gider ve buradaki **Türkmenler** arasına yerleşir.

HÂCİP Ar. (*ḥācib*, kapıcı < *hicab*'dan) ***Hâcib-i Hak** (**Hakk**'ın kapıcısı): **Hak** ile **halk** arasında aracı durumunda bulunan **insan-ı kâmil**.

HAD Ar. (*ḥadd*, sınır, hudut) a. **Tanrı**'nın sonsuzluğu ve sınırsızlığı karşısında, kulların zaman ve mekân bakımından sınırlılığı; **tarikât yolcusu**'yla **Tanrı**'sı arasındaki çizgi.

HADES Ar. (*ḥades*, ortaya çıkan yeni şey) a. *Apdest* ve *gusûl* apdestinin tazelenmesini gerektiren durum.

***Hades-i asgar** (Küçük kirlenme): Büyük ve küçük aptes bozma, vücuttan kan, irin vb. akması durumunda oluşan kirlenme.

***Hades-i ekber** (Büyük kirlenme): Cünüplük, aybaşı ve lohusalık durumlarında oluşan kirlenme.

HÂDİ Ar. (*ḥādī*, yol gösteren kimse, kılavuz) a. Doğruluğu bulan, doğru yola yönelten anlamında, 11. **İmam Hasan**'ül Askeri ve 12. **İmam Mehdi**'ye verilen unvan.

HADİKA Ar. (*ḥadīka*, meyve bahçesi, bağ)

*Hadikat üs-sü eda: *Fuzulî'nin Kerbela olayını anlatan, bir önsöz, on bölüm ve bir sonsöz'den oluşan yapıtı (ANSİKL.)*

-ANSİKL. Bölümlerin konuları şöyledir:

1- Kimi peygamberlerin kısa yaşam öyküleri.

2- **Hz. Muhammet'in Kureyş'le olan ilişkilerini, Ubeyde bin Haris, Hamza ve Cafer Tayyar'ın şehit edilişleri.**

3- **Hz. Muhammet'in ölümü.**

4- **Hz. Fatma'nın ölümü.**

5- **Hz. Ali'nin şehit edilişi.**

6- **Hz. Hasan'ın şehit edilişi.**

7- **Hz. Hüseyin'in Medine'den Mekke'ye gelişi.**

8- **Müslim-i Akîl'in ölümü.**

9- **Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kerbela'ya gelişi.**

10- **Hz. Hüseyin'in şehit edilişi ve ehlibeyt kadınlarının Kerbela'dan Şam'a gelişleri.**

HADİM Ar. (*ḥādīm*, hizmet eden, yardımcı olan kimse) a. Derviş olmayan, ancak dervişlere hizmet eden ve bunu bir ibadet olarak algılayan **hizmet eri**.

HADİMLİK a. Hadim olmanın gereklerini yerine getirme; **hadimin görevi**.

HADİS Ar. (*ḥadīṣ*) a. **Hz. Muhammet'in söz, davranış ve kişiliğine ilişkin olarak kendisinden ya da sahabe'den aktarılan bilgi, söz.**

HÂDİS Ar. (*ḥādīs*, sonradan ortaya çıkan, yeni oluşan) s. (**Tanrı'nın dışındaki bütün varlıklar için**) Sonradan yaratılan.

*Hâdis-i kadim: **Melek, şeytan ve cin'in ruhsal durumlarının**

karşılığı olarak algılanan ve ilk yaratılan evren.

HAFİ Ar. (*hafî*, saklı, gizli, kapalı) a. **Ruh**.

***Hafi kurban**: Kimi yörelerde, “gizli kurban” anlamında **mushap** tutacak kişilerin **kurbanına** verilen ad.

HAK Ar. (*hak*) a. **Tanrı**.

***Hak divanı**: **Tanrı** huzuru.

***Hak dolusu**: İçki.

***Hak erenler**: **Tarikat** yolu'nda belli aşamalara yükselen gerçek erenler.

***Hak meydanı**: **Cemevi**.

***Hak - Muhammet - Ali divanı**: **Tanrı** huzuru.

***Hak ül-yakin**: **Tarikat yolcusu**'nun **Tanrı**'da yok olduğunda, elde ettiği gerçek bilgi. (ANSİKL.) [1]

***Hak vere**: “Yok” anlamında söylenir.

***Hak yolu**: **Tanrı** yolu.

***Hakk'a çağrılmak**: **Hak meydanı** olarak algılanan **cemevi**'ne çağrılmak.

***Hakk'a yürümek**: Ölmek.

***Hakk'ın sureti**: **İnsan-ı kâmil**

***Hakk'ın yüzüne ulaşmak**: Bir insan, **Tanrı**'nın yüzü olarak algılanan kendi yüzünü bulmak, bilmek. (ANSİKL.) [2]

***Hakk'la Hak olmak**: **İkilik**'ten kurtulup **birlik**'e ulaşmak. (ANSİKL.) [3]

***Hakk'ta**: “Yok” anlamında, söylenir.

-ANSİKL. [1] **Hak ül-yakin**, bilginin en yüksek aşaması olarak algılanır; **evrenin** tüm sırlarını, yaşamın anlamını, önemini, değerini kavrama **makamıdır**; burada **tarikat yolcusu**, olgunluğa ulaşmış sayılır; onun için bütün gizlilikler açılır, gerçekleri örten perdeler kalkar; gerçeklerin gerçeği yüce varlıkla, **Tanrı**'yla karşı karşıya gelme

olanağına kavuşur.

-[2] **Tanrı**'nın yüzü, insanın kendi yüzüdür; insanın kendi yüzünden başka ve ayrı bir **Tanrı** yüzü yoktur; çünkü, insanda **tecelli eden Tanrı**'dır; bu nedenle Hakk'ın yüzüne ulaşma, insanın kendi yüzünü bulması, tanınması anlamına gelir.

-[3] Kişi kendi özünde **Tanrı**'yı bulduğu anda onunla birlik içinde olduğunu, arada bir ayrılığın bulunmadığını kavrar: Hakk'la Hak olur.

HAK Ar. (**ḥaḳḳ**) a. Bir şeyden bir kimse için ayrılan pay.

***Hak** üleştirme: 1- **Nevruz**'da **ruhların** selameti için sofradaki yemek ve içkilerin bir kısmını dağıtma.

2- Kutsal günlerde, çocukları sevindirmek için kuruyemiş dağıtma.

HÂK Fars. (**ḥāk**, toprak) a. Bir ermişin gömülü olduğu yer, türbe.

HAKAİK Ar. (**ḥaḳā'ik** < **ḥaḳīḳat**'in çoğulu) a. Hakayık.

HAKAYIK Ar. (**ḥaḳāyik** < **ḥaḳīḳat**'in çoğulu) a. Hakikatler.

HAKİKAT Ar. (**ḥaḳīkat**, gerçek) a. 1- **Dört kapı öğretisi**'ne göre, **insan-ı kâmil** aşamaları sıralamasında son sırada yer alan ve **muhiplerle** özdeşleştirilen; **Hakk**'ı görme, **tanrısal âlemin** gücü içinde erime evresi; hakikat kapısı. (ANSİKL.)

2- **Hakk**'ın **tarikât yolcusu**'ndan özelliklerini alarak yerine kendi özelliklerini koymasıyla elde edilen şey.

***Hakikat bilgisi**: **Bâtına**, **tarikata** ilişkin bilgi.

***Hakikat ehli**: Tek gerçeğin **Tanrı** ve her şeyin O'nun sıfatlarının **tecellileri** olduğunu kavrayan **tarikât yolcusu**.

*Hakikat kapısı: Hakikat.

*Hakikat kavmi: **Muhipler**.

*Hakikat noktası: Bektaşî tacının tepesi.

*Hakikat-i Muhammediye: İlk insandan başlayarak varlık alanına çıkan **Hz. Muhammet'in nuru, tanrısal özü**.

*Hakikatler: Yüce ve manevi öğretiler.

Hakikat ül-esma: **İlahi**.

Hakikat ül-hakayık: Her şeyin kendisinden geldiğine inanılan gerçek **birlik, Tanrı**.

Hakikat-i Dört Kapı: **Dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları. Her biri bir kapıyla temsil edilir:**

1- Şeriat; şeriat kapısı.

2- Tarikat; tarikat kapısı.

3- Marifet; marifet kapısı.

4- Hakikat; hakikat kapısı.

Normal insan **tarikât yolu'nda**, bu **dört kapı** ve bu **dört kapıya** bağlı **kırk makamdan** geçerek, **ruhunu** ve **benliğini** ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sırra** ulaşır.

Son **kapı** olan **hakikat kapısı**, evrenin bütün sırlarını, yaşamın anlamını, önemini, değerini kavrama aşamasıdır; burada **tarikât yol-cusu**, olgunluğa ulaşmış kabul edilir; **benliğinden**, **bencilliğinden** sıyrılır ve kesin **birlik'e** ulaşır.

Tanrı'nın kişiye görüldüğü **aşama** olarak algılanan **hakikat kapısında**, bütün **“ben”ler**, **“sen”ler** karışıp kaynaşır ve **“birlik”e** varır; bu **kapıya** ulaşan kişi **tarikata** göre **insan-ı kâmil** olur.

Hakikat kapısının on makamı şöyledir:

1- Alçakgönüllü olma. (**türab olma**)

2- Kimsenin ayıbını görmeme.

3- Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememe.

4- **Tanrı'nın** her yarattığını sevmek.

5- Tüm insanları bir görme.

- 6- **Birlik**'e yönelme ve yöneltme.
- 7- Gerçeği gizlememe.
- 8- Manayı bilme.
- 9- Sırrı öğrenme.
- 10- **Tanrı**'nın varlığına ulaşma.

HAKİKİ Ar. (*ḥakīkī*) s. *Tanrısal varlık* alanıyla ilgili, *tanrısal* özelliklere ilişkin olan.

***Hakiki aşk**: **Tarikat yolcusunu** olgunluğa, ölümsüzlüğe ştırdığına inanılan; kendini **Tanrı**'ya verme, **Tanrı**'dan başka bir varlığı sevmeme, görmeme, gönlünü O'nunla dolup taşırma durumu.

HAKİM Ar. (*ḥakīm*, bilge < *ḥikmet*) a. **Arif**.

***Hakim-i mutlak**: **Tanrı**.

HAKKULLAH Ar. (*ḥaqq-ul-lah* < *ḥaqq* ve *Allah*) a. **De-delere**, geçimlerini sağlamak için yapılan yardım. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedelerin** görevi, salt cem yönetmek değildir; yılın belirli günlerinde, kendilerine bağlı yerleşim yerlerini dolaşarak toplum ilişkilerini gözden geçirirler; **dede**'ye bu **hizmet** karşılığında her **talip**, daha önceden **rehber** ya da saygın bir kişinin başkanlığında toplanan kurulun kendisine uygun bulduğu salmayı (para ya da malı) verir; kimi kez bu bedel köyce toplanıp ortak verilir.

HAL Ar. (*ḥal*) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun kendi iradesine bağlı çabalarıyla elde edebileceği **makamlardan** öte, bir **Tanrı** vergisi olarak algılanan ve kalbe, gönüle doğan feyz. (ANSİKL.) [1]

2- Bu durumla, belirgin ve **tarikat yolcusu**'nu olgunluğa, ölümsüzlüğe ulaştıran **aşama**. (ANSİKL.) [2]

3- **Tanrı**'nın nesnel alanda yansıması anlamına gelen **evreni** gözlemleyerek ulaşılan, derin coşku durumu.

***Hal ehli:** Hal'den anlayan kimse.

-ANSİKL. [1], [2] **Tarikat yolcusu**, **tarikât yolu**'nda üzerine düşen görevleri yerine getirerek kendisini haller'e hazırlayabilir ya da hal'in uzamasına yol açabilir. Haller, *tanrısal âlem*'de var olmak için **tarikât yolcusu**'nun, **Tanrı**'nın esirgemesiyle geçmek zorunda olduğu **aşamalar** durumundadır. Bir bakıma **Tanrı**, haller yoluyla **tarikât yolcusu**'nu dener; sevinç verebileceği gibi keder ve elem de verir; bu nedenle **tarikât yolcusu**, her şeye karşın hal'e katlanmalı ve hoşnutluk göstermelidir; ancak bu yolla, daha yüksek bir hal'i yaşayabilme olanağına kavuşur.

HALİFE Ar. (*halîfe*, vekil) a. 1- **Hız. Muhammet**'in ölümünden sonra onun vekili olarak *Müslümanların imamlığını* yapan kimse.

2- Kendini **tarikât yolu**'na vermiş, **derece** sıralamasında **baba**'dan sonra gelen ve **mürşit**'in, **pir**'in yerine geçme yetkisi olan **alevi-bektaşî**. (ANSİKL.)

***Halife baba:** **Tarikat mürşitinin dergâhtan uzak bölgelere** atadığı, halife **aşamasında** temsilci.

***Halife makamı (aşaması): Halifelik.**

-ANSİKL. Halife, bir **mürşit**'e bağlı en yüksek **derecede** kişidir; **dervişlerden**, ancak **tarikât mürşiti**'nin uygun gördükleri halife olabilir.

HALİFELİK a. 1- **Tarikat yolu**'nda **halife** olmanın gereklerini yerine getirme durumu; **halifenin görevi**.

2- **Derece** sıralamasında **babalık**'tan sonra gelen ve **halifelerce** temsil edilen **aşama**.

HALK Ar. (*halk*) a. **Tarikat yolu**'nda birleşmiş **alevi-bektaşî topluluğu**; **cemaat**.

***Halk mahkemesi: Cem mahkemesi.**

HALK Ar. (*ḥalk*, yoktan var etme, yaratma ya da yaratılma) a. Zaman ve mekân içinde yaratılmış olan maddi âlem; halk âlemi.

***Halk âlemi:** Halk.

HALKA Ar. (*ḥalka*, çember) ***Halka namazı:** Cemevi'nde daire oluşturacak biçimde bir düzen alarak yapılan ibadet. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Halka namazı, göksel varlıkların bir sistem ve uyum içinde dönmelerinden esinlenilerek, kişilerin Tanrı'nın yansıması olarak algılanan didara (yüze, birbirinin yüzüne) bakarak kendilerini Tanrı'ya teslim etmelerini anlatır.

HALLÂK Ar. (*ḥallāk*, berber) a. Mehmet Hanefî adına kurulan ve cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan saç, sakal, bıyık tıraşı işlerini yürüten görevli.

HALLÂKLİK a. Hallâk olmanın gereklerini yerine getirme; hallâk'ın işi, görevi.

HALVET Ar. (*ḥalvet*, tek başına kalma, topluma karışmama < *ḥalâ*, boşluk, yokluk) a. Tarikat yolcusu'nun. mürşitin onayıyla tek başına çilevi'ne çekilerek Tanrı'yla baş başa olduğunun bilincine varması; içe kapanıp derin düşünceye dalarak Tanrı'yla manen konuşması. (ANSİKL.)

***Halvete çekilmek, halvete varmak: Çileye oturmak.**

-ANSİKL. Halvete çekilen tarikat yolcusu, bütün dünya işlerinden, bütün istek ve gereksinmelerinden sıyrılır; kendisini Tanrı'ya adar ve kırk gün boyunca sürekli ibadet yapar.

HALVETHANE Ar. + Fars. (*ḥalvethâne* < Ar. *ḥalvet*, tek başına kalma ve Fars. *hâne*, mesken) a. Çilevi.

HAM Ar. (*ḥām*, olgunlaşmamış; çiğ) s. **Tarikata** yeni girmiş ve henüz olgunlaşmamış olan.

***Ham ervah**: **Ruhsal** açıdan henüz olgunlaşmamış **tarikat** yolcusu; **zahit**.

HÂME Fars. (*ḥâme*) a. Kalem.

***Hâme-i kudret**: Kudret kalemi.

HAMEL Ar. (*ḥamel*, kuzu) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve bir koçla sembolize edilen **burç**; koç burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir “*burç insanı*”dır; *hamel*, bu “*burç insanı*”nın, aydınlığa çıkışı anlatan başını temsil eder.

HAMİDE Ar. (*ḥamīde* < *ḥamīd*’in dişili) s. Övgüye layık olan.

HAMLİK a. **Ham** olma durumu, **ham** kimsenin niteliği.

HAMMÂR Ar. (*ḥammār*, meyhaneci < *ḥamr*, şarap, içki) a. **Mürşit**.

HAMMUDÎ a. **Hammudiler** hanedanından kimse, topluluk.

HAMMUDÎLER a. **Hız. Ali** soyundan gelen ve *Endülüs Emevî Devleti*’nde *Elcezire* ve *Malaga*’da hüküm sürmüş olan *İslam* hanedanı (1010-1058).

HAMSE Ar. (*ḥamse*) a. Beş.

***Hamse-i Al-i âbâ divanı**: **Alevilik**’e kabul töreninde, karı-koca, iki **talip** ve **rehber**’den oluşan beşlinin, **dede**’nin huzurunda yaptıkları **niyaz etme duruşu**’na verilen ad.

HAMSİN Ar. (*ḥamsīn*, elli) a. 31 Ocakta başlayıp, 21 Marta (*nevruz*'a) değin süren 50 günlük soğuk döneme verilen ad.

HAN Fars. (*ḥān*) *Han bağı: Hacı Bektaş Veli Tekkesi yakınında, *dergâh*ın yiyecek gereksinimini karşılamak üzere kurulmuş olan üzüm bağı.

*Han bağı babası: Han bağı'nın yönetiminden sorumlu baba.

HANEDAN Fars. (*ḥānedān*, kökten asil ve büyük aile, ocak) a. Aynı soydan gelen **ulu** kişiler zinciri.

*Hanedan-ı ehl-i beyt: Ehlibeyt soyundan gelen **ulu** kişiler.

HANEKÂH Ar. (*ḥanekâh*) a. **Hankâh**.

HANKÂH Ar. (*ḥankâh*) a. 1- Büyük **tekke**, büyük *dergâh*.
2- **Pirevi**.

HARABAT Ar. (*ḥarābāt*, meyhane) a. 1- **Gönül**.
2- **Tekke**.

HÂRIK Ar. (*ḥārīk* < *ḥark*, yakma'dan) s. Yakan.

*Hârîk ül-Kuran: **Kuran**'ı yakan anlamında *Halife Osman*'a verilen unvan. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Halife Osman* dönemine değin dört ayrı **Kuran** kullanılıyordu: 1- *Şamlılar*'ın kullandığı *Ubay bin Kab*'ın topladığı **Kuran**;

2- *Kufeliler*'in kullandığı *Abdullah bin Mesut*'un topladığı **Kuran**;

3- *Basralılar*'ın kullandığı *Ebu Musa'l Eşari*'nin topladığı **Kuran** ve

4- *Yemenliler*'in kullandığı *Mikdat bin Esvad*'ın topladığı

Kur'an.

Halife Osman Haşimi lehçesindeki **kuran**ları yakarak ya da yırtarak yok ettirir; derleme grubu. **Hz. Ali**'nin toplayıp yazdığı **Kuran**'ı kabul etmez.

Halife Osman'ın derlemesi olan günümüzdeki **Kuran**, bu nedenle **Osman Kuranı**, **Osman nüshası** adıyla anılır. Kimi kaynaklar **Kuran**'ın 6666 ayetten oluştuğunu belirtmesine karşın *Osman*'ın derlettiği **Kuran**'da 432 ayet eksiktir.

HARİCİ Ar. (*hāricī*) a. **Haricilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HARİCİLİK a. **Hz. Ali** ile *Muaviye* arasındaki anlaşmazlığın giderilmesinde, hakemlik yöntemine karşı çıkarak **Ali**'den ayrılan ve her iki tarafa da muhalefet eden ayrılıkçıların, "*Hüküm yalnız Allah'ındır*" ayeti kapsamında "**İmamın yanılmazlığı**" şii inancını yadsıyarak kurdukları **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Siffin Savaşı* [657-658] sürerken, gelişmelerin aleyhine döndüğünü gören *Muaviye*, her iki taraftan da birer hakem seçilerek sorunun çözülmesini önerdi. **Hz. Ali**'ye karşı avantajlı duruma geçmek isteyen *Muaviye* ordusu, komutanları *Amr bin As*'ın buluşuyla **Kuran** sayfalarını mızraklarının ucuna takarak, "**Kuran, aramızda hakem olsun!**" sloganıyla **Ali** güçlerinin üzerine yürüdü.

Hz. Ali bunun bir aldatmaca olduğunu anlatmakta zorlanınca, *Muaviye*'nin önerisini kabul etmek zorunda kaldı.

Hakemlerin kararı **Ali** aleyhine sonuçlandı: Gelişmeler üzerine bu yöntemi *İslamiyet*'e aykırı bulan çoğu *Temim kabilesi*'nden kimi **Ali** taraftarları, *Kûfe* yakınındaki *Harura* kasabasına çekildi ve *Abdullah bin Vehb er-Rasibi*'yi kendilerine başkan seçti.

Halifeliğinin altıncı yılından sonra doğru yoldan saptığı gerekçesiyle *Osman*'ı da suçlu gören hariciler, bu kapsamda *Osman*'ın katillerinin cezalandırılması isteğiyle **Ali** üzerine yürüyen *Muaviye*'ye de karşı oldular. Kendilerine katılmayanları *kâfir* olarak gören ve öldürülmelerinin gerektiğine inanan hariciler, pek çok *Müslüman*

öldürdü. Savaşmaktan başka çare kalmadığını anlayan **Hız. Ali**, 658 yılında haricileri, ağır bir yenilgiye uğrattı. Bununla birlikte harici ayaklanmaları son bulmadı. 661 yılında, **Hız. Ali**, bir harici tarafından kılıçla ağır biçimde yaralandı ve üç gün sonra da öldü.

Daha çok bedevi *Araplar*'dan yandaş bulan haricilik, düşünsel açıdan etkileyici kaynaklara yönelerek uzun süre varlığını sürdürdü: “**İmamın yanılmazlığı**” biçimindeki **şii** inancına karşı çıkan hariciler, özellikle özgürlüğüne düşkün toplum katlarında yer edindiler; onlara göre **amel**, *imanın* ayrılmaz bir parçasıydı; bu kapsamda büyük günah işleyenler, yani harici olmayanlar *kâfirdi*; öldürülmeleri gerekliydi; kadınlarının, çocuklarının kanları, ırzları ve malları kendilerine helaldi.

HARİCİYE Ar. (*hāriciyye*) a. Haricilik.

HAS Ar. (*haşş*) s. **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış olan.

***Hasu'l-havas**: **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşan, içi aydınlanmış kimseler.

HASANİ Ar. (*hasanî* < Hasan bin Ali'nin adından) a. **Hasaniler**'den olan kimse, topluluk.

HASANİLER a. Peygamberin torunu *Hasan bin Ali* soyundan gelen ve XVI. yy'dan başlayarak *Fas*'ın bir bölümünü yöneten sülale.

HASTA Fars. (*haste*) a. **Tarikat** yolu'nda geri kalmış kimse.

HAŞİMİ Ar. (*hāşimî*) a. **Haşimiye** soyundan kimse, topluluk.

HAŞİMİ Ar. (*hāşimî* < Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim'in

adından) a. **Haşimilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HAŞİMİLİK a. *Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim* [1717-1783] tarafından **sünni celvetilik**'in bir kolu olarak kurulan, ancak sonraları **bektaşilik** izlerinin ağır basmasıyla bağımsız bir yapı kazanan **tarikât**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Celvetiler*, bu **tarikâtı** kendilerinden saymazlar; buna karşın **bektaşiler**, *Üsküdarlı Seyit Mustafa Haşim*'i (Haşim Baba'yı), **dedebaba** kabul ederler.

HAŞİMİYE Ar. (*hāşimiyye*) a. 1- Hz. **Muhammet, Ali** ve **Abbas**'ın ataları olan *Haşim bin Abdümenaf*'ın soyundan gelenlere verilen ad.

2- **Emeviler** döneminde, **imamlığın**, *Muhammet bin el-Hanefiye*'den oğlu *Ebu Haşim*'e geçtiğine inananlar için kullanıldı.

3- **Abbassiler** döneminde, **İmamlığın**, *Ebu Haşim*'in ölümüyle *Muhammet bin Ali bin Abdullah bin el-Abbas*'a, onun aracılığıyla **Abbasi** hanedanına geçtiğine inananlar için kullanıldı.

HAŞYET Ar. (*haşyet*, korku; korkma) a. **Tarikat yolcusu**'nun, işlemiş olduğu **günahlar** nedeniyle ileride başına gelecekleri düşünerek **gönlünde** hissettiği acı ve üzüntü.

*Haşyet-ul-lah: Tanrı korkusu.

HATAİ a. **Hatayi**.

HATAYİ a. **Alevi-bektaşî** geleneğinde usta ve kutsal sayılan ozanlar sıralamasında yer alan *Şah İsmail*'in şiirlerinde kullandığı **mahlas**.

HATEM Ar. *hâtem*, mühür; yüzük; son) a. **Tarikat yolcusu**'nun, bütün **makamları** yaşayarak sona ermesi durumu.

*Hatem-i Cem, hatem-i Cemşid: *Sultan Cem*'in mührü.

*Hatem-i enbiya: Hz. **Muhammet** anlamında son *peygamber*.

*Hatem-i pir: **Hacı Bektaş Veli** anlamında son **pir**.

*Hatem-ün-nübüvvet: *Peygamberlik* işareti.

HAVA Ar. (*hevā*) a. **Sudur** öğretisi'ne göre, *önsüz-sonsuz* olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan **dört öğeden biri** (ANSİKL.)

-ANSİKL. Dokuz ya da yedi gök katından, **dört ana, dört ane** adıyla anılan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **toprak, su, hava** ve **ateş** oluştu; bunlardan da mineral, bitki ve hayvanlar âlemi ortaya çıktı.

Makalat ve **Vilayetname**'de, Allah'ın dört tür insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikat kavmi** olan **zahitler**; **marifet kavmi** olan **arifler** ve **hakikat kavmi** olan **muhipler**. Bu dört tür insan **dört kapı** ve **dört öğeyle** temsil edilir: **Ahitler**, **şeriat kapısı** ve **hava**; **zahitler**, **tarikat kapısı** ve **ateş**; **arifler**, **marifet kapısı** ve **su**; **muhipler**, **hakikat kapısı** ve **toprak**.

HAVALET Ar. (*ḥavālāt* < *ḥavāle*'nin çoğulu) a. **Tarikat** yetkilisinden izin alma; izin isteme.

HAVÂRİC Ar. (*havāric* < *ḥāric*'in çoğulu) a. **Hariciler**.

HAVAS Ar. (*ḥavāṣṣ*, ileri gelenler; bilginler < *hass*'ın çoğulu) a. **Gönül bilgisi** yoluyla gerçeğe ulaşanlar, içi aydınlanmış olanlar.

*Havassu'l has: **Hasu'l-havas**.

HAVF Ar. (*ḥavf*, korku, korkma) a. 1- **Tanrı'dan** korkarak suç

sayılan eylemlerden, **günahtan** sakınma, kötülükten, eğrilikten kaçınma.

2- **Tarikat yolcusu'nun tarikat yolu'nda**, belli bir aşamaya yükselirken duyduğu endişe, ikircik.

*Havf-ul-lah: **Tanrı korkusu**.

HAVVA Ar. (*Havvâ'*, Âdem'in zevcesi) a. **Nefs-i kül**.

HAYÂ Ar. (*hayâ*, utanma, sıkılma) a. Yakışıksız davranışlardan, uygunsuz işlerden kaçınma; kınanma endişesiyle bir şeyi yapmaktan ya da yapmamaktan sıkılma.

HAYAL Ar. (*hayâl*, zihinde tasarlanan, canlandırılan şey, düş) a. **Tanrı** dışındaki her şey.

*Hayal aşaması: Nefsin, maddi âlemle ilişkisini tümüyle kesmesiyle ulaşılan **mertebe**.

HAYDAR Ar. (*haydar*, arslan) a. Cesur, yürekli anlamında Hz. Ali'nin lakabı.

*Haydar-ı kerrar: Tekrar tekrar saldıran anlamında Hz. Ali nitelemesi.

HAYDARÎ Ar. (*haydarî* < Seyit Kutbettin Haydar'ın adından) a. 1- **Dervişlerin** giydiği kolsuz, yakasız, bele kadar inen, omuz başlarında üçgen biçimli birer parça bulunan bir tür üstlük.

2- **Haydarilik'i** benimsemiş kimse, topluluk.

*Haydari taç: **Hüseyni taç**.

HAYDARİLİK a. Seyit Kutbettin Haydar'ın [XIII. yy.] kurduğu, Ali'ye ve On İki İmam'a bağlılıkla belirgin, dünya ve ahiret nimetlerine ilgisizliği, geçici varlıklara bağımlılıktan kurtulmayı, ölümsüzlüğe ve Tanrı'ya ulaşmanın tek yolu olarak gören **tarikât**

(ANSİKL.)

-ANSİKL. **Haydariler**, başlarına **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki dilimli bir külah giyerler; **Hz. Ali'nin kulu** kölesi olduklarının anısına kollarına halkalar, boyunlarına ise **tavk-ı haydari** adı verilen demir bir kolye takarlar.

HAYDARIYE Ar. (*haydariyye*) a. **Haydarilik**.

HAYAT Ar. (*hayat*, yaşam, yaşama) a. 1- **Tarikat yolcu-su**'nu, dünya nimetlerinden ve nefsinin arzularından koparan **ilahi tecelli**.

2- **Tarikat yolcusu**'nda, **ilahi nurun tecelli** edip nefsin ölmesiyle başlayan **gönül yaşamı**, **Hak** ile yaşama olgusu.

HAYIR Ar. (*hayr*, iyilik, yarar) a. Var olan her şey.

*Hayır gecesi: **Hakk'a yürüyenin sırlanışının** üçüncü, yedinci ya da kırkinci gecesinde yapılan **tören**.

HAYIRLI a. **Mürşit / dede** tarafından kimi hizmet **aşama**-larında okunan **dua**.

*Hayırlı almak: Bir **hizmeti** yerine getirmek için **mürşit'in / de-de'nin duasını** almak.

*Hayırlı vermek: **Mürşit / dede** **dua** etmek.

HAYVAN Ar. (*hayvān*) a. **Hayat**.

HAZERAT Ar. (*hazērāt* < *hazret*'in çoğulu) *Hazerat-ı hamse: Varlıkların, **Tanrı'da doğmalarından**, doğup taşmalarından başlayarak, **insan-ı kâmil** durumuna gelinceye değin geçirdikleri **beş aşama**, **beş görünür olma hali**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bu **beş aşama**, **beş görünür olma**; **beş varlık alanını** gösterir. Bunlar:

1- Hazret-i gayb-ı mutlak; henüz Tanrı'nın ad ve sıfatlarının tecelli etmediği varlık alanı.

2- Âlem-i ceberut; salt ruhsal âlem.

3- Âlem-i melekut; ruhsal âlemle maddesel âlem arasındaki geçiş âlemi.

4- Âlem-i şehadet; madde âlemi.

5- Mertebe-i insan-ı kâmil; olgun ve kusursuz insanlık aşaması.

HAZRET Ar. (*hazret*, ön, huzur) a. 1- Hakk'ın huzuru.

2- Aşama, makam, mertebe.

3- Din ve tarikat ulularının adları önüne *Farsça* tamlama kuralınca getirilen san.

*Hazret-i ahadiyet: Tanrı'nın mutlak varlığı.

*Hazret avlusu: *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nde, atlılar kapısı'ndan girilen üçüncü ve en içerideki avlu.

*Hazret-i esmaiye: Hazret-i vahidiyet'ten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan mertebe.

*Hazret-i Fatma ocağı: Meydan odası'nda, giriş kapısının karşısında bulunan ocak.

*Hazret-i gayb-ı mutlak: Hazerat-ı hamse sıralamasında ilk sırada yer alan, henüz Tanrı'nın ad ve sıfatlarının tecelli etmediği varlık alanı.

*Hazret-i İbrahim'in ateşi: Hz. İbrahim'i ateşe atıran, *Babil*'in kurucu hükümdarı *Nemrud*'un gazabı.

*Hazret-i Muhammet makamı: Peygamberlik makamı.

*Hazret-i Nuh'un tufanı: Sünnete bağlı olanları boğan zahiri ilimler.

*Hazret-i Pir: Hacı Bektaş Veli.

*Hazret-i vahidiyet: Hazret-i ahadiyet'ten sonra gelen ve onun mazharı durumunda olan mertebe.

HEYBET Ar. (*heybet*, saygıya dayanan korku) a. Tanrı'nın ce-

lal sıfatı ile kendi yüceliğini, ululuğunu, enginliğini gösterecek ve buna dayalı bir korku yaratacak biçimde insanın **gönlünde tecelli** etmesi, görünmesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Heybet, **Tanrı'nın celal** sıfatıyla insanın **gönlünde** görünüş alanına çıkmasıdır: **Tanrı'nın, gönülde** görünüş alanına çıkmasıyla insan, **gaybet** durumuna girer (kendinden geçer); **Tanrı, cemal** sıfatıyla insanın **gönlünde** görünürse **üns** (sevinç) oluşur; heybet **gaybeti, üns** ayılmayı gerektirir.

HEYULA Ar. (*heyûlâ*'), ilk madde < Yun. *hyle*, madde) a. Zihinde düşünülen asıl biçim; kendisinde suretlerin görüldüğü şey, **bâtın**.

HIDRELLEZ a. (*Hızır* ve *İlyas*'ın adlarından) 1- **Hızır** ve **İlyas** peygamberlerin her yıl buluştuklarına ve bu buluşma anısına doğanın yeniden canlandığına inanılan altı Mayıs günü. (ANSİKL.)

2- Bu günde yapılan **tören**.

-ANSİKL. Hıdrellez (altı mayıs) *halk takviminde* yazın başlangıcı kabul edilir.

Efsaneye göre, ölümsüzlük suyundan içen iki **ermiş** olarak algılanan **Hızır** ve **İlyas**, her yıl 5 mayısı 6 mayısa bağlayan gece buluşup doğaya can vermek üzere anlaşır; **Hızır**, bitkilerin ve bereketin, **İlyas** ise suların ve hayvanların koruyucusudur.

Her şeyin yeniden hayat bulduğu hıdrellez gecesinde, dilenen dileklerin gerçekleşeceğine, hastaların iyileşeceğine, uğursuzlukların sona ereceğine, kismetlerin açılacağına inanılır.

HIRKA Ar. (*hırka*) a. **Pir emaneti** olarak algılanan ve **tari-kata** girenlere ya da **tarikat yolu**'nda belli aşamalara varanlara özel **törenle** giydirilen, önü açık, düğmesiz, yakasız, kollu, geniş ve topuklara kadar uzanan bir giysi. (ANSİKL.)

***Hırka altında sultan**: Nefislerini baskı altına alan kimseler anlamında **dervişleri** nitelemek için kullanılır.

***Hırka altından dünyayı seyredenler**: Olup bitenden habersizmiş gibi görünmekle birlikte, her şeyi neden ve sonuçlarıyla bilen **der-**

vişler.

***Hırka Dağı:** *Hacıbektaş* ilçe merkezi yakınında bulunan ve **Hacı Bektaş Veli**'nin derin düşünceye dalarak **ruhunu** aydınlattığına inanılan dağ.

***Hırka giydirmek:** Belli **hizmet** süresini dolduran dervişe, hırkasını giydirerek **aşamasının** yükselmesini sağlamak, bu yolla ona **icazet**, yetki vermek.

***Hırka giymek:** Bir derviş, **hırka** kuşanarak **aşamasını** yükseltmek, bu yolla **aşamasının** gereği görevler için **icazet**, yetki almak.

***Hırka-i fakr ü fena:** Yoksulluk ve yokluk hırkası.

***Hırka-i iradet:** **Tarikat** için gerekli çabaları gösteren **mürit**'e giydirilen hırka.

***Hırka-i settar:** "Örtücü giysi" anlamında **bektaşî** hırkası.

***Hırka-i teberrük:** Yeni bir kimliğe bürünme anlamında, **tari-kata** yeni girenlere giydirilen hırka.

***Hırkaya bürünmek:** **Hırka giymek.**

-ANSİKL. Hırka, **mürşit**'le **müridi** arasında manevi bağı simgeler, **dünya** nimetlerinden ve **nefsinden** sıyrılıp kurtulmayı anlatır; **pir emaneti** olarak algılandığı için kutsaldır ve içi sırla doludur; bu nedenle hırkaya, büyük saygı ve sevgi göstermek gereği vardır.

HIRKAPÜŞ Ar. + Fars. (*hırka-püş* < Ar. *hırka* ve Fars. *püş*, örten, giyen, giyinmiş) a. **Derviş.**

HIZIR a. Peygamber, bilge ya da **veli** kabul edilen, kurtarıcı kutsal kişi. (ANSİKL.)

***Hızır Balı:** **Balım Sultan.**

***Hızır İlyas Bayramı:** **Hidrellez.**

***Hızır İlyas kurbanı:** Yaşanan sevinçli bir olayın ya da bir dileğin yerine gelmiş olması anısına mayıs ayının altıncı günü yapılan **tören**; bu **tören** gereği **tıglanan kurban.**

***Hızır Nebi:** Hızır.

***Hızır Nebi Bayramı:** *İran Azerbaycanı*'nda şubat ayının ikinci haftasında kutlanan bayram.

***Hızır Nebi günü:** 1- Hızır Nebi bayramının bir uzantısı olarak şubat ayının ikinci haftasıyla altı mayıs arasında kutlanan gün.

2- Abdal Musa kurbanı.

*Hızır orucu: Hızır Nebi günü ve Abdal Musa kurbanı öncesi tutulan üç günlük oruç.

*Hızır postu: Kimi bölgelerde ibrikçi hizmetini temsil eden posta verilen ad.

-ANSİKL. Anadolu halk inancında Hızır, peygamber ya da **ulu** bir **ermiş** kabul edilir; ondan “*Hızır peygamber*”, “*Hızır Aleyhisselam*” ya da “*Hızır Nebi*” olarak söz edilir. Ölümsüzlük suyu içmiştir; zaman zaman **dünyaya** gelerek darda olanların yardımına koşar ve doğaya yeniden can verir. Halk arasında, üzerinde çiçeklerden yapılmış bir cüppesi bulunan, kırmızı pabuçlu, ak sakallı ve nur yüzlü bir yaşlı olarak betimlenir: Bastığı yerde güller, çiçekler açar; ekinler yeşerir, bülbüller ötmeye başlar; elini sürdüğü kişi dertlerden, uğursuzluklardan ve hastalıklardan arınır; ömür boyu sürecek bir bolluğa kavuşur.

HIZLI SEMAH Çark semahı.

HİCAP Ar. (*hicāb*, perde, örtü) a. **Tarikat yolcusu**'nun, *tanrısal* gizemlere ulaşmasını engelleyen her türlü dünyevi **varlık**, ilişki.

HİCRET Ar. (*hicret*, göç, sefer) a. **Tarikat yolcusu**'nun **nefsinden** sıyrılarak **gönüle**, **gönülden** sırra, sır'dan **ruha**, **ruhtan** **Hakk'a** göç etmesi.

HİDAYET Ar. (*hidāyet*, doğru yola girme) a. **Hak yolu**'na girme, **tarikatu** benimseme.

*Hidayete ermek: **Hak yolu**'na girmek, **tarikatu** benimsemek.

HİKMET Ar. (*hikmet*) a. 1- **Hakk'a** uygun düşen söz.

2- **Ahmet Yesevi**'nin [- 1166], **yesevilik** yolunu anlatan şiirlerini **ne müritlerin**ce verilen ad.

3- **Yesevilik'i** benimsemiş **dervişlerin**, **yesevi** yolunda söyledikleri şiirlere verilen ad.

HİLAFET Ar. (*hilāfet*, birinin yerini tutma) a. **Halifelik**.

HİLAFETNAME Ar. - Fars. (*ḥilāfetnāme* < Ar. *ḥilāfet* ve Fars. *nāme*, mektup) a. **Mürşit** ya da **pir** tarafından, belirli bir aşamaya yükselen dervişlere verilen **icazet**, yetki belgesi.

HİMMET Ar. (*himmet*, çalışma, çabalama, gayret) a. 1- Olgunlaşmak için gönlün **Hakk'a** yönelmesi.

2- **Ermişlerin**, varlık ve olayların doğal düzenini ve işleyişini etkileme, dilediklerini yerine getirme gücü.

HİZMET Ar. (*ḥidmet*, vazife'den) a. **Mürit'in**, **nefsini** arındırmak ve **Tanrı yolu'nda** ilerlemek için bir **mürşit'in** yönetiminde belirli görevleri yerine getirmesi, **tarikad adap** ve **erkânına** ilişkin eğitim alması. (ANSİKL.)

***Hizmet erleri**: Cem'deki **on iki hizmetin** sahipleri.

***Hizmet görme erkânı**: Bir hizmetin yerine getirilmesi sırasında yapılan **tören**.

***Hizmet görmek**: Bir hizmeti yerine getirmek.

***Hizmet sahibi**: Cem'deki **on iki hizmetten** her birinin sorumlusu.

***Hizmet semahı**: Oynanması zorunlu **semahlar** sıralamasında yer alan ve bir hizmetin görülmesi sırasında oynanan **semah**.

***Hizmetleri mühürlemek**: Hizmetleri yerine getirmiş olmak.

-ANSİKL. **Bektakişilik'te**, **on iki post** sayısınca **on iki hizmet** vardır; bu hizmetler, Ali soyundan gelenlerin adları anısına kuruludur.

HİZMETÇİ a. **İznikçi**.

HİZMETÇİLİK a. **İznikçilik**.

HORA Fars. (*ḥōr* < *ḥār* < *ḥōrden*, yemek içmek) ***Hora geçirmek**: Yemeği yemek.

*Hora geçti: Yenilen yemeğin hoşla gittiğini belirtmek için söylenir.

HORASAN (Bugünkü *Doğu İran*'ı, *Afganistan*'ın kuzey-batısını ve *Türkmenistan* çöllerinin güney bölümünü içine alan bölgenin eski adı)

*Horasan çerağı: On iki çerağdan, **pir postu**'nun yanında bulunan, üç fitilli büyük çerağ. (ANSİKL.)

*Horasan erenleri: *Horasan*'dan yetişip gelen ve **Anadolu** insanına manevi rehberlik eden dervişler.

*Horasan pirleri: **Horasan erenleri**.

*Horasan postu: **On İki post** sıralamasında ilk sırada yer alan ve birinci **hizmet** olan cem başkanlığı **hizmetini** temsil eden, **dedenin**, **babanın** ya da **mürşit**'in oturduğu post.

*Horasan tacı: **Horasani tac**.

-ANSİKL. **Horasan çerağı**, on iki çerağın en büyüğü durumundadır. Baş **bektaşî tacı** biçiminde olan **Horasan çerağının** üst kısm-ı, on iki dilimli olup **On iki imam**'ı, alt kısmı dört bölümlü olup **dört kapıyı** simgeler. **Horasan postunun** yanında bulunan bu çerağın üç fitili vardır: Bunlardan biri **Allah**'ı, değerleri **Muhammet** ve **Ali**'yi gösterir. Bu nedenle **Horasan çerağı**, **Allah - Muhammet - Ali** birliğine bir değinme olarak algılanır ve **Hacı Bektaş Veli** yolunun bir ışığı kabul edilir; önce bu çerağ uyandırılır.

HORASANİ Fars. (*horāsānī* < *Horasan*'ın adından) *Horasani tac: Dört terkli derviş tacı.

HORASANLI s. **Horasan** kökenli olan

*Horasanlı postu: **Horasan postu**.

HU Ar. (*hû* < *hüve*, o'dan) a. **Tanrı** anlamında **zikir** sözcüğü. (ANSİKL.)

*Hu çekmek (demek): **Tanrı**'nın adını anmak.

*Hu-keşan: “**Hu**” çekenler anlamında, eskiden yeniçeri ortalarında bulunan **bektaşî dervişlere** verilen ad.

-ANSİKL. Hu, **Tanrı**'nın yetkinliğini, yüceliğini, ululuğunu ve aşkınlığını dile getirir.

HUDA Fars. (*ḥudā* < *ḥod-āy*, kendi gelen) a. **Hüda**.

HULK Ar. (*ḥulk*) a. Huy.

HULLE Ar. (*hulle*) a. Cennet giysisi.

*Hulle donu: **Keramet** gösteren **ermiş**'in ruhunun büründüğü zarf.

*Hulle-i Âdem: **Âdem peygamber**'in giysisi; incir yaprağı.

HULUL Ar. (*ḥulūl*, bir şeyin, diğer bir şeye girmesi) a. **Tanrı**'nın insan biçiminde görünüş alanına çıkması; **Tanrı**'nın maddesel ve bedensel **kuluyla** birleşmesi, birleşerek cisimleşmesi. (ANSİKL.) [1]

*Hulul etmek: **Tanrı** bir **kulunda** cisimleşmek. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1], [2] **Tarikat** inancında ilke olarak her **varlık**, *tanrısal* gerçeğin bir görüntüsüdür; bu kapsamda **evren**, **Tanrı**'dan başka bir şey değildir. İnsanın seçkinliği ve onurluluğu, manevi nitelikleriyle *tanrısal* gerçeği en iyi yansıtmaktan gelir; bu nedenle **Tanrı**, önce **Ali**'ye, sonra **imamlara** ve öteki **şia ulularına** hulul etti. Hulul düşüncesinin en saygın temsilcisi, “**Tanrı**'nın kendisine hulul ettiği” anlamında **Enelhak** (*Ben Tanrı'yım*) diyen *Hallac-ı Mansur*'dur. Giderek yaygınlaşan hulul düşüncesi, **vahdet-i vücud** akımının kökleşmesine yol açtı.

HULULİ Ar. (*ḥulūlî*) a. **Hululilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HULULİLİK a. Evrenin ruhunun **Tanrı** olduğunu, **Tanrı**'nın evrendeki varlıkların biçimine büründüğünü ya da insan bedenine girerek cisimleştiğini, görünüş alanına çıktığını öne süren akımların ortak adı.

HULULİYE Ar. (*ḥulūliyye*) a. **Hululilik**.

HUMHANE Fars. (*ḥumhāne*, meyhane < *ḥum*, şarap küpü ve *hāne*, ev) a. 1- **Tanrı** aşığının kalbi.

2- **Tekke**.

HUMİSTAN Fars. (*ḥumistān* < *ḥum*, şarap küpü ve *-istān* < *-sūān*, yer adı yapmaya yarayan ek) a. **Humhane**.

HUMS Ar. (*ḥums*, beşte bir) a. Harp ganimetlerinden, madenlerden, definelerden ve yıllık kazançtan artan maldan, **beytülmale** ve **seyyitlere** ayrılan *beşte bir* oranında mal.

HURDENAME Fars. (*ḥurdenāme*) a. **Hacı Bektaş Veli**'ye ait olduğu kabul edilen bir yapıt.

HURUF Ar. (*ḥurūf* < *ḥarf*'in çoğulu) a. **Hurifilik**'te *tanrısal* sırları gizleyen; anlamlandırılmasıyla *tanrısal* sırların çözümüne aracılık eden işaretler.

HURUFİ Ar. (*ḥurūfī*) a. **Hurufilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

HURUFİLİK a. **Fazlullah Hurufi**'nin kurduğu, **Tanrı**'yı, insanı ve genel olarak varlığı harfler ve sayılarla açıklayan **tarikât**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Hurufilik, öncelikle harflerin önemi ve onların sayılar-

la ilişkisi üzerinde durur: İnançlarını ve yükümlülüklerini **Arap** abecesinin 28 harfi ve **Fars** abecesinin 32 harfiyle yorumlar. Hurufilere göre, *tanrısal* sırlar harf ve sayılarda gizlidir; harf ve sayıların gerçek anlamları açığa çıkarılabilirse *tanrısal sırlar* çözüme kavuşturulmuş olur.

Hurufilik anlayışında **Tanrı**, harflerle seslerden oluşur; bu kapsamda varlığın özünü kuran harflerle seslerdir; harflerin içerdiği seslerin görünüş alanına çıkmasıyla **varlık** türleri oluşur. Ses insanda söz olarak gerçekleşir; harfler dile aktarılınca söz niteliğini kazanır; bu durum ses aracılığıyla harflerin **mana** âleminden madde âlemine geçmesi olarak algılanır ve “*oluş*” böylece gerçekleşir.

İnsan evrenin özeti olması nedeniyle onun yüzü **hakikatin** aynasıdır. İnsanın yüzündeki doğuştan gelen **yedi çizgi (hutut-ı ebiye) yedi göğü**; yine yüzündeki sonradan oluşan **yedi çizgi (hutut-ı ümmiye)** yeri temsil eder. Bu on dört çizgiyle bu çizgilerin insan yüzünde bulundukları on dört yerin toplamı *yirmi sekizdir*: *Yirmi sekiz* harf **Tanrı'yı** gösterir; insanda görünen ve konuşan **Tanrı'dır**.

Hurufilik'te, bütün **varlıklar** insana, bütün insanlar ise *peygamber* ve **imama** bağlıdır. Nasıl *peygamberlik Hz. Muhammet*'le en yüce ve son noktaya ulaşmışsa tıpkı bunun gibi **imamlık da Hz. Ali**'yle olgunluğa ulaşmıştır; **Ali**'nin soyundan gelenler bu olgunluğu sürdürür.

İmam Hasan Askeri, **zahir imamların** sonuncusudur; ondan sonra **gayb dönemine** girilir; gizli **imam dönemi (gayb dönemi)** *Mehdi*'yle başlar ve *Mehdi de Fazlullah Hurufi*'dir.

XIV. yy'ın sonlarında ortaya çıkan hurufilik, *İran, Azerbaycan, Irak, Anadolu ve Rumeli*'de taban buldu; *İran*'da siyasal güçlüklerle karşılaşan hurufiler, *Osmanlı* topraklarına sığındı: *Fazlullah*'ın baş **halifesi Bektaşî Tekkesi**'ne sığınarak, **tarikâtını** buradan yönlendirmeye çalıştı.

HÛT Ar. (*hūt*) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve sırt sırta iki balıkla sembolize edilen **burç**; balık burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kay-

naklanan bir “*burç insanı*”dır; hût, bu “*burç insanı*”nın, organik yapının ilk biçimlenişini anlatan ayaklarını temsil eder.

HUTÛT Ar. (*ḥuṭūṭ* < *ḥaṭṭ*’ın çoğulu) a. İnsan yüzünde bulunan, **gökleri** ve **yeri** temsil ettiğine inanılan çizgiler. (ANSİKL.)

***Hutût-ı ebiye**: **Hurufilik**’e göre, insanın yüzünde bulunan ve doğuştan gelen, **gökleri** temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

***Hutût-ı ümmiye**: **Hurufilik**’e göre, insanın yüzünde bulunan ve sonradan oluşan, **yeri** temsil ettiğine inanılan yedi çizgi.

-ANSİKL. İnsan **baba çizgiler** olarak algılanan hutût-ı ebiye ile **ana çizgiler** olarak algılanan hutût-ı ümmiye’nin birleşmesinden oluşur.

HUZUR Ar. (*ḥuzūr*, hazır bulunma) a. **Tanrı**’nın ya da yüce bir kişinin karşısında bulunma.

HÜCCET Ar. (*ḥüccet*) a. İnsanı **hakikate** ulaştıracak olan **delil**.

***Hüccet-ul-lah (Tanrı’nın delili)**: **Hakk**’ın **halk** üzerindeki delili anlamında **insan-ı kâmil**.

***Hüccet-ül-islam**: **İmam Gazali**.

HÜCRE Ar. (*ḥücre*) a. **Çileevi**.

HÜDA Fars. (*ḥudā* < *ḥod-āy*, kendi gelen) a. **Tanrı**.

HÜDA Ar. (*ḥüdā* < *hidāyet*, doğru yola girme) a. Doğru yolu gösterme, doğru yola gitme.

HÜKEMA Ar. (*ḥükemâ*’ < *hakim*’in çoğulu) a. **Bilgeler**.

HÜMA Fars. (*hümā*) a. Anka.

HÜMAY Fars. (*hümāy*) a. Anka.

HÜNKÂR Fars. (*ḥudāvendgār*'dan) a. Kutsal evliya, veli anlamında **Hacı Bektaş Veli**'ye verilen unvan.

*Hünkâr Hacı Bektaş Veli dolusu: İçki.

HÜSEYİNİ Ar. (*ḥüseynī* < Hz. **Muhammet**'in torunu, **Ali**'nin **Fatma**'dan olan ikinci oğlu *Hüseyn bin Ali*'nin adından) a. *İmam Hüseyn* yolunu benimsemiş kimse, topluluk.

*Hüseyni tac: Kubbesi on iki dilimli, alt bölümlü dört parçalı derviş başlığı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Hüseyni tacın kubbesindeki on iki dilim, **On İki İmam**'ı; alt kenarındaki dört parça ise **dört kapı**'yı simgeler.

HÜSN Ar. (*ḥüsn*, güzellik) a. **Kemâl**.

*Hüsn-i hulk: Huy güzelliği.

*Hüsn-i mutlak: İlahi kemâl, mutlak kemâl.

HÜSNA Ar. (*ḥüsna*) s. En güzel, çok güzel

I

İS a. Bir şeyi elinde bulunduran kimse, sahip.

İŞİK Ar. ('*āşık*'tan) a. **Derviş**.

İ

İBADET Ar. ('*ibādet*, tapma) a. **Niyaz** (ANSİKL.)

***İbadet meydanı**: **Meydan**.

-ANSİKL. **Sünnilik**'te ibadet, **şeriat**'ın koyduğu ilkelere uymaktır: **Namaz**, **oruc**, **zekât**, **hac** ve **tevhit** gibi *İslam*'ın beş koşulu ibadet kavramı altında toplanır.

Alevilik-bektaşilik'te ibadet **niyaz** olarak algılanır. Şeriat'ın koyduğu ilkeler, **tarikât yolcusu**'nun doğru yolu bulması, kötülüklerden arınması ve olgunlaşması için bir ilk basamak durumundadır; **dört kapı** sıralamasında ilk sırada yer alır (**şeriat kapısı**); kötülüklerden., eksikliklerden arınan, yeterince olgunlaşan ve **şeriat kapısını aşama** olarak geride bırakan **tarikât yolcusu** için, **şeriatın** koşullarına uyma gereği yoktur.

İBADÎ Ar. ('*ibādî* < Abdullah bin el-İbat'ın adından) a. **İbali**-lik'i benimsemiş kimse, topluluk.

İBADIYE Ar. (*ibādiyye*) a. **İbadilik**.

İBADİLİK a. *Abdullah bin el-İbat* tarafından kurulan, siyasal ve dinsel nitelikli bir **haricilik mezhebi** kolu.

İBÂHE Ar. (*ibāḥe*, mubah kılma, helal kılma, bir işin yapılıp yapılmamasını serbest kılma) a. Dinsel yasaklar ve haramlar karşısında kendini özgür görme, serbest hissetme.

İBÂHET Ar. (*ibāḥet*, serbest kılma) a. **İbahe**.

İBAHİ Ar. (*ibāḥī*, her şeyi mubah sayan) a. **İbahiye** yanlısı olan kimse, topluluk.

İBAHİYE Ar. (*ibāhiyye*) a. İslam dininin yasaklar ve haramlar konusundaki hükümlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan **bâtını** akımların ortak adı.

İBLİS Ar. (*iblis*, şeytan) a. **Nefs**.

***İblis ve Âdem**: *Ebubekir* ve **Ali**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İblis, **Hz. Âdem**'e secde etmediği için **Tanrı**'nın huzurundan kovuldu ve rahmetinden uzaklaştırıldı. İblis, bencillik ve ki-bir yolunu yeğlerken **Âdem**, **şeytana** uyduğu için suçunu kabul edip özür diledi ve alçakgönüllülük yolunu seçti. Tıpkı bunun gibi *Ebubekir*'den de **Ali**'ye secde etmesi istendi; ama *O* bunu dinlemedi; bencil bir tutum takındı, kibirlendi. Bu nedenle *Ebubekir* iblis; **Ali**, **Âdem** olarak algılanır oldu.

İBN Ar. (*ibn*) a. Oğul.

***İbn-i vakt, İbn-ül-vakt**: Zamanın değerini ve denetimini bilen.

İBNİ Ar. (*ibn*) a. **İbn**.

İBRİKÇİ a. **İbriktar**.

İBRİKÇİLİK a. **İbriktarlık**.

İBRİKTAR Ar. - Fars. (*ibrik-dār* < Ar. *ibrik* ve Fars. *-dār*, tutan) a. **Ali** soyundan **Selman** adına kurulan ve **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan temizlik için ibrikle su dökme işini yürüten görevli.

İBRİKTARLIK a. **İbriktar** olmanın gereklerini yerine getirme; **ibriktarın** işi, görevi.

İCAZET Ar. (*icazet*) a. 1- **İzin**.

2- **Dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olanlara **mürşit** tarafından verilen belge.

***İcazet almak**: 1- Bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için **tekke** yetkilisinden izin almak.

2- Bir **hizmete** giren ya da bir **hizmet aşamasını** tamamlayan **tarikat yolcusu**, özel bir **tören** ve giyim - kuşamla ilgili **hizmet** için yetki almak.

3- **Dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olan **derviş, mürşitten** belge almak.

***İcazet tercümanı**: Bir yerden ayrılırken okunan **tercüman**.

***İcazet vermek**: 1- **Tekke** yetkilisi, bir yere gitmek, bir işi yapmak ya da bir görevi yerine getirmek için birine izin vermek.

2- Bir **hizmet aşamasını** tamamlayan ya da bir **hizmete** giren **tarikat yolcusu**'na, özel **tören** ve giyim - kuşamla ilgili **hizmet** için yetki vermek.

3- **Mürşit, dedelik, babalık** ya da **rehberlik** yapacak olana belge vermek.

İCAZETNAME Ar. + Fars. (*icazet-nāme* < Ar. *icazet* ve Fars. *nāme*, mektup) a. **Mürşit** tarafından **dedelik**, **babalık** ya da **rehberlik** yapacak olanlara verilen izin belgesi.

İÇ a. **Bâtın**.

***İç kurbanı**: **Görgü cemine** ya da **görgü ceminde tıglanan kurbana** verilen ad.

***İçe kapanmak**: İnzivaya çekilmek.

İÇEL (Akdeniz Bölgesi'nde il) ***İçel Kırtıl semahı**: **Mengi**.

İÇERİ s. **Bâtınla** ilgili olan.

***İçeri kurbanı**: **Görgü cemine** ya da bu cemde tıglanan **kurbana** verilen ad.

***İçeri semahı**: Yaşlılar tarafından bir **ibadet** havası içinde oynanan, olgunluğu, pişmişliği simgeleyen bir **semah**.

İÇKİ a. **Mürşit**'in **tarikât yolu**'na, **Tanrı yolu**'na ilişkin uyarısı.

İÇREK s. **Bâtınla** ilgili, **bâtına** ilişkin olan.

İHLAS Ar. (*ihlās* < *hulûş*, gönül temizliği) a. 1- Yalansız riyasız sevmeye.

2- **Özün söze, sözün öze** uyması durumu; özünü arındırma, ikiyüzlü olmama.

3- Tutum ve davranışlarda **Tanrı'nın rızasını** gözetme.

İHSAN Ar. (*iḥsān*) a. 1- İyilik etme.

2- Bağışta bulunma, bağışlama.

3- Bağışlanan şey, bahşiş.

İHTAR Ar. (*iḥṭār*) a. **Düşkün** olana verilen uyarma cezası.

İHTİLAM Ar. (*iḥtilām*, düş azması) a. **Sırrı**, ehil olmayan birine verme konusunda acele etme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İhtilam, bir suçtur; bu suçu işleyenin **ahdinin** yenilenmesi gerekir.

İHVAN Ar. (*iḥyān* < *aḥū*, kardeş'in çoğulu) a. **Tarikat** üyeleri; **canlar**.

İHYA Ar. (*iḥyā'*, yeniden canlandırma) a. **Tarikat yolu**'nda **gönülleri** diriltme, **gönülleri gönül bilgisiyle** doldurma.

*İhya gecesi: Tekkelerde **ayınlerin** yapıldığı gece.

İKİLİK a. **Varlığı Hakk'tan** ayrı bir şey gibi görme. (ANSİKL.)

*İkilik duygusu: İnsanın kendisini **Tanrı**'dan ayrı hissetmesi.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında ikilik, **birlik**'e ulaşılması için aşılması gereken bir olgudur. İkilik, **Tanrı**'ya ortak koşma, **Tanrı**'dan başkasına **ibadet** etme anlamını taşır.

Fiziksel **dünya**, **Hakikat**'in yokluktaki bir yansımasıdır; ikilik duygusu, **Tanrı**'nın varlığı gerçeğini saklayan bir örtü durumundadır; bu örtü nedeniyle insan kendisini **Tanrı**'dan ayrı hisseder ve çevresine de öyle bakar. Ancak bu görünen bir ayrılıktır; özünde insan ve **evren**, **Tanrı**'nın tezahürleridir; bu nedenle insan kendi içinde, çıktığı kaynakla yeniden birleşmeye çalışan bir gerçek varoluş kıvılcımı taşır; **gerçek varlık**'ta **birlik**'e ulaşma eğilimi, kendisini kendi "**ben**" ile mücadele içine sokar; "**ben**", **birlik**'in olanaklı olabilmesi için fethedilir; "**ben**" ve ikilik duygusu'nu aşmak için yapılan bu mücadele, ancak **aşk** gücüyle başarılabılır.

İKİNCİ (Birinciden sonra gelen) *İkinci çağ: **İmamlar ve veliler** çağı.

*İkinci doğum: **Tarikata** girme, bir **mürşite** bağlanma.

*İkinci pir: **Bahm Sultan**.

İKRAR Ar. (*İkrār*) a. **Tarikata** girmek için verilen söz.

*İkrar alma töreni: **İkrar ayini**.

*İkrar almak: **Mürşit** ya da **dede**, **tarikata** giren **canın** verdiği sözü, yaptığı açıklamayı dinlemek.

*İkrar ayini: **Bektaşilik**'e girmek için düzenlenen büyük tören; yola giriş töreni. (ANSİKL.)

*İkrar-bend: **Alevi** olmamasına karşın, **Ali** ve **On İki İmam** sevgisini içinde duyan, söz vererek, içini dökerek **Hacı Bektaş Veli** yoluna bağlanan kimse.

*İkrar-bend olmak: **Alevi** olmamasına karşın, söz vererek içini dökerek **tarikât yolu**'na bağlanmak.

*İkrar bozmak: İkrardan dönmek.

*İkrar etmek: Söz vererek, içini dökerek **tarikât yolu**'na girmek.

*İkrar kırmak: İkrardan dönmek.

*İkrar kurbanı: **İkrar ayini**.

*İkrar tazelemek: **Görgüden** geçerek **ruhsal** açıdan temizlenmiş olmak.

*İkrar töreni: **İkrar ayini**.

*İkrar verme erkânı: **İkrar ayini**.

*İkrar vermek: **Tarikata** girmek için söz vermek; **tarikata** girdikten sonra **yol**'un bütün kurallarına uyacağını üstlenmek.

*İkrara çağırma: İkrarı alınacak **canı**, **ikrar ayinine** davet etmek.

*İkrardan dönmek: **Tarikata** girerken verdiği sözden vazgeçmek; ikrarını inkâr etmek; ikrarından dönerek en büyük suçu işlemek.

*İkrarı alınmak: İkrar ettirilerek yola kabul edilmek.

*İkrar-ı iman: **Talip**'in iradesinin, **mürşit**'in **rızasında** yok olması.

*İkrarı kırmak: İkrardan dönmek.

-**ANSİKL. Alevilik-bektaşilik** inancında, iki büyük tören vardır: Bunlardan ilkinde ikrar **ayini**, diğerine **ayin-i cem** denir. Bu iki büyük tören, tam bir yaygınlık göstermese de beşerden on kola ayrılır. "**Bahçeden gül koklamak**" adı altında toplanan: 1- **Cuma töreni**; 2- **Tekkeye adanan kızlar töreni**; 3- **Mücerret babalar töreni**; 4- **Balım Sultan töreni** ve 5- **Tekvin töreni**, özünde birer ikrar ayinidir ve ikrar ayininin kolları olarak algılanır.

"**Bahçeden gül koparmak**" adı altında toplanan: 1- **İlk vusul töreni**; 2- **Kızlar (bakireler) töreni**; 3- **Babalar töreni**; 4- **Asâ töreni**; ve 5- **Dört kapı töreni**, özünde birer **ayin-i cem** törenidir ve **ayin-i cem**'in kolları olarak algılanır.

İkrar **ayini**, **bektaşilik**'e girmek için düzenlenen ilk büyük törendir; bu törenden geçmeyen bir kimsenin **yola girme**, **bektaşî olma** olanağı yoktur.

İkrar **ayini**, **bektaşî** olmak isteyen **isteklinin** dileğini açıklaması, isteğini bir aracıyla **tarikât** yetkilisine ulaştırması törenidir.

Bektaşî olmak isteyen **talip**, önce bir **rehber** bulur; **tarikata** girmek için gerekli genel işlemleri ondan öğrenir.

Talip'in isteğini, dileğini öğrenen, düşüncelerini, amacını anlayan **rehber**; durumu, **tekkenin** en büyük yöneticisi olan **baba**'ya bildirir ve **yola alınmasının** uygun olduğunu önerir. **İstekli**, bir süre denenir; uygun bulunması durumunda, kendisini yetiştirmekle görevlendirilen kimselerden **nasip alır**.

Daha sonra **rehber**, öncülük ettiği **talip**'e, **tekke** kurallarına uygun olarak bir **tarikât abdesti** aldırır: Ardından iki rekât **namaz** kılınır. Bu işlemleri, **talip**'in beyaz **kefene** sarılması izler; **kefene** sarılan **talip** *bir bakıma ölmüştür ve yeni bir inanç dünyasında yeniden dirilecektir*.

Beyaz **kefen** içindeki **talip**'e şu **telkin** verilir:

“Erenler meydanında, pir huzurunda mürşit'ine teslim-i rızada oldun mu? Yalan söyleme, haram yeme, livata ve zina etme, elinle koymadığın bir şeyi alma, gözünle her gördüğünü söyleme.... Allah - Muhammet - Ali, On İki İmam, hanedan-ı ehlibeyt'e iman ettin mi, kaza ve kadere bel bağladın mı? Bunun ikisini bir bilip gece ve gündüz gönlünde Allah - Muhammet - Ali'yi mürşit'in aracılığıyla bir bildin mi? Hak dediğimizi hak, batıl dediğimizi batıl bildin mi, Tarikat-ı Naciye'den olup Cafer-i Sadık'ın mezhebini hak tanıdın mı, tevellâ ve teberra'yı kıldın mı? Bu ik-rardan dönersen huzur-u mahşer'de yüzün kara olsun mu? Allah - Muhammet - Ali, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarında sahip-kadem eyleye hu...”

Telkin'in ardından tığbent'i boynuna takılan talip, meydan'a alınır; şeriat, tarikat, marifet ve hakikat kapılarını temsil eden erenlere tek tek selam verilir ve her selam verişte bir adım ilerlenir; böylece, dört kapıdan girmiş kabul edilir.

Mürşit, sağ elini talip'in iki omuzu arasına koyarak ilgili ayeti okur; boynundaki tığbent çözüldükten sonra kulağına, “Girme, girme, dönme, dönme... Eline, beline, diline sağ ol, mürşit'in Muhammet, rehberin Ali”, der; kefen çıkarılır; böylece talip, yeniden dirilmiş, yeni yaşamına başlamış olur; çerağlar uyarılır; ortalık pırıl pırıl olur. Talip, mürşit'ten başlayıp bütün diğer postların önünde durur; önce eğilip postu, sonra postta oturan baba'nın elini alarak avucunun içini öper; Ardından, talip'in tekke'ye adadığı kurbanı tığlanır; sofralar kurulur, içkiler içilir, nefesler okunur.

İLAHİ Ar. (ilâhî) a. Din ve tarikat konularında, ezgiyle söylenen bir şiir türü.

İLAHİ Ar. (ilâhî) s. 1- Tanrı'yla ilgili, Tanrı'ya özgü olan, tanrısal.

2- Ünl. “Tanrım” anlamında hitap sözü olarak kullanılır.

*İlahi Hakikat: Tanrı.

*İlahi kadeh: Cam-ı ilahi.

*İlahi tecelli: Kulun gönlünde, kalbinde *tanrısal* sırların belirmesi.

İLÂHIYE Ar. (*ilâhiyye*, tanrıçılık) a. Her şeyin, *tanrısal birlik*'in içinde yer alması durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Tanrısal birlik*, bütün *varlıkların* özü ve kaynağıdır; *çokluk*, *birlik*'in çeşitli görünümlerinden başka bir şey değildir; her şey, *tanrısal varlığın* bir yönünü yansıtır; her şey *tanrısal*dır.

İLBAS Ar. (*ilbās*, giydirme, örtme) *İlbas-ı hırka: **Tarikat**-ta, *aşamasını* tamamlayan *derviş*e, *aşamasını* yükseltmek için özel bir törenle *hırka* giydirme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hırka**, *dervişin mürşitiyle* daha yakın bağ kurduğunu ve başkalarını doğru yola çağırmaya yetkili olduğunu simgeler; *hırka* giydirilen *derviş*, yeni manevi *hallere* kavuşur; eski alışkanlıklarından kopar; **Hakk**'ın makbulu olur.

İLHAM Ar. (*ilhām*, bildirme, haber verme) a. **Kulun** kendi isteği, gücü ve çalışmasına bağlı olmaksızın, doğrudan **Tanrı** vergisi olarak *kalbe* atılan, *gönülc* doğan anlam, sezgi, bilgi (ANSİKL.)

-ANSİKL. İlham, *akıl* ve *duyuların* aracılığı olmaksızın, *tanrısal* gerçeklerin ve *sırların*, *varlık* ve olayların içyüzünün, *velinin* *gönlüne* doğması biçiminde algılanır; ancak, arınmış *gönüllere* iner; *akıl* ve *duyu* yanılgılarından uzak olduğu için, *ilham*'da *aldanma* ve *yanılma* payı yoktur.

İLİM Ar. ('*ilm*, bilme, bilgi) a. **Tarikat** yolcusu'nun, *gönül* yoluyla önce kendini, sonra kendi özünde **Tanrı**'yı bulması.

*İlim şehri: *Tanrısal* sırlar âlemi.

*İlm el yakin: ilm-i yakin.

*İlm-i bâtın: Sezgiye dayalı bilim.

*İlm-i esma: **Tanrı'nın** adlarını ve sıfatlarını inceleyen bilim.

*İlm-i yakın: Kesin bilgi.

İLK (Önce yer alan, önce gelen) *İlk çağ: *Peygamberler çağı*.

*İlk akıl: İlk zekâ.

*İlk vusul töreni: “Bahçeden gül koparmak” adı altında toplanan **törenler** sıralamasında ilk sırada yer alan ve **ayın-i cem**’in bir kolu durumunda bulunan **tören**.

*İlk cevher: Cevher-i evvel.

*İlk zekâ (akıl): **Tanrı'nın** ilk ışığı.

İLLALLAH Ar. (*illâ-illâh* < *illâ*, -den başka ve *Allah*) a. Allah'tan başka.

İMAM Ar. (*imām*) a. 1- **H. Muhammet**’ten sonra onun ve-killiğini üstlenen **halifelere** verilen san.

2- **H. Ali** ile soyundan gelen on bir kişiden her birine verilen san. (ANSİKL.)

*İmam Cafer Buyruğu: *İmam Cafer Sadık* [699-765] tarafından yazıldığı kabul edilen, dini-felsefi yapıt.

*İmam Hüseyin aşı: **Aşure**.

*İmam-ı zaman: Belli bir sürenin değil, bütün zamanların imamı anlamında 12. *İmam Muhammet Mehdî* [870-878].

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**’in temelini **imam** inancı oluşturur. **H. Ali**’yle başlayıp **Mehdi**’yle biten bu **imamların** sayısı on ikidir. **İmamın** varlığında dile gelen, biçimlenen inançlar, **tarikatin** özünü meydana getirir. **İmam**, üstün nitelikler taşıyan, **Tanrı’ya** yakın bir kimsedir; insan-üstü sayılan yetenekleri, yetkileri

vardır; onun görevi, yalnızca toplumu yönetmek değil, insanlarla **Tanrı** arasında bağlantı kurmaktır; yaptığı her şey **Tanrı** adınadır; bu nedenle **masumdur**, yani eylemlerinden sorumlu değildir; ölümsüzdür, yücedir, **uludur**. **İmamın** buyruklarını yerine getirmek, onun izinden ayrılmamak bir inanç gereğidir.

Alevilik-bektaşilik inancı **İmam**'la başlar; bağlanılan **On İki İmam**'m, ilki, en yüce doruğu **Ali**'dir.

İMAME Ar. (*'imāme*) a. **Sarık**.

İMAMET Ar. (*imāmet*) a. **İmamlık**.

İMAMEYN Ar. (*imāmeyn* < *imām*'ın ikili çoğulu) a. **Ermişlerin** oluşturduğu **rical ül-gayb** sıralamasında, üstten ikinci basamakta bulunan iki **imam**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Rical ül-gayb** sıralamasında ilk sırada yer alan ve **gavs** ya da **kutup** olarak adlandırılan **ermişin** sağında ve solunda bulunan bu iki **imam**; **gavsın**, madde ve mana **âlemlerindeki** olayları yönetmesine yardımcı olur. Her dönemin bir **kutbu** ve iki **imamı** vardır.

İMAMİ Ar. (*imāmî*) a. **Caferi**.

İMAMIYE Ar. (*imāmiyye*) a. **Caferilik**.

İMAMLIK a. **İmam** olma durumu; **İmam** olmanın gereklerini yerine getirme; **imamın** görevi.

İMAN Ar. (*imān*, inanma, inan) a. **Gönül** yoluyla ulaşılan **Hakk'a** ilişkin anlam, sezgi, bilgi.

***İman-ı şahadet**: **Allah - Muhammet - Ali** birliğine inanıp bunu **dille** açıklama, **gönülle** hissetme.

İMBİSAT Ar. (*inbisāt*, genişleme, yayılma, açılma) a. **Tarikat yolcusu'nun, tanrısal tecelliler ve lütuflar nedeniyle sevinç ve rahatlama haline girmesi.**

İMTİHAN Ar. (*imtiḥān*, sınama, deneme) a. **Hakk'ın kulunu denemek, sınamak için, onu olumsuz bir durumla karşı karşıya bırakması.**

İNÂBE Ar. (*inābe*, pişman olma, dönme) a. 1- Görünür **günah**lardan öte, iç kusurlardan da arınıp **Tanrı'ya yönelme; halktan Hakk'a kaçma.**

2- Bir **mürşit'in mürit'i olma; bir mürşit'e bağlanma.**

3- Manevi bir **hizmette bulunmak için bir mürşit'ten izin isteme.**

***İnâbe almak:** **Tarikata girmek için mürşit'in onayını elde etmek; derviş olmak.**

***İnâbe vermek:** **Mürşit, tarikata girecek olana dervişlik payesi vermek; derviş olmak.**

İNÂBELİ a. **Mürşit'ten onay alarak tarikata girmiş kimse.**

İNÂBET Ar. (*inābet*) a. **İnâbe.**

İNAYET Ar. (*ināyet*, iyilik, yardım, lütuf) a. **Hakk'ın kulu-nu kayırması.**

İNKÂR Ar. (*inkār*, yalanlama) a. **Tarikata girerken verdiği sözü yadsıma.**

İNSAN-I KÂMİL a. 1- Derece derece yükselerek **Hakk'a ulaşan eksiksiz insan; olgun insan; yetkin insan. (ANSİKL.)**

2- Bu insanla temsil edilen en olgun insanlık **aşaması**.

-ANSİKL. **Sudur** ve **tecelli** görüşlerine göre, var olan **âlemle-**
rin en aşağısı olarak algılanan bu **dünyaya** düşen bir **varlık**; önce cans-
ız şey, sonra bitki, hayvan ve insan görüntülerinde ortaya çıkarak **devri-**
ni tamamlamaya çalışır; sonunda, insan-ı kâmil durumuna ulaşarak
Hakk'a kavuşur; nasıl **mutlak varlık**'tan çıkarak bu toprağa indiyse
bu kez de bu topraktan yükselerek aslına varmış olur.

İNTİBAH Ar. (*intibāh*, uyanma, uyanıklık) a. **Hakk'ın, kulu**
harekete geçirmesi, zorlaması.

İNZİVA Ar. (*inzivā'*, tek başına yaşama) a. **Tanrı** düşüncesini
daha içten ve derinden yaşayabilmek için, **günah** işleme ortamından
uzak, ayrı yaşama. (ANSİKL.)

***İnzivaya çekilmek**: **Günah** ortamı olarak algılanan *toplum*
yaşamından koparak tek başına yaşamak.

-ANSİKL. Bu **dünyaya** ilişkin şeyler; **tarikât yolcusu**'nun,
Tanrı'ya doğru ilerleyişini engelleyen etkenlerdir; **dünya** sevgisi ve
dünyaya duyulan ilgiden sıyrılamadığı sürece **salık**, geçici **varlıklar**
âleminden kurtularak **vahdet**'e ulaşamaz. **İnziva**, **tarikât**
yolcusu'na yükselme ve arınma sağlayan bir yöntem durumundadır.

Genelde iki şekilde anlaşılır ve uygulanır:

1- **Halk** içinde **Hakk'la** olmak; belli olgunluk **aşamasına** gelmiş
tarikât yolcusu tarafından uygulanabilir; **tarikât yolcusu** toplu-
mun içinde, işinde gücündeyken bile yalnızdır ve **Tanrı**'yla birliktedir;
bu anlamda **dünyada** bir başınadır ve gariptir; her şey elinde olsa bile
hiçbir şeyi yoktur.

2- **Dünya** nimetlerinden uzakta bir başına yaşama; **tarikât**
yaşamına yeni girenler, yeterli olgunluk **aşamasına** ulaşamayanlar için
bir yükselme ve arınma yöntemi durumundadır; daha çok, **tekkelerde**
belli süreler için **çileevi**'nde geçirilen bir yaşama biçimidir.

İRÂDE Ar. (*irâde*, dileme, isteme / emir, buyruk) a. 1- **Hakk'ın**

çağrısına olumlu yanıt vermeyi gerektiren **gönül** sevgisi.

2- Nefsin isteklerine yüz çevirip **Hakk'ın rızasına** yönelme.

İRASET Ar. (*irādet*, gönül isteği) a. Verilen bir sözü, içten gelen bir istekle yerine getirme; sözünde durma. sözünün eri olma.

*İradet getirmek: Verdiği sözü, içten gelen bir istekle yerine getirmek; sözünde durmak, sözünün eri olmak.

İRFAN Ar. (*irfān*, bilme, anlama) a. 1- Evrenin sırlarını bilme, kavrama gücü.

2- Uyarıcı'dan (**mürşit**) alınan bilgi; **gönül** yoluyla edinilen bilgi.

İRŞAT Ar. (*irşād*, doğru yolu gösterme, uyarma < *rüşd*) a. 1- **Mürşit'in**, **tarikata** girecek **istekli'ye** gerekli bilgileri vererek onu aydınlatması, ona gidilecek yolu, uygulanacak yöntemi, sürdürülecek görevleri öğretmesi.

2- **Mürşit'in tarikat yolcusu'na**, **Tanrı yolu'nda** önderlik etmesi.

*İrşat etmek: 1- **Mürşit**, **tarikata** girecek bir **istekli'yi** uyarmak.

2- **Mürşit**, **Tanrı yolu'nda** bir **tarikat yolcusu'na** önderlik etmek.

İSİM Ar. (*ism*) *İsm-i azam: “En büyük ad” anlamında insan.

*İsm-i Celâl: “En yüce ad” anlamında **Tanrı**.

İSLAM Ar. (*islām*) a. 1- Hz. **Muhammet** tarafından ortaya koyulan ve yayılan din.

2- Bu dinden olan kimse, topluluk.

3- s. Bu dinle ilgili, bu dine ilişkin olan.

İSM Ar. (*ışm*, günah, suç) a. **Kalbi** rahatsız eden, **gönlü** inciten şey.

İSMAİLİ Ar. (*ismâîlî* < *Cafer-i Sadık*'ın oğlu *İsmail*'in adından) a. **İsmaililik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

İSMAİLİLİK a. *Cafer-i Sadık*'ın oğlu *İsmail* tarafından kurulan ve **imam**'ın yanılmazlığı temeline dayanan **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Ali**, **Hasan**, **Hüseyin**, **Zeynelabidin**, **Muhammet Bakır** ve *Cafer-i Sadık*'tan sonra gelen yedinci **imam** konusunda **şii**ler arasında anlaşmazlık çıktı: Bir bölümü *Musa Kâzım*'ın **imamlığını** tanırken, bir bölümü *İsmail*'in **imamlığını** benimsedi.

İsmaililik adını alan, bu kesime göre **imamlık**, *İsmail*'den sonra oğlu *Muhammet Mektum*'a ondan da oğlu *Muhammed Habip*'e geçti; bu üç **imamın imamlıkları** gizliydi; *Habip*'ten sonra gelen *Ubeydullah Mehdî*'yi izleyen **imamlar** yeniden açığa çıktı.

Sebiye (yedicilik) olarak da bilinen İsmaililik'te temel görüşler, üç grupta toplanabilir:

1- **İmamlar**, insanların en yücesi ve **Tanrı'nın halifesidirler**.

2- **İmamlar** gizlidir, ancak koşullar gerektirdiğinde açığa çıkarlar.

3- **Tanrı'nın ışığı imamın** özünde olduğundan **imamlar** yanılmazdır ve **günahsızdır**; hiçbir davranışından sorumlu tutulamaz.

İSMAİLİYE Ar. (*ismâîlîyye*) a. **İsmaililik**.

İSNAAŞERİYE Ar. (*išnā-‘aşeriyye* < *išnā-‘aşer*, on iki ve -iyye) a. **Caferilik**.

İSPAT Ar. (*işbât*, gösterme) a. **Tarikat yolcusu**'nun, kötü eylem ve davranışlarını yok ederek yerine iyilerini koyması.

***İspat-ı mahz** (kesin kanıtlama): Kavramların görünüşteki anlamlarından sıyrılıp derinliğine inerek “sadece **Tanrı** vardır” deme; **Tanrı** varlığının özünü anlama.

İSTEKLİ a. **Talip**.

İSTİDRAC Ar. (*istidrâc*, yavaş yavaş, adım adım ilerleme < *derece*) a. **Hakk**'ın makbul **kulu** olduğu savında olan inançsız ya da *günahkâr* bir kişide görülen olağanüstü durum.

İSTİVA Ar. (*istivâ*’, birbirine denk olma < *sevâ*’, eşitlik) a. 1- **Tanrı**'nın görünüş alanına çıkmasından başka bir şey olmayan görünen geçici evrenle görünmeyen **Tanrı** özünün eşitliği, özdeşliği.

2- Kendi varlığında *tanrısal* olanı gören, en yüksek olgunluk aşaması; istiva makamı.

3- Bu aşamaya ulaşmış **ermiş** kişi.

***İstiva makamı**: İstiva.

İŞRAK Ar. (*işrāk*, aydınlatma, ışıklandırma, parlatma) a. **Ru-**hun eğitilmesi ve olgunlaştırılmasıyla kazanılan iç aydınlığıyla **gayb âleminde** gizli olanın kavranılması.

İŞTİRAK Ar. (*iştirāk*, ortak olma < *şirket*, ortaklık) ***İшти- rak kurbanı**: Kimi yörelerde **Abdal Musa Kurbanı**'na verilen ad.

İZAFİ Ar. (*izâfî*, görece) ***İzafi âlem**: **Gayb-ı izafi**.

İZNİKÇİ a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan **cemevi**'nin temizliği işini yürüten görevli.

İZNİKÇİLİK a. **İznikçi** olmanın gereklerini yerine getirme; **iznikçi**'nin işi, görevi.

İZZET Ar. (*‘izzet*, ululuk, yücelik) a. **Gönül** bilgisiyle donanarak kazanılan **ruh** yüceliği, **gönül** olgunluğu.

K

KAADIYANİ Ar. (*kaadiyānī* < *Mirza Ahmet Kaadiyan*'ın adından) a. **Kaadiyanilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

KAADIYANİLİK a. **On İki İmam**'ın sonuncusu *Mehdi*'yle *Hz. İsa*'nın kendi varlığında yeniden ortaya çıktığını ileri süren, *Mirza Ahmet Kaadiyan* tarafından kurulan **mezhep**.

KAB Ar. (*kāb*, uzaklık ara, mesafe) ***Kabe kavseyn** (iki mızrak uzunluğunda): **Hakk**'a ulaşmayı engelleyen bir ölçü olarak algılanan **Tanrı**'yla insan arasındaki uzaklık. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnsan **gönlü**, **Tanrı**'nın **tecelli ettiği** yerdir: Kendi-ni **Hakk**'a vererek **cezbeye** kapılan biri için kabe kavseyn, **Tanrı**'ya kavuşmayı önleyen bir engel durumundadır; **Tanrı yolu**'nda bir **tarikât yolcusu**, bu uzaklığın ötesine geçemezse **Tanrı**'dan uzak kalmış kabul edilir; **insan-ı kâmil**, bu uzaklığın ötesine geçerek **Tanrı**'yla “bir” olur.

KÂBE Ar. (*ka'be*, *Hicaz*'da, *Mekke*'de *Harem-i Şerif*'in ortasında yer alan kutsal yapı) a. İnsanın **gönlü**; **gönül**.

KÂBETULLAH Ar. (*ka'bet-ul-lâh* < *ka'be* ve *Allâh*) a. **Kâbe**.

KABZ Ar. (**ḳabẓ**, ruhun teslim alınması; ölme) a. **Bast** halinde bulunan **tarikât yolcusu**, edebe aykırı bir **hal** ve harekette bulunduğu bunun manevi cezası olarak **kalbe** gelen sıkıntı durumu.

***Kabz ü bast** (açılıp kapanma, daralıp genişleme): **Tarikât yolcusu**'nun kabz durumundan **bast** durumuna ya da **bast** durumundan kabz durumuna geçmesi.

KADEM Ar. (**ḳadem**, adım, ayak) a. Uğur.

***Kadem** (kademler) **getirmek**: Uğur getirmek; uğurlu gelmek.

KADERİ Ar. (**ḳaderî**) a. **Kaderiye** yanlısı kimse, topluluk.

KADERİYE Ar. (**ḳaderiyye**) a. **Tanrı**'nın insana **akılla** birlikte bir de yapabilme gücü verdiğini ve onu davranışlarında özgür bıraktığını ileri süren **islami** inanç akımı.

KADIN a. Bilgisizliği, katılığı yüzünden gerçekliğe ulaşamayan, olduğu gibi kalan erkek.

KADINCIKEVİ a. Balımevi.

KADİM Ar. (**ḳadim**) s. Eski, ezeli.

KADİR Ar. (**ḳādir** < **ḳudret**, güç, takat) s. “Her şeye gücü yeten” anlamında **Tanrı**'nın sıfatı.

***Kadir-i mutlak**: **Tanrı**.

KAFDAĞI a. Dünyayı çepeçevre kuşattığına inanılan efsanevi dağ.

KAFES Ar. (**ḳafes**) a. İnsanın bedeni; beden. (ANSİKL.)
-ANSİKL. **Ruh**, kuş; beden kafestir.

KAF Ü NUN (*Arap* abecesinin “k” ve “n” harfleri) a. **Tanrı**'nın yaratma eylemini başlatan “**kün**” (ol) buyruğunu anlatan “k” (*kaf*) ve “n” (*nun*) harflerinin birlikte söylenişi.

KAHVECİ a. Kimi yazmalara göre, **meydan**'da *Ebu'l-Hasan Şâzelî*'yi temsil eden ve konuklara kahve pişirip sunan **derviş**.

***Kahveci postu**: Kimi yazmalarda, on iki post sıralamasında gösterilen *Şeyh Şâzelî* **makamı**.

KALENDER Fars. (*kalender*) a. **Derviş**.

KALENDERHANE Fars. (*kalender-hâne* < *kalender*, derviş ve *hâne*, ev) a. **Dervişlerin** kaldıkları, yiyip içtikleri ya da geçici olarak konakladıkları **tekke**.

KALENDERİ Fars. (*kalenderî*) a. **Dervişlik**.

KALENDERİ Fars. (*kalenderî* < *Kalender Yusuf Endülüsi*'nin adından) a. **Kalenderilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

KALENDERİLİK a. **Hacı Bektaş Veli**'nin çağdaşı *Kalender Yusuf Endülüsi* tarafından kurulan, **gönül** zenginliğini her şeyin üstünde tutan, *tanrısal* bir varlık olan insanın dünyaya bağlanmadan her türlü kuralın dışında, gösterişe önem vermeden yaşaması gerektiğini savunan bir **tarikât**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikatın beş temel koşulu** vardır:

1- **Kalp** temizliği.

2- **Nefsin** tinselliği.

3- **Dünya** pisliklerinden arınma.

4- **Zekât**larla yaşayarak sürekli dolaşma.

5- **Tanrı**'nın beğenisine ulaşabilmek için kesin ve kati bir sadelik uygulama.

Kalenderlik'i asıl geliştiren *şeyh Cemalettin Savi* [Öl. 1233] oldu. Doğu düşüncesinden geniş ölçüde etkilenen kalenderilik, *Mısır, İran, Irak ve Orta Asya'da* yandaş buldu.

Saç, sakal, bıyık ve kaşlarını tıraş eden **kalenderiler**, yün ya da at kılından dokunmuş sade giysiler giyerdi; boyun, kulak, bel ve bileklerinde halkalar bulunurdu; toplumun dinsel değęlerini, geleneklerini ve göreneklerini fazlaca önemsemezlerdi; **Ali, Hasan, Hüseyin, Muhammet ve Fatma** sevgisi bütün sevgilerin üzerindeydi.

Kalenderiler, toplumun geniş bir kesimiyle çelişen düşünce ve uygulamaları nedeniyle **ehl-i sünnet** kadar ılımlı **şiilerin** de tepkisine neden oldu.

KALENDERİYE Fars. - Ar. (**kalenderiyye** < Fars. **kalender** ve Ar **-iyye**) a. **Kalenderilik**.

KALIP Ar. (**kāleb** ya da **kālib**, dış görünüş, biçim) a. Vücut, beden, gövde.

*Kalıbı değıştirmek (dinlendirmek): Hakk'a yürümek.

KALLÂş Ar. (**qallāř**, çevrenin tepkisine aldırmadan keyfince yaşayan, berduş) a. **Dünya** nimetleriyle ilgisini kesen, hal sahibi kimse.

KALP Ar. (**qalb**) a. **Gönöl**.

*Kalp kıblesi: Meydan.

KAMBER Ar. (**kanber** < Hz. Ali'nin kölesi *Kanber*'in adından) a. Yolculuk sırasında, **dedelerin** günlük işlerini gören kimse.

*Kamber Ali Sultan postu: Atacı postu.

KAMBERİYE Ar. (**kanberiyye**) a. **Bektaşî babalarının**

kuşaklarına taktıkları, sadakatle **hizmet**, vefa ve bağlılık ifade eden, *necef* ya da **hacibektaş**taşından yapılmış, yumurta biçimli ortası delik taş. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Ali**'nin kölesi *Kanber*'i ya da *Hz. Ali*'nin atının göğüs kösteğini simgelediği kabul edilen kamberiye, alt ve üst tarafından işlemeli gümüş ya da altından birer rozetle süslüdür. Sivri tarafında madeni bir halka bulunur; kordon biçiminde ve her iki ucu halkalı kuşağın bir ucu kamberiyenin halkasına geçirilir; kuşak bele sarıldıktan sonra kamberiye, kuşağın diğer ucundaki halkadan geçirilerek belde, önde duracak biçimde ayarlanır.

KAMER Ar. (*kamer*) a. Ay.

KAMERİ Ar. (*kamerî*) s. Ay ile ilgili, Ay'a ilişkin olan.

KÂMİL Ar. (*kâmil*) s. Olgunluk aşamasına ulaşmış olan, üstün bir aşamada bulunan, olgun.

*Kâmil insan: İnsan-ı kâmil.

KÂMİLE Ar. (*kâmile* < *kâmil*'in dişili) s. Olgunluk aşamasına ulaşmış olan, üstün bir aşamada bulunan, olgun.

KÂMİLLİK a. Kâmil olma durumu; olgunluk.

KÂMİLİYE Ar. (*kâmilîyye*) a. Ebû Kâmil tarafından kurulan bir şii tarikat.

KAN a. Dört büyük melek'ten rızkları bölüştüren *Mikail*'in simgesi.

*Kan almak: Küçük aptestini yapmak.

*Kan etmek kanun etmemek: Tarikata yeni âdet sokmamak.

*Kanını içine akıtmak: Cezbe ve vecd hallerini içinde saklamak, coşku ve taşkınlık biçiminde dışarı vurmamak.

KANAAT Ar. (*kanā'at*) a. Elde bulunanla yetinme, gönü zengin ve tokgözlü olma, aşırılığa kaçmama, tutkuya kapılmama. (ANSİKL.)

*Kanaat taşı: Meydan taşı.

-ANSİKL. Bir insanın yücelmesi, olgunlaşması için bütün tutku-
larından arınması gerekir; bu da ancak kanaat'la olur.

KANTARA Ar. (*kanṭara*, köprü) a. Ahiret'e geçmek için bir köprü olarak algılanan bu dünya.

KANUN Ar. (*kānūn*, egemenlik, güç) *Kanun چراغی: Hora-
san چراغی.

*Kanun-ı evliya چراغی: Horasan چراغی.

KAPI a. 1- Gönül kıblesi olarak algılanan meydan'ın girişi. (ANSİKL.) [1]

2- Bir makam olarak algılanan belli yükselme aşaması (ANSİKL.) [2]

*Kapı eşiği: Eşik.

-ANSİKL [1]. Alevilik-bektaşilik'te kapı kutsaldır: "*Bilim ilinin kapısı*" Ali olduğundan, Hz. Ali'yi simgeler; ona arka dönülmez, eşiğine basılmaz. Kapının iki kanadı Hasan'la Hüseyin'i, üstü Hz. Muhammet'i temsil eder.

-[2] Bektaşilik, dört kapı üzerine kuruludur.

- 1- Şariat kapısı,
- 2- Tarikat kapısı,
- 3- Marifet kapısı,
- 4- Hakikat kapısı.

Bu dört kapı, dört yükseliş aşamasını gösterir; biri tamamlanmadan ötekine geçilemez.

KAPICI a. Kimi bölgelerde gözcüye verilen ad.

KAPICILIK a. Kimi bölgelerde gözcülük hizmetine verilen ad.

KARA a. Hz. Fatma'yı simgeleyen renk.

*Kara post: Türbedar postu.

KARACA AHMET (Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden Şeyh Karaca Ahmet [XVI. yy.]) a. Karaca Ahmet Sultan postu: Kimi bölgelerde gözcü postuna verilen ad.

KARADONLU CAN BABA (Alevi-bektaşî şiirlerinde adı geçen kutsal kişi) *Karadonlu Can Baba postu: Türbedar postu.

KARAKAZAN a Pirevi'ndeki büyük aş kazanı. (ANSİKL.)

*Karakazan hakkı: Dergâh'ın yeme içme giderlerini karşılamak için yılın belli günlerinde ya da baba'nın uygun gördüğü bir dönemde, tarikata bağlı canlardan toplanan bir tür vergi.

-ANSİKL. Alevilik-bektaşilik'te karakazan kutsaldır: Söylenceye göre bu kazan, Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş tarafından Moğol Hanı'nın çadırından alındı.

KARİB Ar. (*karīb*) s. Yakında bulunan, yakın.

KARMATİ a. Karmatilik'i benimsemiş kimse, topluluk.

KARMATİLİK a. Hamdan bin Karmat tarafından kurulan, İsmaililik mezhebinin bir kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Karmatiler**, *Cafer-i Sadık*'ın torunu ve *İsmail*'in oğlu *Muhammet*'in ölümünden sonra yeni bir **imam** tanımazlar; *Muhammet Mehdi*'yi beklemenin gerekliliğini savunurlar. Onlara göre, sekizinci **imam** olamayacağını simgeleyen **yedi** sayısı kutsaldır: **Gökler** ve yer, **yedi** kattır; insanın bedeni iki el, iki ayak, sırt, iki kulak, iki burun deliği ve ağız olmak üzere **yedi** bölümden oluşur.

KARTAL (Güçlülüğün ve yüceliğin sembolü yırtıcı kuş) ***Kartal semahı**: *Hacıbektaş* yöresinde yaygın olarak oynanan bir **semah**.

KASEM Ar. (*kasem*) a. Yemin, ant.

***Kasem etmek**: Yemin etmek, ant içmek.

KAŞAĞI a. **Dervişlerin** kendi sırtını kaşımakta kullandığı, uzun saplı, ucu el biçiminde tırtıklı bir araç. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşiler** tırnakla kaşınmayı uğursuzluk sayarlar; bu nedenle kaşığı kullanmak gelenektendir. Kaşıklar, genellikle 35-40 cm boyundadır; tahtadan, kemikten ya da fildişinden yapılır.

KAVIS Ar. (*kavs*, yay, eğri) a. **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'ni oluşturan kavs-i **nüzul** (**alçalan eğri**) ve kavs-i **uruç** (**yükselen eğri**)'tan her biri.

***Kavs-i nüzul**: **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'nin ilk yarısını oluşturan, **âlem-i gayb**'dan (kutsal kökenden) **âlem-i şuhud**'a (duyularla algılanabilir, bilgiyle ulaşılabilir varlıklar dünyası) inen varlığın, önce cansızlar, sonra bitkiler, en sonunda da hayvanlar ve insanlar biçiminde görünür duruma gelirken çizdiği varsayılan yarım daire.

***Kavs-i uruç**: **Devir öğretisi**'ne göre, **varoluş çemberi**'nin

ikinci yarısını oluşturan, aslına dönmek isteyen insanın **âlem-i şuhud**'dan, **âlem-i gayb**'a yükselirken çizdiği varsayılan yarım daire.

KAVLİ Ar. (*ḳavlî*) a. **Kavliler**'den olan kimse, topluluk.
*Kavli kolu: **Kavliler**.

KAVLİLER a. Kılıç kuşanmayan, asker olmayan; doğruluk, bağlılık ve sözünde durma ilkelerine göre davranan **ahilik** kolu.

KAVSEYN Ar. (*ḳavseyn*, iki kavis < *kavs*'in ikili çoğulu) a.
1- **Kabe kavseyn**.

2- **Devir öğretisi**'ne göre **varoluş çemberi**'ni oluşturan iki yarım daire (**kavs-i nüzul** ve **kavs-i uruc**).

KAYGUSUZ (Asıl adı *Alaettin Gaybi* olan, **alevi-bektaşî** edebiyatının kurucularından *Kaygusuz Abdal*) a. Kaygusuz (Abdal) **postu**: **Nakip postu**.

KAYLULE Ar. (*ḳaylûle*, öğle uykusu; şekerleme) a. Uyuyormuş görüntüsü altında, **gönlün tanrısal** gizlere açılması yoluyla varlıkta başkalığın ve **çokluğun** ortadan kalkması durumu.

KAZAK (örgüden üst giysisi) *Kazak çıkartılmak: **Düşkün** edilmek.

KAZANÇ (Elde edilen çıkar, yarar) a. Bir **talip**'in bir başka **talip**'le **musahip** olmak isteyip onunla dostluk etmesi.

KAZAYAĞI a. 1- Köy **alevileri** ve özellikle **tahtacılar** arasında üç parmakla gösterilen ve **Allah - Muhammet - Ali** üçlemesini temsil ettiğine inanılan işaret.

2- Bu işareti taşıyan takı.

KEBAİR Ar. (*kebā'ir*) a. Büyük günahlar.

KEBİR Ar. (*kebîr*) s. Büyük, ulu, yüce.

KEBİRE Ar. (*kebîre* < *kebîr*'in dişili) s. Büyük, ulu, yüce.

KEBİRE Ar. (*kebîre*, *kebîr*) a. Adam öldürme, zina gibi büyük suç; büyük günah.

KEFEN Ar. (*kefen*, ölüyü sarmak için kullanılan beyaz bez) a. Alevilik'e kabul töreninde, ikinci doğuşu, yeniden doğuşu simgelemek üzere taliplere giydirilen beyaz bezden sade giysi.

KEFENPUŞ Ar. + Fars. (*kefen-pūş* < Ar. *kefen* ve Fars. *pūş*, giyen, giyinmiş ya da örten) s. Kefenli.

KELAM Ar. (*kelām*) a. 1- Söz.

2- Konuşma.

*Kelam-ı nefsi: İçten konuşma.

KELAMİ Ar. (*kelāmī*) s. 1- Sözle ilgili.

2- Kuran'la ilgili.

*Kelami mezhepler: Söze önem veren mezhepler.

KELAMULLAH Ar. (*kelām-ul-lāh* < *kelām* ve *Allāh*)
a. 1. Tanrı sözü.

2- Kuran.

KELİME Ar. (*kelime*) a. Tanrı'nın sözü.

*Kelime-i şahadet: Alevilik-bektaşilik'in koşullarından biri olan; "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden

abdühû ve resûlühü, Ali'yyün veliyullah" cümlesi. (ANSİKL.) [1]

***Kelime-i tayyibe:** **Gönül** alıcı söz, güzel söz.

***Kelime-i tevhit:** "*Lâ-ilâhe illallah; Muhammedün resûlullah, Ali'yyün veliyullah*" cümlesi. (ANSİKL.) [2]

-ANSİKL. [1], [2] Kelime-i **şahadet** ve kelime-i **tevhit**'te, **alevîlik-bektaşîlik**'le **sünnîlik** arasındaki fark; **sünnîlik**'te söylenen cümlelerin sonuna eklenen ve "*Ali, Tanrı'nın velisidir*" anlamına gelen "*Ali'yyün veliyullah*" cümlecisidir.

KEMAL Ar. (*kemâl*, erginlik, olgunluk, yetkinlik) a. 1- Nefsin isteklerinden, **dünya** nimetlerinden sıyrılma, arınma durumu.

2- **Tarikat yolu**'nda **aşama aşama** yücelme **hali**.

***Kemal aşaması:** **Hakikat** bilgisine ulaşma **makamı**.

***Kemal-e ermek:** 1- Nefsin isteklerinden, **dünya** nimetlerinden sıyrılmak, arınmak.

2- **Tarikat yolu**'nda **aşama aşama** yücelmek.

3- **Kemal aşamasına** ulaşmak.

KEMER Fars. (*kemer*) a. **Tarikat yolu**'nda belli bir **aşama**-ya yükselen **derviş**'in beline özel bir **törenle** bağlanan ve Ali'ye, **Pir'e** bağlılığı simgeleyen kuşak. (ANSİKL.)

***Kemer bağlamak (kuşatmak):** Manevî olgunluk ve bağlılık işareti olarak, belli **aşamaya** yükselmiş **derviş**in beline özel bir **törenle** kuşak dolamak.

***Kemer-i hidayet:** **Ali yoluna, tarikata, pire** bağlılığı simgeleyen kemer.

-ANSİKL. **Hz. Ali**'den kaldığına inanılan ve kutsal olarak algılanan kemer; 12-14 cm eninde ve 275-300 cm boyunda, yünden örme bir kuşaktır. Genellikle koyu kırmızı ya da vişne çürüğü renginde olan kemerin kenarları; şeritler halinde, çeşitli renklerde çizgilidir. Baş tarafında, deriye dikilmiş tokalar vardır. Üçgen biçiminde ve işlenmiş olan uç kısmı, kalın bir kaytan şeklinde 30-40 cm uzar; ve bele dolanan kısmın

arasına sokularak kemerin bele tespit edilmesini sağlar.

Derviş ve **uyarıcılara**, özel bir **törenle tekbirlenerek** bağlanan kemer, **alevi-bektaşî** inancına göre önce **Hz. Ali** tarafından **On İki İmam'a** verildi; sonra elden ele **Hacı Bektaş Veli'ye** kadar geldi.

KEMERBEND Fars. (*kemberbend* < *kemer*, kuşak ve *bend*, bağ, bağcık) a. **Derviş**.

KEMERBEST Fars. (*kemberbest* < *kemer*, kuşak ve *best*, düğüm) a. 1- Kemer kuşanmış **derviş**.

2- **Tığbent**.

3- **Tığbent'e** atılan ve **eline - beline - diline** sahip olmayı simgeleyen üç düğümden her biri.

4- Yeni evlenen kızın beline bağlanan ve **Hz. Ali'nin** oğulları **Hasan** ve **Hüseyin**'le birlikte on yedi yakınına taktığı söylenen **kemeri** simgeleyen kuşak. (ANSİKL.)

*Kemerbest olmak: **Kemer** kuşanmış olmak.

-ANSİKL. Yeni evlenen kızların beline bağlanan kuşak, çarpana tezgâhlarından dokunur ya da çuha üzerine yapılır; üzeri, boncuk, para, pul ve çilkaklarla bezelidir. Üzerindeki on iki büyük sikke **On İki İmamı**; yanlarındaki kırk çilkak, **dört kapının kırk makamını**; uçlarına doğru dikilen ve göz olarak algılanan iki büyük düğme **Hasan** ve **Hüseyin'i** simgeler.

Kemerbest, geline düğün günü takılır; kırk gün ya da bir yıl kullanıldıktan sonra sandığa kaldırılır; ancak çok özel günlerde bağlanır.

KEMERBESTE Fars. (*kemberbeste* < *kemer*, kuşak ve *beste*, bağlanmış, düğümlemiş) a. **Kemerbest**.

*Kemerbeste olmak: **Kemerbest** olmak.

KEMERGÂH Fars. (*kemergâh*, kemer yeri < *kemer*, kuşak

ve *gāh*, yer) a. Bel.

KENZ Ar. (*kenz*, hazine) a. *Tanrısal* gizler dünyası.

***Kenz-i mahfi** (gizli hazine): **Tanrı'nın**, evrenin yaratılmasından önceki gerçekliği; **Tanrı'nın** ilk durumu; bilinmeyen ilk neden.

KERAMET Ar. (*kerāmet*) a. 1- *Peygamberlik* savıyla bir ilgisiz olmaksızın velilerde, ermişlerde görüldüğüne inanılan olağanüstü durum.

2- Bu durumda olan velilerin, ermişlerin gerçekleştirdiklerine inanılan olağanüstü eylem.

KERBELA (Irak'ta, Bağdat'ın güneybatısında, *İmam Hüseyin*'in şehit edildiği ve türbesinin bulunduğu kent) a. Kerbela meydanı: Alevi meydanı sıralamasında yer alan, Kerbela olayını anma töreni.

***Kerbela olayı**: Hz. **Muhammet**'in kızı **Fatma**'yla **Halife Ali**'nin oğlu *Hüseyin* ve yandaşlarının; *Emevi halifesi Yezit* (1)'in askerleri tarafından Kerbela'da öldürülmeleri [680].

KEREM Ar. (*kerem*) a. Bağış, yardım.

***Kerem etmek**: Bağışta, yardımda bulunmak.

***Kerem-i Ali**, **kerem-i evliya**: Hz. **Ali**'den, evliyalardan yardım istemek için söylenen dilek sözü.

KERİM Ar. (*kerīm*) s. 1- Kerem sahibi olan.

2- Kutsal, ulu.

KERRAR Ar. (*kerrār* < *kerr*, vazgeçtiği şeye yeniden yönelme) s. Savaş sırasında, geri çekildikten sonra yeniden saldırıya geçen.

KESME a. 1- Cem'de, cemaat huzurunda suçlanan cana, suçunun kanıtlanması durumunda, dede tarafından ceza biçilmesi.

2- Tıglama.

***Kesme kesmek**: Suçlanan cana, suçunun kanıtlanması durumunda dede tarafından ceza biçilmek.

KESMEK f. Tıglamak.

KESRET Ar. (*kesret*, çokluk, bolluk) a. Gerçek varlıklar alanı olarak algılanan bu dünyada; şeylerin, Tanrı'nın dışında ve O'ndan ayrı olarak bilinen, görünen çokluk yönü. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Masiva** olarak tanımlanan Tanrı'nın dışındaki her şey kesret'i oluşturur. Varlıklar, Tanrı'dan ayrı ve salt yaratılmış şeyler olarak algılandığında kesret'i (çokluğu); Tanrı'nın tecelli ettiği şeyler olarak algılandığında ise vahdet'i (birliği) gösterir. Sıradan insanlar, varlıklar alanında kesret'i, arifler ise kesret'te vahdet'i (birliği) ya da Tanrı'yı görür.

KEŞAN Fars. (*keşān* < *keş*, çeken, katlanan) a. Çekenler, katlananlar.

KEŞİF Ar. (*keşf*, gizli, saklı ya da bilinmeyen bir şeyi bulma, ortaya çıkarma) a. **Tarikat yolunda**; gizli, örtük ve perdelenmiş durumda bulunan *tanrısal* gerçeği açığa çıkarma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat** inancına göre, Tanrı katında seçkin bir yeri olan **tarikât yolcusu**; Tanrı'nın kendine bağışladığı esin kaynağıyla sıradan insanlara kapalı olan gerçekleri kavrayabilir; bu durumda **Hakk**'la arasındaki perde ortadan kalkar.

Tarikat yolcusu'nun, gizli **hakikati** açığa çıkarması üç aşamada gerçekleşir:

1- **Akîm** kesin kanıt kullanarak, Tanrı hakkında kesin bilgi sahibi olması (**muhadara-ilm el-yakin**);

2- Açıklama ve bilim yoluyla bilme (**mükâşefe-ayn el ya-kin**);

3- **Tanrı** vergisi olan bir esinle aracısız bilme (**müşahede-Hakk ül-yakin**).

KEŞFİ Ar. (*kesfî*) a. **Keşfiye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

KEŞFİYE Ar. (*keşfiyye*) a. 1- **Keşfi, akıl**, duyu gibi bilgi yollarından biri olarak kabul edenlere verilen genel ad.

2- *Seyit Kâzım el-Hüseyini* tarafından kurulan; insan sezgisinin, **akıl**ın kavrama gücünü aşan ve akla gizli kalan gerçekleri kavrayabileceğini ileri süren bir **mezhep**.

KEŞKÜL Fars. (*keşkûl*) a. Gezgin **dervişlerin** kullandığı, genellikle hindistancevizi kabuğundan yapılan, iki ucundan geçen zincirle omuzda ya da kolda taşınan yemek kabı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Keşkûl**, az ve sade yiyeceklerle yetinerek **nefsi** terbiye etmenin ve manevi zenginliğe ulaşmanın bir aracı olarak algılanır. **Keşkûl'e keşkûlüfukara** da denmesi, fakirliği çağrıştırmış ve gezgin **dervişlerin**, dilenerek **keşkûl'le** para topladıkları yorumuna yol açmıştır.

KEŞKÜLÜFUKARA Fars. (*keşkûl-i fukarâ* < **keşkûl** ve **fukarâ**') a. **Keşkûl**.

KETEN Ar. (*kettan*) a. **Tahtacı** kadın giyiminde başa örtülen, kenarları pul ve oyalarla süslü, beyaz renkte, büyük ve ince baş örtüsü.

KEVN Ar. (*kevn*) a. 1- Sonradan oluşma, meydana gelme.

2- Var olma, **varlık**.

3- **Dünya**.

KEVNEYN Ar. (*kevneyn* < *kevn*'in ikili çoğulu) a. Madde âlemi ile ruh âlemi.

KEVSER Ar. (*kevşer*) a. 1- **Cennet**'te bulunduğuna inanılan ırmak ya da havuz. (ANSİKL.)

2- Bu ırmak ya da havuzun suyunu simgeleyen ve **ayin-i cem**'de içilen **şerbet**.

3- **Tarikat yolu**'nda, *tanrısal* vergi ile kazanılan **hakikat bilgisi**.

-ANSİKL. İnanca göre, kevserin suyu buzdan soğuk, baldan tatlıdır; **sakisi Ali**'dir; içenler, bir daha asla susamaz.

KIBLE Ar. (*kıble*, namaz kılarken dönülen **Kâbe** yönü) a. İnsanın yöneldiği, *tanrısal* gerçeklere ulaştığı, "**Tanrı'nın evi**" anlamında **gönül**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre kible beştir:

1- **Ten kiblesi**; **meydan taşı**.

2- **Kalp kiblesi**; **meydan**.

3- **Akıl kiblesi**; **çerağ, post, mürşit**.

4- **Fehim kiblesi**; **çerağ tahtı**.

5- **Can kiblesi**; **Tanrı'nın lütfu**.

KILAVUZ a. Rehber, mürşit.

KILIÇ a. Kimi ocaklarda **alacadeğnek**'e verilen ad.

KIRAT (*Köroğlu*'nun kır donlu atının adından) ***Kırat semahı**: 16-18 kişiyle oynanan bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kırat **semahı**nda, ellerin önce biri, ardından diğeri ritmik olarak havaya kalkar; el inerken göğüs hizasında durur; avuç açık, parmaklar kapalıdır. **Yeldirme** bölümünde, eller birbirine paralel öne

doğru uzatılır. İleri yürüyüşlerle **semah** sürer ve bir daire oluşturulur, **semahçılar** hem kendi ekseninde hem de daire çizgisi üzerinde hızlı dönüşler yapar.

KIRK a. Kırklar'ı, kırk makamı simgeleyen sayı.

***Kırk abdal: Kırklar.**

***Kırk makam: Alevi-bektaşî inancına göre; Hak** yolunda yürüyen **tarikât yolcusu'nun** geçmek zorunda olduğu manevi aşamalar olarak algılanan **dört kapıya** bağlı kırk alt **aşama**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Her kapıya bağlı on **makam** vardır:

-**Şeriat kapısının makamları;**

- 1- **İman** etme.
- 2- İlim öğrenme.
- 3- **İbadet** etme.
- 4- Haramdan uzaklaşma.
- 5- Ailesine yararlı olma.
- 6- Çevreye zarar vermeme.
- 7- *Peygamber*'in emirlerine uyma.
- 8- Şefkatli olma.
- 9- Temizliğe özen gösterme.
- 10- Yaramaz işlerden sakınma.

-**Tarikat kapısının makamları;**

- 1- **Tövbe** etme.
- 2- **Mürşit**'in isteğine uyma.
- 3- Temiz giyinme.
- 4- İyilik yolunda savaşma.
- 5- **Hizmetli** olma.
- 6- Haksızlıktan korkma.
- 7- Umutsuzluğa düşmeme.

8- İbret alma.

9- Nîmet dağıtma.

10- Özünü fakir görme.

-**Marifet kapısının makamları;**

1- **Edepli** olma.

2- Bencillik, kin, garezden uzak durma.

3- Mahrem olan şeylerden kaçınma.

4- Sabır gösterme.

5- Utanma.

6- Cömert olma.

7- İlim öğrenme.

8- Hoşgörü gösterme.

9- Özünü bilme.

10- Arif olma.

-**Hakikat kapısının makamları;**

1- Alçak gönüllü olma.

2- Kimsenin ayıbını görmeme.

3- Yapabileceği hiçbir iyiliği esirgememe.

4- **Tanrı'nın** her yarattığını sevmek.

5- Tüm insanları bir görme.

6- **Birliğe** yönelme ve yöneltme.

7- Gerçeği gizlememe.

8- **Manayı** bilme.

9- **Sırrı** öğrenme.

10- **Tanrı'nın** varlığına ulaşma.

KIRKBUDAK a. 1- **Horasan**'dan geldiğine inanılan ve kimi tekkelerde **meydan**'ın ortasında duran, kırk kollu ahşap çerağ; kırkbudak şamdanı. (ANSİKL.)

2- Kimi bölgelerde, **meydan**'daki en büyük çerağa verilen ad.

*Kırkbudak şamdanı: Kırkbudak.

-ANSİKL. Kırkbudak şamdanı, ancak kimi **tekkelerde** bulunur ve yalnızca **Nevruz** ve 10 **Muharrem törenlerinde** kullanılır. İnanca göre; kırkbudak'ın ateşi **Horasan'da** yakıldı ve hiç sönmedi; bugün de için için yanmaya ve aydınlatmaya devam eder.

KIRKLAR a. Gayb erenleri ululuk-ermişlik sıralamasında yer alan, kim oldukları tam olarak bilinmeyen, ancak varlıklarına ve kutsallıklarına inanılan kırk kişilik **evliya, ermiş** topluluğu. (ANSİKL.) [1]

*Kırklar cemi: 1- **Tanrı'nın**, varlık âlemi içinde **tecellisinde** tek bir vücut olarak algılanan Kırklar'ın, **Ali'nin** başkanlığında yaptığı toplantı. (ANSİKL.) [2]

2- Bu toplantının devamı durumundaki **cem**.

*Kırklar dansı: 1- Kırklar'ın kırklar cemi'nde, bir üzüm tanesi suyuyla kendilerinden geçerek yaptıkları dans. (ANSİKL.) [3]

2- Bu dansın devamı durumundaki **semah**.

*Kırklar makamı: Kırklar'ın, **gayb erenleri ululuk-ermişlik** sıralamasında bulundukları **aşama**.

*Kırklar meclisi: Kırklar cemi.

*Kırklar meydanı: 1- Kırklar'ın, Kırklar cemi'ni yaptığı yer. (ANSİKL.) [4]

2- Bu yeri temsil ettiğine inanılan **meydan**.

*Kırklar semahı: Kaynağını kırklar dansı'ndan alan ve **cem töreninin** zorunlu **semahlar** sıralamasında ilk sırada bulunan bir **semah**.(ANSİKL.) [5]

*Kırklar şerbeti: 1- Kırklar cemi'nde içilen üzüm suyu.

2- Bunun bir devamı olarak algılanan ve cem'de içilen **şerbet**, içki.

*Kırkların dansı: Kırklar dansı.

-ANSİKL. [1], [2], [3] [4] **Tarikat** inancında, diğer insanlardan farklı kimi **Tanrı dostu erenlerin** bulunduğuna inanılır; *tanrısal*

sırları bildikleri için kendilerine **gayb erenleri** denilen bu kişiler, **ululuk-ermişlik** derecelerine göre sıralanırlar: En üst derecede sıralanırlar: En üst derecede **gavs** ya da **kutup** yer alır; bunu **iki imam**, **dört evtâd** ve kırklar izler.

Kırklar'la ilgili bilgiler daha çok söylencelere dayanır; bu söylencelerde, mekân ve anlatım teknikleri farklılık göstermekle birlikte hemen tümünde öz aynıdır. Bir gün **Hz. Muhammet**, *Medine*'de yaptırdığı mescitin bitişiğindeki toplantı yerine gelir ve kapıyı vurur. İçeride Kırklar toplantı durumundadır. Yalnızca bir iş için dışarıda bulunan *Selman-i Farisi* aralarında yoktur. **Hz. Muhammet**'e kapıyı açmadan kim olduğunu sorarlar; *peygamber* olduğunu söyleyince, “*bizim içimizde peygamberin yeri yok*” diyerek kapıyı açmazlar. **Hz. Muhammet** üzülmekle geri döner; yolda, kulağına **Tanrı**'dan bir ses gelir; bu sese uyarak kapıyı yeniden çalar; kim o dendiğinde, “*kavmin seyyidi, yoksulların hizmetçisiyim*” karşılığını verir ve kapı açılır. İçeridekilere kimler olduğunu sorar; onlar da “*biz Kırklarız, toplandık konuşuyoruz*” derler. **Hz. Muhammet**, “*siz kırk değil otuz dokuz kişisiniz*” deyince, onlar da “*biz kırk kişiyiz, kırkımız da bir kişiyiz*” karşılığını verirler. **Hz. Muhammet** kararsızlık geçirince **Hz. Ali** koluna bir kesik atar; otuz dokuz kişinin kolundan yere birer damla kan akar; bu kan damlalarının ortasına bir damla kan da çatıdan düşer; bu, dışarıda görevli olarak bulunan *Selman-i Farisi*'nin kanıdır. Sonra **Ali**, kolunu sarar ve kanı durur; bu sırada diğerlerinin de kanı durur.

Bu aşamada *Selman-i Farisi*, bir üzüm tanesiyle içeri girer ve **Muhammet**'e; “*al bunu pay et*” der; **Muhammet** de üzüm tanesini ezer ve suyunu kırk kişiye pay eder; üzüm suyundan içen kırk kişi, kendinden geçip çoşar ve ayağa kalkıp dönmeye başlar; *Peygamber* de bu dansa eşlik eder; bir ara **Hz. Muhammet**'in takkesi yere düşer; bunu alıp kırka bölerler ve bellerine kuşak yapıp sararlar.

Tarikat inancında **cem**'in, **cem meydanı**'nın, **semah**ın ve içkinin kaynağı bu dinsel söylenceye dayanır.

-[5] Kırklar **semahı**, en az dört, en çok on iki kişiyle dönülür; gençle, kırk yaşın altında olanların bu **semahı** dönmesi hoş görülmez.

Niyazlaşmadan sonra erkekler bir yana, kadınlar bir yan

karşılıklı dizilir: **Saz** başlayınca herkes, olduğu yerde sağ ve sol ayaklarını ileri-geri hareket ettirerek semaha başlar. Üç **nefeste** semah **ağırlanır**; döneğ havasına geçilince canlar, önce sağ ayaklarıyla sağ kollarını, ardından sol ayaklarıyla sol kollarını ileri uzatarak semahı sürdürürler. Bundan sonra, “**Allah! Allah!**” denmesiyle semah dönen kadınlar, diz çöker; bu durumda iken **şemsi**, sol baştaki kadına **dolusunu** sunar; o da, **doluyu** sağ baştaki erkeğe verir; **dolu**, sırayla gider. Bu iş bittikten sonra, sol baştaki **semahçı** kadın, sağdan başlayarak cem'e gelenlere **dolu** dağıtır; en son **şemsi**'ye verir; birlikte içip **niyazlaşırlar**; ardından kadın, yere de **niyaz eder** ve çekilip yerine oturur.

KISMET Ar. (*kısmet*) a. **Tanrı**'nın, **tarikât yolcusu**'na uygun gördüğü şey, **nasip**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşilik** bir “*kısmet yolu*” olarak algılanır; bu yola girenler, **Tanrı** tarafından insana ne ayrılmışsa, ne verilecekse onu bulur. Yeter ki kişi, bütün tutkularından, küçültücü davranışlarından sıyrılıp içten ve güler yüzle **tarikât yoluna** yönelsin; işte o zaman dileklerinin gerçekleşeceği bütün kapılar önünde açılır.

KISSA Ar. (*kıssa*, hikaye, fıkra) a. **Tarikât ulularının** tarihi kişiliği ve efsaneleşmiş yaşamları kapsamında, **On İki İmam** yandaşlarıyla karşıtları arasındaki mücadeleyi anlatan, destansı halk hikayesi.

***Kıssadan hisse almak (çıkarmak)**: Bir hikayeden, bir olaydan ders almak (çıkarmak).

***Kıssa-i Ebu Müslüm: Ebümüslümname**.

KIYAM Ar. (*kıyām*, bir şeye kalkışma, bir işe girişme) a. **Tarikât** kurallarını yerine getirmek için harekete geçme. (ANSİKL.)

***Kıyam etmek: Tarikat** kurallarını yerine getirmek için harekete geçmek.

-ANSİKL. **Tarikât** inancında kıyam, **tarikât** felsefesinin hare-

ket noktası, **hakikat sırlarının** yörüngesi olarak algılanır.

KIYAMET Ar. (*kıyâmet*, ölümden sonra dirilme, ahret yaşamına başlama) a. 1- Öldükten sonra geçici olarak yüce ya da bayağı bir yaşam sürmek üzere dirilme (kıyamet-i **sugra**).

2- **Hakk'a** yürüdükten sonra *taarrısal âlemde* kalbin, gönlün sonsuz olarak diri kalması biçiminde yeni bir yaşama kavuşma (kıyamet-i **vusta**).

3- **Fenafillah aşamasına** erdikten sonra **bekâ billâh makamında** gerçek bir yaşama başlama (kıyamet-i **kübra**)

***Kıyamet-i kübra**: Büyük kıyamet.

***Kıyamet-i sugra**: Küçük kıyamet.

***Kıyamet-i vusta**: Orta kıyamet.

KIZ ***Kızlar töreni**: **Cem töreninin** kolları sıralamasında yer alan ve **cem töreninin** belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

KIZILBAŞ a. **Kızılbaşlık**'i benimsemiş kimse, topluluk.

***Kızılbaş meydanı**: **Alevi meydanı**.

KIZILBAŞLIK a. Ne zaman ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmeyen, **On İki İmam** inancı ve **adama muhabbet** (insanı sevmek), **deme muhabbet** (şarabı sevmek), **nura muhabbet** (aydınlığı sevmek) ilkeleri üzerine yapılan **alevilik** kolu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Kızılbaşların** bu adla anılmalarına kaynak olarak genellikle, **İsmail Safevî'nin** savaşta erlerine giydirdiği ya da **Uhud Savaşı**'nda yaralanan **Peygamber'in** kanını gören **Ali'nin**, daha sonraki savaşlarda giydiği **kızıl renkli başlık** gösterilir; ancak en yaygını ve mantıklısı **İran kökenli** olanıdır.

İran'da Safevî Devleti'ni kuran **Erdebil sufileri**, on iki dilimli taç giyme geleneğini başlattı. **Safeviye** tarikatının **şiileşmesini** sağla

yan *Şeyh Cüneyt*'in öldürülmesinden sonra **pir** olan oğlu *Haydar*, on iki dilimli *kızıl taç* giymeye ve *kızıl sarık* sarmaya başladı; **müritleri** de buna uyunca **haydari taç**, **tarikatin** simgesi durumuna geldi ve bunlara **kızılbaşlar** denildi.

Selçuklular'dan bu yana **Anadolu**'da bir inanç kurumu olarak yaşayan **kızılbaşlı**, **şii**lik kolu kabul ederek doğrudan *İran*'a bağlamak tam gerçeği yansıtmaz; **Anadolu** toprağında **bektaşilik**'le ortak inanç, gelenek ve görenek temeli üzerinde gelişip şekillenen bir sentez olarak, bir **alevilik** kolu olarak algılamak daha doğru olur.

KIZILBÖRK a. Taç.

KIZILCAHALVET a. *Hacıbektaş*'taki **Pirevi**'nin üçüncü avlusunda, *Kırklar Meydanı* girişinin sağında yer alan ve **çilevi** olarak kullanılmış olan küçük, karanlık oda.

KIZILDELI a. Şarap.

KIZILEŞİK a. Meydan taşı.

KİBAR Ar. (*kibār* < *kebîr*'in çoğulu) a. Büyükler, **ulular**.

***Kibar-ı sahabe**: Hz. **Muhammet**'in yüce, **ulu** arkadaşları.

KİLERCİ Fars. - Tr. (*kilār* ve *-ci*'den) a. **Kilerevi**'nde, görevli kimse.

***Kilerci postu**: Kimi kaynaklarda, **tarikatin** on iki post sıralamasında gösterilen, *Şah Kulu Hacı* **Sultan makamı**.

KİLEREVİ a. **Bektaşî tekkelerinde** bulunan, yiyecek ve içeceklerin depolanması, korunması **hizmetlerinin** yürütüldüğü **on iki** evden biri.

***Kilerevi babası**: Kilerevini yöneten **baba**.

KİSVE Ar. (*kisvet*, elbise) a. Belli **aşamaya** gelmiş **yol evladım** derviş yapmak için, **yol ulusu** tarafından giydirilen özel giysisi.

***Kisve giydirmek**: Belli **aşamaya** gelmiş **yol evladına**, **dervişlik erkânı**'yla bu **aşamanın** özel giysisini giydirerek onu **derviş** yapmak.

KİSVET Ar. (*kisvet*, elbise) a. **Kisve**.

KİTABULLAH Ar. (*kitâb-ul-lâh* < *kitâb* ve *Allâh*) a. Allah'ın kitabı, **Kuran**.

KİTMAN Ar. (*kitmân*) a. Bildiğini söylememe, sır saklama.

***Kitman kaidesi**: Sır olarak algılanan **tarikat bilgisini**, **ehil** olmayana söylememe, anlatmama ilkesi.

KİYSANİ Ar. (*kiysânî*) a. **Kiysaniye**'yi benimsemiş kimse, topluluk.

KİYSANİYE Ar. (*kiysâniyye*) a. **İmam Ali** yandaşlarından **Kiysani** tarafından kurulan, **şiiğin** dört kolundan biri durumundaki **tarikat**.

KOÇ (Koyunun erkeği) ***Koç kuzulu kurban**: Her türlü bencilliği yol için feda etmeye hazır olan ve **cem'e** girmek isteyen kimse.

KOÇAKLAMA a. 1- Din dışı **alevi-bektaşî** şiirinin, **yiğitlik** ve **başkaldırı** konularını işleyen türü.

2- Bu türde yazılıp söylenen şiir.

KOFİ a. Çeki.

KOL a. Tarikat kurucusu **pirin** ölümünden sonra, **halifelerinin** **tarikât adâp** ve **erkânında** kimi değişiklikler yapmasıyla belirginleşen ve giderek bağımsız bir yapı kazanan **tarikât** dalı.

KOLDAN KOPMA a. Gençleri, yeni **talip** olanları, toplantıya alıştırmak, **alevilik-bektaşilik** yolunu, **edep** ve **erkânını** öğretmek için düzenlenen eğitsel **tören**; koldan kopma **erkânı**. (ANSİKL.)

*Koldan kopma erkânı: Koldan kopma.

-ANSİKL. Koldan kopma **erkânı**, küçük bir **törendir**. Bu **törene**, gerçek anlamda **cem** gözüyle bakılmaz. Diğer **törenlere** ve toplantılara, bekârların girmesi yasak olduğundan, koldan kopma **erkânına**, evlenmemiş genç delikanlılar ve kızlar, anne-babalarıyla birlikte katılabilir.

Törene katılan erkekler kız-kadın **canlar** yiyecekleriyle gelir. Bu mecliste, **ayin**, **erkân** adına fazla bir şey yapılmaz; yalnızca **çerağlar** yakılır, **nefes** ve **buyruklar** okunur, **semahlar** yapılır; **mürşit gülbank** çektikçe, gençler ellerini birbiri üzerine koyar ve “Allah! Allah!” diyerek **cem** havasına katılır.

KONUK a. Mihman.

*Konuk dede: **Mihman dede**.

KONUŞAN KURAN a. Hz. Ali.

KOŞMA a. 1- 11 heceli dörtlüklerden oluşan ve belirli uyak düzenlerine göre kurulan, aşk, özlem, yiğitlik, başkaldırı, **Tanrı**'ya sitem vb. konuları işleyen şiir türü.

2- Bu türde yazılıp söylenen şiir.

❦ **KOŞTURMA** a. Kimi semahlarda, yeldirmeyi izleyen; daire biçiminde dizilmiş semahçıların hızlı dönüşleriyle belirgin evre.

KOYTAN a. Köy alevlerinde, özellikle tahtacılar da, Hakk'a yürüyenı sırlamak için, mezar çukurunun sağ uzun kenarına açılan ve içine tabut yerleştirilen gizli bölme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ölü gömüldükten sonra koytanın ağzı, tuğlayla örülür; yukarıdan çukura bakan biri hiçbir zaman tabutun yerleştirildiği bu gizli bölmeyi göremez.

Daha sonra asıl mezar görüntüsü vermek üzere açılmış olan çukur, saptırma ya da sapıtma adı verilen aldatma tahtalarıyla kapatılır; baş ve ayak uçlarına cerenk tahtaları dikilir; kırkinci gün dolunca, mezartaşları yerleştirilir.

KOYUN a. Suçlarından arınmış, yücelmiş, cennetlik anlamında insan.

KOYUN BABA (Hacı Bektaş Veli'nin 1210-1271] çağdaşı olduğuna ve yaşamı boyunca hiç konuşmayıp yalnızca namaz zamanlarında beş kez melediğine inanılan ulu kişi) *Koyun Baba semahı: Cem'de bulunanların tümünün katılımıyla oynanan, yürüyüş figürü üzerine kurulu yatır semahlarına verilen ad.(ANSİKL.)

-ANSİKL. Yatır semahları adı verilen büyük semahlara, Koyun Baba semahı, kimi yörelerde ise Çoban Baba semahı denir. Bu semah, geçmişte, ulu, aziz olarak bilinen kişilerin türbelerinde, yatırırlarında, ölüm, doğum günleri biliniyorsa o günlerde hıdrellez ve nevrüz'da oynanırdı; üç ya da yedi gün süren bu yatır muhabbetlerinin sonuncu gününde, gelenlerin tümü birden bir mürşit/dede yönetiminde Koyun Baba semahını oynarlar ve semah bitiminde dağılırlardı.

Koyun Baba semahı, daha çok yürüyüş figürü üzerine kurulu bir semahtır. Semahçılar, yarım metrelik aralıklarla ard arda dizilir; başta yaşlılar, ortada gençler, arkada çocuklar yer alır. Birkaç sazcınır

çaldığı **semah** ezgisi eşliğinde, kollar yana açık olarak **semah** dönülür; topuklar belli aralıklarla yere basar; ayaklar hafifçe büküktür; aksar biçimdeki yürüyüşe bel hareketleri eşlik eder; bir anda kitlesel ölçekte bir dalgalanma hareketi oluşur ve **yatır** alanını dinsel bir hava bürür.

KÖÇEK Fars. (*kūçek*, küçük) a. **Tarikata** yeni girmiş kimse.

KÖMBE a. Kimi özel günlerde yapılp yenen bir tür çörek.
(ANSİKL.)

-ANSİKL. Kömbe, un, şeker ve sütle yapılır; üzerine çörekotu ve anason konur. (ANSİKL.)

KÖSEĞİ a. 1- Ocaktaki ateşi karıştırmakta kullanılan odun ya da demir sopa.

2- Ucu yanmakta olan odun.

3- **Delil**.

KÖYTAN a. **Koytan**.

KUBBE Ar. (*kubbe*) a. **Tacın**, yarım daire biçimli üst kısmı.

KUBBELİ s. (Taç için) Üst kısmı kubbe biçiminde olan.

*Kubbeli elif: **Elifi taç**.

KUL a. 1- Tanrı'ya göre insan.

2- **Mürşit'e göre mürit, derviş**.

KULLUK a. **Kul** olma durumu, **kulun** niteliği.

*Kulluk makamı: **Müritlik, dervişlik aşaması**

KULÛB Ar. (*kulûb* < *kalb*'in çoğulu) a. **Kalpler**, gönüller.

KUMRU Fars. (*kumrî*'den) a. **Kul**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet** inancına göre, görünüşüyle (1) sayısını anımsatan servi **Tanrı**'yı; hep serviyile birlikte anılan kumru ise **Tanrı**'ya adanmışlığı anımsatan boynundaki renk kuşağı ve **Tanrı**'nın adını hatırlatan ötüşü nedeniyle **kulu** simgeler.

KURAN Ar. (*Qur'ân*, Hz. **Muhammet**'e inen kutsal kitap) a. **Hz. Muhammet**'in gönlüne yansıyan, gönlünde **tecelli eden** bilgilerin onun sezgisel **aklı** tarafından yorumlanması, yorumlanıp açıklanması (ANSİKL.) [1]

***Kuran-ı natık** (**Konuşan Kuran**): **İnsan-ı kâmil** olan **Hz. Ali** (ANSİKL.) [2]

***Kuran-ı samit** (sessiz Kuran): Yazılı Kuran (ANSİKL.) [3]

-ANSİKL. [1], [2], [3] **Alevilik-bektaşilik** inancına göre, **Muhammet**'in öğretisi demek olan Kuran üç bölümden oluşur:

1- **Dualar**.

2- **Hz. Muhammet**'in yol arkadaşlarına açıkladığı düz yazı biçimindeki bilgiler.

3- **Muhammet**'in yalnızca **Hz. Ali**'ye verdiği gizli bilgiler.

Hz. Ali, bu üç bilgiye de sahip olduğundan Kuran-ı **natık** (Konuşan Kuran) durumundadır.

İnanca göre, **Hz. Muhammet**; istekleri ve düşüncesi olmayan, **Cebrail** tarafından harekete geçirilince konuşan ve **Tanrı**'nın **kelamını** aktaran bir otomat değil, bağımsız düşünür olarak algılanır; **Cebrail**, **Muhammet**'in sezgisel **aklı**ndan başka bir şey değildir.

Muhammet **vecd** durumundayken kendini şiir aracılığıyla normal durumdayken ise düzyazı aracılığıyla ifade ediyordu; **Muhammet** düşünürken bir insan olarak düşünüyordu, **Tanrı** olarak değil; **Tanrı**, evrende düşünmeyi insanlara bırakır; bilgiyi insana **Tanrı** vermez, tersine insan **Tanrı**'ya bilgi verir; **insan-ı kâmil**, bilgisini **Tanrı**'ya taşıyarak **Tanrı**'nın, *kendi kendini keşfetmesine* yardım eder; bu kapsamda, insan **Tanrı**'ya değil, **Tanrı** insana gereksinme duyar; bunun doğal bir sonucu olarak **sünniliğin** anladığı, algıladığı anlamda bir

Tanrı vahyi yoktur; ne yazılmışsa, ne söylenmişse tümü insanların eseridir; bu nedenle bilimsel açıdan ele alınıp incelenebilir.

Her **kâmil insan**, yaşadığı dönemin gerçek Kuran'ıdır; hayatta olmayan **kâmil insanların** yazıları, sözleri; onların yaşam deneyimlerinden başka bir şey değildir; onları dogmatik olarak yorumlamak, içinden kimi söz ya da söz gruplarını seçerek doğru kabul etmek, gerçeklerle bağdaşmaz; her **kâmil insan** bağımsız olarak düşünebilen bir **varlıktır**; daha önce yaşamış **kâmil insanların** görüşlerini benimseyebileceği gibi yadsıyabilir de.

KURB Ar. (*kurb*, yakın bulunma, yakınlık) a. **Tarikat yolu**'nda Tanrı yolcusu'nun, gönlünü Tanrı dışındaki her şeyden arındırarak *tanrısal* nitelikler kazanması ve bu yolla Tanrı'ya yakınlaşması.

***Kurb-ı feraiz**: **Tarikat yolcusu'nun** tüm varlığından yok olması ve yalnızca **Hakk**'ın ortada kalması.

***Kurb-ı Hüda, kurb-ı mevla**: Tanrı'ya yakınlık.

***Kurb-ı nevafile**: **Tarikat yolcusu'nun** insani sıfatlarının yok olması ve buna koşut olarak ilahi sıfatların ortaya çıkması.

KURBAN Ar. (*kurbân*, dinsel bir buyruğu, bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan) a. 1- **Tarikat erkânında** gösterilen durumlarda, **Hakk'a yürümeden Hakk'a kavuşmanın** anısına, **lokma** edilip yemek için **tığlanan** belli özelliklere sahip hayvan. (ANSİKL.)

2- **Hak yolu**'na kendi canından geçen, başını **yola** adayan **tarikat yolcusu**.

3- **Tarikat yolu**'nda bir engel olarak beliren ve feda edilmesi gereken, **tığlanan** hayvanla simgelenen **nefis**.

4- **Tarikat erkânından** olan **ayin, tören, toplantı**.

***Kurban edilme**: İkrar töreni.

***Kurban lokması**: Cem'de **tığlanıp** pişirilen hayvanın eti.

***Kurban olmak**: Nasip almak.

***Kurban tekbirlemek**: **Tığlanacak** olan hayvanı kutsamak.

***Kurban tığlama erkânı**: Kurban **tığlanması** sırasında güdülen yol, yöntem.

***Kurban tığlamak**: **Tarikat erkânı** uyarınca kurban kesmek.

-ANSİKL. Kurban, **Hakk'a yürümeden Tanrı'ya** yaklaşma amacıyla yapılan bir **ibadettir**.

Kurban **kesme** geleneği Hz. *İbrahim* söylencesine dayanır: *İbrahim* kendi **ikilik**'ini **birlik**'te yoketmek için oğlunu kesmek ister; ancak, vücudu terketmeden de **birlik**'e varılabileceğini anlayınca eyleminden vazgeçer; sonraları, gerçek kavuşma uğruna simgesel anlamda bir hayvan kesmek gelenek olur.

Alevilik-bektaşilik'te kurbanın saygın bir yeri vardır: **Tarikat yolu**'nda **Hakikat**'e ulaştıklarından, *Gerçek kavuşma*'ya erdiklerinden, bunun anısına bir kurban **tığlamayı** zorunlu sayarlar.

KURBANCİ a. Sofracı.

***Kurbancı postu**: Meydanda'ki on iki post sıralamasında yer alan Hz. *İbrahim makamı*.

KURBANCILIK a. Sofracılık.

KURBET Ar. (*kurbet*, yakınlık) a. **Kurb**.

KUTBEYN Ar. (*kutbeyn*, iki kutup < Ar. *kutb*'un ikili çoğulu) a. Hz. *Hasan* ve Hz. *Hüseyin*.

KUTSAL s. **Tarikat** bağlamında mutlak saygı gösterilmesi gereken bir varlık, bir şey ya da bir yer için kullanılır.

***Kutsal kazan**: **Karakazan**.

***Kutsal kitaplar**: 1- **Kuran**. 2- Tevrat. 3- Zebur. 4- İncil.

KUTSİYAT Ar. (*ḳudsiyyât* < *ḳudsi*'nin çoğulu) a. *Tanrısâl âlemle ilgili şeyler.*

KUTSİYE Ar. (*ḳudsiyye* < *ḳudsi*'nin dişili) s. Kutsal, ilahi.

KUTUP Ar. (*ḳutb*, değirmenin alt taşına yerleştirilen ve üst taşın dönmesini sağlayan demir) a. **Tanrı**'nın yeryüzündeki vekili olduğuna, **Tanrı** adına tasarrufta bulunduğu inanan ve **âlemin ruhu** olarak algılanan en büyük veli. (ANSİKL.)

***Kutb-i âlem**: Âlemin en büyük velisi.

***Kutb-i risalet**: Hz. **Muhammet**.

***Kutb-ül-aktab** (kutupların kutbu): **Ermîşlerin** en büyüğü.

***Kutb-ül-arifin**: **Ariflerin** en büyüğü.

***Kutb-ül-ekber**: En ulu ermîş.

-ANSİKL. İnanca göre kutup **âlemin ruhu**, **âlem** de onun bedeni-
dir; her şey onun çevresinde döner ve onun sayesinde hareket eder; her
şeyi o idare eder. Her dönemde bir kutup bulunur: **Tanrı** onun isteğini
geri çevirmez.

Dünyayı yöneten ve **rical ül-gayb** olarak bilinen 366 tane **ermîş** vardır: Bunlardan bir tanesi, **evrenin** de çevresinde döndüğü kutup'tur; O olmasaydı, **evren** bir kaosun içine düşerdi. Bu kutsal **ermîşler**, insan vücudundan çıkarak bir **melek** varlığına bürünme yetisi-
ne sahiptir; bedensiz bir **ruh** olarak bütün **dünyayı** dolaşabilirler; dile-
meleri durumunda **Tanrı**'nın huzuruna bile çıkabilirler. Bu **ermîşle-**
rin kendi aralarında *ruhani* bir hiyerarşi vardır: İlk sırada kutup yer alır;
bunu üç **mukaba**, **dört evtâd**, **yedi** ve **kırk abdal** izler. Kutup inancı,
insanı yücelten bir buluş açısı getirir: **Evreni** koruyan ve taşıyan insan-
ların kendisi, özellikle **insan-ı kâmil**dir; sürekli bir bilgilenme süre-
cini gerekli kılar; bugün doğru olan, yarın yanlış olabilir; düşünce çelişe
çelişe ilerler; her zaman ve her yerde uyulması gereken dogmaları içeren
kutsal kitap yoktur; **kâmil insanın** düşünceleri vardır.

KUYUCU a. 1- Kurban artığının ve kurban kemiklerinin gömülmesi **hizmetini** yerine getiren kimse.

2- Kimi bölgelerde **sakaya** verilen ad.

KUYUCULUK a. 1- *Kuyucu* olmanın gereklerini yerine getirme; **kuyucunun işi, görevi**.

2- **Sakalık**.

KUZULUK a. **Tekke** yemekhanelerinin duvarlarında yer alan ve içine sini, tabak, kaşık, bıçak vb. sofraya takımı konulan hücre.

KÜBRA Ar. (*kübrâ*) s. Daha büyük, en büyük.

KÜFÜR Ar. (*küfr*, bir şeyin üzerini örtme, o şeyi gizleme) a. Gerçek **iman** olarak algılanan, **çokluk**'un **birlik**'te gizli olması durumuna inanmama.

KÜL Ar. (*küll*, parçalara ayrılmamış olan şey, bütün) a. Bütün sıfatları kendisinde toplayan **ilahi birlik**.

KÜLAH Fars. (*külâh*) a. **Taç**.

KÜN Ar. (*kün*, ol, olsun) ünl. **Tanrı'nın evreni yaratmak için** verdiği “ol” anlamındaki buyruk.

*Kün fe-yekûn (ol [der] olur): **Tanrı'nın “ol” buyruğuyla evrendeki her şeyin oluşması**.

KÜNTÜ KENZ a. **Tanrı'nın ilk durumu** anlamında gizli hazine. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat** inancına göre **evren**, *tanrısal* sevgi ve **aşk** nedeniyle yaratıldı; **Tanrı** **küntü kenz** durumundayken kend

güzelliğini görmek istedi; evreni ve insanı yarattı.

KÜPE a. Menguş.

KÜRE Ar. (*kürre*) a. 1- Bütün noktaları merkezinden aynı uzaklıkta bulunan kapalı bir yüzeyle sınırlandırılmış cisim.

2- **Dünya**, yeryüzü.

3- **Hazret-i Fatma ocağı**.

***Küre makamı**: Çiğ yiyeceklerin pişirilip yenebilecek duruma getirildikleri bir yer olarak küre'yle (**Hız. Fatma ocağı**) simgelenen olgunlaşma, kemale erme aşaması (ANSİKL.)

-ANSİKL. Tekkelerde **ocak**, bir **niyaz** yeridir; belli **aşamalar**-dan sonra **talip**, buraya getirilir ve kendisine küre'nin (**Hız. Fatma ocağı** ya da **ocak**) ne anlama geldiği anlatılır.

L

LADİK (Orta Karadeniz'de Samsun'a bağlı ilçe) *Ladik semahı: Ladik yöresinde oynanan bir **semah**.

LAFZİ Ar. (*lafzî*) s. Sözel.

*Lafzi ifade: Dış anlam.

LAHUT Ar. (*lāhūt*) a. Beş evren sıralamasında ilk sırada yer alan, en yüksek **varlık** alanı; kesin **varlık** alanı, *tanrısal evren*; lahut âlemi. (ANSİKL.)

*Lahut âlemi: Lahut.

-ANSİKL. Alevilik-bektaşilik düşüncesinde beş ayrı âlem vardır. Bunlar;

1- Lahut; kesin **varlık** âlemi, *tanrısal âlem*.

2- **Ceberut**; bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı âlem.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı âlem.

4- **Nasut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların**, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem.

5- **Misal**; bütün **varlıkların** gerçek biçimlerinin ve özlerinin, er olgun bir nitelikte bulundukları âlem.

LAKÎT Ar. (*lakût*, buluntu) a. Bir **mürşit**'ten **tarikât** **adap** ve **erkân**ını öğrenmemiş, **mürşit**'in terbiyesinden geçmemiş, kör olarak algılanan kimse.

LAMEKÂN Ar. (*la-mekân*, mekânı olmayan, mekânsız) s. 1- Mekân ve zamanın dışında kalan **Tanrı**'nın durumunu belirtmek için kullanılır. (ANSİKL.)

2- **İlahi Hakk**'a erişen, bu nedenle mekân ve zaman gereksinimi ortadan kalkan **insan-ı kâmil**'in durumunu tanımlamak için kullanılır.

-ANSİKL. **Varlık**, zaman ve mekânla ilişkisi bakımından ikiye ayrılır:

1- Zaman ve mekândan bağımsız **varlık**; **Tanrı**, **insan-ı kâmil**.

2- **Tanrı birliği**nin dışında kalan, **çokluğun** oluş ve yokoluş yasalarının zaman ve mekân kalıplarına bağımlı **varlık**; **Tanrı** ve **insan-ı kâmil** dışında her şey.

LAMELİF Ar. (*lām-elif*, Arap alfabesinin 23. harfiyle 1. harfinin birlikte yazılış biçimi) s. Dolanbaçlı, çapraşık olan.

*Lamelif bağı, lamelif bendi: **Tığbent**.

LATİFE Ar. (*latîfe*, şaka, nükte) a. Ancak **gönül** yoluyla sezilebilen ve *tanrısal âleme* ilişkin olan ince anlam, işaret.

LEDÜN Ar. (*ledünn*, birinin yanı, huzuru) a. **Tanrı** katı, **Tanrı** yanı.

*Ledün bilimi: **Gayb bilimi**.

LEDÜNNİ Ar. (*ledünnî*) s. *Tanrısal*, **ilahi** olan.

LEDÜNNİYAT Ar. (*ledünniyyât*) a. *Tanrısal* bilgi ve sırlar.

LENGER Fars. (*lenger*) a. Tacın, başa geçen alt kısmı.

LETAİF Ar. (*letā'if*, şakalar, nükteler < *latife*'nin çoğulu) a. Gönül yoluyla sezilen ve sözle anlatılamayan *tanrısal âleme* ilişkin anlamlar, işaretler.

LEVH Ar. (*levh*, belli bir süreyle sınırlanmamış taktır) *Levh-i mahfuz: *Tanrısal* evrende bulunduğuna inanılan; insanın, genel olarak evrenin kaderinin yazılı olduğu kaynak, kitap.

LEVNAME Ar. (*levname*) s. Çekiştirici, paylayıcı olan.

LEYL Ar. (*leyl*) a. Gece.

LİBAS Ar. (*libās*, elbise) a. **Dervişlik aşamasına** ulaşanların giydiği **tennure**, **haydariye** ve **hırkayla** kuşandığı **kanberkiye**, **kemer** ve taktığı **teslimtaşı**'ndan oluşan özel giysi.

*Libas giydirmek: **Aşamasını** tamamlayan **tarikât yolcusu**'na **tennure**, **haydariye** ve **hırka** giydirerek, **kanberkiye**, **kemer** kuşatarak ve **teslimtaşı** takarak onu **derviş** yapmak, ona **dervişlik** yetkisi vermek.

LOKMA Ar. (*lukma*) a. **Tekke** yemeği.

*Lokma ayini, lokma erkânı: **Hakk'a** yürüyen için, yürüyüşünün üçüncü, yedinci, kırkinci günlerinden birinde ya da bu günlerde olmazsa kırkinci gününe kadar olan herhangi bir günde **kurban tığlanarak** yapılan özel tören.

*Lokma etmek, lokma görmek: Yemek yemek.

M

MA Ar. (*mā*) a. Su.

***Ma-ül-hayat: Abıhayat.**

MAAD Ar. (*m'ād*, kendisine geri dönülen yer) a. Çıkılan kutsal kaynağa **Hakk'a yürümeden ulaşma.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat yolcusu, Hakk'a yürümeden Tanrı'ya dönüşü gerçekleştirmeye çalışır; nefsinin isteklerinden kurtulan ve dünya nimetlerinden sıyrılan salık, manevi bir yolculuğa çıkarak Tanrı'ya ulaşır.**

MAALLAH Ar. (*ma'-allāh* < *ma'-*, ile, birlikte ve *Allah*) be. Allāh ile, Allah ile birlikte.

MAAŞ Ar. (*ma'āş* < *ayş*, yaşama) a. Geçinmeyi sağlayan şey, geçinecek şey.

MABET Ar. (*ma'bed*, ibadet edilen yer, tapınak) a. “Tanrı'nın evi” anlamında insanın gönlü.

MABUT Ar. (*ma'būd*) a. Tapınılan varlık, Tanrı.

MAĞFİRET Ar. (*mağfıret* < *ğufrān*, affetme) ***Mağfıret-i**

zünub (günahların bağışlanması): **Baş okutma.**

MAH Fars. (*māh*, Ay) ***Mah-ı nev** (yeni Ay, hilal): **Tarikata** yeni giren kimse.

MAHBES Ar. (*maḥbes*, hapishane, cezaevi, tutukevi) a. **Ru-**
hun, geçici bir süre *tanrısal* evrenden uzak kaldığı yer olarak algılanan
insan gövdesi.

MAHBUB Ar. (*maḥbûb*, sevgili) a. **Tanrı'nın** sevgilisi an-
lamında insan.

***Mahbub-ı Hûda**: **Tanrı'nın** sevgilisi; **Hz. Muhammet.**

***Mahbub-ı kulûb**, mahbub-ül-kulûb: **Gönüllerin** sevgilisi;
Hz. Muhammet.

MAHFİ Ar. (*maḥfî* < *ḥafā*, gizleme) s. Gizlenmiş, gizli.

MAHFUZ Ar. (*maḥfûz*) s. Saklanmış, saklı, korunan.

MAHRAMA Ar. (*maḥrama*) a. Kimi yörelerde kadınların
başlarına örttükleri, işlemeli büyük peştemal.

MAHSUSAT Ar. (*maḥsûsât*) a. Gözle görülür, duyu organ-
larıyla algılanabilir şeyler.

***Mahsusat âlemi**: **Halk âlemi.**

MAHZ Ar. (*maḥz*, katıksız süt) s. Katıksız olan, saf.

***Mahz-ı keramet**: Gerçek keramet.

MAKALAT Ar. (*Makalât*) a. **Hacı Bektaş Veli'nin** gene
dini konuları içeren, özellikle “**Dört Kapı - Kırk Makam**” kav

ramını açıklayan yapıtı.

MAKAM Ar. (*maḳām*) a. 1- **Tarikat** yolcusunun **ruhsal** bakımdan ulaştığı olgunluk **aşaması**.

2- **Post**.

MAKSUT Ar. (*maḳṣūd*) s. 1- İstek duyulan, arzu edilen.

2- a. İstek, arzu.

MAKTEL Ar. (*Maktel* < *maḳtel*, bir kimsenin öldürüldüğü yer) a. **Hz. Ali'nin** oğlu **Hüseyin'in** **Kerbela'da** şehit edilmesini konu edinen yapıtı; **Maktel-i Hüseyin**.

*Maktel-i Hüseyin: **Maktel**.

MAKULAT Ar. (*ma'kūlāt* < *ma'kūl*'ün çoğulu) a. Akla dayanan, akılla kavranan şeyler.

*Makulat âlemi: Duyularla algılanamayan, yalnızca akılla düşünülebilen evren.

MANA Ar. (*ma'nā*, anlam) a. **Hakikat, sır, marifet**.

*Mana adamı: **Gayb ereni**.

*Mana âlemi: **Gayb âlemi**.

MANGIR a. Para.

MANSUR (*Hallac-ı Mansur'un* adından) a. **Mansur dârı**: **Dâr**.

MARİFET Ar. (*ma'rifet*, bilgi, beceri, başarı) a. **Dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan ve ariflerle özdeşleştirilen; gönül yolunda en yüce**

düzeye ulaşma, *tanrısal* sırlara erme evresi; marifet **kapısı**. (ANSİKL.)

***Marifet bilgisi**: Marifete eren **tarikât yolcusunun**, gönül sezgisi yoluyla elde ettiği duyular üstü bilgi.

***Marifet kapısı**: Marifet.

***Marifet kavmi**: Arifler.

-ANSİKL. **Dört kapı öğretisine göre insan-ı kâmil aşamaları** dörttür ve her biri bir **kapı**yla temsil edilir:

1- Şeriat; şeriat **kapısı**.

2- Tarikat; tarikat **kapısı**.

3- Marifet; marifet **kapısı**.

4- Hakikat; hakikat **kapısı**.

Normal insan **tarikât yolunda**, bu **dört kapı** ve bu **dört kapı**-ya bağlı **kırk makamdan** geçerek, **ruhunu** ve **benliğini** engin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sır**ra ulaşır.

Marifetin on **makamı** şunlardır:

1- Edepli olma.

2- Bencillik, kin, garezden uzak durma.

3- Mahrem olan şeylerden kaçınma.

4- Sabır gösterme.

5- Utanma.

6- Cömert olma.

7- İlim öğrenme.

8- Hoşgörü gösterme.

9- Özünü bilme.

10- Arif olma.

MASİVA Ar. (*mā-sivā*, bir şeyin dışında kalan şeylerin tümü)
a. **Tanrı**'dan başka her şey; **dünya** ve dünyayla ilgili her şey. (ANSİKL.)

***Masiva ehli**: Yaratıkların ve olayların **Tanrı'nın** gücüyle mey-

dana geldiğinin bilincine varamayıp **dünya** ve **dünyayla** ilgili şeylere **gönül** verenler.

-ANSİKL. Gönülün masivayla ilgisini koparmak **tarikât yolcu-**
su için, **Tanrı**'ya doğru yükselişin. ön koşulu durumundadır; kişi ancak.
masivadan sıyrılarak **Tanrı**'da yok olma aşamasına ulaşabilir.

MASUM Ar. (*ma'sûm*) s. ve a. Yanılgıdan ve **günah** işlemek-
ten bağışlanmış olan kimse için kullanılır.

MAŞUK Ar. (*ma'şûk*, sevgili) a. **Tanrı**.

MATEM Ar. (*mâtem*) a. **Hicret**'in 61. yılının 10 **Muharrem**
Cuma günü [18 Ekim 680 M.] **Hz. Ali**'nin küçük oğlu, **Hz.**
Muhammet'in torunu **Hz. Hüseyin** ve yandaşlarının **Kerbela**'da
şehit edilmesinden duyulan derin üzüntü. acı.

*Matem ayı: Kamer aylarından **Muharrem** ayı.

*Matem bayramı: **Kerbela** olayı anısına düzenlenen yas
töreni.

*Matem orucu: 1-10 **Muharrem** günleri; **Kerbela**'da şehit edi-
lenlerin anısına, su içmeyerek, eğlencelerden uzak durarak tutulan yas
orucu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Matem orucu**, zalimlerden gelen ancak geriye geti-
rilmesi olanaksız olan bir felaketin bedelini ödeme duygusunu yaşat-
mayı amaçlar. Bu günlerde **kurban** kesilmez; saç-sakal tıraş edilmez;
çamaşır değiştirilmez; cinsel ilişkide bulunulmaz; eğlence, düğün
yapılmaz ya da bu tür yerlere gidilmez.

MAZBATA Ar. (*maẓbaṭa*, tutanak) a. **Dervişlik**
aşamasına gelene **mürşit** tarafından verilen ve **derviş** olduğunu
bildiren belge.

MAZHAR Ar. (*mazḥar* < *zuhur*, ortaya çıkma, belirme) s. 1-

(Bir şeye, bir duruma ulaşmış olan) **Gönül** sezgisiyle *tanrısal* sırlara ermiş, erişmiş olan.

2- a. (Bir şeyin ortaya çıktığı, görüldüğü yer) *Tanrısal* özelliklerin en mükemmel görüntüye büründüğü **varlık** anlamında insan.

3- **İlahi** sırların **tecilli ettiği** yer anlamında insanın **gönlü**.

***Mazhar olmak**: **Tarikat** yolunda *tanrısal* sırlara ermek, erişmek.

***Mazhar-ı sırr-ı Ali**: **Hız. Ali** sırrına ermek; **Hız. Ali** sırrını **gönülde** duymak.

MEBDE Ar. (*mebde'*, başlangıç, ilk, evvel) a. **Tarikat** yolcusunun, **Tanrı** gerçeğine ulaşmak için başlattığı manevi yolculuğun başlangıç noktası.

MECAZİ Ar. (*mecâzî*) s. Geçici olan

***Mecazi aşk**: Evrende görünen geçici bir **varlığa** bağlanma.

MECAZİB Ar. (*mecâzîb*, meczuplar) a. **Dervişler**, **abdallar**.

MECZUP Ar. (*meczûb*) s. **Tanrı** aşkıyla **cezbeye** kapılarak kendinden geçmiş **tarikât** yolcusunun durumunu belirtmek için kullanılır.

MEH Fars. (*meh*) a. **Mah**.

MEHDİ Ar. (*Mehdî*) a. **Şiilik**'te, **kıyametten** önce **dünyada** adaleti, dirlik ve düzenliği sağlamak için gizlendiği **gayb âleminde** kurtarıcı olarak ortaya çıkacağına inanılan, 11. **İmam Hasan Askerî**'nin oğlu 12. **İmam Muhammet**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Kutup** olarak algılanan **İmam Mehdi**'nin bir gün ortaya çıkacağına inanılır; **İmam Mehdi**'nin iki gizlenişi vardır;

1- **Gaybet-i sugra** (küçük gizleniş); doğumundan [M. 869] 942 yılına değin sürer; bu süre içinde **ashabıyla** konuşur.

2- **Gaybet-i kübra** (büyük gizleniş): 942 yılında başlayan bu dönem **kıyamet** öncesine değin sürecektir.

MEHDİCİLİK a. *On İkinci İmam Muhammet Mehdi'nin* ölmediğine, gizlendiğine; **kıyamet** kopmadan önce kurtarıcı olarak ortaya çıkacağına inananların tuttuğu yol.

MEKÂN Ar. (*mekân*, yer, konak) a. **Kemâl ehlinin makamı** olarak algılanan, **Tanrı** katındaki menzillerin en yükseği olan menzil.

MELAIKE Ar. (*melâ'ike* < melek'in çoğulu) a. **Melekler**.

MELAMET Ar. (*melâmet*, ayıplama, kınama, azarlama, kötüleme, sitem) a. Kınayanların kınamasından çekinmeden doğru yolda, **Hak** yolunda yürüme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kim **halkı Hak** yoluna çağırırsa, herkes onu kınar: Bu yüzden *peygamberler, veliler* hep kınanmıştır; **Hak** yolunda yürüyen, kınanmayı göze almak durumundadır.

MELEK Ar. (*melek*) a. Dinsel inanca göre, **Tanrı**'yla insan arasında aracılık yaptığına inanılan manevi **varlık**.

MELEKÛT Ar. (*melekût*, tam bir egemenlikle en üstün bir biçimde yönetme) a. *Tanrısal* evrenden sonra gelen üçüncü **varlık** alanı; **ruhlar ve melekler evreni**; melekût **âlemi** (ANSİKL.)

***Melekût âlemi**: Melekût.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** düşüncesinde beş ayrı **âlem** vardır. Bunlar:

1- **Lahut**; kesin varlık âlemi.

2- **Ceberut**; bütün varlıkların **Tanrı** bilgisinde toplandığı âlem.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı âlem.

4- **Nasut**; **Tanrı** bilgisinde toplanan varlıkların, madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı âlem.

5- **Misal**; bütün varlıkların gerçek biçimlerinin ve özlerinin, en uygun bir nitelikte bulundukları âlem.

MENAKİB Ar. (*menākīb*, menkıbeler) a. 1- **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öyküler.

2- **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

*Menakıb-el esrar Behçetel ahrar (Menakıb ül-esrar Behçet ül-ahrar): **Buyruk**.

*Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli: **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

*Menakıb ül-arifin: *Mevlana* ve *Mevlana* düşüncesi çerçevesinde *Orta Anadolu* tarihini ve toplumsal yaşamını anlatan yapıt.

*Menakıb ül-Kudsiye: *Babailer* isyanını başlatan *Horasanlı Baba İlyas*'ın yaşamını, düşüncesini ve mücadelesini anlatan yapıt.

MENAKİBNAME Ar. + Fars. (*menākīb-nāme* < Ar. *menākīb*, menkıbeler ve Fars. *nāme*, mektup) a. 1- **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öyküleri bir araya toplayan yapıt.

2- **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

MENAZİL Ar. (*menāzil*, konaklama yerleri, duraklar < *menzil*'in çoğulu) a. **Tanrı**'ya doğru manevi yolculuğa çıkan **tarikat** yolcusunun, geçmek zorunda olduğu manevi duraklar.

MENGİ a. 1- *İçel* ve çevresinde kadın erkek birlikte oynanan ve **tahtacıların** geleneksel oyunları arasında yer alan, **semaha** yakın özellikler gösteren karşılama türü bir halk oyunu.(ANSİKL.)

2- **Tarikat semahı.**

-ANSİKL. **Tahtacılar**'da menginin tarihi çok eskilere dayanır: Kimi mengiler “*Eski Horasani mengi*”, “*Eski mengi*” ve “*Yeni mengi*” adlarıyla anılır.

Tahtacılar'da ağıt ve uzun havalar dışındaki bütün ezgiler 9 vuruşludur; **semahların** gizli oynanmasına karşın, dinsel yanı olmayan mengi, açıkta oynanır; ancak, kendi toplumları dışında oynanması durumunda bir “uğur” olarak *ceketler ters giyilir*.

Sevgi ve dostluğu simgelediğine inanılan mengi, kadın erkek birlikte, karşılıklı iki sıra halinde ya da halka biçiminde oynanır.

İki sıralı mengide, yüzler birbirine dönük olacak biçimde karşılıklı iki dizi oluşturulur; halkalı mengide ise daire yayı üzerinde bir kadın bir erkek bulunur.

Mengi, *kaval*, *kemane*, *zilli def* ve *davul* eşliğinde sekme, diz kırma, öne eğilme ve kolları sallama figürlerine koşut olarak türkü söylenip el çırparak oynanan bir oyundur.

MENGÜŞ Fars. (*mengûş*, küpe) a. **Bektaşilik**'in **babagan** kolunda, Hz. Ali'ye ve **tarikât ulularına** bağlılık simgesi olarak, **mücerret dervişlerin** sağ kulaklarına taktıkları at nalı biçiminde halka. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Mengüş'un, Hz. Ali'nin atı *Düldül*'ün nalı olduğuna inanılır: *Kûfe*'den *Bağdat*'a giderken düşen nal, seyisi *Kanber* tarafından alınarak kulağına küpe diye takılır.

Bu dinsel söylence **tarikâtın** ikinci **piri** olan **Balım Sultan** zamanında yaşama geçirilir: **Hacı Bektaş** postuna oturan **Balım Sultan**, öncelikle **tekkenin** iç düzenini değiştirdi; **tarikâtın** ilkelerini, kurallarını, **tekkenin** yönetimini yeni koşullara bağladı; **törenleri**, belli kurallara göre düzen altına aldı; hiç evlenmeme kuralını getirerek “**mücerret dervişlik**” örgütünü kurdu; bu örgüte giren **dervişler**,

tekkelerde yaşar. dünya isteklerinden ve geçici tutkularından sıyrılmışlığın bir belirtisi olarak sağ kulaklarına menguş takarlardı.

Mücerret ikrarı veren dervişin sağ kulak memesi; **pirevi'**nde, **Balım Sultan** yatırının iç kapısının eşiğinde tahta bir kaşığın sivriltilmiş sapıyla ya da şımşirden bir şişle delinir; daha sonra, kulakta açılan deliğin küçülmemesi için “**yıldıztaşı**” denen bir santimetre boyunda ve çapında bir taş deliğe yerleştirilir; yara tümüyle iyileştikten sonra menguşlar kulağa takılır.

MENKABE Ar. (*menkabe*, öğünülecek güzel iş, hareket ya da davranış) a. **Menkibe**.

MENKİBE Ar. (*menkabe*'den) a. **Ermişlerin** destansı yaşamını, yaptıkları olağanüstü işleri ve gösterdikleri **kerametleri** anlatan kısa öykü.

MENZİL Ar. (*menzil*, konak yeri, konak) a. **Tanrı yolundaki tarikat yolcusunun**, **hakikate** ulaşabilmek için geçmek durumunda bulunduğu manevi durak.

MERDAN Fars. (*merdān*, adamlar, kimseler, kişiler < *merd*'in çoğulu) a. **Erler, erenler, veliler**.

*Merdan-ı Hûda: **Hak erenler**.

MERDUD Ar. (*merdūd*, reddedilmiş, geri çevrilmiş ya da kovulmuş, atılmış) s. ve a. **Hak dergâhından kovulan, yoldan düşen** bir kimseyi ya da bu kimsenin durumunu belirtmek için kullanılır. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te, 1- **Kuran**'da evlenilmesi yasak edilmiş kimselerle evlenilmesi;

2- **İkrardan dönülmesi** ve

3- **Zinada bulunulması** durumlarında **yoldan düşme** söz konusu

olur. **Yoldan düşme**, en ağır yaptırımdır; o kimse artık ömrü boyunca **alevi** topluluklarında bulunamaz; merdud kabul edilir; ölümleri halinde bile cenazeleri yıkanmaz, **namazları** kılınmaz.

MERİH Ar. (*merîḥ*) a. **Dokuz** gök sıralamasında yer alan gök katı.

MERSİYE Ar. (*merşiye*) a. **Alevi-bektaşî** edebiyatında **Kerbela** şehitlerinin acısını, **ehlibeyt** sevgisini işleyen, hece ya da aruz ölçüsünde yazılmış şiir.

MERT Far. (*merd*, adam, kimse, kişi) a. **Er, eren, veli**.

***Merd-i Hüda**: **Ermîş** kişi, **eren**; **Tanrı** adamı.

***Merd-i kâmil**: Olgun insan.

***Merd-i merdan**: Yiğitler yığidi, bu anlamda **Hz. Ali**.

***Merd-i meydan**: Savaş alanlarının yığidi anlamında **Hz. Ali**.

***Merd-i mutlak**: **Kâmil** insan.

MERTEBE Ar. (*mertebe*, derece, rütbe) a. **Tanrı** yolundaki **tarikât** yolcusunun ulaştığı, erdiği **aşama**.

***Mertebe-i insan-ı kâmil**: Olgun ve kusursuz insanlık aşaması.

MERTLİK a. **Mert** olma durumu, **mert** kimseye özgü nitelik.

MERVAN (Emeviler'den **Mervaniler** kolunun kurucusu ve halifesi [615-685]) a. **Peygamber** soyunun azılı düşmanları arasında yer alan **Mervan**'ın adından esinlenerek, aynı durumda görülen **yoldan düşen** bir kimseyi tanımlamak için kullanılır.

MERVANİ a. Emeviler'in Mervaniler kolundan olan kimse, topluluk.

MERVANİLER a. Emeviler'in, Mervan'ı halife kabul eden kolu.

MERVE Ar. (*Merve*, Mekke'de *Safa Dağı*'nın karşısında yer alan, hac farızasının vaciplerinden olan say'ın yapıldığı tepe) a. Allah'ın nişanı olarak bilinen bu tepeden esinlenilerek aynı anlam da algılanan Hz. Ali.

MERZİYE Ar. (*merziyye*) s. Hoşnut, razı olan, beğenen.

MESH Ar. (*mesh*, el ile sürme) a. **Taharet-i sugrada** başı ıslak el ile sıvazlama.

*Mesh etmek: Başı ıslak el ile sıvazlamak.

MESLEK Ar. (*meslek*, gidilen yol, seçilen uğraş) a. **Tarikat** yolcusunun, Tanrı'ya ulaşmak için benimsediği manevi uğraş.

MESNEVİ Ar. (*Meşnevî*) a. Mevlana Celalettin Rumi'nin Farsça manzum yapıtı.

MEST Fars. (*mest*, kendinden geçmiş olan) s. **İlahi Hakk**'ın özünden tadıp kendinden geçmiş olanların durumunu belirtmek için kullanılır.

*Mest olmak: **İlahi Hakk**'ın özünden tadarak kendinden geçmek.

MEŞAYİH Ar. (*meşāyih* < *şeyh*'in çoğulu) a. Şeyhler.

MEŞİHAT Ar. (*meşîhāt*) a. Mürşitlik, postnişinlik.

MEŞREP Ar. (*meşreb*) a. 1- (Su içilecek yer, kaynak) Manevi yoldan **Tanrı**'ya ulaşma yolu olarak algılanan **tarikāt**, **tarikāt bilgisi**.

2- (Yaradılış, huy, karakter) **Tarikāt yolunda Tanrı yolcusu**-nun yaşam tarzı, duyusu, tutumu, davranış biçimi.

*Meşreb-i Hüseyin: **Hız. Hüseyin**'in yolu, anlayışı.

METBU Ar. (*metbū'* < *teba'*dan) s. Kendisine bağlanılan, uyulan.

*Metbu ocak: Kendisine bağlanılan büyük **ocak**.

MEVALİ Ar. (*mevālī* < *mevlā*'nın çoğulu) a. **Dervişlik aşamasına** ermiş kimseler.

MEVALİD Ar. (*mevālīd*, yeni doğmuş çocuklar, mevcutlar) a. **Mevalid-i selase**: 1- Cansız varlıklar, bitkiler ve hayvanlar.

2- Bu üç varlık türünü inceleyen bilim; doğa bilimi.

MEVLA Ar. (*mevlā*) a. 1- **Tanrı**.

2- **Velayeti** olan kimse, **veli**.

MEVLEVİ Ar. (*mevlevī* < *Mevlana Celalettin Rumi*'nin adından) a. **Mevlevilik**'e bağlı kimse, topluluk.

MEVLEVİLİK a. *Mevlana*'nın [1207-1273] sağlığında onun adına kurulmuş, *Sultan Velet* ve *Ulu Arif Çelebi* tarafından geliştirilip yayılmış **sünni** bir **tarikāt**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Mevlevilik** inancında; **ruh**, *tanrısal* bir **evrenden** insan gövdesine girerek yurdundan uzak düşer; bu nedenle, geldiği yere

dönmenin özlemi içinde yanar tutuşur. Gerçeğe ulaşabilmek, tutkular-
dan sıyrılmakla olanaklıdır; bu da ancak *bin bir günlük çile*yle sağlana-
bilir; **ruh**, *tanrısal evrene dönüşle* ölümsüzlüğe ulaşır.

MEVLİT Ar. (*mevlūd*, yeni doğmuş) a. 1- **Hz. Muham-**
met'in yaşamını ve erdemlerini anlatan manzum yapıt.

2- Bu yapıtın okunduğu dinsel tören.

***Mevlid-i Ali**: 1- *Şah İsmail Hatai* tarafından yazılan ve **Hz.**
Ali'yi öven, yücelten manzum yapıt.

2- Bu yapıtın okunduğu dinsel tören.

MEVT Ar. (*mevt*, ölüm) a. “*Ölmeden evvel ölme*” anlamında
algılanan **nefsin** isteklerini köreltme; **nefsi** öldürme, **nefsi** öldürerek
eline - beline - diline sahip olma.

***Mevt-i tabii**: **Hakk'a yürüme**.

MEY Fars. (*mey*, şarap) a. **Tanrı**.

MEYDAN Ar. (*meydān*, alan, ortalık) a. **Tekkelerde cem'in**
yapıldığı geniş oda; meydan odası. (ANSİKL.) [1]

***Meydan açmak**: **Tarikat erkânı** gereği cem yapmak.

***Meydan çerağı**: **Horasan çerağı**.

***Meydan eri**: Cem'e katılan canlardan her biri.

***Meydan eşiğine baş koymak**: 1- **Eşik öperek tarikata** bağlan-
mak.

2- **Düşkünlük** durumunun kaldırılması için meydan açılması ha-
linde; düşkün olanın, **eşik öperek** kendini meydan erlerinin kolektif
yargılamasına teslim etmek ve bu yolla **dedenin barışıklık** sağla-
masını dilemek.

***Meydan görmek**: **İkrar vermiş** olmak.

***Meydana niyaz etmek**: Bir **aşama** olarak algılanan ve **tarikat**
yolunda **cem'e** katılanları temsil eden meydana, bir dileğin gerçek-
leşmesi için yakarmak.

*Meydan ocağı: **Hazreti Fatma Ocağı**.

*Meydan odası: Meydan.

*Meydan rehberi: **Dedenin yöneteceği törenin** hazırlık işlerine bakma ve **törenin** yöntemine uygun biçimde gerçekleşmesini sağlama **hizmetini** yerine getiren kimse.

*Meydan taşı: Meydanda, giriş kapısının solunda yer alan ve *Kolu Açık Hacim Sultan* adına kurulan, suçluya ceza **makamını** temsil eden taş. (ANSİKL.) [2]

*Meydan-ı erenler: Meydan erleri.

*Meydan-ı muhabbet: **Muhammet meydanı**.

-ANSİKL. [1], Meydan ya da meydan odası; **alevi-bektaşilerde**, resmi **tören** yeridir; **ibadet** meydanı, **erenler** meydanı ve **kırklar** meydanı adlarıyla da anılır.

Meydanın giriş kapısının iç kısmına **eşik**; meydanın orta kısmına **dâr** ya da **dâr-ı Mansur** denir. Genellikle giriş kapısının karşısında, **küre makamı** olarak algılanan bir **ocak** (**Hz. Fatma ocağı**) bulunur; **ocak** olmaması durumunda bunun yerine bir **çerağ** konur.

Meydana girene göre sağ taraf karşı köşede, yerden biraz yükseltilmiş bir zemin üzerinde **Hazreti Muhammet makamı** olarak algılanan **Ahmed-i Muhtar postu** (**mürşit postu**); postun solunda kalan duvarın dibinde **çerağ tahtı**; bunun önünde ise meydan taşı bulunur.

Ocaktan sonra sırayla giriş kapısının sol tarafındaki duvar boyunca **postlar** sıralıdır; siyah renkli olan **Horasan postuna** kimse oturmaz, boş tutulur.

Alevilik-bektaşilik'te meydan, bir **ibadet** yeri olarak *caminin* yerini tutar. Ancak, *camî*'de **şeriat**, meydan'da **marifet**; *camî*'de **Kible**'ye dönüş, meydan'da karşılıklı **kible** oluş vardır. *Camî*'de hoca ve müezzin; meydan'da **mürşit** ve **rehber** bulunur; *camî*'de yazılı **Kuran**, meydan'da **konusan Kuran** okunur. *Camii*, dünya meydanıdır, güven yeridir; orada yapılan **ibadet** borç ödemektir. Meydan, büyük mahşerdir, insanı sonsuz yaşama götüren ölüm sahnesidir, bir **kurban** yeri, sonsuz saltanat yeridir; orada yapılan **ibadet**

miraca varmak içindir.

-[2] Meydan taşı, suçlulara ceza verilme yeridir; **erenler** yolundan sapanlar burada terbiye edilir; sahibi, *Kolu Açık Hacı* **Sultan**'dır; elinde, **Hz. Ali**'nin **Zülfikâr**'ını temsil eden tahta bir değnek vardır; korkulacak, çekinilecek bir **makam**dır.

MEYDANCI a. 1- Çerağcı.

2- Kimi bölgelerde, **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında gösterilen meydanı **törene** hazırlama ve **çerağları** uyandırma **hizmetini** gören kimse.

***Meydancı baba**: Meydanı yöneten **baba**.

***Meydancı postu**: Meydandaki **on iki post** sıralamasında yer alan *Sarı İsmail Sultan* **makamı**.

MEYDANCILIK a. 1- Çerağcılık.

2- **Meydancı** olmanın gereklerini yerine getirme; **meydancının** işi, görevi.

MEYDANEVİ a. **Pirevi**'nde bulunan **on iki evden** biri; **pirevi**'nin **ibadete** ayrılan bağımsız bölümü.

***Meydanevi babası**: Meydanevini yöneten **baba**.

MEYDANSAZI a. Sesinin yüksekliği nedeniyle açık yerlerde çalınmaya uygun, **on iki telli büyük saz**.

MEYHANE Fars. (*meyhâne* < *mey*, şarap ve *hâne*, ev) a. 1- “İrşat alınan yer” anlamında **dergâh**, **tekke**.

2- “**Tanrı'nın evi**” anlamında insanın **gönlü**.

MEZHEP Ar. (*mezhep*, gidilen, tutulan yol) a. Bir din içindeki anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *İslamlık'ta*, Ali'nin **halife** seçilemeyişi nedeniyle inançlarda, birbirine karşıt yollar doğdu; bunların tümüne **mezhep** denildi.

MİHMAN Fars. (*mihmān*) a. 1- **Konuk**, misafir.

2- Bu geçici **dünyada** bir süre konakladıktan sonra *tanrısal* evrene geçecek olan insan.

***Mihman dede**: **İkrar törenlerinde**, **tarikât erkânı** gereği bulunan konuk **dede**. (ANSİKL.)

***Mihman meydanı**: Mihman dede geldiğinde açılan **meydan**.

***Mihman-ı Ali**: **Tanrı** misafiri anlamında **Ali** misafiri.

-ANSİKL. **İkrar töreninde**, karıkoca birlikte **nasip alır**: Kadın, başka bir kadının kocasının *kardeşliği*; erkek de başka bir erkeğin karısının *kardeşliği* olarak **meydana** girer; kendilerinin, aynı **uyarıcı**'dan **nasip alarak** kardeş olmalarını sağlayan bu durum bile bir kuşku uyandırmasın diye **ikrar törenlerinde** bir de **mihman dede** bulunur ve karı ve kocanın her birine ayrı ayrı **telkin** yapar.

MİHMANDAR Fars. (*mihmān-dār* < *mihmān*, konuk, misafir ve *-dār*, tutan) a. Bir konuğun yanına verilen, ona kılavuzluk eden kimse.

***Mihmandan postu**: **Meydandaki on iki post** sıralamasında yer alan *Hızır Aleyhis-selam* **makamı**.

MİHMANDARLIK a. **Mihmandar** olmanın gereklerini yerine getirme; **mihmandarın işi, görevi**.

MİHMANEVİ a. 1- **Pirevi**'nde ya da kimi büyük **tekkelerde**, **konukların** ağırılanmasına ayrılan bölüm.

2- İnsanın, sonunda *tanrısal* evrene geçmek üzere geçici olarak **konuk** olduğu yer anlamında **dünya**.

***Mihmanevi babası**: Mihmanevini yöneten **baba**.

MİHMANHANE Fars. (*mihmān-hāne* < *mihmān*, konuk ve *hāne*, ev) a. **Mihmanevi**.

MİHRAP Ar. (*mihrāb*) a. Elestü **mihrabı**.

MİRAC Ar. (*mi'rāc* < 'urūc, yukarıya çıkma, yükselme) a. 1- **Hz. Muhammet**'in göklere yükselerek **Tanrı** katına çıkması. (ANSİKL.) [1]

2- **Hak** yüzünü görme anlamında algılanan **ikrar verme**, **nasip alma**. (ANSİKL.) [2]

3- **Hz. Muhammet**'in birinci göğe yükselirken bindiği doğaüstü varlık.

*Miraçın kutlu olsun!: **İkrar vererek**, **nasip alarak alevi olana**, **tören bittikten sonra söylenen kutlulama sözü**.

-ANSİKL. [1] *İslam* inanç ve kaynaklarına göre **Hz. Muhammet**, peygamberliğinin X. yılında, *Arap* aylarından *recebin* 27. gecesini, **Tanrı**'nın bir mucizesi olarak evinden alınıp önce **Kudüs**'teki *Mescidi Aksa*'ya götürüldü, oradan da göklere, **Tanrı** katına yükseltildi.

Miraç mucizesinin *Kudüs*'e kadar olan ilk bölümü, **Kuran**'daki *İsra* suresinde açıklanır; diğer aşamaları ise **hadislere** dayanır; bu nedenle miraç mucizesi, **sünni** ve **şia** inançlarında birbirinden farklıdır.

Sünni inanca göre; **Hz. Muhammet** evinde ya da **Kâbe**'nin avlusunda uyurken **Cebrail** yanına gelir ve göğsünü yararak **kalbini** yıkar; O'nu **Burak**'a bindirerek bir anda *Kudüs*'e götürür. **Hz. Muhammet** burada, öteki birçok peygamberin **ruhlarıyla** karşılaşır ve onlara **imamlık** yaparak iki **rekât namaz** kıldırır. Sonra, **Cebrail**'le birlikte "miraç" denilen doğaüstü varlığa binerek birinci göğe yükselir; ardından **meleklerin** yardımıyla yedinci göğe kadar çıkar; buradan *sidret ül-münteha*'ya kadar **Cebrail**'in yardımıyla devam eder; daha öteye **Refref** adlı doğaüstü varlığı kullanarak gider; en sonunda **Refref**'ten ayrılarak **Tanrı** huzuruna ulaşır.

Söylenceye göre bu gece **Hz. Muhammet** ümmetine üç armağan sunulur:

1- *İslam* itikat ilkelerinin özetlendiği *Bakara* suresinin son iki ayeti.

2- **Allah**'a ortak koşan ya da O'nun varlığını tanımayanların dışında kalan tüm ümmetin **cennet**'e gireceğinin müjdelenmesi.

3- *İslam* dininin en başta gelen ibadeti olan beş vakit namazın farz kılınması.

Alevilik-bektaşilik inancında ise miraç mucizesi çok farklıdır: **Cebrail, Hz. Muhammet'e Hakk**'ın davetini bildirir ve O'na **rehberlik** eder; sema'da önlerine bir arslan çıkar ve bir ses, "*Arslan senden bir nişan ister, yüzüğünü ver!*" der; **Hz. Muhammet**, yüzüğünü arslanın ağzına atar ve yoluna devam eder; bu arada içinden, "*Amcam oğlu Ali burada olsaydı bu arslanın hakkından gelirdi*" diye düşünür; sonunda **Hz. Muhammet'e Hak tecelli eder** ve **Hakk**'ın yüzünü görür; sessiz ve sözsüz olarak doksan bin sır söylenir.

Hz. Muhammet miraç dönüşünde, **Kırklar**'ın **sohbet**te oldukları eve uğrar; kapıyı vurur; "*Kim ol!*" dediklerinde, "*Peygamberim!*" der; içeri girmesine izin vermezler; ancak "*Yoksulların hizmetçisiyim!*" dediğinde, buyur ederler.

Selman Farisi dışarıda görevli olduğundan içeride otuz dokuz kişi vardır. **Hz. Ali**'nin yanına oturan **Hz. Muhammet**, "*Siz kimlersiniz?*" diye sorar; onlar da; "*Biz Kırklarız, hepimiz bir gönül, bir cihetiz. Birimiz ne ise varımız odur*" derler. **Hz. Muhammet** kanıt isteyince, **Hz. Ali** kolunu neşterle yaralar; hepsinin kolundan kan akar; bir damla kanda çatıdan düşer; bu *Selman*'ın kanıdır.

Daha sonra *Selman*, elinde bir üzüm tanesiyle içeriye gelir; **Hz. Muhammet'e** "*Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize taksim et*" der; **Hz. Muhammet, Cebrail**'in getirdiği tabakta üzüm tanesini ezerek şerbet yapar; hepsi bu şerbetle sarhoş olur ve ayağa kalkıp "*Ya Allah!*" diyerek **semah** dönmeye (dans etmeye) başlarlar.

Alevilik-bektaşilik inancında **Cebrail, Hz. Muhammet**'in sezgisel aklıdır; **Muhammet**, kendi sezgisel aklıyla (**Cebrail**) ulaşıp yorumladığı şeylerin nereden geldiğini anlamak, bilmek ister; söylencede geçen **Kırklar Meclisi bâtın âlemin**,

gayb âleminin, *tanrısal âlemin* karşılığıdır; **Muhammet'in ruhu** da **gayb âleminde** olduğundan, her şeyin **Kırklar Meclisi'nden** geldiğini sezer ve onların bulunduğu kapıyı çalar; bu kapsamda **miraç**. **Hız. Muhammet'in Kırklar Meclisi'ne** katılması, **Ali'nin** yolunu bulmasıdır.

-[2] **Hız. Muhammet'in Kırklar Meclisi'ne** katılması, **Ali** yolunu tanıması anısına **alevi-bektaşilerde** **ikrar vermeye**, yani **nasip almaya** **miraç** adı verilir; **Miraç**, **nefsin ölümünü**, **tarikat** yolunda yeniden doğuşu; **anasız-babasız** olarak dünyaya ikinci kez geliş simgeleri; bu yeni yaşamda **mürşit baba**, **rehber ana** olarak algılanır.

MİRACİYE Ar. (*mi'rāciyye*) a. **Miraçname**.

MİRACLAMA a. **Alevi-bektaşî törenlerinde** yapılan ilk **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî semahlarında** belli bir sıra vardır: **Saz**, öpülerek alınır ve çalınmaya başlar; **nefes** ve **deyiş** denen parçalar okunur. **Mürşit** görevindeki **dedenin**, işaretiyle **semah** başlatılır; ilk oyun **miraçlamadır**.

Simgesel düzeyde **miracın** işlendiği **miraçlama**, kısa bir **semahtır**; **yeldirme bölümü** ve **duası** yoktur. Temelde iki ana figüre dayanır; **uçma olayının** işlendiği **el-kol hareketleri** ve **yürüyüş-ayak hareketleri**.

MİRACNAME Ar. + Fars. (*mi'rāc-nāme* < Ar. *mi'rāc*, çıkılacak yer, merdiven ve Fars. *nāme*, mektup) a. **Peygamberin miraç** yolculuğunu ve dönüşünde **Kırklar Meclisi'ne** katılışını anlatan dinsel yapıt.

MİRAT Ar. (*mi'at*) a. **Ayna**.

MİSAL Ar. (*mişāl* , düş. rüya) a. Beş evren sıralamasında son sırada yer alan; bütün varlıkların, biçimleri ve özleriyle en olgun nite-likte bulundukları evren; misal âlemi (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî** düşüncesinde, beş ayrı evren vardır: Bunlar;

1- **Lahut**; kesin varlık evreni.

2- **Ceberût**; bütün varlıkların Tanrı bilgisinde toplandığı evren.

3- **Melekût**; Tanrı bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı evren.

4- **Nasut**; Tanrı bilgisinde toplanan varlıkların madde biçimi-ne girerek görünüş alanına çıktığı evren.

5- Misal.

MİSKİN Ar. (*mişkīn*, zavallı, biçare, tepkisiz kimse) a. Kendi-sine hiçbir varlık tanımayan derviş.

MİSKİNLİK a. **Miskin** olma durumu, **miskin** dervişin özelliği.

MİZAN Ar. (*mizān*) a. Burçlar sıralamasında yer alan ve te-raziyle temsil edilen **burç**; terazi burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımından kaynaklanan bir “*burç insanı*”dır; mizan, bu “*burç insanının*, yargıla-mayı, iyiyi kötüden ayırmayı anlatan böbreklerini temsil eder.

MUFADDİLE Ar. (*mifaddile*) a. **Halifelîğin** Ali ile oğullarının hakkı olduğunu savunanlar.

MUGAN Fars. (*muğān*) a. **Tarikat büyüğü**.

MUHABBET Ar. (*muḥabbet*) a. 1- Tanrı'ya, **tarikât ulu-**larına ya da **tarikât** yolunda yapılan bir işe, eyleme karşı gönülde uyanan sevgi, bağlılık.

2- Bir şikâyetin, sorunun tartışılıp değerlendirilmesi, bir sonuca bağlanması için yapılan **cem töreni**; muhabbet **meydanı**.

3- Gençleri **görgü ayinine** hazırlamak için yapılan **cem töreni**; muhabbet **meydanı**.

4- **Adak muhabbeti**.

*Muhabbet meydanı: Muhabbet.

*Muhabbet-i ehlibeyt: Hz. **Muhammet** soyuna sevgi ve bağlılık

MUHACİR Ar. (*muḥâcir*, göçmen) a. Hz. **Muhammet**'ten önce, onunla birlikte ya da ondan sonra **Mekke**'den **Medine**'ye göç etmiş kimse, topluluk.

MUHACİRİN Ar. (*muḥâcirîn* < *muḥâcir*'in çoğulu) a. Hz. **Muhammet**'le **Mekke**'den **Medine**'ye göç edenler.

MUHADARA Ar. (*muḥâḍara*, birlikte olma < *ḥuẓūr*'dan) a. **Kalbin**, gönlün **Hakk**'ın huzurunda olması durumu.

MUHADDES Ar. (*muḥaddeş*, haber verilmiş, şükranla bildirilmiş) s. Kendilerine ilham gelen **velileri** tanımlamak için kullanılır.

MUHADESE Ar. (*muḥadeşe*, konuşma, sohbet) a. **Hakk**'ın **kuluna**, madde âlemindeki varlıklardan hitap etmesi.

MUHAL Ar. (*muḥāl*) s. Olanaklı olmayan olanaksız.

MUHAMMET (İslam peygamberi [571-632])

*Muhammet-Ali divanı (meydan): Meydan.

*Muhammet-Ali semahı: Tahtacılar'da, dinsel törenlerin açılış **semahı** (ANSİKL.)

*Muhammet miraçtan indi semahı: Miraçlama.

*Muhammet rahı: Hz. Muhammet yolu.

-ANSİKL. Dede'nin sazçıya hayır dua etmesinden sonra, "üçler" aşkına üç kez birer çift (bacı-erkek) kalkıp **semah** döner; ardından "Hu" çekilir ve dedenin izniyle oturulur.

Daha sonra, "Üçten sonra kırkımız bir, birimiz kırk" denilir ve üç çift birlikte kalkıp **semah dönme**ye başlanır.

MUHARREM Ar. (*muḥarrem*) a. Kameri ayların birincisi.

*Muharrem ayini: Aşure töreni.

*Muharrem kurbanı: Aşure töreni.

*Muharrem matem: Matem.

*Muharrem orucu: Matem orucu.

*Muharrem yas töreni: Aşure töreni.

MUHARREMIYE Ar. (*muḥarremiyye*) a. Maktel.

MUHASEBE Ar. (*muḥāsebe*, karşılıklı hesap görme, hesaplama) a. **Tarikat yolcusunun**, kendi kendini eleştirmesi, kendisiyle hesaplaşması.

MUHİP Ar. (*muḥibb*, sevgi besleyen, seven, dost) a. 1- **Tarikata** girmiş, ancak **ikrar verip derviş** olmamış kimse. (ANSİKL.)

2- **Tarikata** girmemiş, ancak **tarikata** karşı ilgi duyan, sevgi besleyen kimse.

*Muhip meşrep talip: Bilgili olmasına karşın henüz **Hakk'ın muhabbetini** fark edemeyen **talip**.

-ANSİKL. Muhip. **tarikatta** belli bir deneme süresini doldurur; başarılı görülürse **ikrarı alınıp dervişlik aşamasına** yükseltilir.

MUHİBBAN Ar. - Fars. (*muḥibbān*, dostlar, sevgililer < Ar. *muḥibb*'in Fars çoğulu) a. **Muhipler**.

MUHİBBANE Ar. - Fars. (*muḥibbāne*, sevgiliye, dosta yaraşır biçimde < Ar. *muḥibb* ve Fars *-āne*'den) be. **Muhibe** yaraşır biçimde.

MUHİBBE Ar. (*muḥibbe* < *muḥibb*'in dişili) a. Kadın **muhip**.

MUHIPLİK a. 1- **Tarikat** yolunda **muhip** olmanın gereklerini yerine getirme; **muhipin** görevi.

2- **Derece** sıralamasında **dervişlikten** önce gelen ve **muhipler**-ce temsil edilen **aşama**.

MUKABELE Ar. (*muḳābele*, karşı karşıya olma, yüzyüze gelme) a. **Mürşit**'in gözetiminde **dervişlerin** bir araya gelerek zikir yapmaları.

*Mukabele günü: **Dergâhta** ayin yapılan gün.

MUKADDEM Ar. (*muḳaddem* < *taḳdīm*'den) s. Önce gelen, önceki.

*Mukaddem-ül-mütefekkirin: “Düşünenlerin öncüsü” anlamında **Hacı Bektaş Veli**'yi tanımlamak için kullanılır.

MUKALLİT Ar. (*muḳallid*, taklit eden ya da birine benzemeye çalışan kimse) *Mukallit meşrep talip: **Tarikat** yolunu kolay

aşılır sanarak heves eden talip.

MUM Fars. (*mûm*) a. Çerağ.

***Mum-pervane**: Âşık-maşuk.

***Mum söndürme**: Çerağı sır etme. (ANSİKL.)

-ANSİKL. “Mum söndürme” konusunda; kaynağını **sünnilik**'ten alan ve **Anadolu alevilerine**, özellikle **kızılbaşlara** yönelik olarak geliştirilen bir iftira vardır. Gerçekle hiçbir ilgisi, ilintisi bulunmayan, **alevilik-bektaşiliği** bütün kurumlarıyla dinsiz, sapkın sayan, **Anadolu** uygarlığından habersiz, kendi tarihinin cahili kimselelerin elinde beslenip büyütülen bu suçlamanın tarihi, oldukça eskilere dayanır.

Resmi dünyayla barışık ve onun bir parçası durumunda bulunan **sünnilik**; hemen her şeyi **sünni** anlayışla açıklama kolaycılığı ve bunun dışında bir gerçek tanımama bağnazlığıyla bu tür iftiralar için “*verimli bir tarla*” durumundadır.

Sünni anlayışta kadın, erkekten sonra gelir, ondan geridir; kadınlar örtünür, erkekten kaçır; kadın-erkek topluluğu oluşturma yoktur. **Alevilik-bektaşilik**'te ise kaç-göç yoktur; kadın-erkek eşitliği, kadınlı-erkekli **tören** düzenleme geleneği vardır. Bu **törenlere** evli olmayan erkekler giremez; evli erkek eşiyle birlikte gelir; **töreni** yöneten yetkilinin gerekli görmesi durumunda kadın kurallara uygun olarak içki de dağıtabilir. Eskiden **törenlerin** yapıldığı yerler mum ya da yağ lambalarıyla aydınlatılırdı; görevli, **tören** başlamadan bu mum ya da lambaları yakır, **tören** bitiminde ise söndürürdü. Kadın-erkek birlikte içkili **tören** yapmayı, büyük bir günah olarak algılayan **sünni** anlayış, sembolik anlamda içilen ve kökeni **Kırklar Meclisi**'ne dayanan içkiyi de abartarak, “*Alevi-bektaşiler kadın-erkek bir araya toplanır; içki içip sarhoş olduktan sonra, mumları söndürerek cinsel ilişki dahil her türlü ahlaksızlığı yaparlar*” yalanını üretir.

Gerçek hiç de böyle değildir; **törenler**, camii karşılığı olarak algılanan **meydan**'da yapılır; **tören** namaz gibi bir **ibadettir**; bu **ibadet** yerine getirilirken, hiç kimse **tarikat** kuralları dışına çıkamaz.

MURAKABE Ar. (*murākabe*, bakma, gözetleme) a. **Tarikat** yolcusunun, kendi iç dünyasına yönelerek **kalbinde**, **gönlünde** **Tanrı**'ya bakması; derin düşünceye dalarak kendini **Tanrı** üzerinde yoğunlaştırması.

MURAKKAA Ar. (*murakka'a* < *murakka'*, yama yapmış, yamalı) a. **Dervişlerin**, **dünya** malına önem vermeme ve alçakgönüllülük simgesi olarak giydikleri yamalı **hırka**.

MURTAZA Ar. (*murtaẓā*) a. **Hz. Ali**'nin lakabı.

MURTAZAVİ Ar. (*murtaẓāvī*) s. **Hz. Ali**'yle ilgili, **Hz. Ali**'ye ilişkin olan.

MUSAFAHA Ar. (*muṣāfaḥa*, el sıkışma, tokalaşma) a. Karşılıklı saygı, sevgi gösterme olarak algılanan; sağ eller, başparmaklar birbirine karşı ve yukarı kalkık biçimde avuç avuca tutulup öne doğru yavaşça eğilme biçiminde uygulanan bir selamlaşma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Kimi durumlarda, bu selamlaşmanın bir parçası olarak karşılıklı birbirinin elini öpme geleneği de vardır.

MUSAHİBE Ar. (*muṣāḥibe* < *muṣāḥib*'in dişili) a. Kadın **musahip**.

MUSAHİP Ar. (*muṣāḥib*, arkadaşlık eden, sohbeti güzel olan) a. **İkrar** verecek, **nasip** alacak erkek ve kadının (karı-koca) seçtiği **kefil** anlamında eş; **yol** arkadaşı, **yol** kardeşi. (ANSİKL.)

***Musahip ayini**: **İkrar** verme erkânı.

***Musahip evi**: Kimi bölgelerde **cemevi**'ne verilen ad.

***Musahip kavline girme**: **Alevi** meydânı.

***Musahip kurbanı**: **İkrar** verme erkânı.

***Musahip tutma**: **İkrar** verme erkânı.

-ANSİKL. **İkrar töreninde**, karı-koca birlikte **nasip alır**; kadın, bir başka kadının kocasını; erkek de başka bir erkeğin karısını muşahip seçerek **meydana girer**.

MUSAHIPLİ s. **İkrar vermiş, nasip almış olan**.

***Musahipli olmak**: **İkrar vermiş, nasip almış olmak**.

***Musahipli olmamak**: **İkrar vermemiş, nasip almamış olmak**.

MUSAHIPLİK a. **Musahip olmanın gereklerini yerine getirme; musahip'in görevi**.

MUSHAF Ar. (*muşhaf*, sayfalardan oluşan kitap) a. *Halife Osman döneminde çıkarılan elyazması Kuran*; mushaf-ı **Osman**, **Osman Kuranı**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Peygamberin ölümünden sonra devletin sınırları genişleyince Kuran, farklı bölgelerde farklı biçimde yorumlanmaya başlandı. Olumsuzluğu ortadan kaldırmak üzere Ömer'in önerisiyle Ebubekir tarafından bir kurul oluşturuldu; ayet ve sureler toplandı, saklaması için Ömer'in kızı Hafsa'ya verildi. Ancak, Kuran'ın okunmasında ve yorumlanmasındaki çelişkiler bir türlü giderilemedi; durum Halife Osman'a ulaştırılınca yeni bir kurul oluşturuldu; Kurul sayfaları kitaba dönüştürdü; daha önceki sayfa ve yazılar yakıldı ya da yokedildi; mushaf-ı Osman adı verilen bu yeni Kuran, çoğaltılarak büyük kentlere gönderildi*.

Mushaf-ı **Osman**, bir sürü tartışmayı da beraberinde getirdi. *Haşimi lehçesiyle inen Kuran, Kureys lehçesine çevrilmişti; anlam kaymaları olduğu savıyla Haşimiler, musaf-ı Osman'ı kabullenmek istemedi*.

Hiz. Ali'nin iniş tarihlerine göre sıraladığı sureler, Kurul tarafından kabul edilmedi; bu durum, Ali yandaşlarınca **ehlibeyt'e** ilişkin ayetlerin Mushaf-ı Osman'a alınmadığı biçiminde yorumlandı.

Sonuçta, *peygamber* dönemindeki 6666 ayet, *Halife Osman* dönemindeki düzenlemeyle 6234'e inmiş oldu; daha önceki belgeler yakıldığı ya da yok edildiği için eksik olarak gözüken 432 ayetin ne olduğu tam olarak bilinmiyor.

MUTASAVVIF Ar. (*mutaşavvıf*) a. **Tasavvuf** düşünce ve yaşamını benimsemiş olan kimse.

MUTEZİLE Ar. (*mu'tezile*, bir kenara çekilenler, ayrılanlar) a. Vasıl bin Ata tarafından kurulan **akıl** ilkelerine dayalı **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Muntezile inancında insan, bir akıl varlığıdır; bu nedenle tüm eylemlerinde ölçü **akıl** olmalıdır; insan, yazgısından değil, **akıl** varlığı olduğu için ancak yaptığından sorumlu tutulabilir; elinde olmadan, yazgı gereği yaptığından sorumlu değildir.

MUTLAK Ar. (*mutlak*) a. **Önsüz-sonsuz** olarak algılanan özlük.

***Mutlak adem**: **Zulmet** olarak algılanan, olmayan ve olması olanaklı bulunmayan **adem**.

***Mutlak birlik**: *Tanrısal birlik*.

***Mutlak güzellik**: **Tanrı**.

***Mutlak hakikatler makamı**: **Salt gerçeklikler aşaması**.

***Mutlak varlık**: **Tanrı**.

***Mutlak zaman**: **Önsüz-sonsuz** olarak algılanan zaman anlamında **Tanrı**.

MUTMAIN Ar. (mutma'in) s. Gönlü kanmış, inanmış olan.

MÜBELLİĞ ar. (*mübelliğ* < *tebliğ*, götürme, taşıma) s. Haber veren, **tebliğ** eden.

MÜBİN Ar. (*mübîn*) s. 1- İyiyi kötünden ayıran, ayırabilen.
2- Açık, belli.

MÜCAHEDE Ar. (*mücāhede*, savaşıma, savaş) a. **Tarikat** yolcusunun nefsinde karşı açtığı mücadele.

MÜCERRET Ar. (*mücerred*, cisim halinde olmayan, soyutlanmış, soyut) s. ve a. **Bektaşilik**'in **babagan kolundan**, hiç evlenmemiş ve **mücerretlik ikrarı** vererek evlenmemeye söz vermiş **derviş**, **baba** için kullanılır.

*Mücerret andı, mücerret ayini, mücerret babalar töreni, mücerret ikrarı: Mücerretlik ikrarı.

*Mücerret Kol: Bektaşilik'in babagan kolu.

MÜCERRETLİK a. 1- **Mücerret** olma durumu; **mücerret** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Bektaşilik**'in **babagan kolunda**, **mücerretlik ikrarı** verilerek ulaşılan ve **mücerret dervişlerle** temsil edilen **aşama**.

*Mücerretlik andı, mücerretlik ayini: Mücerretlik ikrarı.

*Mücerretlik ikrarı: Bektaşilik'in babagan kolunda, aşamasını tamamlayan derviş yapılan bir törenle; hiç evlenmemeye, kendini tarikata, Ali yoluna adamaya söz verme. (ANSİKL.)

*Mücerretlik küpesi: Menguş.

-ANSİKL. Belli **dergâh**larda yapılan bu **törene**, yalnızca aşamasını tamamlamış **dervişler** katılır; **Tarikat** kuralı gereği **canın**, saç, sakal, bıyık ve kaşları tıraş edilir; sağ kulak memesi delinerek, evlenmemeye söz vermenin, **Ali**'ye ve **tarikata** **ulularına** bağlılığın simgesi olarak algılanan **menguş** takılır.

MÜCESSİME Ar. (*mücessime* < *cism*, beden, gövde) a. **Tanrı**, **Âdemi** kendi benzeri olarak yarattığına göre kendi de insan biçimindedir, savına dayanan bir **mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Mücessime inancında **Tanrı**'ya nesnel bir **varlık** niteliği yüklenir; O, **arşta** oturur; gövdesi, eli, kulağı vardır; bir insan gibi görür, işitir, öfkelenir ve sevinir.

MÜCTEBA Ar. (*müctebā*, seçilmiş, seçkin) a. *İmam Hasan*'ın lakabı.

MÜÇTEHİT Ar. (*müctehid*, gücü yettiği kadar çalışan) a. Dinsel kaynaklardan yararlanarak hüküm çıkaran *fıkıh* bilgini.

MÜHÜR Fars. (*mühr*) a. 1- **Gül**.

2- **Namaz mührü**.

***Mühr-i nübüvvet**: Son peygamber anlamında **Hz. Muhammet**.

MÜHÜRLEMEK f. **Ayak mührlemek**.

MÜKÂŞEFE Ar. (*mükāşefe*, inceleme, açığa çıkarma) a. 1- Sezgiye dayanan bilgi yolu.

2- Bu yolla *tanrısal* sırların **hakikat ehline** görünmesi **hali**.

MÜLHİME Ar. (*mülhime*) s. İçine doğduran, **ilham** veren.

MÜLHİT Ar. (*mülhid*) s. **Tanrı** tanımaz, dinsiz, inançsız.

MÜLK Ar. (*mülk*) a. Maddi âlem.

MÜMİN Ar. (*mü'min*) s. ve a. *Müslüman*.

MÜMİNİN Ar. (*mü'minîn* < *mü'min*'in çoğulu) a. *Müslümanlar*.

MÜMKÜN Ar. (*mümkîn*, olanaklı) s. Mümkün **adem**: Olmayan, ancak olması olanaklı olan **adem**.

MÜNACAT Ar. (*münâcât*, gizlice söyleşme, fısıldaşma) a. 1- **Tanrı**'ya yakarma, **tarikât** ulularını övme, onlara bağlılığını bildirme.

2. Bu konuları işleyen şiir ya da düzyazı.

MÜNAFİK Ar. (*münâfık*) s. ve a. İnanmamasına karşın inanır görünen, içi dışı bir olmayan.

MÜNAsAFE Ar. (*münâşafe*, yarı yarıya bölüşme, eşitlik) a. **Hakk**'la **halk**la güzel muamelede bulunma.

MÜNİB Ar. (*münîb*, **Hak** yoluna giren, tövbekâr) s. 1- Her şeye yüz çevirerek **Tanrı**'ya yönelen.

2- Acemilik dönemini tamamlayarak **dervişliğe** kabul edilen.

MÜNİR Ar. (*münîr* < *nûr*, ışık) s. Işık veren, **nurlandıran**.

MÜNKİR Ar. (*münkir*, inkâr eden) s. ve a. **İkrardan dönen** kimse için kullanılır.

MÜNTEHA Ar. (*münteha*) s. 1- Sona ermiş olan.

2- a. Son, uç.

MÜRÇİE Ar. (*mürci'e*) a. Bilmeden inanılmaz, **ibadet** yapılmaz; önemli olan **Tanrı**'yı, *peygamberi* anlamak, sevgi-saygı göstermektir; eğilip kalkmak değil; insan büyük suç işlemekle dinden çıkmaz; onların durumlarını **Tanrı**'dan başka kimse bilemez anlayışında olan ve **sünni** inançlara karşı çıkan bir **mezhep**.

MÜRDE Fars. (*mürde*) s. ve a. Ölmüş olan, ölü.

MÜREBBİ Ar. (*mürebbî*, eğitici) a. **Mürşit**.

MÜRĞ Fars. (*mürğ* ya da *murğ*, kuş) a. **Ruh**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tarikat** yolcusu için asıl olan “ölmeden evvel ölmek”tir; yani nefsini yenerek **Hak** yolunda ilerlemektir; böyle bir durumda; mürğ (*ruh*), kafes olarak algılanan gövdeden kurtulur ve kuş gibi kanatlarını açarak *tanrısal âleme* doğru uçar.

MÜRİT Ar. (*mürîd*) a. **Tarikata** giren, bir **mürşit**’e, **pire** bağlanan kimse, **derviş**.

MÜRİTLİK a. **Mürit** olma durumu; **mürit** olmanın gereklerini yerine getirme.

MÜRŞİT Ar. (*mürşid*, kılavuz, uyarıcı) s. ve a. **Müritlerine** kurtuluş yolunu ve *tanrısal sırların* çözümünü gösteren, **dervişleri** yöneten ve yönlendiren, sözü yasa niteliği taşıyan, üstün **aşamalı tarikat** ulusu.

*Mürşit evi: **Dergâh**.

*Mürşit postu: **Ahmed-i Muhtar Postu**.

*Mürşid-i azam: **H. Muhammet**.

MÜRŞİTLİK a. 1- **Mürşit** olma durumu; **mürşit** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Derece** sıralamasında, ulaşılan en üst **aşama**.

MÜRÜVVET Ar. (*mürüvvat*, adamlık, insanlık, yiğitlik, mertlik) a. Büyüklük, ululuk, bağışlama.

*Mürüvvat dilemek: Suç işlemiş biri, **meydan**’da **dâr**’a durup

kendisi için mürüvvet **meydanı** açılmasını istemek.

***Mürüvvet meydanı:** Suçlunun topluma geri dönebilmesi için küçük suçlarda kırk gün sonra, büyük suçlarda verilen cezanın bitimini izleyen günlerde yapılan tören.

***Mürüvvet taşı: Meydan taşı.**

MÜSAMERE Ar. (*müsāmere*, gece sohbeti) a. 1- **Tanrı**'yla insan **ruhu** arasında yapıldığına inanılan gizli görüşme.

2- **Tanrı**'nın gayb âleminde ariflere hitabı.

MÜŞAHEDE Ar. (*müşāhede*, görme) a. *Tanrısal* sırları ve tecellileri seyretme, bu yolla *tanrısal âlemi* görme.

MÜŞEBBİHE Ar. (*müşebbihe*, benzetenler) a. **Mürcie**.

MÜŞRİK Ar. (*müşrik*) s. ve a. Birden fazla **Tanrı** olduğuna inanan, **Tanrı**'ya ortak koşan kimseler için kullanılır.

MÜŞTERİ (Jüpiter gezegeni) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

MÜTEEHHİL Ar. (*müte'ehhil*) s. Evli olan, evlenmiş.

N

NAAT Ar. (*na't*, övme, överek anlatma) a. **Hz. Muhammet'i** övmek, ona yalvarıp şefaath ve bağışlama dilemek için yazılmış şiir.

***Naat-ı Ali**: **Hz. Ali** için yazılmış övgü şiiri.

NACİ Ar. (*nācî* < *necāt*, tehlikeli bir durumu atlatma, kurtuluş, kurtulma) s. Esenliğe ermiş, kurtulmuş.

NACİYE Ar. (*nācîye* < *nācî*'nin dişili) s. **Naci**.

NÂDİ Ar. (*nâdî*, haykıran, seslenen, çağırın)

***Nadi Ali**: "**Ali**'ye seslenme", "**Ali**'yi yardıma çağırma" anlamında sabah ve akşamları ya da törenlerde okunan bir dua. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Bektaşî** inancında; "**Hz. Ali**'de olağanüstü haller göründü. Sen vârisler (vekiller) arasında onun yardımını bulursun. Her üzüntülü ve sevinçli anlarında **Ali**'nin dostluğu sana yetişir ve kolaylıklar açılır" anlamına gelen **Nâdi Ali**'ye ilişkin kimi söylenmeler vardır: *Uhut* gazası sırasında bir ara güç duruma düşen **Hz. Muhammet**, **Cebrail**'den öğrendiği **Nâdi Ali**'yi okur; bunun üzerine **Ali lebbeyk** (buyurun) diyerek **Hz. Muhammet**'in yardımına yetişir ve savaşçıları yüreklendirerek O'nu güç durumdan kurtarır.

Kimi kaynaklarsa Nâdi **Ali**'nin **kızılbaş** şairlerinden *Zugaylı Huzai*'nin bir dörtlüğünden alındığını kaydeder.

NAHL Ar. (*naḥl*) a. Arı, balarısı.

NAİP Ar. (*na'ib*) a. Birinin yerine bakan kimse vekil.

NAİPLİK a. Naip olma durumu; naip olmanın gereklerini yerine getirme.

NAKİB Ar. (*naḳīb*) a. Bir **tekkede mürşit**'e yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören **derviş** ya da **dede**.

***Nakib postu**: **Meydan**'daki **on iki post** sıralamasında yer alan **Kaygusuz Sultan makamı**.

NAKİBLİK a. 1- **Nakib** olma durumu; **nakib** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- Derece sıralamasında üstün **aşama**.

NAKİBÜLEŞRAF Ar. (*naḳīb ül-eşrâf*) a. *Peygamber* soyundan gelenlerin işlerine bakmak için, aralarından hükümet tarafından atanan görevli.

NAMAZ Fars. (*namâz*, **Tanrı**'ya ibadet biçimi) a. **Halka namazı**.

***Namaz mühürü**: **Kerbela** toprağından preslenerek yapılmış olan, namaz kılınırken **secde** edilen yere konan yuvarlak, dört ya da on iki köşeli plak. (ANSİKL.)

***Namaz-ı tâat**: **Tanrı**'nın buyruklarını, **Ali** yolunun gereklerini yerine getirme.

-ANSİKL. Genellikle madeni para büyüklüğünde olan namaz **mühürleri** kutsal kabul edilen **Kerbela** toprağından yapılır; eskiden gezginci **dervişler** tarafından dağıtılırdı. Yuvarlak olabildiği gibi **dört kapı**yı ya da **On İki İmam**'ı simgeleyecek biçimde dört ya da on iki köşelidir. Üzerine **Allah, Muhammet, Ali, Fatma, Hasan** ve **Hüseyn** isimleri yazılı namaz **mühürleri**, temiz bir kese içinde saklanır ve namaz kılınacağı sırada çıkarılarak alın üzerine gelecek biçimde **secde** edilen yere konur.

NAMUS Ar. (*nāmūs*) a. **Tanrı**'ya yakın olan **melekler**.

*Namus-ı ekber: **Cebrail**.

NAN Fars. (*nān*, ekmek) s. İyilikten anlayan, iyilik bilir kimse için kullanılır.

NANKÖR Fars. - Tr. (*nānkör* < Fars. *nān*, ekmek ve Tr. *kör*) s. Yapılan iyiliğin değerini bilmeyen ve minnettarlık duymayan kimse için kullanılır.

NÂPUHTE Fars. (*nâ-puhte*, pişmemiş, çiğ) s. Yeterince olgunlaşmamış, deneyimsiz kimse için kullanılır.

NASİHATNAME Ar. + Fars. (*naşîhat-nâme* < Ar. *naşî-hat*, öğüt ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Şah Hatai**'nin, yol kurallarını anlatan **mesnevisi**.

NASİP Ar. (*naşîb*, birinin elde edebildiği şey) a. Nasip alma: **İkrar** vererek **tarikata** girme, bir **mürşit**'e bağlanma; **ikrar** verme, el alma.

*Nasip almak: **İkrar** vermek, el almak.

*Nasip meydanı: **Eş** meydanı.

*Nasip vermek: **El** vermek.

NASUT Ar. (*nāsūt*, insanlar, insanlık) a. **Beş evren** sıralamasında dördüncü sırada yer alan; **Tanrı** bilgisinde toplanan **varlıkların** madde biçimine girerek görünüş alanına çıktığı **evren**; nasut **âlemi**. (ANSİKL.)

***Nasut âlemi**: Nasut.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında beş ayrı **evren** vardır:

1- **Lahut**; kesin **varlık evreni**.

2- **Ceberut**; bütün **varlıkların Tanrı** bilgisinde toplandığı **evren**.

3- **Melekût**; **Tanrı** bilgisinde toplanan gerçeklerin açılıp ortaya çıktığı **evren**.

4- Nasut.

5- **Misal**; bütün **varlıkların** gerçek biçim ve özleriyle bulundukları **evren**.

NATİK Ar. (*nāṭīk* < *nuṭṭ*, söz, konuşma, söylev) s. 1- Söz söyleyen, konuşan.

2- Düşünce öne süren, düşünen, anlayan.

3- Bir şeyi ifade eden, gösteren, bildiren.

NATIKA Ar. (*nāṭīka* < *nāṭīk*'ın dişili) s. **Natık**.

NAZ Fars. (*nāz*, cilve, eda) a. **Tanrı**'ya yaklaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan; **gönlün Tanrı** sevgisiyle dolup taşması sonucu aşırı bir coşkuya kapılıp söylenmemesi gereken sözleri söyleme. (ANSİKL.)

***Naz ehli**: **Hakk'a** nazı geçen, **Hakk'a** karşı nazlanan **veli**.

-ANSİKL. **Naz ehli**'nin coşku anında söylediği sözler, **Tanrı** katında suç sayılmaz; aynı sözleri **halkın** söylemesi ise suçtur; yasaktır; naz, ancak **ermişlere** özgü bir durumdur.

NAZAR Ar. (*nazar*, bakma, bakış) a. **Mürşit**'in, kendini **tari-kata** veren cana derin bakışı. (ANSİKL.)

***Nazarım**: **Alevi-bektaşilerin** birbirine “*siz*” yerine, “*görüştü benim gibi olan*”, anlamında kullandıkları bir seslenme sözü.

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî** inancında; “*Ehl-i dilin nazarı top-rağı cevher eder*”. **Mürşit**'in bakışı (nazarı), **tarikât yolcusunu** ol-gunlaştırır; onu kuşkulardan, kuruntulardan uzaklaştırır; gerçeğe, güzelliklere götürür; ancak o zaman bakma, görme haline dönüşür.

NAZENİN Fars. (*nâzenîn*, ince, narin) ***Nazenin tarikâtı**: 1- **Bektaşilik**.

2- **Bektaşilik**'in babagan kolu.

NEBİ Ar. (*nebî* < *nübüvvet*, peygamberlik) a. *Peygamber*.

NEBİLİK a. *Nübüvvet*.

NECAT Ar. (*necât*, kurtulma, kurtuluş) a. **Hacı Bektaş Veli** yoluna bağlanma, onun yolunda yürüme.

***Necat bulmak**: **Hacı Bektaş Veli** yoluna bağlanmak, onun yolunda yürümek.

NEFES Ar. (*nefes*, soluk) a. 1- **Alevi-bektaşî** şairlerin **törenlerde**, meclislerde ezgiyle okunan, **tarikât inançları** ve bu inançlarla ilgili olayların anlatıldığı **koşma** biçimindeki şiirlerine ve-rilen ad. (ANSİKL.)

2- Bu şiirler üzerine bestelenen ve ezgi yalınlığı bakımından **halk türkülerine** yaklaşan **ilahi**.

3- **Mürşit**'in, **gönülleri** ferahlandıran manevi gücü.

4- **Cemlerde**, kutsal olarak algılanan insan **benliğine**, kişiliğine yönelik sözlere verilen ad.

*Nefes evladı: 1- **Babagan kolu** inancına göre; **Hacı Bektaş Veli**'nin burun kanıyla gebe kalan *Kadıncık Ana*'dan doğan çocuk.

2- **Yol evladı**.

-ANSİKL. Nefesler, kutsal bir esin ürünü kabul edilir; genellikle 7, 8, 11 heceli kalıplarla söylenmiş 3-7 dörtlükten oluşur; aruzla yazılmış nefesler de vardır. **Alevi-bektaşî** felsefesinin özeti sayılabilecek olan nefeslerde özetle şunlar anlatılır:

1- Bizler, bizi ebedi gerçeğin özüne götüren birlik **dolusunu** içtik, bu nedenle şaraba gereksinmemiz kalmadı. Asıl gerçeğe, ebedi gerçeğe ulaşarak **Hakk'a** kavuştuk; bunun için **mihraba** gereksinimimiz kalmadı.

2- Bizim yolumuzda **canın** önemi yoktur, biz **cananı** arıyoruz. **Gönlü Kâbe** bilir, **gönüle** ulaşma yolunun kurallarına uyarız. Biz; bu nedenle *insana secde ederiz*; bizim için bundan başka bir **ibadet** biçimi yoktur.

3- Söylediği sözleri; *Tevrat*'tan, *İncil*'den anlamlar taşıyan **Kuran**'ın gerçeklerini ortaya çıkaran bizleriz. Biz **Kuran**'ı *insanın* yüzünde bulur ve oradaki **Kuran**'ı okuruz. Bize başkaca bir **Kuran** gerekmez.

4- Bizler, ebedi gerçekler peşinde koşmaktan yanıp yakılan ama yılmayan insanlarız. Ezelde evet dedik ve bu sözümüzden asla dönmeyiz. Biz zaten **meleklerle** dostuz. Bu nedenle, **günah**-sevap **melekleri** bizim **günahımızı**-sevabımızı yazmayı bırakmıştır.

NEFH Ar. (*nefh*, üfleme) a. **Ruh** verme, canlandırma.

*Nefh-i ruh: 1- **Tanrı**'nın **Âdem** peygambere nefesiyle can ver-misi.

2- **Cebrail**'in nefesiyle *Bakire Meryem*'i hamile bırakması.

NEFİR Fars. (*nefir*) a. Gezici dervişlerin, vahşi doğada öttürerek hayvanları ürkütüp kaçırmak için boyunlarına ya da omuzlarına asarak taşıdıkları, boynuzdan yapılmış boru.

NEFİS Ar. (*nefs*, öz varlık, benlik) a. 1- Bir **varlığın**, kendisinden ayrı bir **varlık** olarak algılanan manevi gücü; **ruh**. (ANSİKL.) [1]

2- Bir insanın içindeki yıkıcı arzular ve kötü duyguların tümü. (ANSİKL.) [2]

***Nefs aşaması**: **Tarikat** yolcusunun **ruhsal** arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu **aşamalar** sıralamasında yer alan ve duygu egemenliğiyle belirgin olan **ben makamı**.

***Nefsi kırmak**: Nefsin isteklerinden sıyrılmak, arınmak.

***Nefs-i kü'l**: 1- **Akl-ı kü'l**'den doğan evrensel **ruh**.

2- **Havva**.

-ANSİKL. [1] **Varlığın**, kendisinden ayrı canlandırıcı, etkin bir güç olarak algılanan nefsin, temelde yedi türü vardır:

1- Nefs-i **cemadi**: Maddeyi bir arada tutan ve dağılmasına engel olan güç; maddesel **ruh**.

2- Nefs-i **nebatî**: Üremeyi, büyümeyi ve beslenmeyi sağlayan güç; bitkisel **ruh**.

3- Nefs-i **hayvani**: Canlılardaki hareketi sağlayan güç; hayvansal **ruh**, canlılık **ruhu**.

4- Nefs-i **insani**: Bütünü kavrama ve **akıl** yürütme gücü; insan **ruhu**.

5- Nefs-i **natîka**: İnsanın canlılar arasındaki yerini belli eden güç, cevher; insan **ruhu**.

6- Nefs-i **kudsiye**: Olanaklı olan her şeyi elde edebilme melekesine sahip güç; kutsal **ruh**, **ermişlerin ruhu**.

7- Nefs-i **kül**: **Akl-ı kü'l**'den sonra gelen, ondan etkilenen, etki alan güç; bir insan gibi algılanan **âlemin ruhu**, **canı**.

Tanrı'nın yaratıcı gücü eyleme geçince; **akl-ı kü'l**, kendi özünden etkilenen gücü doğurdu (**nefs-i kü'l**); **Akl-ı kü'l** ile **nefs-i kü'l** ilişkisinden **göklerle göklerin gövdeleri** durumunda olan yıldızlar belirdi; **göklerin dönmesinden toprak, hava, ateş ve su** ortaya çıktı; bu **dört unsurla göklerin birleşmesinden de cansız maddeler, bitki-**

ler ve insanlar yaratıldı.

Tanrı, görünüş alanına yine **akl-ı kül** olarak algılanan **Âdem** biçiminde çıktı; bu ilk insandan etkilenen, etki alan varlık olarak **Havva (nefs-i kül)** doğdu; bütün insan soyu da bu iki kişiden (**Âdem** ile **Havva / Akl-ı kül** ile **nefs-i kül**) geldi.

-[2] **Alevilik-bektaşilik** inancında; insanda, her türlü kötülüğü yapmaya yatkın duygu hali olarak algılanan nefis, *en büyük düşman* kabul edilir; bu kapsamda en büyük savaş, insanın kendi içinde, kendi nefisine karşı verdiği savaştır; gaza ya da cihat denince, insanın kendini terbiye etmesi anlaşılır. İnsan nefisini yedi aşamada terbiye eder, arındırır:

1- Nefs-i **emmare**: İnsanı günaha, kötülüğe ve şehvete zorlayan duygu durumu; bütün kötülüklerin kaynağı kabul edilir.

2- Nefs-i **levvame**: Az da olsa eğitilmiş nefis.

3- Nefs-i **mülhime**: Eğitilmiş olmakla birlikte yeterince olgunlaşmamış, iyilik ve kötülüğe yönelik duygu durumlarının birlikte yaşandığı nefis.

4- Nefs-i **mutmaine**: İyiliğe, gerçeğe yönelik duygu durumlarının ağırlıkta olduğu nefis.

5- Nefs-i **raziye**: **Tanrı**dan gelen her şeyi hoşnutlukla karşılayan nefis.

6- Nefs-i **merziye**: Terbiye edilip olgunlaşmış, **Tanrı**'nın sevgisini kazanmış nefis.

7- Nefs-i **kâmile**: Bütünüyle olgunlaşmış, arınmış, en üst aşamada bulunan nefis.

NEMED Fars. (*nemed*) a. Keçe.

NEV Fars. (*nev*) s. Yeni.

NEVAFİL Ar. (*nevafile* < *nāfile*, farzların dışında kılınan namaz) a. Yapılması farz olan ibadetlerin dışında kalan ve fazladan yapılan ibadetler.

NEVNİYAZ Fars. (*nev-niyâz*, bir işe yeni başlayan) a. **Tari-**
kata yeni giren kimse.

NEVRUZ Fars. (*nev-rûz*, yeni gün) a. 1- İlbaharın başlangıcı sayılan, güneşin *balık burcundan* çıkıp *koç burcuna* girdiği, **Hz. Muhammet**'in *peygamberliğinin* ilân edildiği, **Hz. Ali**'nin doğduğu ve evlendiği gün olarak bilinen, eski *İran takvimine* göre yılın ilk günü [21 Mart]

2- Bu günde yapılan bayram, kutlama, **tören**; nevrüz bayramı, nevrüz **erkânı**; nevrüz **kurbanı** nevrüz **töreni**. (ANSİKL.)

*Nevruz bayramı, nevrüz erkânı, nevrüz kurbanı, nevrüz töreni: Nevruz.

*Nevruz semahı: Ege bölgesi **Tahtacıları**'nın, nevrüz'da topluca oynadıkları bir **semah**.

-ANSİKL. Nevruz, dünyanın güneş çevresinde dönmesine göre düzenlenmiş *eski İran takvimine* göre, geceyle gündüzün eşit uzunlukta olduğu 21 Mart günü başlar.

Nevruz bayramı, **alevi-bektaşilerin** büyük bayramıdır. Sabahleyin nevrüz **erkânı** yapılır; **nevrüziyeler** okunur, **nefesler** söylenir, **semah** yapılır. Daha sonra topluca kırlara çıkılır, hazırlanan yiyecekler yenir, eğlenceler düzenlenir. Gece **meydan** açılır, **isteklilere nasip verilir**. 23 Mart günü mezarlıklarda ziyafet verilir.

NEVRUZİYE Fars. - Ar. (*nevrûziyye* < Fars. *nevrûz* ve Ar. - *iyye*) a. **Nevruz** konusunu işleyen şiir.

NEZİR Ar. (*nezir*) a. 1- **Adak**.

2- Uğur olsun, bereket olsun diye **mürşit**'e verilen armağan.

NİDA Ar. (*nida*, çağrı, seslenme) a. **Hakk**'ın kuluna korkutmak ve uyarmak ya da müjdelemek ve şereflendirmek için seslenmesi.

NIYAZ Fars. (*niyāz*) a. 1- Bir **tarikât** **ulusuna**, büyüğüne ya da **tarikatta** bir **makâmı** temsil eden *şeye, yere* ve bunlar aracılığıyla **Tanrı**'ya yalvarma, yakarma biçiminde uygulanan bir **ibadet**; niyaz **ayini**. (ANSİKL.)

2- Birbirine gösterilen sevgi duygusu; saygı, hürmet.

3- Dilekte bulunma, dileme, rica.

4- Sunulan armağan, para.

***Niyaz duruşu: Peymançe.**

***Niyaz duruşunu almak: Peymançeye geçmek.**

***Niyaz etmek:** 1- Yalvarmak, yakarmak.

2- Saygı sunmak, hürmet etmek.

3- Dilekte bulunmak, dilemek, rica etmek.

***Niyaz penceresi: Türbelerde**, yatırlara yakarmak, dilekte bulunmak için dışarıdan bakılan küçük pencere.

***Niyaz perdesi: Sazda**, ara nağmeleri bulmaya yarayan “fa” ve “sol” seslerine verilen ad.

***Niyaz taşı: Meydan taşı.**

***Niyaz vermek:** Yalvarmak, yakarmak.

-ANSİKL. **Tanrı**, gizli bir hazineydi; bilinmek istedi, insanları yarattı; insan **aşk** ile **aşk** için yaratıldı. **Alevi-bektaşilik**'teki niyazın kökeni bu inanca dayanır: İnsana karşı dönülerek, insan **kible** edilerek aslında büyük yaratıcıya yalvarılır, yakarılır; diğer yandan insan onurlandırılarak, şereflendirilerek **Tanrı**'nın kendini tanımasına, bilmesine katkıda bulunulur; bu kapsamda **Tanrı**'nın insana gereksinmesi olduğu vurgulanmış olur.

NIYAZLAŞMAK f. Niyaz etmek.

NIYET Ar. (*niyyet*) a. **Oruç** tutmaya, **aptes** almaya vb. karar verdikten sonra, başlangıç duasını okuma.

***Niyet-i savm-ı atşanını: Susuzluk orucu** niyetine.

***Niyet-i siyam-ı matemine: Matem orucu niyetine.**

NOKTA Ar. (*nokṭa*) a. 1- **Hakiki birlik**, tüm çokluğun aslı.

2- “*Besmele*”nin “*Ba*”sının altındaki nokta anlamında **Hz. Ali**.

3- Gizli iken görünmek isteyip ana rahmine düşen insanın durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Her şeyi harflerle açıklayan **hurufilik**, **alevilik**-**bektaşilik**'i derinden etkilemiştir. Bu inanca göre evrenin ve bütün insanlığın gizi harflerdedir; otuz iki harf. “*elif*”ten çıkar; “*elif*”in öncesi de **Hz. Ali** olarak algılanan “*Besmele*”nin “*Ba*”sının altındaki “*nokta*”dır. Yine insan, ana rahminde iken bir “*nokta*”dır; doğar “*elif*” olur.

NÖBETÇİ Kimi bölgelerde **pervane**'ye verilen ad.

NÖBETÇİLİK a. Kimi bölgelerde **pervanelik**'e verilen ad.

NUKABA Ar. (*nukabā*’ < *naḳīb*’in çoğulu) a. 1- Bir **tekkede mürşit**’e yardım eden, onun buyruğu üzerine yerine geçen, onun adına iş gören **derviş** ya da **dedeler**.

2- **Gayb** erenleri hiyerarşisinde yer alan, **gavs**'a bağlı **ermiş** kişiler.

NUR Ar. (*nūr*) a. Evrende görünür duruma gelen varlıklarda beliren ve bir ışık, aydınlık, parlaklık biçiminde algılanan *tanrısal* öz, **ilahi** belirti.

***Nura muhabbet: On İki İmamı** sevme.

***Nur-ı daim: Çerağ-ı Ali**.

***Nur-ı ilahi:** Her şeyin başlangıcı olarak algılanan **Tanrı** ışığı.

***Nur-ı Muhammet, nur-ı nebi: Tanrı**'dan ilk yaratılan ve ya-

ratılan her şeyin kaynağı durumunda olan ışıık.

*Nur-ı velayet: **Velilik** aşamasına ulaşmış **uluların** ışığı.

*Nurun âlâ nur olsun: “*Daha iyi, daha güzel olsun*” anlamında söylenen bir selâmlaşma sözü.

NUSAYRÎ Ar. (*nuşayrî*, Muhammet bin Nusayr'ın adından)
a. **Nusayrilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

NUSAYRİLİK a. Muhammet bin Nusayr'ın kurduğu, Ali'nin Tanrı, Muhammet'in Güneş olduğu inancına dayalı bir mezhep.

NUSH Ar. (*nuşh*) a. **Akıl** verme. öğüt, nasihat.

NUTFE Ar. (*nutfe*, duru su, saf su) a. Dölsuyu.

NÜBÜVVET Ar. (*nübüvvet*) a. *Peygamberlik*, **nebilik**.

NÜCEBA Ar. (*nücebâ*, soyu temiz olanlar, soylular, seçkinler) a. **Kırklar**.

NÜSHA Ar. (*nüşha*, kopya suret) a. **Âlem**.

*Nüşha-i kübra: **Büyük âlem**.

*Nüşha-i sugra: **Küçük âlem**.

NÜVVAB Ar. (*nüvvâb* < *nâ'ib*, vekil'in çoğulu) a. Vekiller.

*Nüvvab-ı erbaa: Dört vekil.

NÜZUL Fars. (*nüzûl*) a. 1- Yukarıdan aşağıya inme.
2- Bir yere gelme, orada konaklama.

O

OCAK a. 1- Oturulan, barınılan yer, ev, aile, yuva.

2- Evlerin oda ve mutfaklarında ateş yakılan yer.

3- **Tekke**.

4- **Ehlibeyt** soyu.

5- **Dede'nin** bağlı olduğu soy.

6- **Dedelik**.

7- **Hazreti Fatma ocağı**.

*Ocak kazma: **Tahtacılar**'da, ana-baba evinden ayrılıp yeni bir yuva kurma.

*Ocağı bektaşyan: Yeniçeri ocaklarına verilen ad.

OCAKLI a. **Çelebiyan kolu**'nun bir alt dalı durumunda bulunan **ocakzade** grubuna bağlı **dede** ya da **tarikât yolcusu**.

OCAKZADE Tr. - Fars. (*ocak-zâde*, ocak oğlu, ocak evladı < Tr. *ocak* ve Fars. *zâde*, evlat, oğul) a. **Bektaşilik**'in **çelebiyan kolu**'nda, soyları **On İki İmam**'lara bağlanan **dedeler** grubu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedeler**, çıkış kaynaklarına göre üç grupta toplanır:

1- **Dedebabalar**; **Hacı Bektaş Veli** yolu'ndan gelenler; **Hacı Bektaş Veli**'nin manevi evlatları; **yol evlatları**.

2- **Çelebiler; Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelenler; bel evlatları.**

3- **Ocazadeler; On İki İmam soyundan gelenler.**

OD Esk. Tr. (*od*) a. Ateş.

OKUYUCU a. Zâkir.

OKUYUCULUK a. Zâkirlik.

OLGUN s. **Tarikat** yolu'nda **ruhsal** açıdan eğitilmiş kimse için kullanılır.

*Olgun insan: **İnsan-ı kâmil.**

OLGUNLUK a. **Tarikat** yolu'nda **ruhsal** açıdan eğitilerek **hamlıktan** kurtulmuş olma durumu.

OLUŞUM a. **Sudur.**

*Oluşum teorisi: **Sudur teorisi.**

ON *On altı inanç: **Tarikata** girmek isteyen bilmek inanmak durumunda olduğu, **Tanrı** yoluna gönülden bağlanmanın koşulları olarak algılanan on altı görüş. (ANSİKL.) [1]

*On iki dilimli taç: **Hüseyin taç.**

*On dört masum, on dört masum-u pak: Her türlü yanılığdan ve **günah** işlemekten bağışlanmış olan **Hız. Muhammet**, kızı **Hız. Fatma** ve **On İki İmam**'a verilen ad.

*On iki ev: Büyük **tekkelerde**, **hizmetlerin** yürütüldüğü, başlarında bir **baba** bulunan bağımsız yapı birimlerinin tümüne verilen ad.

*On iki farz: Yapılması, yerine getirilmesi, uyulması zorunlu on

iki buyruk. (ANSİKL.) [2]

*On iki hizmet: **Hz. Ali** soyundan gelenlere bağlanan ve cem'de yürütülen **hizmetler**. (ANSİKL.) [3]

*On iki hizmet sahibi: Cem'de yürütülen **hizmetlerin** sorumlusu durumunda bulunanlar. (ANSİKL.) [4]

*On İki İmam, on iki **imamlar**: **Hz. Muhammet**'ten sonra **halife** olarak tanınan **Hz. Ali**'yle onun soyundan gelen on bir **imam**. (ANSİKL.) [5]

*On İki İmamlar semahı: *Urfa* yöresinde, On İki İmamlar anısına oynanan otantik bir **semah**.

*On İki Koyun: On İki İmam.

*On iki kapı: İnsan gövdesinde bulunan insanın içine açılan kapılar olarak algılanan iki göz, iki burun deliği, iki kulak, bir ağız, iki meme, bir göbek bağı ve iki dışkı yeri olmak üzere toplam on iki delik.

*On iki post: **Tarikatta** belli bir görev aşamasını gösteren on iki **makam**. (ANSİKL.) [6]

*On iki terkli taç: **Hüseyin taç**.

*On sekiz bin âlem: *Araplar*'ın son sayı olan binle anlatmaları sonucu "on sekiz bin âlem" olarak söylenen; **Tanrı**'nın farklı görünür olma durumlarını temsil eden on sekiz **evren**. (ANSİKL.) [7]

*On yedi kemerbest: **Hz. Ali**'nin **kemer** kuşattığı, **ehli-beyt**'le birlikte savaşmış ve çoğu şehit düşmüş on yedi savaşçı. (ANSİKL.) [8]

-ANSİKL. [1] On altı inanç, **tarikata** girmek isteyen **cana** soru biçiminde yöneltilir ve olumlu yanıtı istenir. Bunlar:

1- **Mertlik**; İnanç bakımından olgunluk, bilgi bakımından gelişmişlik.

2- **Zindelik**; **tarikata** bağlanma, onun kurallarına, ilkelerine uyma, gereklerini yerine getirme konusunda kişide beliren **ruhsal** olgunluk, güçlülük, dirençlilik.

3- **Tac-ı devlet**; başa giyilen **taçla** temsil edilen **ruh**, gönül yüceliği, ululuğu, mutluluğu.

4- **Namaz-ı taat; Tanrı'ya, Ali'ye uymak, Tanrı'nın, Ali'nin** buyruklarını uygulamak, yerine getirmek için gösterilen **kulluk**.

5- **Feth-i kudret; tarikat** sevgisini yayarak, **gönülleri** açarak **Ali** sevgisini çoğaltma.

6- **Nur-u velayet; velilik aşamasına** ulaşmış bir kimsenin, bütün gönüllere ışık saçacak yücelikte olduğunu anlatır.

7- **Bank-ı muhammet; Hz. Muhammet'in** insanları **İslamlığa** çağırışı, birlik, bütünlük sağlayışı ve **Allah - Muhammet - Ali** üçlüsünün özünde var olan **birlik'i** anlatır.

8- **Buy-i cennet; Allah - Muhammet - Ali** inancını benimseyip **pir'e** bağlanan kimselerin gideceği yerin **Cennet** olduğunu; oraya **şariat'ın** koyduğu yasaklarla, baskılarla değil, **Ali** yolunda **ruh** olgunluğuna ulaşip **arif** olmakla gidilebileceğini anlatır.

9- **İman-ı şehadet; Allah - Muhammet - Ali** üçlüsünün **birliğine** inanma, bunu dille, **gönülle** açıklama.

10- **Kuran-ı hikmet; inanmış** kimsenin **gönlünün Kuran** olduğunu anlatır.

11- **Dest-i velayet; "velilik eli"** anlamında **Hacı Bektaş Veli'nin** yol göstericiliğini bu eli tutmayanın yolda kalacağını, olgunlaşamayacağını anlatır.

12- **Kemer-i hidayet; tarikata** bağlanmayı, **Ali** yolunda, **pir** yolunda gitmeyi anlatır.

13- **Dem-i hizmet; verilen görevi** güler yüzle, sevinç duyarak, **gönül** açıklığıyla yapma; **hizmete** karşılık beklememe, çıkar düşünmeme, yarar gözetmeme; bencillikten, kendini beğenmişlikten sıyrılma.

14- **Erkân-ı meşayih; erkânın, tarikat** kurallarına uymayı zorunlu kıldığını ve insanın gereksiz davranışlarını önleyen ayakbağı niteliğinde olduğunu anlatır.

15- **Ecel; Tanrı** buyruğu olan ölümün güler yüzle karşılanması, asıl **dolaşan ölü** durumuna düşmekten korkulmasını anlatır.

16- **Kısmet; Ali'nin, Pir'in** izini süren, kendini olgunlaşma, yücelme yoluna veren **tarikât yolcusu'nun** önünde bütün kapıların

açık olduğunu, **Tanrı**'nın ona nice mutluluklar bağışlayacağını anlatır.

-[2] On iki **farz** şu şekilde sıralanır:

1- **Hakk**'tan korkma.

2- Kimseye haksız söz söylememe.

3- Yol ve **erkâna** can, baş verme.

4- İnsana sevecen davranma, insanı sevmek.

5- **Hakk**'ı yadsımama, **Tanrı**'dan gelene razı olma.

6- **Dünya** işlerine önem vermeme; kadere, yazgıya boyun eğme.

7- **Tanrı**'nın görücü olduğuna inanma; her şeye dayanma, katlanma.

8- **Halk**'tan sakınma.

9- Azla yetinme.

10- **Hakk**'tan gelecek rızık için tasalanmama, kaygılanmama.

11- **Halka** karışmama; **gönlünde Tanrı**'yla yaşama.

12- **Talip** olanda **Hak** bilgisi olma.

-[3] **Alevilik-bektaşilik**'te on iki **post** sayısınca ayrı nitelikte on iki **hizmet** vardır; kimi bölgelerde **hizmetlere** verilen adlar ve **hizmet** sıralaması değişiktir; yaygın **hizmet** sıralaması şu şekildedir:

1- **Cemi** yönetme.

2- **Görgüsü** yapılanlara ve **ceme** katılanlara yardımcı olma.

3- **Cemde** düzeni ve sessizliği sağlama.

4- **Çerağları** yakma, **meydanı** aydınlatma.

5- **Deyiş**, **düvaz**, **miraçlama** söyleme; okuma.

6- **Meydanı** silme-süpürme.

7- Su getirme, dağıtma; sofranın sonunda el temizliğini sağlama.

8- Kurban ve yemek işlerine bakma.

9- **Semah** yapma.

10- **Cem** yapılacağını duyurma.

11- **Cemevini** temizleme.

12- **Cemin** ve **ceme** katılanların evlerinin güvenliğini sağlama

-[4] Her **hizmetin** bir sahibi (sorumlusu) vardır; kimi bölgelerde **hizmet** sahiplerinin adları ve sıralanışı değişiktir; yaygın hizmet sahipleri ve sıralaması şöyledir:

1- **Dede.**

2- **Rehber.**

3- **Gözcü.**

4- **Çerağcı.**

5- **Zâkir.**

6- **Ferraş.**

7- **Saka - ibriktar -**

8- **Sqfracı - kurbancı -**

9- **Pervane - semahçı -**

10- **Peyik**

11- **İznikçi**

12- **Bekçi.**

-[5] **Alevilik-bektaşilik**'te **imam**, **Tanrı**'ya yakın kutsal kişidir; insanlarla **Tanrı** arasında bağlantı kurar. Onun bütün yaptıkları **Tanrı** adınadır; bu nedenle o suçsuzdur, masumdur; eylemlerinden sorumlu değildir; yücedir, uludur, ölümsüzdür. **İmamın** buyruklarını yerine getirmek bir din görevidir, bir inanç gereğidir; onun sözleri tartışılmaz, ona karşı başka bir düşünce ileri sürülmez.

Alevilik-bektaşilik'te **imam** bir inanç kaynağı durumundadır; daha doğrusu inanç **imamla** başlar. On İki **İmam** şu şekilde sıralanır:

1- **Ali** [598-661]; **Hz. Muhammet**'in amcasının oğlu ve damadı; ilk **imam**.

2- **Hasan** [624-670]; **Ali**'nin büyük oğlu; ikinci **imam**.

3- **Hüseyin** [625-680]; **Ali**'nin ikinci oğlu; üçüncü **imam**.

4- **Zeynelabidin** [659-719]; **Ali**'nin torunu ve üçüncü **imam**

Hüseyin'in oğlu; dördüncü imam.

5- *Muhammet Bakır [677-733]; Zeynelabidin'in oğlu beşinci imam.*

6- *Caferi Sadık [699-765]; Muhammet Bakır'ın oğlu; altıncı imam.*

7- *Musa Kâzım [645-799]; Caferi Sadık'ın oğlu; yedinci imam.*

8- *Ali Rıza [765-818]; Musa Kâzım'ın oğlu; sekizinci imam.*

9- *Muhammet Taki [811-835]; Ali Rıza'nın oğlu; dokuzuncu imam.*

10- *Ali Naki [829-868]; Muhammet Taki'nin oğlu; onuncu imam.*

11- *Hasan Askeri [846-874]; Ali Naki'nin oğlu; on birinci imam.*

12- *Muhammet Mehdi [870-878]; Hasan Askeri'nin oğlu; on ikinci imam.*

-[6] **Alevilik-bektaşilik'te On İki İmam** sayısınca on iki post vardır; kimi bölgelerde post adları ve sıralaması değişiktir; yaygın ad ve sıralama şu şekildedir:

1- **Horasan postu (pir postu); Hacı Bektaş Veli'nin Horasan'dan geldiğini bildirir; tarikatın temeltaşı durumundadır; bu posta kimse oturamaz.**

2- **Ahmed-i Muhtar postu (mürşit postu); Hz. Muhammet makamı.**

3- **Ali postu; rehber makamı.**

4- **Aşçı postu; Seyit Ali Sultan makamı.**

5- **Ekmekçi postu; Balım Sultan makamı.**

6- **Nakib postu; Kaygusuz Sultan makamı.**

7- **Atacı postu; Kauber Ali Sultan makamı.**

8- **Meydancı postu; Sarı İsmail Sultan makamı.**

9- **Türbedar postu; Kara Donlu Can Baba Sultan makamı.**

10- **Kurbancı postu; Hz. İbrahim makamı.**

11- **Ayakçı postu; Abdal Musa Sultan makamı.**

12- **Mihmandar postu; Hz. Hızır makamı.**

-[7] İnanca göre on sekiz âlem şöyle sıralanır:

1- **Akl-ı kül.**

2- **Nefs-i kül.**

3- **Dokuz gök.**

4- **Dört öge (su, toprak, hava, ateş).**

5- **Üç mevcut (maden, bitki, hayvan).**

-[8] On yedi **kemerbest:**

1- *Selman Farisî*

2- *Muhammet bin Ebu-Bekir*

3- *Malik Eşter*

4- *Anımar bin Yâser*

5- *Veysel Karanî*

6- *Ebu-Zer Gaffarî*

7- *Huzeyme bin Hâris*

8- *Abdullah-i Asgar*

9- *Abdullah bin Bedî*

10- *Ebül-Heysemut Tihanî*

11- *Hâris şeybanî*

12- *Haşim bin Utbe*

13- *Muhammet bin Ebu-Huzeyfe*

14- *Kanber*

15- *Mürtefi bin Vezza.*

16- *Sad bin Kays Hemedani.*

17- *Abdullah bin Abbas.*

ONİKİİMAMCI a. Caferi.

ONİKİİMAMCILIK a. Caferilik.

ORUÇ Fars. (*rûze*'den) a. 1- **Matem orucu**.

2- Kendini, iradesiyle yanlış, kötüye karşı koruyan kimsenin tavrı, eylemi.

3- Bir kimsenin **tarikât sırrını** açıklamaktan kaçınma eylemi.

OSMAN (Dört halife'nin üçüncüsü [574-656] *Osman Kuranı: **Kuran-ı Osman**.

OTMAN BABA (1402'de *Timur*'la birlikte **Horasan**'dan **Anadolu**'ya gelip *Rumeli*'ye geçen. *mehdilik* ve *peygamberlik* savında bulunduğu için idam edilen **kalenderi** şeyhi [-1478] *Otman Baba Velayetnamesi: Ölümünden sonra **dervişlerinden Küçük Abdal** tarafından 1483'te yazılan, Otman Baba'nın yaşamının, düşüncelerinin ve gösterdiği **kerâmetlerin** anlatıldığı yapıt.

OTURAK a. Ağır makamda ve oturarak söylenen **nefeslere** verilen ad.

Ö

ÖĞRETİCİ SEMAH Cem'de yapılması zorunlu **semahlar** sıralamasında yer alan, eğitme-belletme amaçlı **semah**.

ÖLME a. Hakk'a yürüme.

ÖLMEK f. Hakk'a yürümek.

*Ölmeden evvel ölmek, ölmezden ölmek: **Tarikat** yolunda bütün tutkulardan, aşırı isteklerden, **dünyaya** bağlı geçici dileklerden, eğilimlerden kurtulmak, özünü gerçeğe adamak.

ÖLÜM a. Hakk'a yürüme.

ÖVGÜ a. Naat.

ÖZÜR Ar. ('*uzr*'dan) a. Bir hatanın, bir kusurun hoş görülmesini, bağışlanmasını gerektiren neden.

*Özür okumak: **Dede'**ye **niyaz ettikten** sonra **dar'a** **durup** aklanmasını dilemek.

P

PADIŞAH Fars. (*pādişāh*, hükümdar) a. **Tanrı**.

PALAHENG Fars. (*pālāheng*, dizgin, yular ya da büyük kement) a. **Palheng**.

PALHENG Fars. (*pālāheng*, dizgin, yular ya da büyük kement'ten) a. **Kemer** üzerine takılan, **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki köşeli taş; palheng taşı. (ANSİKL.)

*Palheng taşı: Palheng.

-ANSİKL. Palheng, **dervişlerin gönüllerini Tanrı**'ya bağlamalarının bir sembolü olarak algılanır; **eline-diline-beline sahip olmak** gerektiğinin işareti kabul edilir; **Hz. Muhammet**'in, aç yattığı günler, midesi üzerine taş bastırarak açlığını giderişi anısına taşınır.

Kemerin sol yanına takıldığından yantaşı adıyla da anılır.

PALİHENG Fars. (*pālāheng*'ten) a. **Palheng**.

PARPILAMA a. **Sırrına sahip ve güçlü olması için dede**'nin, yeni doğan çocuğa ad verdikten sonra parmağını ağzına götürüp aldığı nemi çocuğun ağzına sürmesi.

PASBAN Fars. (*pāsbān*) a. Bekçi.

PASBANĪ Fars. (*pāsbānī*) a. Bekçilik.

PAY a. Lokma.

PENÇ Fars. (*penc*, beş) *Penç erkân: Alevilik-bektaşilik'te cemaate kabul edilen adayın katıldığı beş tören [cem erkânı, sorulama erkânı, ikrar verme-musahip tutma erkânı, koldan kopma erkânı, dâr'dan indirme erkânı].

PENÇE Fars. (*pence*, yırtıcı hayvanlarda, ön ayaklarla tırnaklardan oluşan bölüm) a. El.

*Pençe atmak (vurmak): Mızrapla değil, tırnakla çekerek **ruzba** çalmak.

*Pençe düzeni: **Ruzba düzeni**.

*Pençe vurmak: Pençe atmak.

*Pençe-i Âl-i âbâ: 1- Bir elin beş parmağıyla simgelenen, **H. Muhammet, Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin**'den oluşan **ehli-beyt**.

2- Bu adların, sağ elin başparmağından başlamak üzere sırayla yazıldığı levha.

PENÇECİ a. Bektaşilik'in çelebiyan kolu'nda, görgü sırasında **talip**'in sırtını **alacadeğnek**le değil de elle sıvazlayanlara verilen ad.

PEND Fars. (*pend*) a. Öğüt, nasihat.

*Pend etmek: Öğüt vermek, nasihat etmek.

PERDE Fars. (*perde*, kapı, pencere gibi yerlere asılan örtü) a.

Tanrı ile nesnel **varlık** dünyasını birbirinden ayıran engel; **kulu Hakk'**ından ayıran engel. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hak** ile **kul** arasında kimi **zulmetten** (karanlık), kimi **nurdan** (ışık) engeller (perdeler) vardır. **Hakk'**ın **gönülde tecelli-**leri **nurdan** (ışıktan) engellerdir; **tarikât** yolunda, olgunluğun yüksek aşamalarına ulaşan **canlar**, bu engelleri (perdeleri) aşarak *tanrısal* varlıkla yüz yüze gelebilir.

Dünyasal istekler, mal, mülk, **nefs**, şehvet vb. **Hak** ile **kul** arasındaki **zulmet** (karanlık) engelleridir (perdeleridir); **nefsini** yenemeyen, bu isteklerden sıyrılamayanlar, *tanrısal* varlıkla yüz yüze gelme şansını tümüyle yitirirler; onlar **dolaşan ölüdürler**.

PERVANE Fars. (*pervâne*, geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebek / fırlıdak) a. **Cem'**deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **semah** yapma görevini yerine getiren kimse.

. **PERVANELİK** a. **Pervane** olmanın gereklerini yerine getirme; **pervanenin işi, görevi**.

PERVAZ Fars. (*pervâz*; kanat açma, uçma) a. 1- Kimi **alevi** boyları, topluluk ya da toplumlarında **semaha** ya da **semah havasına** verilen ad.

2- Kimi yörelerde **semah** yapan karşılıklı çiftlerin, el-kol hareketlerine verilen ad.

3- Tek kız tarafından, belirli bir ezgi eşliğinde oynanan **semah**. (ANSİKL.)

*Pervaz etmek: **Semah** yapmak, **semah** oynamak.

*Pervaz semahı: **Çark semahı**.

*Pervaza kalkmak: **Semaha** kalkmak, **semah** yapmaya başlamak.

-ANSİKL. Genellikle bekâr bir kız tarafından oynanır; ezgiyle birlikte kız kalkar ve yavaş, yavaş ilerler; yere **niyaz edip** doğrulur;

ardından kendi ekseni çevresinde hızla dönmeye başlar; dönüşler sırasında kollar yana açık ya da yanlarda vücuda bitişiktir.

PERVAZCI a. Kimi **alevi** boylarında **semah** yapan kimseye verilen ad.

PEYİK Fars. (*peyk*'ten) a. **Peyk**.

PEYİKLİK a. **Peyklik**.

PEYK Fars. (*peyk*, haber taşıyan, haber getiren) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **cem** yapılacağı haberini komşulara, **cemaata** ulaştırma görevini yerine getiren kimse.

PEYKLİK a. **Peyk** olmanın gereklerini yerine getirme; **peykin** işi, görevi.

PEYMAN Fars. (*peymān*) a. **Yemin**, **ant**.

PEYMANÇE Fars. (*peymānçe*) a. **Mürşit** karşısında; **ayaklar mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik biçimde gerçekleştirilen yalvarma-yakarma duruşu; **niyaz duruşu**.

*Peymançe yeri: **Dâr**.

*Peymançe durmak: **Dâr'a durmak**.

*Peymançeye geçmek: **Dâr'da niyaz duruşu** almak.

PEYMANE Fars. (*peymāne*, şarap bardağı, büyük kadeh) a. "**Tanrı'nın evi**" olarak algılanan insanın **gönlü**.

PİR Fars. (*pîr*, yaşlı, ihtiyar) a. 1- **Tarikatın** kurucusu, yayıcısı, önderi olan ve **tarikatta** en yüksek **aşamada** bulunan kimse. (ANSİKL.)

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

*Pir divanı: **Meydan**.

*Pir kapısı: **Hac**.

*Pir ocağı: *Hacıbektaş'taki Dergâh*.

*Pir postu: **Horasan postu**.

*Pir semahı: **Miraçlama**.

*Pir-i evvel: 1- **Tarikatın kurucusu**; ilk pir.

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

*Pir-i mugan: **Mürşit**.

*Pir-i sani: 1- **Tarikatın yayılmasını sağlayan kimse**; ikinci pir.
ikinci **ulu**.

2- Bu anlamda **Bahm Sultan**.

*Pir-i tarikat: 1- **Yolun kurucusu**, büyüğü.

2- Bu anlamda **Hacı Bektaş Veli**.

-ANSİKL. Pir, **Tanrı** bilgisine ulaşmış, **Tanrı** sevgisini kazanmış kişidir; yol göstericidir, **mürşit**'tir; **mürit**lerinin doğru yolu bulmalarına ve o yolda ilerlemelerine yardımcı olur; bir anlamda **Hz. Muhammet**'in vekili sayılır.

PIREVİ a. *Hacıbektaş ilçesindeki Hacı Bektaş Veli Tekkesi* (ANSİKL.)

-ANSİKL. Pirevi, *Hacıbektaş ilçesinin ortasında, ayrı ayrı üç avlu ve bunların çevresinde birçok yapıdan oluşan büyük bir külliye*dir; 16 Ağustos 1964'te *müze* durumuna getirildi.

Pirevi'nin kuruluşuna **Kızılcahalvet** adı verilen küçük bir odanın yapımıyla başlandı; **Hazret-i Pir**'in **Hakk'a** yürümesinden sonra bitişğine diğer yapılar eklenerek bugünkü durumunu aldı.

Pirevi'nde; **aşevi**, **ekmekevi**, **atevi**, **mihmanevi** (konukevi), **meydanevi**, **kilerevi** ve **çamaşırhane** gibi bağımsız bölümler vardır; pirevi dışında ise **balımevi** (kadıncıkevi), **han bağı**, **dede bağı** yer alır. Bütün bu evlerin ve bağların birer **babası** ve yeterli sayıda **der-vişleri** bulunurdu.

Pirevi dışında dört büyük **dergâh** vardı. Bunlar.

1- *Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) Dergâhı*; Rumeli / Dimetoka.

2- **Kerbela Dergâhı**.

3- **Abdal Musa Sultan Dergâhı**; Elmalı / Tekke köyü.

4- **Kaygusuz Sultan Dergâhı**; Mısır / Kahire.

Bu **dergâhlar** **halife makamı**ydı. *Mehmet Ali Hilmi Dedeba-ba'nın Şahkulu Sultan Dergâhı* (Merdiven köyü) sonradan bunlara katıldı.

PİRLİK a. 1- **Pir** olmanın gereklerini yerine getirme.

2- **Pir** tarafından temsil edilen **tarikatin** en yüksek **aşaması**.

POST Fars. (*pūst*, tüylü hayvan derisi) a. **Tarikat** yolunda bir **aşamayı**, **makamı** simgeleyen ve **seccade** olarak algılanan, **pirin**, **de-denin** ya da **babanın** oturduğu tabaklanmış, tüylü deri. (ANSİKL.)

***Post ehli**: Post sahibi olanlar.

***Post hizmeti**: 1- **Pirlik**.

2- **Dedelik**.

3- **Babalık**.

***Posta oturmak**: Postun simgelediği **aşamaya**, **makama** ulaşmak; bu **aşamanın**, **makamın** gereklerini yerine getirmeye **hak** kazanmak; post sahibi olmak.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te **On İki İmam** sayısınca **on iki post** vardır. Postlar kutsaldır; büyük bir saygı ve sevgi kaynağı durumundadır.

Alevi-bektaşî inancında postun başı “teslim”; ayağı “**hizmet**”; sağı “**el tutma**”; solu “**nefsi kırma**”; dışı “**sebat**”; içi “**temkin**”; ortası “**muhabbet**”; mihrabı “**cemâl**”; doğusu “**sevinç**”; batısı “**bilim**”; koşulu “**erenler önünde baş eğmek**”; canı “**tekbir**”; şeriati “**yok olma**”; **tarikati** “**acıma**”; **marifeti** “**rıza**” ve **hakikati** “**kavuşma ve bekleme**” durağı olarak algılanır.

POSTNİŞİN Fars. (*pūstnişīn* < *pūst*, post ve *-nişīn*, oturan) a. Bir tekkede, postta oturan en üst yetkili.

PUŞİ Fars. (*pūş*, örtü'den) a. Çeki.

PUŞİDE Fars. (*pūşīde*, örtünmüş, örtülü) a. Tabutun üzerine örtülen, üstüne ayetler yazılı örtü.

R

RAB Ar. (*rabb*, sahip, efendi) *Rabb-ül-erbab: Efendilerin efendisi anlamında **Tanrı**.

RABBANİ Ar. (*rabbānī*, kendini **Tanrı** yoluna adayan) *Rabbani adam: Veli, mürşit.

RABBANİYUM Ar. (*rabbāniyyūn* < *rabbānī*'nin çoğulu) a. **Dünyadan** ilgilerini keserek **Tanrı**'nın iradesine teslim olmuş **tarikât** yolcuları.

RABİT Ar. (*rabt*, bağlama, bağlanma) a. Kendini **tarikât** yoluna hasretme.

*Rabt-ı kalb: **Kalp** yoluyla, **gönül** yoluyla bağlanma.

RAFİZİ Ar. (*rāfizi*) a. **Rafızilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

RAFİZİLİK a. *Ebubekir* ve *Ömer*'in **halifeliğini** tanımayanların oluşturduğu dinsel-siyasal akım. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Rafıziler, **gulat** ve **zeydiler**'le birlikte, **şianın** üç kolundan birini oluşturur. *Eş'ari* [873-936], *Makalat-ül-İslamiye* adlı yapıtında, rafızilik akımının ilk kez *Ebubekir* ile *Ömer*'in **halifelikle-**

rine karşı çıkanlar tarafından başlatıldığını belirtir; diğer kimi kaynaklara göre ise Hz. Hüseyin'in torunlarından Zeyd bin Ali'nin Ebubekir'le Ömer'in halifeliğini onaylamasına karşı çıkanlar rafizilik akımını başlattı.

RAFİZİYUN Ar. (*rāfızıyyūn* < *rāfızı*'nin çoğulu) a. Rafizilik'i benimsemiş olanlar.

RAH Fars. (*rāh*, yol) a. **Tarikat**.

RAH Ar. (*rāḥ*, şarap) a. Mürşit'in nefesi.

RAHMAN Ar. (*Raḥmān* < *raḥm*, acıma, esirgeme) a. "Kul-larını esirgeyen" anlamında Tanrı'nın adlarından biri.

RAHMANİ Ar. (*raḥmānī*) s. Tanrı'dan gelen, Tanrı'ya ilişkin olan, *tanrısal*.

***Rahmani sultan**: "Tanrı'nın evi" olarak algılanan insan gönlündeki akıl. (ANSİKL.)

-ANSİKL. İnanca göre insan gönlü, ulu bir kenttir; bu kentin iki sultanı vardır; akli temsil eden rahmani sultan ve nefsi temsil eden şeytani sultan.

RAHMANİYUN Ar. (*raḥmāniyyūn* < *raḥmānī*'nin çoğulu) a. *Tanrısal* sırlara erdiklerine, gayb âlemi'nden haber getirdiklerine inanılan kimseler.

RAKİP Ar. (*raḳīb* < *reḳābet*, çekişme, yarışma mücadele) a. Dünyasal istekler, nefis, şeytan.

RAM Fars. (*rām*, boyun eğen) a. 1- **Tarikat** yolcusu'nun, tüm varlık ve benliğiyle Tanrı'ya bağlanıp O'nun dışındaki her şeyden

sıyırılması, arınması.

2- **Mürit'in mürşit'ine** tüm gönlüyle, kalbiyle bağlanması.

RAVİ Ar. (*rāvī* < *rivāyet*'ten) a. **Hız. Muhammet'in** yaptıklarını, sözlerini, davranışlarını, onaylarını ya doğrudan kendine ya da ilk müslümanlara dayanarak aktaran kimse.

RAYİHA Ar. (*rāyiha*, hoş a giden güzel koku) *Rayiha-yi cennet: **Buy-i cennet**.

RAZ Fars. (*rāz*, gizli tutulan şey, sır) a. **Tarikat yolcusu'nun** gönlünde açıklık kazanan *tanrısal sır*.

RAZİ Ar. (*razī*) s. **Rıza** gösteren, razı.

RAZİYE Ar. (*raziyye* < *razi*'nin dişili) s. **Rıza** gösteren, razı.

REF Ar. (*ref*, bulunduğı düzeyden yukarıya kaldırma / ortadan kaldırma) *Ref-i taayyün: Görünür **varlık** alanında görünmez duruma gelme biçiminde beliren, olgunluk bakımından yükselişin son aşaması.

REFREF Ar. (*Refref*) a. **Hız. Muhammet'in** miraca çıkar-ken bindiğine inanılan dört binekten sonuncusu olan doğaüstü varlık. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Cebrail mirac gecesi Hız. Muhammet'i**, gidebileceğı son noktaya kadar götürdü; daha ileriye gitmesine izin verilmediğinden, Refref geldi ve **Hız. Muhammet'i** alıp **Tanrı** katına çıkardı.

REH Fars. (*reh*, yol) a. **Ruh**.

REHBER Fars. (*rehber*, yol gösteren kimse, kılavuz < *reh*, yol ve *ber*, gösteren) a. Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, dede'nin yöneteceği törenleri hazırlama, yola girecek canlara yolu öğretme görevini yerine getiren kimse.

*Rehber postu: Ali postu.

REHBERLİK a. Rehber olmanın gereklerini yerine getirme; rehberin işi, görevi.

RAHREVAN Fars. (*râh-revân*, yolcu < *râh*, yol ve *revân*, yürüyen, giden) *Rahrevan-ı tarikat: Tarikat yolcusu, derviş.

REHREVAN Fars. (*reh-revân*, yolcu < *reh*, yol ve *revân*, yürüyen, giden) *Rehrevan-ı tarikat: Rahrevan-ı tarikat.

RESUL Ar. (*resûl*) a. Peygamber.

*Resul-ullah, Resul-i Ekrem: Hz. Muhammet.

REVAN Fars. (*revân* < *reften*, gitmek) s. 1- Giden, yürüyen.
2- a. Ruh, can.

*Revan-ı pak: Temiz ruh.

REVŞENİ a. Revşeniye'yi benimsemiş kimse, topluluk.

REVŞENİYE a. Afganistan'da, XVI. yy. ortalarında; "Piri Revşen" adıyla tanınan Bayezit bin Abdullah tarafından kurulan, vahdet-i vücud temelinde sekiz makama dayanan bir tarikat. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Revşeniye tarikatına göre, evrende görünür tüm varlıklar, gerçekte "bir" olan Tanrı varlığının değişik yansımalarından başka bir şey değildir. Tarikat, her biri bir aşama, makam

olarak algılanan sekiz ilke üzerine kuruludur. Bunlar;

- 1- **Şeriat.**
- 2- **Tarikat.**
- 3- **Hakikat.**
- 4- **Marifet.**
- 5- **Kurbet.**
- 6- **Vuslat.**
- 7- **Vahdet.**
- 8- **Sükûn.**

REZİLET Ar: (*rezilet* < *rezil*) a. Kötü huy, rezillik.

RIZA Ar. (*riẓā'*, razı olma, kabullenme, sızlanmama, yakınma / hoşnut olma) a. 1- **Tanrı'dan** gelen her şeyi **gönül** hoşnutluğuyla karşılama.

2- **Tanrı'nın** hoşnutluğunu, onayını kazanma; *tanrısal* hoşnutluk, *tanrısal* onay.

***Rıza kapısı: Tarikat.**

***Rıza lokması:** Cem töreni sırasında pişirilen **kurban**dan ya da **kurban** tığlanmayan cemlerde, evlerden getirilen ekmek ve çöreklerin doğranıp karıştırılmasıyla elde edilen yiyecekten yenen ve manevi birliği, toplumsal dayanışmayı simgeleyen **lokma**.

RIZALAŞMA a. Aynı gece **yola alınan** çiftleri, bir yıl sonra, **dede** bir kez daha köye geldiğinde yapılan yeni bir cemle **dâr'a çekme**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Dedelerin** köylere gelmesini izleyen cemlerdeki **dâr'a çekmeler**, bir yıl önce ceme kabul edilenler içindir. **Dede**, “*Bu canlardan incinmiş, ağrınmış varsa erenler meydanında Ali divanında dile gele*” diye **ruhsat vererek**, cemdekilerin görüşünü ister; herkes diyeceğini açık biçimde anlatır; suçlanan kendisini savunur; **dede** dinler ve **cemaatla** birlikte yorumunu yapar; suçlu bulunması

durumunda **dede**, eylemine uygun bir **kesme keser**.

RİBAT Ar. (*ribāt*, barınılacak, konaklanacak yer) a. 1- Tüm ölümlüler için geçici bir konaklama yeri olarak algılanan **dünya**.

2- **Ruh** için geçici bir **zarf** olarak algılanan *insan bedeni*.

RİCAL Ar. (*ricāl*, belli **makam** sahibi kimseler) *Rical ül-gayb: Gayb erenleri.

RİFAİ Ar. (*rifāī* < Ahmet er-Rifai'nin adından) a. **Rifailik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

RİFAİLİK a. XII. yy'ın sonlarına doğru Irak'ta ortaya çıkan; başlangıçta **sünni** ilkelere bağlıyken **bektaşilik**'in etkisiyle giderek bu çizgisinden uzaklaşan, Ahmet er-Rifai'nin kurduğu **tarikât**.

RİFAİYE Ar. (*rifāiyye*) a. **Rifailik**.

RİNDAN Fars. (*rindān*, kalenderler < *rind*'in çoğulu) a. **Gönül adamları, dervişler**.

*Rindan-ı Hüda: Hak erenler.

RİNDANE Fars. (*rindāne* < *rind*, kalender ve *-āne*, özgü, yaraşır) s. 1- **Gönül adamı**'na, **dervişe** özgü, yaraşır olan.

2- be. **Gönül adamı**'na **dervişe** özgü, yaraşır biçimde.

RİNT Fars. (*rind*, kalender) a. Görünüşe önem vermeyen ve insanın özünde, *konusan* bir **Tanrı** niteliğinde olduğuna inanan **gönül adamı, derviş**.

RİSALE Ar. (*risāle*, küçük kitap, broşür / mektup) *Risale-i

Ahlâk-Hacı Bektaş Veli: *Mehmet Seyfettin İbn. Zülfikâri* tarafından **Hacı Bektaş Veli'nin** mektupları kaynak alınarak yazılmış, soy ve **tarikât** kuşaklarının anlatıldığı, tarihsiz elyazması yapıt.

RİSALET Ar. (*risālet*) a. Peygamberlik.

***Risalet'ül Hukuk:** Dördüncü İmam *Zeynelabidin* tarafından yazılmış, *İslam* hukukunun temellerini anlatan yapıt.

***Risalet ün-Nushiye:** *Yunus Emre'nin*, mesnevi türünde ve aruz vezniyle yazılmış manzum yapıtı.

RİYAZET Ar. (*riyāzet*, nefsi yenmek için gösterilen çaba) a. **Tarikat yolcusu'nun**, **Tanrı** dışındaki bütün **varlıklardan** ilgisini keserek iradesini, kendisinde **Tanrı** bilgisini geliştirecek eylemlere vermesi.

RİZAMİYE Ar. (*rizāmiyye*) a. VIII. yy'da, *Horasanlı Ebu Müslim'in* **İmam** olduğu, **Tanrı'nın** ruhunun onun bedenine girdiği savıyla ortaya çıkan *Rizam bin Sabık* [ya da Saik] yandaşlarının oluşturduğu **şii** akım.

RUBUBİYET Ar. (*rubûbiyyet*) a. **Tanrı'ya** ait olan şey.

RUFÂİ Ar. (*rifā'î*'den) a. **Rifai**.

RUFÂİLİK a. **Rifailik**.

RUH Ar. (*rûh*, can, nefes / canlılık, his, duygu) a. *Tanrısal* evrenden geldiğine ve ölümsüz olduğuna inanılan, geçici bir süre için gövdeye girerek ona dirilik, devinim kazandıran *tanrısal* öz. (ANSİKL.) [1]

***Ruh göçü:** *Tanrısal* öz olarak algılanan ruhun ölümle, geçici bir süre için kaldığı **zarfından** ayrılarak, yine geçici bir süre için kalacağı ye-

ni bir bedene, varlığa geçmesi. (ANSİKL.) [2]

***Ruh makamı: Ruhsal aşama.**

***Ruh zarfı:** Ruhun geçici konaklama yeri olarak algılanan *insan bedeni, görünür varlık.*

***Ruh-i revan:** *Tanrısal öze dönecek olgunluk aşamasına yükselmiş ruh.*

***Ruh-i revanî şad olsun:** Olgun bir insan **Hakk'a yürüdüğünde**, “*yürüyen ruhu sevin*sin” anlamında söylenir.

***Ruhlar âlemi: Âlem-i ervah.**

***Ruhlar meclisi: Bezm-i elest.**

***Ruhu naci:** Doğru yolu bulmuş, cennetlik kimse, **can.**

-ANSİKL. [1] Gövde, beden, ölümsüz olarak algılanan ruh için bir **kafes, zarf** niteliğindedir; ruh, oradan çıkmak, geldiği *tanrısal* kaynağa kavuşmak ister; bu nedenle **Hakk'a yürüme**, ruhun özgürlüğe kavuşması, geldiği yüce kaynağa dönüşüdür; eğer yeterli olgunluğa ulaşmamışsa bir yeni beden, **zarf** araması için geçici olarak özgür kalmasıdır.

-[2] **Alevi-bektaşî** inancında önemli bir yer tutan inanışlardan biri de ruh göçüdür.

Ruh göçü, **devir öğretisi**'nin temelini oluşturur. **Devir; varlığın tekvin, sudur** ya da **tecelli** biçiminde, *tanrısal* başlangıçtan başlayarak ortaya çıkışı ve çeşitli **aşamalardan** geçip **çevrimini** tamamladıktan sonra yeniden **Tanrı**'ya dönüşü olarak bilinir. **Tanrı**'dan taşan bir ışık olarak tanımlanan **varlığın âlem-i gayb**'dan **âlem-i şuhud**'a inişiyle ruh; sırasıyla taş, toprak vb. bitki, hayvan ve insan biçiminde görünüş alanına çıkar; insan bedeninde konakladığı sırada, aslına dönmek gereksinmesini duyar; **derece derece** olgunlaşarak, gerektiğinde beden değiştirip yükselerek *tanrısal* öze ulaşır; böylece **devrini** tamamlamış olur.

RUHSAL s. Ruhla ilgili, ruha ilişkin olan.

***Ruhsal aşama: Tarikat yolcusu**'nun ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu **aşamalar** sıralamasında yer alan, *tanrısal*

gerçeklikleri anlamayla belirgin **ruh makamı**.

RUHSAT Ar. (*ruḥsat*) a. İzin, müsaade.

*Ruhsat vermek: İzin vermek, müsaade etmek.

RUHÜLKUDÜS a. Hristiyanlık'ta, **teslis**'in; insandan çok bir *güvercin*, bir *ışık bulutu* ya da bir *alev yelpazesi* olarak canlandırılan üçüncü kişisi.

RUM Ar. (*Rûm*, Anadolu) *Rum abdalları (erenleri): Horasan'dan Anadolu'ya gelen dervişler.

RUY Fars. (*rûy*) a. Yüz, çehre.

RUZBA a. Cem törenleri'nde **semah** ve **nefeslerin** seslendirilmesinde kullanılan, eşkenar dörtgen biçiminde küçük tekneli, saplı, telli bir çalgı. (ANSİKL.)

*Ruzba düzeni: **Semahlar** çalınacağı zaman; orta telin çıkarılması, üst telin *mi*'ye, alt telin ise *mi*'nin alt beşlisi *la*'ya akortlanmasıyla yapılan ruzba akordu.

-ANSİKL. Ruzba'nın üç teli, alttan üste doğru *la-re-mi* olarak akortlanır; **semah** çalınacağı zaman ruzba düzenine geçilerek gerekli değişiklik yapılır.

Ruzba'nın telleri *mızrapla* değil, tırnakla çekilir; bu nedenle ruzba çalmak yerine **pençe vurmak**, **pençe atmak** denir.

RÜBUBİYET Ar. (*rübūbiyyet* < *rabb*, sahip, efendi) a. 1- Sahiplik, efendilik.

2- 'Tanrılık.

RÜTBE Ar. (*rütbe*, sıra, derece, basamak) a. **Tarikat yol-**

cusu'nun, ruhsal arınmaya ermek için geçmek zorunda olduğu her bir aşama.

RÜYET Ar. (*rü'yet*. görüş, bakış) a. **Tanrıyı**, *tanrısal* tecellileri görme.

S

SAÂLİK Ar. (*şa'âlik* < *şu'lūk*'un çoğulu) a. **Kalenderler**, dervişler.

SABBE Ar. (*sābbe*) a. **Gulatlara** verilen ad.

SABİR Ar. (*şabr*, katlanma, tahammül) a. Bir olgunluk belirtisi, bir **aşama** olarak algılanan, **Tanrı**'dan başka kimseye yakınmama durumu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Tanrı** sabır gösteren, yani taşkınlık yapmayan, ölçüyü elden bırakmayan, katlanan kimseleri sever, onlarla birlikte olur.

SABİ Ar. (*şabī*, ergenlik çağına ulaşmamış erkek çocuk) ***Sabi-i muhabbir**: **Tanrı** vergisi olarak ilahi sırlardan söz ettiğine ve bu sırları anladığına inanılan çocuk.

SABİR Ar. (*şabīr* < *şabr*) s. **Sabır** gösteren, sabreden.

SABİRE Ar. (*sābire* < *şābir*'in dişili) s. **Sabir**.

SADAKA Ar. (*şadaka*) a. **Tanrı** hoşnutluğu için yapılan yardım, bağış.

SADAT Ar. (*sādāt* < *seyyid*'in çoğulu) a. 1- Seyitler, ulular.

2- Hz. Muhammet'in sülalesinden olanlar.

SADR Ar. (*şadr*, göğüs, kalp) *Sadr makamı: Gönül aşaması.

SAFA Ar. (*şafā*, saflık, duruluk / gönül rahathğı) *Safa-nazar: 1- Uyarıcı'nın (mürşit), yol evladı'na olgunlaştırıcı, onun gönlünü açıcı bakışı, ilgisi.

2- Yol evladı'nın, evrendeki her nesneye birlik (vahdet) gözüyle bakması.

SAFER Ar. (*şafir*) a. *Kameri* takvimin ikinci ayı; sefer ayı.

SAFERAN Ar. (*şafirān* < *şafir*'in çoğulu) a. **Muharrem** ve **safer** ayları.

SAFEVİ Ar. (*şafevî*) a. **Safeviler** hanedanından ve **safeviye** tarikatından kimse, topluluk.

SAFEVİLER a. İran'da ulusal bir devlet kuran ve **şii**lik'i devletin resmi dini yapan hanedan [1501-1732].

SAFEVİYAN Ar. (*şafeviyān* < *şafevî*'nin çoğulu) a. **Safeviler**.

SAFEVİYE Ar. (*şafeviyye*) a. XIII. yy'da İran'da Seyit Safiyettin İshak-ı Erdebili tarafından kurulan, başlangıçta **sünni** iken sonraları **şii** bir yapı kazanan **tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. *Timur* istilasını izleyen dönemde **safeviler**, özellik-

le *Doğu Anadolu Türkmenleri* arasında çok sayıda yandaş buldu. *Safiyettin-i Erdebili*'nin torunu *Hoca Ali*'nin ölmesi [1429] üzerine. **tarikâtın** yönetimini ele alan *Cüneyt* [1447-1460], *Akkoyunlu* hükümdarı *Uzun Hasan*'ın kız kardeşiyle evlenerek, bu ülke topraklarında rahatça dolaşma olanağını elde etti. Çevresine topladığı 12000 **müridiyle** *Gürcü* ve *Çerkez* topraklarıyla *Şirvanşahlar*'a saldırdı; bu saldırılardan birinde öldürülünce yerine oğlu *Haydar* geçti.

Haydar **müritlerine**, **On İki İmam**'ı simgeleyen *on iki dilimli kızıl taç* giydirdi; bu nedenle *kızıl taç* giyen *Haydar* yandaşları **Kızılbaş** adıyla anılmaya başlandı. *Haydar*, babasının öcünü almak için *Şirvanşahlar*'la girdiği savaşta öldürülünce yerine oğullarından *Ali* geçti; o da *Tebriz* üzerine yaptığı bir seferde öldürülünce [1501] yetkiyi, küçük kardeşi *İsmail bin Haydar* (*Şah İsmail I*) aldı; dedesi *Uzun Hasan*'ın devletinin başına geçmek için yoğun bir mücadeleye girdi; **Türkmen** oymaklarının da desteğiyle *Azerbaycan* üzerine yürüdü; *Tebriz*'de saltanat tacını giyerek hükümdarlığını ilan etti [1501]; egemen olduğu topraklarda *İran* ulusçuluğunun temelini attı; **şii**lik'in, devletin resmi dini olmasını sağladı.

SAGAIR Ar. (*sağā'ir* < *şağīr*, küçük'ün çoğulu) a. Küçük günahlar, küçük suçlar.

SAGAR Fars. (*sāgar*, içki bardağı, kadeh) a. Tanrısal bilgi ve nurla aydınlanan, bu nedenle "Tanrı'nın evi" olarak algılanan insanın gönlü.

SAHABE Ar. (*şahābe* < *şāhib*'in çoğulu) a. Hz. Muhammet'i görmüş, onun konuşmalarını dinlemiş, onunla konuşmuş olanlar.

SAHABİ Ar. (*şahābī*) a. Sahabe topluluğundan kimse.

SAHABİYE Ar. (*şahābiyye* < *şahābī*'nin dişili) a. Hz.

Muhammet'i görmüş olan kadın.

SAHAVET Ar. (*saḥāvet*) a. El açıklığı, cömertlik.

SAHB Ar. (*ṣaḥḥb* < *ṣāḥib*'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet'i** görmüş, onun konuşmalarını dinlemiş, onunla konuşmuş olanlar.

SAHBA Ar. (*ṣaḥbā'*, kızıl) a. 1- Kırmızı şarap, şarap.

2- **Tanrı** sevgisini, *tanrısal* sevgiyi uyandıran etken.

SAHİB Ar. (*ṣāḥib*) a. **Musahip.**

***Sahib-i asa:** **Asa** sahibi anlamında *Musa peygamber.*

***Sahib-i beyan:** Beyan sahibi anlamında **Hz. Muhammet.**

***Sahib-i hal:** **Ehl-i hal.**

***Sahib-i işaret:** Sözü **marifetler** içeren **tarikât** yolcusu.

***Sahib-i kainat:** Kainatın sahibi anlamında **Tanrı.**

***Sahib-i kalp:** **Ehl-i dil.**

***Sahib-i Sıffin:** *Sıffin Savaşı'nın* **ulu** kişisi anlamında **Hz. Ali.**

***Sahibü'd dâr:** Yurdun sahibi anlamında *12. İmam Mehdî'ye* verilen unvan.

***Sahibü'z Zaman:** Zamanın sahibi anlamında *12. İmam Mehdî'ye* verilen unvan.

SAHV Ar. (*ṣaḥv*, kendine gelme, ayılma) a. **Vecd** ile **cezbeye** kapılarak kendinde geçen **arif'in** yeniden kendine gelmesi durumu.

SAKA Ar. (*saḳkā'*, evlere çeşmeden su taşıyarak para kazanan kimse) a. **Cem'deki on iki hizmet** sıralamasında yer alan, su dağıtma görevini yerine getiren kimse.

SAKAL ***Sakal-bıyık çalınmak:** Bir ceza olarak sakal-bıyık kesil-

mek. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Ali**, sakalını bıyığını kesmediği için, eskiden **alevilik-bektaşilik**'te sakal-bıyık kesmek hoş karşılanmazdı; kimi **bektaşiler** ise bunu çok büyük bir suç sayardı. Bu geleneğin bir devamı olarak, yedinci kez hırsızlık eden ve bir daha dönmek üzere sürgüne gönderilecek olanın sakal-bıyığı, **cemaatten** atıldığıının bir kanıtı olarak kesilirdi (çalınırdı).

SAKALIK a. **Saka** olmanın gereklerini yerine getirme; **sakanın** işi, görevi.

SAKİ Ar. (*sākī* < *sak̄y*, sulama) a. 1- Bütün **feyz** ve sevginin kaynağı anlamında **Tanrı**.

2- **Cennet**'te, kutsal ırmağın suyunu dağıtan, **canlara** sevgi ve birlik içkisini sunan kimse anlamında **Hz. Ali**.

3- **Tanrı**'nın sevgisini ve nurunu saçan kimse anlamında **pir-i tarikat** [**Hacı Bektaş Veli**], **insan-ı kâmil**.

4- Kimi bölgelerde **cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasına giren; **şerbet**, **dem** dağıtma; **şerbet**, **dem** şişelerini ve kadehlerini temizleme görevini yerine getiren kimse.

*Saki-i kevser: **Hz. Ali**.

SAKİLİK a. **Saki** olmanın gereklerini yerine getirme; **sakinin** işi, görevi.

SAKİNAME Ar. + Fars. (*sākī-nāme* < Ar. *sākī*, içki sunan ve Fars. *nāme*, mektup) a. *Divan şîirî*'nde, **sakiye** sesleniş biçiminde yazılmış; içkiyi, içkinin anlamını ve içkili eğlenceyi konu edinen şîir.

SALAT Ar. (*ṣalāt*) a. 1- **Dua**.

2- **Namaz**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşiler**'in *camiiye* gitmedikleri, **sünni**

anlamıyla **namaz** kılmadıkları bir gerçektir. Bunun *sosyal, tarihi, felsefî* ve *dinsel* nedenleri vardır:

1- Tarihi neden; *camiler*, egemen politikanın, bu politikaya destek veren **sünniliğin** propogandasının yapıldığı birer örgüt evi durumuna getirildi; yalnızca **sünni** insanların **namaz** kılıp **ibadet** ettiği yer olarak bağımsızlaşan camilere **alevilerin** gitmesi, kendi inançlarını yadsıması anlamına gelirdi.

2- Sosyal neden; **alevilere** *camilerde* yapılan saldırı ve hakaretler, bu kesimin *camilerden* kopmasına neden oldu; *Türkler Müslümanlığı* kabul ettiğinde, **alevilerin** *camilerden* kopma süreci hemen hemen tamamlanmıştı; *camilerden* uzaklaşan **aleviler**; kendi **ibadet** biçimlerini, **cem'i** yarattı.

3- Felsefî neden; **alevi** düşüncesinde **ibadetin** amacı, **Tanrı'ya** yönelik olarak yapılan **kulluğun**, **Tanrı** katından insana yansıması ve insanın olgunlaşmasıdır; *ceza* ya da *ödül* duygularıyla yapılan **ibadetin** gerçek bir **kullukla** ilgisi yoktur; tam tersine bu anlamda **namaz** kılmayı mutlaklaştırma, **Tanrı'yla** buluşmayı engelleyen bir oyalamadır.

4- Dinsel neden; **alevilerin** **namaza** bakış açısı, **sünnilerden** farklıdır; **namaz** yadsınmamakla birlikte **ibadet** onunla sınırlandırılmaz. **Aleviler**, **Kuran'da** **namazın** bugünkü biçimiyle dile getirildiğini kabul etmez; *salat'ın* **namaz** değil, **Tanrı'yı** içten anıp selamlama anlamına geldiğine inanır.

SALAVAT Ar. (*şalavât*, namazlar < *şalât*'in çoğulu) a. **Hz. Muhammet'le On İki İmamlar'a** okunan, **Allah'ın** rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren **dualara** verilen ad.

*Salavat getirmek (vermek): **Hz. Muhammet'le On İki İmamlar'a** **dua** okumak.

SALAVATNAME Ar. + Fars. (*şalavât-nâme* < Ar. *şalavât*, dualar ve Fars. *nâme*, mektup) a. **On İki İmam'ın** adları anılarak

okunan, **Allah**'ın rahmet ve selamının onların üzerine olması dileğini dile getiren **dua**.

SALİK Ar. (*sālik*, yolcu) a. **Tarikat** yolcusu.

SALİKÎN Ar. (*sālikîn*, yolcular < *sālik*'in çoğulu) a. **Tarikat** yolcuları.

SALİKÂN Fars. (*sālikān*, yolcular < Ar. *sālik*'in Fars. çoğulu) a. **Tarikat** yolcuları.

SALMA a. Dolaşarak **hizmet** veren **dedelere**, **dedelik** hizmetinin karşılığı olarak verilmek üzere **cemaatten** toplanan para ya da mal.

SALT (En uç noktaya ulaşan özellik, durum) *Salt gerçeklikler aşaması: **Tarikat yolcusu**'nun **ruhsal** arınmayı sağlamak için geçmesi gereken **aşamalar** sıralamasında yer alan; kişisel niteliklerden sıyrılma, *tanrısal* varlığın özünde ölümsüzlüğe ulaşmayla belirgin **mutlak hakikatler makamı**.

SAMAH Ar. (*semā'*, işitme, duyma'dan) a. **Semah**.

SAMİT Ar. (*sāmīt*) s. Susan, konuşmayan, sessiz.

SAMT Ar. (*şamt*, susma, sessizlik, suskunluk) a. **Mürit**'in, **günah** kabul edilen sözler söyleyebileceği kaygısıyla sessiz kalması, susması. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te, "*dilin afetleri*" olarak algılanan sözlü kötülüklerden kaçınma, az konuşma ve **tekke** büyüklüğünü sabırla dinleme, **mürit**'in önem ve özenle uyması gereken bir **edep** sayılır.

SANDUKA Ar. (*şanduka* < *şanduk*, sandık) a. **Tarikat** ulularının mezarları üzerine konulan simgesel tabut.

***Sanduka tavafı**: **Türbe niyazı**.

SANEM Ar. (*şanem*, put) a. *Tanrısal* güzellikleri yansıtan **varlık**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Tüm **varlıklar**, *tanrısal* güzelliklerin birer **tecellisidir**; yaratıklar içinde en yetkin ve en güzel olan insan ise *tanrısal* güzellikleri en iyi yansıtan **varlıktır**.

SANİ Ar. (*şānī*) s. İkinci.

SAPITMA a. Köy **alevilerinde**, **koytanı** gizleyen ve asıl mezar görüntüsü verilen çukurun üzerine atılan çapraz tahtalara verilen ad.

SAPTIRMA a. Sapıtma.

SARGI a. Çeki.

SARI TURNAM SEMAHI *Hacıbektaş* yöresinde oynanan bir **semah**.

SARIK a. Başlıkların üzerine sarılan ince ve uzun kumaş parçası.

SARLAMBAÇ a. **Koytan**.

SARSIL SEMAHI *Tokat* yöresinde oynanan, halay ve dönme figürleriyle belirgin bir **semah**.

SAVM Ar. (*şavm*) a. **Oruç**.

SAZ Fars. (*sâz*) a. **Bağlama**.

SAZANDAR (Fars. *sâzende*'den bozma) a. **Zâkir**.

SAZCI a. **Zâkir**.

SAZCILIK a. **Zâkirlik**.

SAZENDE Fars. (*sâzende*) a. **Zâkir**.

SEBA Ar. (*seb'a*) s. **Yedi**.

SEBİYE Ar. (*seb'iyye*) a. **İsmaililik**.

SECCADE Ar. (*seccâde*, üzerinde **namaz** kılınan küçük halı, kilim, bez yaygı vb. < *secde*) a. **Post**.

SECCADENİŞİN Ar. + Fars. (*seccâdenişîn* < Ar. *seccâde*, post ve Fars. *-nişîn*, oturan) a. **Postnişin**.

SECDE Ar. (*secde*, **Tanrı**'ya ibadet için yere yüz koyma) . **Ayinlerde** ya da **namazda**, **makama** saygı için yere kapanma ya da eğilme. (ANSİKL.)

*Secde taşı: **Namaz mühürü**.

-ANSİKL. Secdede, ellerin iç kısmı yere konmaz; başparmak dışında kalan parmaklar avuca doğru bükülerek, bu parmakların dış tarafıyla açık durumdaki başparmağın iç tarafı yere dokundurulur; dizler bükülür ve sol diz yere dayanır; önce sağ göz, sonra sol göz, ardından da alın yere değdirilir; bu işlemler bitince ayağa kalkılarak **niyaz duruşuna** geçilir. Namazda, secde edilecek yere **Kerbela** toprağı konur. Yaşlılar, secdeyi ayakta **niyaz** ile de yapabilirler.

SEFER Ar. (*şafēr*'den) a. Safer.

*Sefer ayı: Safer.

SEFİR Ar. (*sefir*) a. Elçi.

SEFİRLİK a. Elçilik.

SEKİL Ar. (*şakil* < *sıklet*, sıkıntı) a. Suç işleyen dervişlerin boynuna ceza olarak asılan taş. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Suç işleyen dervişlerin boynuna sekil asma geleneğine kaynaklık eden bir de söylence vardır: *Musa peygamber* sıcağın bunalır ve serinlemek ister; giysilerini çıkarıp bir taşın üstüne koyar ve Nil'e girer. Ancak, taş; üzerindeki giysilerle birlikte Mısır'a doğru yuvarlanmaya başlar. *Musa Peygamber*, giysilerini almak için taşın peşine düşerse de ona ancak Mısır'da yetişir ve öfkelenerek elindeki asasıyla taşa on iki kez vurur. Bu sırada taş dile gelerek şöyle konuşur: “Yahudiler, senin için cüzzamlıdır dediler. Böyle olmadığını onlara kanıtlamak için giysilerini kaçırdım. Onlar da seni çıplak görünce cüzzamlı olmadığını anladılar.” Bu kez, *Musa Peygamber*, taştan özür diler ve bağışlanması için ne yapması gerektiğini sorar; taş da, “bir ip geçirip beni boynuna asarsan seni bağışlarım” der; *Musa Peygamber*, taşın dediğini yerine getirir ve bağışlanır.

SEKİZ a. Sekiz cenneti; sekiz cennetin sekiz kapısını, sekiz adını simgeleyen sayı.

*Sekiz cennet (uçmak): Gövdeden ayrılan ruhların ölümsüzlüğe kavuştuğu, sekiz mutluluk ülkesi.

SELAMNAME Ar. + Fars. (*selâmnâme* < Ar. *selâm*, barış, rahatlık ve Fars. *nâme*, mektup) a. 1- Âl-i âbâ'yı, On İki İmam'ı ve pir-i tarikat'ı öven şiir.

2- Muharrem ayını, aşure ve matem törenlerinde, mersiye-den önce okunan dua.

SELASE Ar. (*şelâse*) s. Üç.

SELMANÎ Ar. (*selmānî* < Selman-ı Farisi ya da Selman-ı Pak'ın adından) a. **Niyaz** kabul eden gezginci **derviş**.

SELSEBİL Ar. (*selsebil*) a. **Cennet**'te bulunduğuna inanılan bir çeşme.

SEMAH (Ar. *semā'*, işitme. duyma'dan) a. **Cem**'deki **on iki hizmet** sıralamasında yer alan, **cem** ve **muhabbet** toplantılarında müzik eşliğinde yapılan dinsel tören. (ANSİKL.)

***Semah dâr**'ına durmak: **Cemaatın** ve **dedenin** önünde **semah** yapmaya hazır olduğunu bildirmek için, **niyaz ederek meydanın** ortasına gelip, ayaklar **mühürlenmiş**, kollar göğüste çapraz, baş öne eğik durmak.

***Semah dönmek**: Semah oynamak.

***Semah düzeni**: **Ruzba düzeni**.

***Semah nefesi**: Semah oynanırken belli bir ezgiyle okunan nefes.

-ANSİKL. Semahın kaynağı, **Kırklar Meclisi**'dir: **Hız. Muhammet miraç dönüşünde**, **Kırklar Meclisi**'ne uğrar; *Selman Farisi* bir üzüm tanesiyle içeri girer ve **Hız. Muhammet**'e, “-Ey yoksulların hizmetçisi! Bu üzüm tanesini bize paylaşır”, der. **Ceb-rail** bir tabak getirir ve **Hız. Muhammet** onun içinde üzüm tanesini ezip **şerbet** yapar; bu **şerbet**, **Kırklar**'dan birinin dudağına değince tümü kendinden geçer; kalkıp; “*Ya Allah*” diyerek semaha başlar.

Cem ve **muhabbet** toplantılarında semah dönülmesi, **Hız. Muhammet**'in **Kırklar Meclisi**'nde semah oynamış olmasının bir kanıtı olarak algılanır. Bele bağlanan **şed** ve **tülbent** o gece **Hız. Muhammet**'in kırk parça edilmiş sarığının **Kırklar** tarafından belle-rine bağlanmış olmasının anısını simgeler.

Alevilik-bektaşilik düşüncesinde semah, **Hız. Ali**

başkanlığında toplanan **Kırklar Meclisi**'nde yapılan semahı anmak için gerçekleştirilen bir dinsel ibadettir; kesinlikle bir oyun olarak kabul edilmez. **Hacı Bektaş Veli** bu konuda; “*Semah, ariflerin aleti, muhiplerin ibadeti, taliplerin maksududur. Hakka ki bizim semahımız oyuncak şey değil, ilahi bir sırdır, mecazi değildir. O kimse ki semahı bir oyun sayar; o, cifedir, namazı kılınır kimse değildir*”, der.

Semahın yalnızca erkekler ya da yalnızca kadınlar tarafından oynanan biçimleri varsa da büyük çoğunluğu kadın erkek birlikte icra edilir. Semah sırasında, ünlü **alevi-bektaşî** şairlerden özel bir ezgi eşliğinde nefesler okunur; ayaklar çıplaktır; el ele tutuşmak yoktur; karşı karşıya geçilir ya da halka oluşturulur, kollar ileriye uzatılır ve geri çekilerek göğse kavuşturulmak suretiyle hareket yinelenir; ayaklar, çalman ezginin temposuna uygun, ayak parmakları birbiri üzerine konularak yürünüp dolaşılır.

Semahlar **ağırlama, canlanma ve yeldirme** bölümlerinden oluşur; buna bağlı olarak *ağır, orta ve hızlı* olmak üzere üç bölümlü oynanır. Ağır semah nefesleriyle başlayan oyun, giderek nefeslerin ritmine göre hız kazanır; oyun sırasında yorulan olursa birinin dizine **niyaz ederek** onu oyuna kaldırır ve kendisi çıkar; nefesin son beyiti olan **şah beyitte** yazanın adı geçince semah kesilir, ozana saygı gereği biraz durulur ve yeniden semah dönmeye başlanır.

Semah yapanlar, **meydan**'da açılan boşlukta, oldukları yerde değil, dolaşarak oynarlar; **mürşit/dede**'nin oturduğu kısma gelince **semahçılar, çerağ tahtı** denilen bu kutsal yere sırtlarını dönmezler; yüzleri **çerağlara** dönük, elleri göğüslerinde bağlı ve boyunları hafifçe öne eğik biçimde geçerler ve yeniden dolaşarak oyuna devam ederler.

Belli başlı semah türleri şu şekilde sıralanabilir:

- 1- **Çoban Baba semahı**
- 2- **Miraçlama**
- 3- **Ali nur semahı**
- 4- **Çark semahı**
- 5- **Kırklar semahı**

- 6- Dem geldi semahı
- 7- Turnalar semahı
- 8- Kırat semahı
- 9- Erkân semahı
- 10- Gençler semahı
- 11- Gönüller semahı
- 12- Ya Hızır semahı
- 13- Nevruz semahı
- 14- Muhammet-Ali semahı
- 15- Hacı Bektaş semahı.

SEMAHÇI a. Pervane.

SEMAHÇILIK a. Pervanelik.

SEMAK a. Semah.

SERATAN a. Burçlar sıralamasında yer alan ve yengeçle sembolize edilen **burç**; yengeç burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir “*burç insanı*”dır; seratan, bu “*burç insanı*”nın, duygularını anlatan kalbini temsil eder.

SERDESTE Fars. (*serdeste*) a. Desteçup.

SERCEM Fars. + Ar. (*sercem*’ < Fars. *ser*, bir topluluğun önderi, başkanı ve Ar. *cem*’) a. Dede.

SERÇEŞME Fars. (*serçeşme* < *ser*, bir topluluğun önderi, başkanı / doruk, tepe / son nokta ve *çeşme*) a. 1- Suyun başı, kaynak, pınar.

2- Yol'un asıl kaynağı, yol'un en ulu **piri** anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

SERVİ (Servigillerden, 20-30 m boyunda, piramidal gövdeli, pul yapraklı, kozalak meyveli, hep yeşil bir ağaç cinsi < Fars. *serv.* sevgili-nin boyu bosu'ndan) a. İnce, uzun gövdesiyle **elif**e benzeyen ve **ebcet hesabı**yla biri anlatan **Tanrı**'nın simgesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet** inancına göre, görünüşüyle (1) sayısını anımsatan servi **Tanrı**'yı; hep serviyle birlikte anılan **kumru** ise **Tanrı**'ya adanmışlığı anımsatan boynundaki renk kuşağı ve **Tanrı**'nın adını hatırlatan ötüşü nedeniyle **kulu** simgeler.

SETTAR Ar. (*settâr* < *setr.* örtme, kapama, gizleme) s. Örtten, kapatan, gizleyen.

SEVR Ar. (*şevr.* boğa) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve boğayla sembolize edilen **burç**; boğa burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir "*burç insanı*"dır; sevr, bu "*burç insanı*"nın yaratıcı coşkusunu anlatan boynunu, boğazını temsil eder.

SEYADET Ar. (*seyâdet.* efendilik, beylik) a. **Siyadet**.

SEYAHAT Ar. (*seyâhat.* yolculuk, gezi) a. 1- **Tarikat** yolcusu'nun, **Hak dostlarını** görmek ve **ilahî kudretin** görünümlerinden ibret almak için uzak yerlere yolculuk etmesi, geziye çıkması.

2- **Gönlün**, **kalbin**, **ruhlar** ve **melekler evreni** olarak algılanan **melekût âlemine**, **gayb'ı** tanımak ve *tanrısal feyz almak* için yolculuk etmesi.

3- **Tarikat adap** ve erkânına aykırı davranarak **düşkün** duruma düşene, suçunun gerektirmesi durumunda verilen, geçici ya da sürekli sürgün cezası.

*Seyahat vermek: **Düşkün** duruma düşene, suçunun gerektirmesi durumunda geçici ya da sürekli sürgün cezası vermek.

SEYF Ar. (*seyf*) a. Kılıç.

SEYFİ Ar. (*seyfî*, kılıçla, askerlikle ilgili olan) a. **Seyfi**-ler'den olan kimse, topluluk.

*Seyfi kolu: **Seyfiler**.

*Seyfi taç: **Ethemi taç**.

SEYFİLER a. Hz. **Muhammet**'in Hz. **Ali**'ye kılıç vermesini bir gelenek biçiminde yaşatan ve kılıç kuşanan, zalimlere ve **nefsin** tutkularına karşı savaş verenlerin bağlı bulunduğu **ahilik** kolu.

SEYİR Ar. (*seyr*, gidiş, yürüyüş) *Seyr anillah (Allah'tan yolculuk): Seyrû süluk aşamaları sıralamasında dördüncü sırada yer alan ve Tanrı'dan **halk'a** dönme olarak algılanan **makam**.

*Seyr fillah (Allah'ta yolculuk): Seyrû süluk aşamaları sıralamasında ikinci sırada yer alan, **Tanrı**'ya ulaşan **tarikât yolcu-su**'nun **Tanrı** niteliklerini kazanma süreci olarak algılanan **makam**.

*Seyr illallah (Allah'a yolculuk): Seyrû süluk aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan, beşeri isteklerden sıyrılarak *tanrısal* iradeye teslim olma olarak algılanan **makam**.

*Seyr maallah (Allah ile birlikte yolculuk): Seyrû süluk aşamaları sıralamasında üçüncü sırada yer alan, **ikilik**'in ortadan kalkması her şeyin *tanrısal* olması olarak algılanan **makam**.

*Seyr-i nüzul: **Kavs-i nüzul**.

*Seyr-i uruc: **Kavs-i uruc**.

*Seyrû süluk: **Tanrı** yolundaki **tarikât yolcusu**'nun, seyr illallah, seyr fillah, seyr maallah ve seyr anillah **makamlarını** geçerek **Tanrı**'ya varmak ve **Tanrı**'dan **halka** dönmek için yaptığı manevi yolculuk.

***Seyrü süluk görmek:** **Tarikat yolcusu**, seyrü süluk yolculuğuna başlayıp manevi olarak yok olmak.

***Seyrü süluk'u tamamlamak:** **Tarikat yolcusu**, seyrü süluk yolculuğunu tamamlayarak **Tanrı'dan halk'a dönmek**.

SEYİDAN Ar. (*seyyidān* < *seyyid*'in ikili çoğulu) a. **Hz. Muhammet**'in iki torunu; *Hz. Hasan* ve *Hz. Hüseyin*.

SEYİDE Ar. (*seyyide* < *seyyid*'in dişili) a. **Hz. Muhammet** soyundan gelen kadın.

SEYİT Ar. (*seyyid*, bir topluluğun ileri gelen kişisi) a. **Seyitler** soyundan olan kimse, topluluk.

***Seyit Ali Sultan postu:** **Aşçı postu**.

SEYİTLER a. **Hz. Muhammet** soyundan olanlar. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Muhammet**'in çocukları ve torunları; **Hz. Ali**'nin eşi **Hz. Fatma**'dan türeyen bir soyu oluşturur. Başlangıçta; *Hz. Hüseyin* soyundan olanlara seyit, *Hz. Hasan* soyundan olanlara şerif denildi; zamanla bu ayrım ortadan kalktı ve her iki **imamın** soyundan gelenlere seyit adı verildi.

SEYİTLİK a. Seyit olma durumu.

SEYYAH Ar. (*seyyāh*, gezgin < *seyāhat*, yolculuk, gezi) a. 1- Bir derviş ya da cana bir haberin ulaştırılması, o derviş ya da canın ziyaret edilmesi için verilen görev.

2- Bu görevi yerine getiren kimse.

3- Seyahat.

***Seyyah çıkarmak:** 1- Bir derviş ya da cana bir haber ulaştırmak, o derviş ya da canı ziyaret etmek için görev vermek.

2- Bu görevi yerine getirecek kimseyi belirleyerek **hizmete** başlatmak.

3- **Seyahat** vermek.

*Seyyah derviş: Gezgin derviş.

*Seyyah vermek: Seyahat vermek.

SIBD Ar. (*sıbt*) a. Torun.

SIBTEYN Ar. (*sıbteyn* < *sıbt*'in ikili çoğulu) a. **H z.** **Muhammet**'in iki torunu; *H z.* *Hasan*'la *H z.* *Hüseyin*.

*Sıbteyn-i Mükerreremeyn: *H z.* *Hasan* ile *H z.* *Hüseyin*.

SIDK Ar. (*şıdk*, doğruluk, gerçeklik/açık yüreklilik/birine, bir şeye içten bağlanma) a. 1- **Tarikata** candan bağlanma.

2- Yalandan başka bir şeyin insanı kurtaramayacağı hallerde bile doğruluktan ayrılmama, **hak** olanı söyleme.

3- Kişinin inancında şüphe, halinde leke, davranışlarında kusur olmaması; özün söze, davranışa uyması durumu.

SIFAT Ar. (*şıfat* < *vaşf*, bir kimsenin ya da şeyin taşıdığı hal) a. Nitelik.

SIFÂT Ar. (*şıfât* < *şıfat*'in çoğulu) a. **Tanrı**'nın özel nitelikleri.

*Sıfât-ı celaliye: Celal.

*Sıfât-ı cemaliye: Cemal.

SIMAT a. Sofra.

SIR Ar. (*sırr*, giz, gizem) a. 1- **Hakk**'ın **gayb** duruma getirdiği, ancak **halk**'a bildirmediği şey.

2- "**Tanrı evi**" olarak tanımlanan insan **gönlünde tecelli eden** ve ancak **nefsin** isteklerinden sıyrılıp içe kapanışla, derin düşünceye dal-

makla öğrenilen *tanrısal* gerçek. (ANSİKL.)

*Sır etmek: 1- Duyulması istenmeyen bir düşünce ya da olayı saklamak, gizlemek.

2- Dem içmek.

3- Çerağ söndürmek.

*Sır makamı: Gizem aşaması.

*Sır olmak: Hakk'a yürümek.

*Sırr-ı Hak: Hakk'tan başkasının bilmediği sır.

*Sırr-ı halk: Hakk'la kulu arasında olan sır.

*Sırr-ı kader: Tanrı yazgısı.

*Sırr-ı rububiyet: Evrenin her yanında var olan, insanlarca bilinip çözülemeyen *tanrısal* sır.

*Sırr-ı sır: Sırr-ı Hak.

*Sırr-ı tarikat: Tarikat sırrı, bektâşi sırrı.

*Sırr-ı tecelliyat: Tanrı'nın evrendeki ve insan gönlündeki tecellileriyle ilgili sırlar.

*Sırr'us sır makamı: Gizemlerin gizemi aşaması.

-ANSİKL. Asıl gerçekler, görünür olanın ötesindeki sırlardır; bu sırlara, Tanrı yolunda *tarikât yolcusu* olmakla ulaşılır. İnsanda *gönül* *tanrısal* bilgi alanı; *ruh*, sevgi alanı; sır ise aşkın gerçekleri sezme alanı olarak algılanır; *gönül* gözü açık olanlar, *tarikât yolu*'nda olgunluğa ulaşanlar, *evrendeki* her *varlığın* ve kendi iç dünyalarında Tanrı varlığının işaretlerini, belirtilerini sezebilirler.

SIRAT Ar. (*şirât*, kıyamet gününde Cehennem üzerine kurulacağına ve üzerinden geçilmesi çok zor olacağına inanılan köprü) a. *Tanrısal* gerçekleri arama yolu, *gönül* yolu.

SIRLAMA a. Sırlamak eylemi.

SIRLAMAK f. 1- Hakk'a yürüyenî törenle toprağa gömmek.

toprağa vermek. (ANSİKL.)

2- Sır etmek.

-ANSİKL. İnsan *tanrısal* sırlar taşıyan bir varlıktır; **Hakk'a yürümekle**, madde *dünyasından* ayrılarak *tanrısal* evrene geçer ve gözden yiter; **sırlama**, **Hakk'a** yürüyenin, insan gözünden gizlenmesi için yapılan bir eylem olarak algılanır.

SIYAM Ar. (*şıyām*) a. Oruç.

Sİ Fars. (*sî*, otuz) *Sî vü dü (otuz iki): **Hurufilik**'te, varlık türlerini özünde topladığına ve kutsal olduğuna inanılan sayı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hurufi** inancına göre, en yetkin varlık olan insan, otuz iki harften oluşur ve tüm evreni kendi özünde yansıtır; bu harfler insanın yüzünde okunur.

SİDRE Ar. (*sidre*, hünnap ağacı) *Sidre-i munteha, sidret-ül munteha: Göğün yedinci katında olduğuna inanılan ve **miraç** yolculuğu sırasında **Cebrail** tarafından **Hz. Muhammet'e** gösterilen ağaç.

SİLSİLE Ar. (*silsile*, soy zinciri) *Silsilet üz-zeheb (altın dizisi): **Tarikatın** ana ilkeleri arasında yer alan **On İki İmam** sevgisi.

SİMA Ar. (*şimā'*, müzikli tören) a. Semah.

SİMURG Fars. (*sî-murg* < *sî*, otuz ve *murg*, kuş) a. Anka.

SİRAC Ar. (*sirāc*, meşale, kandil, ışık) *Sirac-ı münir (aydınlatan ışık): Kimi **dergâhlarda**, **Horasan** **çerağının** karşısında yer alan ve **Hz. Ali'yi** simgeleyen, parlak bir ışık saçan tek **çerağ**.

*Sirac-ı rah-ı hidayet (doğru yolun ışığı): Hz. Muhammet.

SİRET Ar. (*sîret*, ahlak, karakter / gidiş, yol, tarz / biyografi)

*Siret-i Nebi: Siyer.

SİTEM Fars. (*sitem*, incinmeyi, kırılmayı, hoşnutsuzluğu sezdiren söz / incinme, kırgınlık) a. **Mürüvvet dileyen düşkünden**; uygun görülmesi durumunda, suçtan mağdur olanların zararını ödemek için tazminat olarak alınan para.

*Sitem görmek: Sitem cezasına çarptırılmış olmak.

*Sitem sürülmek: Sitem cezası verilmek.

*Sitem vurmak (urmak): **Mürüvvet dileyen düşküne** sitem cezası kesmek.

SİTEMLİ s. **Sitem** cezasına çarptırılmış olan.

*Sitemli olmak: **Sitem** cezasına çarptırılmış olmak.

SİVAS (İç Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Kızılırmak bölümünde kent) *Sivas semahı: *Hacıbektaş* yöresinde yaygın olarak oynanan bir **semah**.

SİYADET Ar. (*siyādet*, efendilik, beylik) a. Hz. Muhammet soyundan gelme.

*Siyadet beratı: Hz. Muhammet soyundan geldikleri savında olanlara, durumlarını kanıtlamaları halinde verilen belge.

SİYASET Ar. (*siyāset*, ceza, idam cezası)

*Siyaset meydanı: **Düşkün meydanı**.

SİYER Ar. (*siyer* < *sîret*'in çoğulu) a.

H. Muhammet'in yaşamını, *peygamber* olarak eylemlerini ve

sahip olduğu değerleri anlatan yapıt.

***Siyer-i Nebi: Siyer.**

SOFİ (Ar. *şûfî*'den) a. **Sufi**.

***Sofi süreği: Sufi süreği.**

SOFİLİK a. **Sufilik**.

SOFİYAN (Fars. *şûfiyân*'dan) a. **Sufiyan**.

***Sofiyan kolu: Ocakzadeler.**

***Sofiyan meydanı: Alevi meydanı.**

SOFİYANE (Ar. - Fars. *şûfiyâne*'den) s. ve be. **Sufiyane**.

SOFRA (Fars. *sûfra*'dan) ***Sofra bağlama duası: Lokma** yenildikten sonra **mürşit** tarafından okunan **dua**.

***Sofra gülbankı: Sofracı ve farraşın hizmetlerini görmesinden sonra sakanın getirdiği suya mürşit'in okuduğu gülbank.**

***Sofra süreği: Alevi meydanı.**

SOFRACI a. Cem'deki on iki hizmet sıralamasında yer alan, sofrayı kurma, kaldırma görevini yerine getiren kimse.

SOFRACILIK a. Sofracı olmanın gereklerini yerine getirme; sofracının işi, görevi.

SOFU (Ar. *şûfî*'den) a. 1- Dinin buyruklarına, yasak ve gereklerine uymakta aşırı titiz davranan **sünni** kimse.

2- **Sünni** fanatik.

SOFUCA s. ve be. **Sofu** kimseye özgü, yaraşır olan ya da özgü, yaraşır biçimde.

SOFULUK a. **Sofu** olma durumu; **sofu** kimseye özgü nitelik, davranış.

SOHBET Ar. (*şoḥbet*) a. **Muhabbet**.

*Sohbet meydanı: **Muhabbet meydanı**.

SOMAT a. *Sofra*.

SORGU *Sorgu ayini: **Baş okutma erkânı**.

SORULAMA *Sorulama erkânı: **Baş okutma erkânı**.

SORULMA *Sorulma erkânı: **Baş okutma erkânı**.

SOYUNMAK f. 1- **Tarikata** girerek **derviş** olmak.

2- Bir **dergâha**, bir **mürşit**'e bağlanmak.

3- **Nasip** almaya gelmek.

4- **Dünyasal** isteklerle, **nefsin** istekleriyle ilgisini kesmek.

SU a. **Sudur öğretisi**'ne göre, önsüz-sonsuz olarak algılanan ve **varlık** türlerini oluşturan **dört öğeden** biri. (ANSİKL.)

*Su orucu: **Matem orucu**.

-ANSİKL. **Dokuz** ya da **yedi gök** katından, **dört ana**, **dört anne** adıyla anılan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **toprak**, **su**, **hava** ve **ateş** oluştu; bunlardan da **mineral**, **bitki** ve **hayvanlar âlemi** ortaya çıktı.

Makalat ve **Vilayetname**'de, **Allah**'ın **dört tür** insan yarattığı anlatılır: **Şeriat kavmi** olan **abitler**; **tarikât kavmi** olan **zahit-**

ler; marifet kavmi olan arifler ve hakikat kavmi olan muhipler. Bu dört tür insan dört kapı ve dört öğeyle temsil edilir: Abitler, şariat kapısı ve hava; zahitler; tarikat kapısı ve ateş; arifler, marifet kapısı ve su; muhipler, hakikat kapısı ve toprak.

SUBH Ar. (*şubh*) a. Tan zamanı, sabah.

SUCU a. Kimi bölgelerde sakaya verilen ad.

SUCULUK a. Sakalık.

SUDUR Ar. (*şudûr*, meydana çıkma, oluşma) a. **Tanrı**'nın; kendi özünden fışkıran, taşan bir **nurun** (ışığın) dönüşümler geçirmesi yoluyla evrende, gözle görülebilir biçimler aldığını savunan kuram; sudur öğretisi, sudur teorisi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik, sünni** ortodokslukla bütünüyle çelişen özgün bir dünya görüşü olarak gelişti. Bu dünya görüşünün temel taşlarından birisi de sudur öğretisidir.

Alevilik-bektaşilik, Tanrı-doğa-insan ilişkisini sudur teorisi çerçevesinde açıklar; bu öğretilde, **Tanrı**'dan çıkıp yeniden **Tanrı**'ya dönen bir devir vardır.

Tanrı, kendi kendisinin *tanrısı* iken, insanlar için hayal edilemeyecek bir öze sahipti. Bu ilk konumunda **Tanrı**'nın bir yer kaplaması ya da herhangi bir şeyden farklılığı söz konusu değildi.

Diğer taraftan **Tanrı** bu ilk aşamada, kendi kendisinin de bilincinde değildi; kendi içindeki sonsuz olanakların, yeteneklerin ve güçlerin ayırımında değildi. Bunun için dönüşüme uğraması ve daha yüksek düzeyde yeni bir bilince ulaşmak üzere kendi kendisiyle *yabancılaşması* gerekliydi. İşte sudur bu gereklilikle, **Tanrı**'nın kendi kendisinin bilincine varmasıyla, kendisine *yabancılaşmasıyla* başlar.

İkinci aşamada artık **Tanrı**'nın bir kişiliği vardır; evrenin, bütün

ruhsal ve maddesel şeylerin yaratılması için gerekli kaynağı içinde taşımaktadır; bu nedenle **Tanrı** ikinci aşamada **Hak** olarak, **Hakikat** olarak algılanır. **Alevi-bektaşilerce Tanrı'nın** tercih edilen adı da budur.

Daha sonra **Hakk'tan akl-ı evvel; bundan dokuz akıl; dokuz akıldan dokuz ruh; dokuz ruhtan dokuz gök; dokuz gökten dört nitelik; dört nitelikten dört öge; dört öğeden üç âlem; üç âlemden insan-ı kâmil** yaratılır ve yeniden **Tanrı'ya dönüş** gerçekleşir.

Tanrı, her dönüşüm, **yabancılaşma** kademesiyle *tanrısallığından* bir şeyler yitirir; sudur kademeleri aşağıya doğru seyrederken giderek gerçekten uzaklaşır; evren, **Tanrı'nın** gözle görülür bir sureti olmasına karşın, aşağıya doğru son sudur aşaması olan cevher **O'na** bütünüyle *yabancıdır*.

Bu nedenle sudurun yukarıya doğru, her kademedede **Tanrı'ya** biraz daha yaklaşan bir dönüşümün sürmesi zorunluydu.

Zorunluluk gereği mineraller âleminde sırasıyla bitkiler âlemi, hayvanlar âlemi, insanlar âlemi ve **kâmil insan âlemi** belirir; kendisiyle bütünleşme yeteneğine sahip **kâmil insan** sayesinde **Hak**, kendi bilincini zenginleştirir, kendi kendinin bilincine varır.

Sudur öğretisine göre, yeterli olgunluğa ulaşamamış insanların **ruhları** öldükten sonra dünyada kalır; "*yeniden diriliş*" olarak algılanan, bütün sudur formlarının **Hakk'a** geri döneceği, yani evrenin büyük bir ateşle yanarak yok edileceği güne değin bekler; sadece **kâmil insan Hakk'la** birleşir ve kıyamet gününe değin **ruhsal** kişiliğini yitirmez.

Alevilik-bektaşilik'te, sünnilik'tekine benzer bir **Cennet** ve **Cehennem** yoktur. Ölümünden, bütün şeylerin **Hak** katında tümden yok edilmesine (**kıyamet günü**) değin geçen süre, genelde şu durumları içerir:

1- Ölümle birlikte **ruh gayb âlemine** geçer.

2- **Ruh, gayb âleminde, sıkıntılı ya da huzurlu bir durumda kıyamet gününü bekler.**

3- **Kıyamet** gününü bekleyen **ruh**, başka bir hayvanın ya da insanın vücuduna girer.

4- İnsan öldükten sonra yalnızca onun tarafından üretilen düşünceler kalır.

SUFFA (Ar. *şuffe*'den) *Suffa ehli: Suffe ehli.

*Suffa-i safa: Suffe-i safa.

SUFFE Ar. (*şuffe*, sofa) *Suffe ehli: *Medine*'de, **H z. Muhammet** döneminde, onun tarafından yaptırılan mescitte barındırılan *Müslümanlar*.

*Suffe-i safa: **Kırklar Meclisi**'nin toplandığı yer.

SUFİ Ar. (*şûfî*) a. **Tasavvuf** felsefesine bağlı kimse, topluluk.

*Sufi süreği: **Ocakzade**.

SUFİLİK a. **Tasavvuf**.

SUFİYAN Fars. (*şûfiyân* < Ar. *şûfî*'nin Fars. çoğulu) a. 1- **Tasavvuf** felsefesiyle uğraşanlar.

2- **Ocakzadeler**.

SUFİYANE Ar. - Fars. (*şûfiyâne* < Ar. *şûfî* ve Fars. *-âne*, özgü) s. 1- Sufiye özgü, yaraşır olan.

2- be. Sufiye özgü, yaraşır biçimde.

SUFİYE Ar. (*şufiyye*) a. **Tasavvuf** felsefesine inananlar topluluğu

SUFİYÛN Ar. (*şûfiyyûn* < *şûfî*'nin çoğulu) a. **Tasavvuf**

felsefesiyle uğraşanlar.

SUGRA Ar. (*şuğrā* < *aşğar*'ın dişili) s. Daha küçük, en küçük.

SUHUF Ar. (*şuhuf*, sayfalar) a. Kitaplı peygamberlerin dışında, diğer peygamberlere gelen kutsal buyruklar.

SULTAN Ar. (*sultān*) a. Kimi tarikat ulularına verilen ad.

*Sultanım: Alevi-bektaşilerin kendi aralarında “sen” yerine kullandıkları seslenme sözü.

SURET Ar. (*şûret*, biçim, görünüş, kılık) a. 1- **Tanrı**'nın, dış dünyada ya da insan gönlünde tecellisi.

2- “**Hakk**'ın sureti” anlamında **insan-ı kâmil**.

SURİ Ar. (*şûrî* < *şûret*, dış görünüş biçim) s. Görünürde olan, görünüşle ilgili.

SÜFERA Ar. (*süferā*, elçiler) *Süfera-yı erbaa: **Gaybet-i sugra** döneminde, 12. **İmam Mehdi**'nin elçiliğini yapan dört kimse.

SÜMBÜLE Ar. (*sünbüle*) a. **Burçlar** sıralamasında yer alan ve başakla sembolize edilen **burç**; başak burcu. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Zodyak**, insan biçiminin göklere yansımasından kaynaklanan bir “*burç insanı*”dır; sümbüle, bu “*burç insanı*”nın karın boşluğunu temsil eder.

SÜLUK Ar. (*sülûk*, bir yola girme, bir yol tutma) a. **Tarikata** girme.

*Süluk etmek: **Tarikata** girmek.

SÜNNET Ar. (*sünnet*) a. 1- Hz. Muhammet'in söz, davranış, uyguluma ve onayları.

2- Hz. Ali ve soyundan gelen **imamların** söz, davranış, uygulama ve onayları.

3- Pir'e, mürşit'e itaat.

SÜNNİ Ar. (*sünnî*) a. Sünnilik'i benimsemiş kimse, topluluk.

SÜNNİLİK a. Sünnet temelinde; Tanrı'nın birliğine inanma, namaz, oruç, hac ve zekât ilkeleri üzerine kurulu ehl-i sünnet mezhebi.

SÜPÜRGEÇİ a. Ferraş.

SÜPÜRGEÇİLİK a. Ferraşlık.

SÜREK a. Kimi bölgelerde Köy alevilerinin ikrar ayini'ne verdikleri ad.

*Sürek bektaşileri: Kimi bölgelerde, kızılbaş bektaşilere verilen ad.

Ş

ŞAH Fars. (şâh, bir şeyin en iyisi, bir topluluğun en büyüğü) a. 1- Manevi dünyanın, **bâtını** bilgi dünyasının **sultanı** anlamında **Hz. Ali**'ye, diğer **imamlara** ve kimi **tarikât ulularına** verilen ad, unvan.

2- Hem bu **dünyanın**, hem öbür **dünyanın sultanı** anlamında **Hz. Muhammet**'e verilen ad, unvan.

3- Bütün **evrenin** eşsiz ve ortaksız yöneticisi anlamında **Tanrı**'ya verilen ad.

***Şah beyit**: Nefeslerde, okunan parçayı yazanın adının geçtiği son beyit.

***Şah İbrahim Veli dolusu**: İçki.

***Şah Kulu Hacim Sultan postu**: **Kilerci postu**.

***Şah perde**: **Sazın, alevi-bektaşî müziğinin** karar sesi olan "la" perdesine verilen ad.

***Şah Safî süreği**: **Ocakzade**.

***Şah Şazili postu**: **Kahveci postu**.

***Şah-ı Horasan**: **Horasan erenlerinin sultanı** anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

***Şah-ı Kerbela**: **Kerbela şahı** anlamında **Hz. Hüseyin**.

***Şah-ı kevneyn**: İki dünyanın şahı anlamında **Hz. Muhammet**.

***Şah-ı merdan**: **Yiğitlerin şahı** anlamında **Hz. Ali**.

*Şah-ı şehidan: Şehitlerin şahı anlamında *Hz. Hüseyin*.

*Şah-ı velayet: **Velilerin** şahı anlamında **Hz. Ali**.

*Şah-ı zülfikâr: Kılıç şahı, anlamında **Hz. Ali**.

ŞAHADET Ar. (*şahâdet*, şahitlik, tanıklık) *Şahadet günü: *Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği gün*.

ŞAHLAMA a. **Muhabbetlerin** coşkulu anlarında, hızlı makamda okunan **nefeslere** verilen ad.

ŞAK Ar. (*şakḳ*, yırtma, paralama, parçalama) *Şakk-ul-Kuran: **Kuran'ı yırtan, yakan** anlamında *Hz. Osman'a* verilen unvan.

ŞAKİRT Fars. (*şāgird*) a. 1- Öğrenci. 2- Çırak.

ŞATH Ar. (*şath*) a. **Şatıh**.

ŞATHİYAT Ar. (*şathīyyât*, alaylı, eğlenceli öyküler) a. 1- **Tekke şairlerinin şiirleri arasında bulunan şathiyeler**.

2- Bu şairlerin şiirlerini derleyen kitapta, **şathiyelerin** yer aldığı bölüm.

*Şathiyat-ı sofiyane: **Şathiyeler**.

ŞATHİYE Ar. (*şathīyye*, **ahireti** alaylı bir dille anlatan sözler) a. **Tekke şairlerinin yazdığı, Tanrı'ya ve kadere yönelik taşlamalara** verilen ad.

ŞATİH Ar. (*şath*, çılgınlık sırasında söylenen saçmak sapan sözler) a. **Tanrı yolu'ndaki tarikat yolcusu'nun; vecd durumunda söylediği, gizli anlamını herkesin kavrayamayacağı kabul edilen, akla, mantığa ve şeriata aykırı görünen söz**.

ŞECERE Ar. (*şecere*, küçük ağaç, bir tek ağaç) *Şecere-i Tayyibe: Şerif ve seyitlerin kayıtlarının tutulduğu defter.

ŞED Ar. (*şedd*, sıkı bağlama, sıkma) a. 1- **Fütüvvet-ahi** kuruluşlarına girenlerin törenle bellerine bağlanan ve bağlılık simgesi olarak algılanan kuşak.

2- **Kemer**.

*Şed bağlamak (kuşatmak): 1- **Fütüvvet-ahi** kuruluşuna giren talip'in beline, bağlılık işareti olarak kuşak dolamak.

2- **Kemer bağlamak**.

*Şedd-i şah: Hz. Ali kuşağı olarak algılanan şed, kemer.

ŞEHİT Ar. (*şehîd* < *şahâdet*, şehitlik) *Şehid-i Kerbela: Hz. Hüseyin.

*Şehitler şahı: Hz. Hüseyin.

ŞEMS Ar. (*şems*) a. **Güneş**.

ŞEMSİ Ar. (*şemsî*) s. **Güneş**'le ilgili, **Güneş**'e ilişkin olan.

*Şemsi yıl: **Güneş** esasına dayanan takvim.

ŞEMSİ Ar. (*şemsî* < Şems-i Tebrizi'nin [Tebriz? - Konya 1247] adından) a. **Saki**.

*Şemsi taç: Yedi terkli bektaşî tacı.

ŞEMSİLİK a. **Sakilik**.

ŞERAFET Ar. (*şerâfet*, soyluluk, şereflielik) a. 1- Hz. **Hasan** yoluyla Hz. **Muhammet**'in soyundan gelme.

2- Bu soydan gelme onuru.

ŞERBET Ar. (*şerbet*) a. İçki içilmeyen alevi bölgelerinde, cemlerde içki yerine sunulan şekerli içecek.

ŞERBETÇİ a. Saki.

ŞERBETÇİLİK a. Sakilik.

ŞERH-İ BESMELE a. *Hacı Bektaş Veli* tarafından yazılan, aslı kayıp, kopyasına kimi sünni eklentiler yapıldığı kabul edilen bir yapıt.

ŞERİAT Ar. (*şerî'at*, doğru yol) a. Dört kapı öğretisi'ne göre, insan-ı kâmil aşamaları sıralamasında ilk sırada yer alan ve abidlerle özdeşleştirilen; insanın yol kurallarına uyma ve yol ulularına saygı yoluyla kendini eğitmesi evresi; şeriat kapısı. (ANSİKL.)

*Şeriat bilgisi: Tarikat kurallarına, tarikat ulularına ilişkin bilgi.

*Şeriat evi: Nasip alıp yola girecek canın, tören yapılmadan önce hazırlandığı, yani yol kurallarını yeniden gözden geçirdiği, abdest alarak kefen giydiği yapı bölümü, yer.

*Şeriat kapısı: Şeriat.

*Şeriat kavmi: Abidler.

-ANSİKL. Dört kapı öğretisi'ne göre, insan-ı kâmil aşamaları dördtür ve her biri bir kapıyla temsil edilir:

- 1- Şeriat; şeriat kapısı.
- 2- Tarikat; tarikat kapısı.
- 3- Marifet; marifet kapısı.
- 4- Hakikat; hakikat kapısı.

Normal insan tarikat yolu'nda, dört kapı ve bu dört kapıya bağlı kırk makamdan geçerek, ruhunu ve benliğini ergin duruma getirir; kâmil insan olarak ilahi sırra ulaşır.

Şeriatın on makamı şunlardır:

- 1- İman etme.
- 2- İlim öğrenme.
- 3- İbadet etme.
- 4- Haramdan uzaklaşma.
- 5- Ailesine yararlı olma.
- 6- Çevreye zarar vermeme.
- 7- Peygamberin emirlerine uyma.
- 8- Şefkatli olma.
- 9- Temizliğe özen gösterme.
- 10- Yaramaz işlerden sakınma.

ŞERİF Ar. (*şerîf*, soylu, temiz) a. **Hz. Muhammet'in** torunu. **İmam Ali'nin** oğlu **Haz. Hasan** soyundan gelenlere verilen unvan.

ŞERİFLİK a. Şerif olma durumu.

ŞERPE a. Sazı, parmaklarla, tırnaklarla çekerek çalma.

ŞEVK Ar. (*şevk*, aşırı istek, heves / neşe, sevinç) a. İnsan gönlünün **Tanrı** sevgisinden, *tanrısal tecellilerden* kaynaklanan coşkusu.

ŞEYH Ar. (*şeyh* < *şeyhuhet*, yaşlılık, ihtiyarlık) a. **Pir, mürşit.** (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik'te** şeyh terimi, tarihsel gelişimi içinde zaman zaman bağımsız olarak, kimi kez de **seyit** unvanıyla birlikte belli bir kullanım alanı bulduysa da günümüzde büyük ölçüde terkedilmiş durumdadır.

ŞEYHÎ Ar. (*şeyhî* < Şeyh Ahmet Ahsani'nin [1744-1828] adından) a. **Şeyhilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

ŞEYHİLİK a. *Şeyh Ahmet Ahsani* [1744-1828] tarafından kurulan, *imamların tanrısal* nitelikler taşıdığı savına dayanan, **Ali**'ye bağlılıkla belirgin bir mezhep.

ŞEYHLİK a. **Pirlik**, **mürşitlik**.

ŞEYTAN Ar. (*şeytân*) a. 1- **Tanrı**'ya başkaldıran meleklerin, kötü ruhların başı olduğuna inanılan **varlık**.

2- **Nefis**.

ŞEYTANÎ Ar. (*şeytânî*) s. **Şeytan**la ilgili, **şeytana** ilişkin olan.

***Şeytani sultan**: “**Tanrı evi**” olarak algılanan insan gönlündeki nefis.

ŞİK Ar. (*şikk*, ikiye ayrılmış bir şeyin parçalarından her biri)
***Şık düzeni**: **Ruzba düzeni**.

ŞİA Ar. (*şî'a*, taraflılar, yardımcıları) a. 1- **Hz. Ali**'nin yandaşları; **şia-i Ali**.

2- **Şiilik**.

***Şia-i Ali**: **Şia**.

***Şia-i İmamiye**: **Caferilik**.

Şİİ Ar. (*şî'î* < *şî'a*) a. **Şiilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

ŞİİLİK a. **Hz. Muhammet**'ten sonra **Ali bin Ebu Talip**'in vasiyet yoluyla halife atandığına inanan **Ali** yandaşlarının (**şia-i Ali**)

oluşturduğu, **ehli sünnet dışı mezhep**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Hz. Muhammet**'in ölümünden [632] sonra, **halife**-liğin Ali'nin hakkı olduğu savıyla *Ebubekir*'in, onu izleyen *Ömer* ve *Osman*'ın **halife** seçilmelerine karşı çıkan **şii**ler; ilke olarak **halife**-liğin **Hz. Ali**'den başlamak üzere her dönemde **ehlibeyt**'ten seçilmesi gerektiğini savundular. Böylece İslam dünyasında, ilk dinsel ve siyasal nitelikli hareketi başlatmış oldular; zamanla görüş ve anlayış ayrılıkları nedeniyle çok sayıda kola ayrılmış da olsa, hiçbir zaman güncelliğini ve etkinliğini yitirmedi; bu alanda gelişen, oluşturulan, kurulan akım, **tarikât** ve **mezhepler**, **Ali** sevgisine dayandığından tümüne birden **şii**lik denildi.

ŞİİYET Ar. (şî'yyet < şî'i'den) a. **Şii**lik.

ŞİR Fars. (şîr, aslan) ***Şir-i Yazdan**: **Allah**'ın aslanı anlamında **Hz. Ali**.

ŞİRAN (*Doğu Karadeniz* bölümünün iç kesiminde *Gümüşhane* iline bağlı ilçe) ***Şiran semahı**: **Şiran** yöresinde, beş **bacı** dört erkeklerle oynanan, dönüşlerle belirgin bir **semah**.

ŞİRK Ar. (şîrk, **Tanrı**'ya ortak koşma, **Tanrı**'dan başka bir *tanrı* bulunduğu inanma) a. **Hakk**'ı **halk**'tan ayrı görme.

ŞÜHUD Ar. (şühûd) a. Var olma, görünür durumda olma.

***Şühud âlemi**: **Âlem-i şühud**.

ŞÜKÜR Ar. (şükür) a. **Tanrı**'yı iyiliklerinden, nimetlerinden dolayı saygıyla anma.

ŞÜRB Ar. (şürb) a. İçme.

ŞÛRBÎ Ar. (*şûrbî*) a. Şûrbiler'den olan kimse, topluluk.

ŞÛRBİLER a. Birbirinin kolundan birer damla kanı bir kaba akıtıp şekerle karıştırarak içen ve bu yolla kankardeşi olan, karşılıklı saygıyı, sevgiyi bir yasa niteliğinde yorumlayanların bağlı bulunduğu **ahilik** kolu.

ŞÛREFA Ar. (*şürefâ'*) a. Şerifler.

T

TAALLUK Ar. (*ta'alluk*, bir şeyle ilgili, bağlantılı olma) a. Nefsin **dünyaya** bağlılığı, **dünya** ilgisi.

TÂAT Ar. (*tâ'at*) a. Allah'ın emirlerine uyma, **ibadet** etme, **ibadet**.

TAAYYÛN Ar. (*ta'ayyün*, belirme, ortaya çıkma) a. **Varlık** türlerinin, ilk **varlık** olan **Tanrı'nın** özünden doğarak görünüş alanına çıkması, görünür duruma gelmesi. (ANSİKL.)

***Taayyün etmek**: **Varlık** türleri, **Tanrı'nın** özünden doğarak görünüş alanına çıkmak.

-ANSİKL. Özü gereği görünmeyen **Tanrı**, kendinde görünme eğilimi duyunca nesnelleşen **varlıklarda** “görünen” oldu; bu yolla evren yaratıldı.

TAAYYÛNAT Ar. (*ta'ayyünât* < *ta'ayyün*'ün çoğulu) a. İçinde yaşadığımız duyu evreniyle bu evrenin içindeki bütün **varlık** türleri; duyu organıyla algılanabilir nesnel **varlık** alanı.

TABAYİ Ar. (*tabâyî* < *tabî'at*'ın çoğulu) a. Yaradılışlar, huylar.

TABİ Ar. (*tābi'*) s. 1- Bağımlı, bağlı.

2- a. **Sahabeden** en az biriyle tanışıp görüşmüş olan ikinci kuşak **Müslümanlar'a** verilen ad.

***Tabi ocak**: **Metbu** denilen büyük ocaklara bağlı küçük ocak.

TABİAT Ar. (*tabi'at*) a. 1- Yaradılış, huy.

2- **Varlıkların** ve nesnelerin tümü; doğa.

***Tabiat âlemi**: **Âlem-i şahadet**.

TABUT Ar. (*tābūt*) a. **Hakk'a** yürüyenin gömülmeye götürülürken içine konulduğu uzun sandık.

TABUTLUK a. **Yatırlarda**, *lâhit*'in bulunduğu katın altında yer alan. **Hakk'a** yürüyenin sırlandığı bölüm.

TAÇ Ar. (*tâc*) a. **Dervişlerin** başlarına giydikleri başlık. (ANSİKL.)

***Tac-ı devlet**: **Ruhsal** yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen tacı tanımlamak için kullanılır.

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik** inancında taç, **Tanrı'nın** sevgili kullarına bir armağanı olarak algılanır. **Buyruk'a** göre, **gökten** yedi taç indi; ilk taç, beyaz renkli olarak *Hız. Âdem'e*; ikinci taç, yine beyaz renkli olarak *Hız. Nuh'a*; üçüncü taç, siyah renkli olarak *Hız. İbrahim'e*; dördüncü taç, sarı renkli olarak *Hız. Musa'ya*; beşinci taç, mavi renkli olarak *Hız. İsa'ya*; altıncı taç, yeşil renkli olarak **Hız. Muhammet'e** ve yedinci taç, kırmızı renkli olarak **Şah-ı Merdan Ali'ye** sunuldu.

Taclar **kubbelerindeki** dilim ve **lengerlerindeki** parça sayısına göre çeşitli adlar alır: **Kubbesi** on iki dilimli **lengeri** dört parçalı olanlar **Hüseyini taç**; **kubbesi** dört dilimli, **lengeri** dört parçalı olanlar **Horasani** ya da **Ethemi taç**; **kubbesi** yedi dilimli, **lengeri** dört parçalı olanlar **şemsi taç**; dilim ve parça sayısı değişik olabilen, ancak dikiş çizgisi **elif** harfini andıranlar **elifi taç** olarak bilinir.

Ruhsal yüceliği, ululuğu, mutluluğu simgeleyen tacın içi sır, dışı nurdur; iğnesi mürşit, ipliği taliptir; kubbesi Tanrı, on iki dilimi On İki İmam'dır; mühürü Muhammet-Ali'dir; kapısı dördtür; farzı pire hizmet, sünneti pire itaattir.

Dervişlerin tacında, sarık bulunmaz; iç astarı, kenarlardan dışa doğru lengerdeki parçaları örtecek biçimde kıvrılarak giyilir. Mürşit'in tacında ise bunun üzerine yeşil bir sarık sarılır; bu yeşil sarık, tacın çevresine üç ya da on iki kez dolanır.

Halife babaların sarığının ucu, sağ taraftan omuza doğru sarkıtılır.

En eski taç olan elifi taç, Hacı Bektaş Veli'yle Anadolu'ya geldi; Balım Sultan on iki terkli Hüseyini tacı benimsedi.

İnanca göre, taç giyen dervişin on iki özelliği olması gerekir. Bunlar:

- 1- Bilgi sahibi olma.
- 2- İsyankâr olmama.
- 3- Nefsine uymama.
- 4- **Gaflette** olmayıp can gözü açık olma.
- 5- Tamah etmeme.
- 6- **Dünyaya** bağlanmama.
- 7- İsteklerden geçme.
- 8- **Şehvetperest** olmama.
- 9- Kibirsiz olma.
- 10- Kimseye acı ve zarar vermeme.
- 11- Pinti ve aceleci olmama.
- 12- Kazaya **rıza** ile teslim olup vesvese etmeme.

TAÇLAMA DÜVAZI Tevhitte; kutsal olarak algılanan **tarikât ulularının** adlarının anıldığı, kıta aralarında **cemaatın** “*Lâ ilâhe illâllah*” diyerek **vecd** ve huşu içinde dalgalandığı **düvaz**.

TAÇNAME Ar. + Fars. (*tācnāme* < Ar. *tāc*, başlık ve Fars. *nāme*, mektup) a. Alevi-bektaşî ozanlarca yazılan ve tacı konu edinen manzum eser.

TACDUZ Ar. + Fars. (*tācdūz* < Ar. *tāc*, başlık ve Fars. *dūz*, diken, dikici) a. Taç diken kimse.

TAFDİL Ar. (*tafdīl*, bir kimseyi diğerinden üstün tutma < *faḍl*, *faẓl*, erdemli, üstün) *Tafdili Ali: Ali'yi üstün tutma.

TAHARET Ar. (*tahāret*, temizlenme, temizlik) a. Aptes yaptıktan sonra yapılan temizlik.

*Taharet-i sugra: Kimi ibadetlerin yerine getirilebilmesi için gereken ve el, ağız, burun, yüz, kol, ayak yıkama, başa ve enseye ıslak el gezdirmeye, kulağı temizleme biçiminde gerçekleştirilen küçük temizlenme; aptes. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Dört **sünni mezhep**, taharet-i **sugra**nın ancak küçük kirlenme (**hades-i asgar**) olduğunda alınması gerektiğinde birleşir; küçük kirlenme şu dört durumda olur:

- 1- Erkek ve kadının birbirine değmesi.
- 2- Ayakyoluna gitme.
- 3- Baygınlık ve uyku.
- 4- Cinsel organlara dokunma.

Alevilik-bektaşilik'te küçük temizlenme (taharet-i **sugra**) kuralları, genelde dört **sünni mezhep**le aynıdır; ancak kimi kural ve biçim değişiklikleri vardır.

Sünni kuralda, herkes kendi aptestini kendi alır; **alevilik-bektaşilik**'te ise yola girecek cana ilk aptesti rehberi aldırır. Rehber, her bir uzvun yıkanması için su dökerken kimi öğütlerde bulunur: Ellerini yıkatırken, “Ey talip! Ezelden bu ana gelinceye kadar Tanrı'nın yasak ettiklerine el sürdünse cümlesinden arı olmak için ellerini yuy-mak Cenab-ı Resul'ün sünneti seniyesidir. Yıka...”; burnunu

yıkattırken, “**Ey talip! Elest bezminden bu ana gelinceye kadar kokladığın iğrenç kokuların giderilmesi için burnuna su vermek Muhammet Mustafa'nın sünnet-i seniyesidir. Yıka...**”; yüzünü yıkattırken, “**Ey talip! Ezelden bu ana kadar yüz kızartıcı işlerin cümlesinden arı ve beri olmak için yüz yuymak Cenab-ı Hakk'ın farzıdır. Yıka...**”; kollarını yıkattırken, “**Ey talip! Bu ana gelinceye kadar kol salmış olduğun yasaklarının cümlesinden temizlenmek için kollarını yuymak Cenab-ı Hakk'ın farzlarındandır. Yıka...**”; başını mesh ettirirken, “**Ey talip! Baş abânın en değerlisidir. Gövde insanı taşıyıcı, baş bilip anlayıcıdır. Akıl ve fikir başta gerekir. Bu ana kadar akılsızca yaptığın işlerin işlediğin suçların cümlesinden arı ve beri olmak için başını yıka... Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır**” ayaklarını yıkattırken, “**Ey talip! Ezelden bu ana değin Tanrı rızasına uymayan günah ve suça götürür yerlere vardın ise cümlesinden arı ve beri olmak için ayağını mesh edesin. Bu dahi Cenab-ı Hakk'ın farzıdır**” telkinlerini yapar. Taharet-i sugra bittikten sonra silinmesi için omuzundaki havluyu verirken, “**Ey talip! Ervah-ı ezelden, nahn ü kaseknadan bu yana gelinceye kadar işlemiş olduğun şirk ve hatadan, masiva çamurundan silinip pak olmak içindir. Sil...**”

Ey talip; Bu yıkanan yerleri temizlemekten maksat, bu uzuvların ile yapılmış suç ve başkaldırmaların var ise seni ve oralarını bunlardan temizlemek içindir. Bu aptes, İmam Cafer-üs Sadık erkânındandır. Cenab-ı Hakk erenler aptestinde sabit kadem eyleye Allah, eyvallah. Hu dost!”, der.

TAHT Fars. (*taht*, hükümdarlık makamı) *Taht-ı Muhammedi: Çerağ tahtı.

TAHİR Ar. (*tâhir* < *tahâret*, temizlenme, temizlik) s. Temiz, pak, arı.

2- a. **Tanrı'nın** buyruklara karşı gelmekten koruduğu temiz, pak, arı kimse.

***Tahir ül-batn**: İçini kötü huylardan, yanlış inançlardan arındırmış kimse.

TAHKİK Ar. (*taḥkīk*, bir şeyin doğru olup olmadığını araştırma, soruşturma < **Hakk**, Allah, Tanrı) a. 1- **Tarikat yolcusu**'nun, her türlü dinsel uygulamaların özündeki gerçeği, **Hakk**'ın görünümünden başka bir şey olmayan âlemi şuhudu seyrederek kavraması.

2- Bu kavramayla belirgin **aşama**; tahkik aşaması.

TAHTACI Fars. - Tr. (*tahtacı* < Fars. *taḥte* ve Tr. -cı) a. **Tah-tacı**lardan olan kimse, topluluk.

TAHTACILAR a. Anadolu'nun kimi yörelerinde yaşayan **alevi-türkmen topluluğu**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Geçmişte **ağaçeriler** adıyla anılan tahtacılar, ormanlık bölgelerde, Güney Anadolu'nun Akdeniz'e bakan yamaçlarında yaşayan, geçimlerini daha çok orman işçiliğiyle sağlayan bir **alevi-türkmen topluluğudur**.

Yaygın görüşe göre, **ağaçeriler** ilkin *Türkistan*'dan **Anadolu**'ya göç etti; *moğol* istilası üzerine *Suriye* ve *Irak*'a geçti; bir bölümü daha sonra yeniden **Anadolu**'ya dönerek tahtacıları oluşturdu. Başlangıçta daha çok *Malatya* ve *Kahramanmaraş* yöresinde yaşayan tahtacılar, izleyen dönemde *Kayseri*, *Sivas* ve *Çukurova* yörelerine yayıldı.

Osmanlılar döneminde **Safevilere** bağlılık göstermeleri nedeniyle bir bölümü *Rumeli*'ye sürüldü; sürgünden kurtulmak ve **sünni**lerle askerlik yapmaktan kurtulmak için yer yer direndiler.

Oğuz türkmenleri içinde etnik özelliklerini en iyi koruyan topluluk olarak bilinen tahtacılar, günümüzde özellikle *Kahramanmaraş*, *Adana*, *İçel*, *Antalya*, *Denizli*, *Muğla*, *Isparta*, *Burdur*, *Balıkesir*, *Manisa*, *Aydın* ve *İzmir* yörelerinde yoğunluk gösterir.

Tahtacılar da inancın temelini **ehlibeyt**, **On İki İmam** ve "12"

sayısı oluşturur. **Tören**lerde görülen kimi farklılıklar, yaşama koşullarından, geleneklerden ve göreneklerden kaynaklanır.

Tahtacılar arasında, **Ali** sevgisine dayanan ünlü “**Sarıktız**” söylencesi kutsaldır: **Hz. Ali**, *Kan Kalesi*’nde savaşırken, kendisini görüp aşık olan kale beyinin kızını da tutsak eder. Bunu gören eşi **Fatma** karşısına dikilir ve iki oğlumuz var bir de kızımız olsun diye ağlamaya koyulur. Bunun üzerine **Ali** ona, -*Git Kâbe’den kızım al*, der. Ve aynı anda **Fatma** kendini, kucağında güzeller güzeli bir bebekle *Kâbe*’de buluverir. Bebeği alıp *peygamber*’e götürür; *peygamber*, -*Benim bu bebeği görmek için üçüncü bir gözümü yok; benim iki gözüm var; biri Hasan biri Hüseyin*, der ve **Ali**’ye götürmesini ister. **Fatma** bunda **Ali**’nin bir suçu olmadığını, bebeği kendisinin istediğini belirtince bu kez *Kâbe*’ye götürmesini söyler. **Fatma** bebeği *Kâbe*’ye götürürken yolda *Selman-ı Farisi*’ye rastlar; *Selman* ona, kendisini **Ali**’nin gönderdiğini ve bebeği almaya geldiğini bildirir. *Selman* bebeği alır, *Kaf dağına* götürür ve büyütür; büyüttükten sonra da ona gönül verir, ancak yaşlılığından utanır; durumu **Ali** duyunca *Selman-ı Farisi*’yi genç bir delikanlıya dönüştürür. *Selman Kaf dağı*’na gider kızı alır ve *Kazdağı*’nın tepesine getirir, ona bir konak yapar, onunla evlenir; adı da *Sarıktız* olarak kalır. Evlilikten kısa bir süre sonra *Sarıktız*, annesini, babasını kardeşlerini özler; *Selman* durumu **Fatma**’ya bildirir; **Fatma** *Sarıktız*’ı görmeye gelir, ancak ölüsünü bulur.

Tahtacılar söylencede geçen *Kazdağı*’ndaki yeri kutsal bir makam olarak algılar; yedi yılda bir *Sarıktız makamı* ziyaret edilir; burada düzenlenen **tören**lerin çoğu **yedi** sayısına göre yürütülür; “7” sayısının önemi Safevi inancın yaşayan kalıntıları durumundadır.

TAİFE Ar. (*tâ’ife*, bölük, takım / kavim, kabile) *Taifc-i bek-taşıyan: Yeniçeri askerlerine verilen ad.

TAKIM NEFES İki, üç ya da daha çok sesli söylenen **semah** nefeslerine *Eskişehir* ve *Kütahya* yörelerinde verilen ad.

TAKLİT Ar. (*taklîd*, bir şeyin benzerini ortaya koymak eylemi ya da bu yolla ortaya konulan şey) a. 1- Göreneğe göre davrandığı için dinsel uygulamaların özündeki gerçeği. **âlemi şuhudun Hakk'ın** görünümünden başka bir şey olmadığını algılayamama.

2- Bu algılayalamamayla belirgin **aşama**; taklit aşaması.

TAKİYE Ar. (*takîyye*, sakınma, çekinme) a. **Alevi-bektaşilere** yönelik kırım ve baskılara karşı bir savunma biçimi olarak doğan ve zamanla **yol** kuralı durumuna gelen; **tarikât** kurallarını ve bilgisini **sünnilere** açmama, kendini gizleme kuralı. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Yaygın inanç takiyenin, *İmam Cafer-i Sadık'ın "Yolunu, altınını, mezhebini gizli tut"* anlamına gelen bir buyruğuyla biçimlendiği şeklindedir.

TAKLİTÇİ a. Olmadığı gibi görünen, ikiyüzlü kimseye **yol** dilinde verilen ad.

TAKVA Ar. (*takvâ*, **günah** işlemekten kaçınma, sakınma) a. Toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini inanca verme.

*Takva sahibi. **Zahit**.

TALİ Ar. (*tālî* < *tulû*, doğma, doğuş) s . Ortaya çıkan, doğan.

TALİP Ar. (*tālib*, isteyen) a. 1- **Tarikata** girmek isteyen, **bektaşî** olmak isteyen kimse. (ANSİKL.) [1]

2- Bu amaçla **ikrar ayinine** alınan kimse (ANSİKL.) [2]

*Talip çerağları: **Çerağ tahtının** basamaklarına konan, **On İki İmam'ı** simgeleyen on iki mum.

-ANSİKL. [1] ve [2]. **Tarikat** geleneğinde talip, **tarikata** alınmadan önce belli bir süre ahlak ve **edep** denemesinden geçirilir; manevi yükselmeye istekli ve **seyrû süluk** çilesine katlanmaya hazırsa

mürît olarak kabul edilir.

Yola düşecek, **yol** göstericisine mutlak bağlanacak, onun **rızası** dışında yedi adım bile atmayacak olan talip, **tarikât hizmetlerini** yerine getirmesini sağlayacak değerlerle donanmış olmalıdır: İçi-dışı bir etmeli; dışarıdan **halk** gibi görünmesine karşın içten **evliya** gibi olmalı; geveze olmamalı; terbiyeli, kadına saygılı olmalı; can ve tenle, bütün varı ve varlığıyla **mürşit** buyruğunda bulunmalıdır.

Üç türlü talip vardır:

1- **Aşık meşrep**; üzüntüsünün, sıkıntısının artmasına koşut olarak zevki artan ve **imanı** çoğalan talip.

2- **Muhip meşrep**; bilgili olmasına karşın, henüz **Hakk**'ın **muhabetini** fark edemeyen talip.

3- **Mukallit meşrep**; **tarikât yolunu** kolay aşılır sanarak heves eden talip.

TAMU a. Cehennem.

TANIT a. Delil.

TANRI a. Kendiliğinden var olan, **varlığı** kendinden başka bir **varlığı** gerektirmeyen, *önsüz sonsuz* olarak algılanan, her şeyin yaratıcısı durumundaki güç.

*Tanrı sözü: **Kelamullah**.

*Tanrı yolu: Manevi yükselmeye, yücelmeye insanı Tanrı'ya ulaştıran yol olarak algılanan **tarikât yolu**.

*Tanrı'nın evi: 1- Genel olarak insan gönlü, kalbi.

2- Özel olarak insan-ı kâmil'in gönlü, kalbi.

TARİK Ar. (*tarik*, tutulan yol, izlenen yöntem) *Tarik-i Ahmed-i Muhtar: **Hz. Muhammet'in yolu**.

*Tarik-i âliye: **Mürşit'in** manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında yüce yol.

*Tarik-i maad: Kavs-i uruc.

*Tarik-i mebde: Kavs-i nüzul.

*Tarik-i müstakim: Mürşit'in manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında doğru yol.

*Tarik-i naci: Doğru yolu bulmuş, kurtulmuş kimse, topluluk.

*Tarik-i naciye sırrı: Bektaşî sırrı.

*Tarik-i nazenin: 1- Pirin manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında **Hacı Bektaş Veli yolu; bektaşîlik**.

2- Pirin manevi yönetimindeki inanç birliği anlamında **Balım Sultan yolu; bektaşîlik'in babagan kolu**.

*Tarik-i necat: Tarikat yolu anlamında kurtuluş yolu.

TARİK a. Alacadeğnek.

TÂRİK Ar. (*târik* < *terk*) s. Bırakan, vazgeçen.

*Târik-i masiva: Dünyayla ilgili şeylerden kendini arındıran kimse.

TARİKÇİ a. Kimi bölgelerde, cem'deki on iki hizmet sıralamasında ilk sırada gösterilen; **tarik**atın kurallarını, törelerini, ilkelerini öğretme ve uygulama görevini yerine getiren kimse.

TARİKÇİLİK a. **Tarikçi** olmanın gereklerini yerine getirme; **tarikçinin** görevi.

TARİKAT Ar. (*tarîkat*, yol) a. 1- Bir **pirin**, **mürşit**'in **Hakk'a** ulaşmak için *İslam* dinini yorumlayarak oluşturduğu, kendine özgü kuralları, ilkeleri ve **törenleri** bulunan inanç yolu, **gönül** yolu, manevi yol. (ANSİKL.) [1]

2- Bu anlamda **bektaşîlik**.

3- **Dört kapı öğretisine** göre, **insan-ı kâmil** aşamaları

sıralamasında ikinci sırada yer alan ve **abidlerle** özdeşleştirilen; **bektaşilik**'in kurallarını, ilkelerini ve **törenlerini** öğrenme. **Hak yolunu** bulma evresi; tarikat **kapısı**. (ANSİKL.) [2]

***Tarikat aptesti: Taharet-i sugra.**

***Tarikat bilgisi:** 1- Bir inanç kurumu olarak tarikata ilişkin her türden bilgi.

2- Tarikat **kapısına** eren tarikat yolcusunun edindiği, tarikatın kurallarına, ilkelerine ve **törenlerine** ilişkin bilgi.

***Tarikat ehli: Derviş.**

***Tarikat kapısı:** Tarikat.

***Tarikat kavmi: Abidler.**

***Tarikat makamı:** Tarikat yolcusunun tarikat yolunda geçmek durumunda olduğu manevi **aşamalardan** her biri.

2- **Post.**

***Tarikat piri:** Tarikatın kurucusu ya da kurucularından olan ulu kişi, **mürşit**.

***Tarikat semahı:** Evli olmayanların oynadığı bir **semah**.

***Tarikat sırrı: Bektaşî sırrı.**

***Tarikat yolcusu:** Tarikat yoluyla **Hakk'a** ulaşmaya çalışan **can**.

***Tarikat yolu: Tanrı'ya** ulaşmayı sağlayan **gönül** yolu, manevi yol.

***Tarikat-ı âliye: Tanrı'ya** ulaşan yüce yol.

***Tarikat-ı naci (naciye):** Tarikat inancında doğru yolu bulmuş, kurtulmuş **can, canlar**.

***Tarikat-ı nazenin: Bektaşilik.**

-ANSİKL. [1] *İslam* ülkelerinde, **Hz. Muhammet**'in ölümünden sonra **halifelik** sorununa bağlı olarak tümüyle dinsel nitelikli **sünni** tarikatlarla, dinsel, siyasal nitelikli **şii** tarikatlar ortaya çıktı; zamanla bunlar kendi içlerinde çok sayıda kola ayrıldı; kimileri bağımsız bir yapı kazanarak büyük bir etkinlik ve egemenlik kurdu.

Genelde dinsel nitelikli olan **sünni** tarikatlar, **şeriat** kurallarına yeni bir yorum getirmekten, tapınma biçimlerine, dinsel görevlere özel

bir düzen vermekten öteye geçemedi. Buna karşın, dinsel-siyasal nitelikli olan, kaynağını **Hz. Ali'nin** kişiliğinden alan, **ehlibeyt** ve **on iki imam** sevgisiyle beslenen **şii** tarikatlar ise düşünsel düzeyde *İslam* dinine yeni bir yorum getirdi; **Ali** yandaşları hareketi, **şia-i Ali**, **şia**, **şii**lik, **aleviye** ve **alevilik** adları altında yayılıp güçlendi. Buna koşut olarak, “*Kuran'daki ayetlerin anlamlarının altında gizli anlamlar olduğu ve bunları ancak imamın bilebileceği*” biçiminde tanımlanan **bâtınilik** temeli üzerinde, **vahdet-i vücud** ve **ruh göçü** felsefesiyle bütünleşti; yayıldığı bölgenin uygarlık düzeyine, yerleşik inanç, gelenek ve göreneklerine göre değişik kollara ayrılarak günümüze değin geldi. Süreç içinde; katı, cansız, yaratıcılıktan uzak bir *İslami Ortodoksluk* sergileyen **sünni** tarikatlar karşısında, hoşgörü temeline dayalı, zengin, canlı, esnek ve yaratıcı bir **dervişlik** anlayışını geliştirerek, merkezi yönetimle; otoriteyle çelişkisi olan tüm toplum insanlarını kucaklayan bir dünya görüşü yarattı.

-[2] **Dört kapı öğretisine göre, insan-ı kâmil aşamaları dörttür ve her biri bir kapıyla temsil edilir.**

- 1- **Şeriat; şeriat kapısı.**
- 2- **Tarikat; tarikat kapısı.**
- 3- **Marifet; marifet kapısı.**
- 4- **Hakikat; hakikat kapısı.**

Normal insan tarikat yolunda, bu **dört kapı** ve bu **dört kapıya** bağlı **kırk makamdan** geçerek, **ruhunu** ve **benliğini** ergin duruma getirir; **kâmil insan** olarak **ilahi sırra** ulaşır.

Tarikatın on **makamı** şunlardır:

- 1- Tövbe etme.
- 2- **Mürşit'in** isteği'ne uyma.
- 3- Temiz giyinme.
- 4- İyilik yolunda savaşma.
- 5- **Hizmetli** olma.
- 6- Haksızlıktan korkma.
- 7- Umutsuzluğa düşmeme.

8- İbret alma.

9- Nimet dağıtma.

10- Özünü **fakir** görme.

TASAVVUF Ar. (*taşavvuf*) a. **Tanrı-evren-insan** ilişkisini bir bütünlük içinde gören ve insanın *tanrısal* erdemlerle donanmasını, **gönlünü Tanrı** sevgisine bağlamasını amaçlayan dinsel-felsefi düşünce. (ANSİKL.)

***Tasavvuf ehli: Sufi.**

-ANSİKL. Düşünsel alanda tasavvuf, **varlığı** bir bütünlük içinde açıklama çabasıdır; gerçek tek varlık **Tanrı'dır** ve evrendeki her şey O'nun **tecellileri** olmaktan öte bir anlam taşımaz.

TASAVVUFİ Ar. (*taşavvufî*) s. Tasavvufla ilgili, **tasavvufa** ilişkin olan.

TATHİR Ar. (*tathîr* < *tahâret*, temizlik) ***Tathir-i zünub** (günahlardan arınma): **Baş okutma.**

TAVK Ar. (*tavk*, gerdanlık, halka) ***Tavk-ı haydari: Haydarilerin, Hz. Ali'nin kulu-kölesi olduklarının bir simgesi** olarak boyunlarına taktıkları demirden halka.

TAVŞAN (koşucu, kürklü bir memeli hayvan) ***Tavşan yemlik:** Kimi söylencelere dayalı olarak Hz. **Ali'nin** saklandığı yeri düşmanlarına bildirdiğine inanılan, koyu kırmızı renkteki kanı **Kerbe-la** şehitlerinin kanını hatırlattığı için tiksinti verici ve iğrenç görülen ya da tam tersine kimi eski Türk boylarının totemi kabul edilen ve dokunulmaz hayvan olarak algılanan tavşanın etini yememe durumu.

TAY Ar. (*tayy*, aşma, geçme, atlama) ***Tayy-ı mekân (mekân aşma): Ermişlerin temel özelliği** olarak beliren, birkaç yerde aynı an-

da görünme.

***Tayy-ı mekân erbabı: Ermişler.**

***Tayy-ı zaman (zaman aşma): Ermişlerin temel özelliği olarak beliren farklı zamanlarda aynı anda bulunma.**

***Tayy-ı zaman erbabı: Ermişler.**

TAYLASAN Ar. (*taylasân*) a. **Dedebaba** ya da **halife baba** sarığının, sağ taraftan omuza doğru sarkan bölümü.

TAYYİBE Ar. (*tayyibe*) s. 1- İyi, hoş, güzel.

2- a. İyi, güzel davranış.

***Tayyibe-i hatır: Gönül hoşluğu:**

TAZIYE Ar. (*ta'ziye*, yakınını yitiren birinin acılarını paylaşma) a. **Kerbela** olayıyla ilgili olarak genellikle **muharrem** ayında düzenlenen yas niteliğindeki dinsel seyirlik oyun.

TEBDİL Ar. (*tebdil*, değiştirme) ***Tebdil olmak: Kâmil insan** bir **halden** diğer bir **hale** geçmek, bir **aşamadan** başka bir **aşamaya** atlamak.

TEBER Fars. (*teber*) a. Gezgın dervişlerin, vahşi hayvan saldırılarına karşı korunmak için taşıdıkları; uzun saplı, yuvarlak ağızlı balta.

TEBERRA Ar. (*teberrâ*, uzak durma, uzaklaşma / sevmeyip yüz çevirme) a. **Alevilik-bektaşilik**'in temel ilkelerinden biri durumunda bulunan; **ehlibeyte, ehlibeyt** soyundan gelenlere ve bunları sevenlere düşmanlık gösterenleri, fenalık edenleri sevmeme, bunları sevenleri de sevmeyip onlardan uzak durma; ilk üç **halifeye**, onlara saygı gösterenlere sevgisizlik, tiksınme ve nefret duyma ilkesi.

TEBERRÜK Ar. (*teberrük* < *bereket*, bolluk / mutluluk) a. Uğurlu sayma.

TEBLİĞ Ar. (*tebliğ*, bildiri / bildirme, ulaştırma) *Tebliğ dönemi: Hz. Muhammet dönemi.

TECELLA Ar. (*tecellâ* < *cilve*, görünme) a. **Mürşit'e** görünme, onu yürekte, **gönülde** duyma.

*Tecella eylemek: **Mürşite** görünmek, onu yürekte, **gönülde** duymak.

TECELLÎ Ar. (*tecellî*, ortaya çıkma, belirme < *cilve*, görünme) a. 1- *Tanrısal* niteliklerin nesnel **varlıklarda** görünüş alanına çıkması; **Tanrı'nın** nesnelerde görünmesi, nesnelere yansımaları.

2- **Tanrı** nurunun, **Tanrı'nın** evi olarak algılanan **gönüllerde** belirmesi, sezilir duruma gelmesi.

*Tecelli neşesi: *Tanrısal* görünüşün bilincine varma.

*Tecelli-i celal: **Tanrı'nın** bela, yıkım, hastalık gibi olaylarda gücünü ve ululuğunu göstermesi.

*Tecelli-i cemal: **Tanrı'nın** iyilik ve inayetinin, nimet ve güzelliklerinin **varlığa** yansımaları.

*Tecelli-i esma: *Tanrısal* adların etkisinin **müminin kalbinde**, **gönlünde** anlaşılması.

*Tecelli-i sıfat: **Kulun tanrısal** niteliklere bürünmesi.

*Tecelli-i şuhudi: **Tanrı'nın** bir ışık gibi varlığını açık olarak duyurması.

*Tecelli-i zati: **Tanrı'nın** hiçbir niteliğe bürünmeden **ermiş kulunun gönlünde** belirmesi.

TECELLİGÂH Ar. - Fars. (*tecellîgâh* < Ar. *tecellî*, ortaya çıkma, belirme, ve Fars. *-gâh*, yer bildiren ilgeç) a. 1- **Tanrı'nın** varlığının belirlediği, **ilahî** gücün görüldüğü yer.

2- Bu anlamda insan gönlü.

TECELLİZAR Ar. - Fars. (*tecellîzâr* < Ar. *tecellî*, ortaya çıkma, belirme ve Fars. -zâr, yer bildiren ilgeç) a. **Tecelligâh**.

TECELLİYAT Ar. (*tecelliyyât* < *tecellî*'nin çoğulu) a. **Tecelliler**.

*Tecelliyat-ı ilahiye: Dünyadaki tüm nesnel varlıklar.

TECERRÛT Ar. (*tecerrüd* < *cered*, çıplak duruma gelme) a. **Soyunma**.

TECDÎT Ar. (*tecdîd*, yenileme, tazeleme) *Tecdit-i vuzu: Babası ölen bir can yeni bir babaya bağlanma.

TECRÎT Ar. (*tecrîd* < *cered*, çıplak duruma gelme) a. **Tarikat yolcusunun zahirini mal ve mülkten, bâtınını karşılık bekleme anlayışından arındırarak, gönlünü tümüyle Tanrı sevgisine adanması**.

TEDİP Ar. (*te'dîb*, terbiye etme, terbiye verme < *edeb*, iyi terbiye) a. 1- **H. Muhammet**'in doğrudan doğruya **Tanrı** tarafından eğitilmesi.

2- **Mürit**'in, **mürşit**'in denetim ve gözetiminde eğitilip yetiştirilmesi.

TEFEKKÛR Ar. (*tefek্কür*, düşünme, düşünüş < *fikr*, düşünce) a. **Tarikat yolcusunun, içe kapanarak gönlündeki ve evrendeki tanrısal tecelliler üzerinde düşünceye dalması; tanrısal olan kendi özünü düşünme konusu yapması**.

TEFERRÜC Ar. (*teferrüc*, gezinti, gezinme) a. Manevi olgunluğa ulaşan **tarikât yolcusunun ruhunun, tanrısal** görüntüleri gözlemek için **gayb âleminde** seyahat etmesi.

TEFSİR Ar. (*tefsîr*, yorum, yorumlama) a. **Zahir** karşılığı olarak algılanan ve kişiye **şeriat aşamasının** ötesinde bir şey kazandırmayan, **Kuran'ın** biçime bağlı kalınarak açıklanması, yorumlanması işi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevilik-bektaşilik**'te tefsir değil, **tevil** önemlidir. Tefsir, **Tanrı bildirimlerinin** biçime bağlı kalınarak açıklanması, yani **şeriat** temelinde ayet cümlelerinin sözel yönünün açılması işidir; iç yönle, özle bir bağlantısı yoktur.

Tevil ise **Tanrı bildirimlerinin** manevi yönünü anlamaya yönelik bir yorumlama, yani ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme, **zahiri bâtına** dönüştürme işidir; bunu sağlayabilmek için bir **rehbere** gereksinme vardır; bu **rehber imam**dır.

TEHDİDAT Ar. (*tehdîdât* < *tehdîd*, korkutma, gözdağı) a. Korkutmalar, gözdağı vermeler.

TEKBİR Ar. (*tekbîr* < *kibr*, büyüklük, ululuk) a. Kimi **tarikât törenlerinde** ve **kurban tığlanırken**, özel bir ezgiyle okunan Allah'ı, **Muhammet'i**, Ali'yi ve **piri ululama duası**; **tekbir duası**.

*Tekbir getirmek: Tekbir duasını okumak.

TEKBİRLEMEK f. 1- Tekbir duası okumak.

2- Tekbir duası okuyarak bir şeyi kutsamak.

TEKELEME a. Genellikle bir erkek bir kadın, kimi durumlarda iki kadın tarafından oynanan, **ağırlama bölümü** bulunmayan yalın bir **semah**.

TEKKE Ar. (*tekye*, dayanma, güvenme'den) a. **Mürşit** ve **müritlerin** içinde yaşadıkları, **ibadet** ettikleri ve **tarikât törenleri**ni düzenledikleri, **nefsin** terbiye edildiği, **ruhsal** olgunlaşmanın sağlandığı, **cemaatın** dinsel ve toplumsal yönden eğitildiği bir **makam** olarak algılanan yer, yapı ya da yapılar topluluğu.

***Tekkeye adanan kızlar töreni**: **İkrar ayininin** kolları sıralamasında yer alan ve **ikrar ayininin** belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

TEKKENİŞİN Ar. + Fars. (*tekyenişîn* < Ar. *tekye*, tekke ve Fars. *-nişîn*, oturan) a. Bir **tekke**de **postta** oturan en üst yetkili.

TEKVİN Ar. (*tekvîn*, oluşturma, yaratma / yaratış, yaratılış) a. **Tekvin töreni**: **İkrar ayininin** kolları sıralamasında yer alan ve **ikrar ayininin** belli ölçülerle yinelenmesi biçiminde gerçekleştirilen bir **tören**.

TELKİN Ar. (*telkîn* < *lakn*, anlama, kavrama) a. 1- **Mürit'e**, **mürşit'in** verdiği öğüt.

2- **Tevhidin dereceleri** sıralamasında yer alan, **şeriat** kapısından **tarikât** kapısına girme aşaması.

***Telkin töreni**: **İkrar ayini**.

TELLİ KURAN Saz.

TEMAŞA Fars. (*temâşâ*, bakma, seyretme) a. Yüksek olgunluk aşamasına ulaşmış **tarikât yolcusunun**, derin düşünceye dalarak, gerçeklik evrenini kendi içinde gözlemlemesi, **gönlünde tanrısal** görüntüleri seyretmesi.

TEMENNİ Ar. (*temennî* < *münye*, arzu edilen, istenilen şey) a. 1- **Tanrı'dan** dilekte bulunma.

2- **Mürşit**'ten belli bir konuda yetki isteme ya da bir **hizmetin** yapılabilmesi için ondan onay bekleme.

TEMKİN Ar. (*temkin* < *mekânet*, güçlü, dayanıklı olma, dayanıklılık / onurlu, ağırbaşlı olma, ağırbaşlılık, onurluluk) a. 1- Kendi ni **Tanrı yoluna** adayan **tarikât yolcusunun**, bu yolda inançlı ve kararlı olması.

2- **Tarikât yolcusunun**, **masivaya** yüz çevirmesi.

TEMİZLENMEK f. **İmam Ali** yoluna bağlanarak tüm diğer **mezhep** ve **tarikâtların** görüşlerinden sıyrılmak, arınmak.

TEN Fars. (*ten*, gövde, vücut, beden) ***Ten kıblesi**: **Meydan taşı**.

TENASÜH Ar. (*tenāsüh* < *nesh*, hükümsüz bırakma, kaldırma) a. **Ruh göçü**.

TENASÜHİ Ar. (*tenāsühî*) s. 1- **Ruh göçü** ile ilgili, **ruh göçüne** ilişkin olan.

2- **Ruh göçüne** inanan.

TENASÜHİYE Ar. (*tenāsühîyye*) a. **Ruh göçüne** dayalı dinsel anlayış.

TENASÜHİYÛN Ar. (*tenāsühîyyûn* < *tenāsühî*'nin çoğulu) a. **Ruh göçüne** inananlar.

TENNURE Ar. (*tennûre*) a. **Dervişlerin** giydiği, teni nurlandırdığına inanılan, ince kumaştan yapılmış, düz yakalı, kollu, önü yukarıdan aşağıya açık, geniş, uzun etekli bir giysi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Önceleri ince deriden yapılan tennureler, giderek kumaştan yapılmaya başlandı. Cepsiz ve düğmesiz olan tennurenin, yakadan bele kadar ön kenarlarında, **On İki İmam**'ı simgeleyen on iki paralel dikiş vardır; yaka, yandan ince bir şeritle bağlanarak kapatılır; belde, bağlamaya yarayan bir kaytan vardır.

Tennurenin düz beyaz renkte olanları tercih edilir.

TERCEMAN Ar. (*terceman*) a. Tercüman.

TERCÜMAN Ar. (*terceman* < *terceme*, dilden dile çevirme) a. 1- Belli bir **hizmete** başlarken okunan, kısa ve çoğu *Türkçe*, nesir ya da manzum biçimde düzenlenmiş, **alevilik-bektaşilik** inancını, düşüncesini öz olarak veren **dua**.

2- **Anadolu alevilerinde**, eti parçalanmadan doğrudan doğruya **karakazanda** haşlanan **kurban**.

3- **Sitem**.

***Tercüman kurbanı**: **Görgü cemi**.

***Tercüman lokması**: Parçalanmadan doğrudan doğruya **karakazanda** haşlanan **kurbanın** eti.

TERK Fars. (*terk*) a. **Tarikat ehlinin** başlığında bulunan **karbarık** dilimlerden her biri.

TERK Ar. (*terk*, bırakma, salıverme, vazgeçme) a. **Tarikata** bağlanarak, tutkularından, geçici isteklerden sıyrılma.

***Terk-i dünya**: Üç **terk** sıralamasında ilk sırada yer alan, geçici olarak algılanan **dünyaya**, **dünya** nimetlerine bağlanmama **aşaması**.

***Terk-i terk**: Üç **terk** sıralamasında son sırada yer alan, geçici olarak algılanan ve terkedilen bu **dünyanın** ötesinde, **ahiretin** de terkedilmesiyle ulaşılan, kişinin özünde **Tanrı** ışığından başka bir **varlığın** bulunmaması **aşaması**.

***Terk-i ukba**: Üç **terk** sıralamasında ikinci sırada yer alan, bu

dünya gibi geçici olarak algılanan **ahirete**. **Cennetin** mutluluğuna bağlanmama aşaması.

TERKLİ s. 1- Dilimli.

2- a. **Bektaşî tacı**.

TESKİN Ar. (*teskîn* < *sükûn*, durgunluk, hareketsizlik) a. **Buyruk**'taki **makamlar** sıralamasında yer alan ve olgunluğun kanıtı olarak algılanan, tutkularına kapılmış, ölçüyü kaçırmış birini yatıştırmaya çalışma, yatıştırma.

TESLİM Ar. (*teslīm* < *selm* < *silm*, barış, barışıklık) a. **Mürşit**'e kendini verme, onun buyruğu altına girme.

*Teslim halkası: **Menguş**.

TESLİMTAŞI a. **Balımtaşî**.

TESLİMİYET Ar. (*teslīmiyyet*, teslim olma) a. Kendini yol kurallarına, törelerine bırakma, verme.

TESLİS Ar. (*teslīs* < *selāse*, üç) a. 1- Üç çıkarma, üçleme.

2- **Hristiyanlık**'ta **Tanrı**'nın, tek ve bölünmez bir biçimde, aynı özde üç kişi -Baba, oğul ve **Ruhülkudüs**- olarak tanımlanması.

*Teslis ehli: **Hristiyanlar**.

TEVBİH Ar. (*tevbīh*, azarlama, paylama) a. **Düşkün** duruma düşene verilen en küçük ceza.

TEVECCÜH Ar. (*teveccüh* < *vech*, yüz, surat, çehre) a. **Tarikat** yolcusu'nun **Tanrı**'ya ya da kutsal olarak algılanan bir **makama**, bu **makamı** simgeleyen nesneye, kişiye yönelmesi.

TEVEKKÜL Ar. (*tevekkül* < *vekl*, birinin işini görmesi için yerine bıraktığı, yetki verdiği kimse) a. **Buyruk**'taki **makamlar** sıralanmasında yer alan ve olgunlaşmanın ileri bir aşaması olarak algılanan, **benlik** duygusundan sıyrılarak **Tanrı**'ya bağlanma, bütün işlerini **Tanrı**'ya bırakma. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Tevekkül aşamasında bulunan **tarikat yolcusu**, **Tanrı**'dan başka hiçbir şey ve kişiye güvenmez. Tevekkül ikiye ayrılır: 1- **Halkın** tevekkülü; her şeyde **Tanrı**'nın etken olduğunu benimseyerek **Tanrı**'ya güvenme, güvenme nedenleri **Tanrı**'yla kul arasında bir perde durumundadır.

2- **Tanrı seçkinlerinin** tevekkülü; **Tanrı**'nın yazdığından başka hiçbir şeyin insana nasip olamayacağını bilincine vararak **Tanrı**'nın *vekilliğini* mutlak anlamda kabul etme ve kendisiyle ilgili her türlü önlemi terk etmedir; kendini **Tanrı**'ya teslim etmedir.

TEVELLA Ar. (*tevellā*, biriyle dostluk kurma, ona yanaşma < *vely*, birbiri ardı sıra gelme, çıkma, olma) a. **Alevilik-bektaşilik**'in temel ilkesi durumunda olan; **ehlibeyti**, **ehlibeyt** soyundan gelenleri sevme, onları sevenleri sevme.

TEVELLİ Ar. (*tevellī* < *vely*) a. **Tevella**.

TEVHİT Ar. (*tevḥīd*, birleme, bir olduğunu söyleme) a. 1- Bütün **varlık türlerinin** **Tanrı**'da *bir* olduğuna inanma; **Tanrı**'dan başka **varlık** tanımama; **Tanrı**'nın birliği. (ANSİKL.) [1]

2- **Alevi-bektaşî törenlerinin** temel kurallarından biri durumunda olan; **Tanrı**'nın birliğini, **Ali**'nin **Tanrı**'nın **velisi** olduğunu vurgulayan ve **cem**lerde müzik eşliğinde söylenen şiir. (ANSİKL.) [2]

***Tevhit çekmek**: **Cem** sırasında değişik bölümlerde; **cemaat** tempo tutarak **tevhibi** okumak ve tempoya uyarak **vecd** ve **huşu** içinde sağa-sola sallanmak.

***Tevhit semahı**: **Cem töreninde** dönülmesi zorunlu **semahlar**

sıralamasında yer alan bir **semah**. [3]

-ANSİKL. [1] Tevhidin üç aşaması vardır:

1- **Telkin**; **şeriat kapısından tarikat kapısına** girme olarak algılanır.

2- **İlbas**; **tarikat kapısından marifet kapısına** girme olarak algılanır.

3- **Ahadiyet**; **marifet kapısından hakikat kapısına** girme olarak algılanır.

-[2] Tevhidin yaygın olarak söyleneni yedi mısradan oluşur:

"Lâ İlâhe İllâllah

Ali Mürşid Ali Şâh

Ali Hayder Ali Şâh

Ali Esed Ali Şâh

Ali Şîr'dir Ali Şâh

Eyvallah Şâhum Eyvallah

Lâ İlâhe İllâllah."

-[3] **Cem töreninin** zorunlu uygulaması durumunda olan **se-mahlar** şunlardır:

1- **Kırklar semahı**.

2- **Tevhit semahı**.

3- **Hizmet semahı**.

4- **Öğretici-eğitici-belletici semah**.

TEVİL Ar. (*te'vîl*, söze ayrı anlam vermeye kalkışma, sözü çevirme) a. **Kuran**'ın manevi yönünü anlamak için yapılan yorumlama; ayet cümlelerini dış görünüşlerinden kurtararak aslına çevirme; **Tanrı** bildirimlerinin **zahirini bâtınına** dönüştürme işi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Alevi-bektaşî düşüncesinin** temel taşlarından biridir. **Tefsirde**, **insan-ı kâmil** aşamaları sıralamasının en alt basamağını oluşturan **şeriat kapısında** kalınırken, **tevilde** **tarikat**, **marifet** ve **hakikate** ulaşılır. **Kuran**'ın **bâtın** yorumunu ancak bir

rehber yapabilir; bu **rehber imam**dır; bu nedenle **imamlar Konuşan Kuran**'dır.

TEVLİYET Ar. (*tevliyet*, vakıf mallarına bakma görevi) a. **Hacı Bektaş Veli** vakıflarını yönetme.

TEZKİYE Ar. (*tezkiye*, temize çıkarma, aklama) a. Cenaze gömülmek üzere dışarı çıkarılmadan; en kıdemli **mürşit**'in, **törende** hazır bulunan **cemaata Hakk'a yürüyeni** “*nasıl bilirsiniz*” diye sorması onların da “*iyi biliriz*” demesi yoluyla **Hakk'a yürüyeni** temize çıkarma. (ANSİKL.)

***Tezkiye edilmek: Hakk'a yürüyenin** iyi bir insan olduğu söylenmek; bu yolla **Hakk'a yürüyen** temize çıkarılmak.

***Tezkiye-i nefis etmek: Baş okutma.**

-ANSİKL. Tezkiye **Hakk'a yürüyeni** temize çıkarma olarak algılanır. Temize çıkarılma şöyle yapılır:

“Ey **cemaatı Müslimin!** Bu merhum (ya da merhume)... bey (ya da... hanım bacıyı) nasıl biliyorsunuz? **Mümin**, muvahhid, musalli, mütedeyyin, **abid**, **zahid**, salih mi (ya da mümine, muvahhide, musalliye, mütedeyyine, abide, zahide, salihane mi) biliyorsunuz? Huzur-u Rabb-ül-âleminde böylece **şehadet** eder misiniz? Üzerinize sebkât eden haklarınızı helâl ediniz...”

Cemaat; “iyi biliriz, biz haklarımızı helal ettik”, der.

Daha sonra tezkiyeyi yapan ilgili ayetleri okur.

TİĞBENT Fars. (*tig-bend*, kılıç bağı < *tig*, kılıç ve *bend*, bağ, bağcık) a. **İkrar ayininde**, **mürşit** tarafından üç *düğüm* atılarak **nasip alan canın** beline yöntemine uygun biçimde bağlanan, o gün **tıglanan kurbanın** yününden örülmüş kuşak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Nasip alan** her **canın** bir tığbendi vardır. Tığbent, o gün **tıglanan kurbanın** yününden yapılan ve **On İki İmamı** simgeleyen *on iki ip* kullanılarak özel bir biçimde örülmüş, 2-2.5 m. boyunda bir

kuşaktır. Üzerindeki *üç düğüm*, **Allah-Muhammet-Ali** adlarını birlemeyi ve **eline-diline-beline** sahip olmayı simgeler.

İkrar ayininde, **nasip alacak can, rehberi** tarafından meydana, **mürşit'in** huzuruna; *Hallac-ı Mansur'un dâr'a çekilir-*ken boynuna geçirilen ipin anısını yaşatmak için tığbendi boynuna bağlanarak alınır.

TIĞLAMAK f. Bir hayvanı, **kurbanı** kesmek.

TIĞLANMAK f. Bir hayvan, **kurban** kesilmek.

TIRAŞ Fars. (*terāş, tirāş < terāşiden*, kıl yolmak) ***Tıraş erkânı**: Çar darp.

TIĞ Fars. (*tig*, kılıç) ***Tığ çalmak**: Tasarlayarak adam öldürdüğü için düşkün olana ceza olarak kılıçla vurmak. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Bile bile adam öldürenin **günahı değnek** vurmakla ortadan kalkmaz; bu nedenle ona, kılıçla vurularak daha acılı bir ceza uygulanır.

TIĞBENT Fars. (*tig-bend*) a. **Tığbent**.

TOPRAK a. **Önsüz-sonsuz** olarak algılanan ve **varlık** türlerinin oluşumuna katılan **dört öğeden** biri.

TORLAK (toy, acemi) a. 1- **Tarikata** yeni girmiş acemi derviş.

2- **Torlaklardan** olan kimse, topluluk.

TORLAKLAR a. **Şeriat** kurallarına, yaygın töre ve geleneklere aldırılmazlıklarıyla belirgin, yün ya da at kılından dokunmuş

giysiler giyen, **gönül** zenginliğini her şeyin üstünde tutan **kalenderi dervişler kolu**.

TÖREN a. 1- **Tarikat** yaşamında önemli bir yeri bulunan bir olayı, bir günü kutlamak, bir kimseyi anıp ona saygı göstermek ya da bir **hizmete**, bir **hizmetin aşamalarına** başlamak için yapılan *dinsel toplantı*.

2- Bu toplantı sırasında yerine getirilen **tarikât adâp ve erkânı**na uygun eylemler dizisi.

TÖVBE Ar. (*tevbe*) a. 1- Kötü ve **günah** işlerden vazgeçerek **Hakk'a** yönelme.

2- Dünyasal tutkulardan, **nefsin** isteklerinden sıyrılma, sıyrılarak **tarikata** yönelme.

3- **Masivadan Hakk'a** dönme.

TUBA Ar. (*tûbâ*, **Cennet**'te bulunduğu inanılan; dalları aşağıda, kökleri yukarıda ağaç) a. *İnsan*.

TURNA a. Hz. Ali ile ilişki içinde olduğuna inanılan ve bu nedenle kutsal kabul edilen kuş.

***Turnalar semahı**: Yaygın olarak oynanan, turnanın duruşunu, yürüyüşünü, uçuşunu ve kanat çırpışını simgeleyen hareketlerle belirlenen bir ağır **semah**.

TÛRAB Ar. (*tûrâb*, toprak) ***Tûrab** olma: **Hakikat** kapısının on **makâm** sıralamasında yer alan, herkesin ayak toprağı anlamında alçakgönüllü olma.

TÛRBE Ar. (*tûrbe*) a. **Tarikat** uluları için yapılmış mezar yapısı.

***Tûrbe niyazı**: Ayakta başı öne eğip elleri, **sandukaya** dokundu-

rarak, içinde yatan ölünün ayak ucuna, bel hizasına ve baş ucuna **edilen niyaz**.

TÜRBEDAR Ar. + Fars. (*türbedâr, türbe* bekçisi < Ar. *türbe*, mezar yapısı ve Fars. - *dâr*, tutan) ***Türbedar postu**: Meydandaki on iki post sıralamasında yer alan **Kara Donlu Can Baba makamı**.

TÜRKMEN a. **Türkmen**lerden olan kimse, topluluk.

TÜRKMENLER a. XI. yy'dan sonra batıya göç eden ve *Oğuz* geleneklerini sürdüren, *Türk* dillerinin güneybatı koluna bağlı bir dil konuşan halk. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Günümüzde Türkmenler'in çoğu *Türkmenistan* ve komşu *Orta Asya* topraklarında yaşar. **Anadolu**'ya göç eden Türkmenler'in göçebe yaşamı sürdürenlerine *yörük* denir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunda önemli rol oynayan Türkmenler, devletleşme sürecine uyum sağlayamadıkları için uç bölgelere gönderildi ve bu yolla **Anadolu**'nun *Türkleşme*sine katkıda bulundu.

Daha eşitlikçi bir temel üzerinde geleneksel yaşam biçimini sürdüren Türkmenler, *Selçuklu* yönetimine karşı sürekli bir başkaldırının kaynağını oluşturdu; başına buyruk yaşayan Türkmen beyleri, *yerleşik toplum ve yönetimler* için sürekli bir tehdit kaynağı oldu. Zaman zaman geriye göç hareketleri gözlemlendiyse de *Moğol* yayılmasıyla **Anadolu**'ya yeni Türkmen toplulukları geldi.

Anadolu'yla bağlarını kesmeyen Türkmenler'in bir bölümü, izleyen yüzyıllarda *Kuzey Suriye*'yi kışlak, *Orta Anadolu*'yu yaylak edindi. **Anadolu**'nun daha batısında kalanlar ise beylikler kurdu.

Aydın ve Osmanlı beyliklerinin sağladığı güvenceli ortamda, **ahilik**'in yarattığı olanakların da zorlamasıyla büyük ölçüde yerleşik yaşama geçen Türkmenler, *Osmanlı Devleti*'nin nüfus temelini oluşturdu.

U

UBUDİYET Ar. ('*ubūdiyyet*, kulluk < '*abd*, kul, köle) a. **Kulun**, kişisel isteklerinden öte **Cennet** umudu ve Cehennem korkusundan da sıyrılarak, tüm varlığıyla kendini **Tanrı yoluna** vermesi.

UÇMAK a. **Cennet**.

UFUK Ar. (*ufk*, gözerimi, çevren) ***Ufk-ı âlâ**: Manevi dünyada, **tarikât** yolcusunun ancak **Tanrı'nın** bağışıyla ulaşabileceği son aşama; **ruh makamının** son aşaması.

***Ufk-ı mübin**: **Gönül**, kalp olgunluğuna ulaşmanın, tüm *tanrısal* gerçeklikleri açıklık içinde görmenin son aşaması; **gönül**, kalp makamının son aşaması.

UKBA Ar. ('*ukbā*) a. **Öbür dünya**, **ahiret**.

UKNUM Ar. (*uknūm*) a. **Esas**, temel.

UKUL Ar. ('*ukūl* < '*akl*'m çoğulu) a. **Akıllar**.

ULU s. ve a. **Tarikat yolunda** yüksek olgunluk derecesine ulaşmış, çok üstün niteliklere ve büyük erdemlere sahip, yüce insan için kullanılır.

ULUHİYET Ar. (*ulūhiyyet* < *ilāh*, Tanrı) a. 1- **Tanrı** olma, *Tanrılık*.

2- *Tanrılık* sıfatı.

*Uluhiyet-i Ali: Ali'nin **Tanrılığ**ı, *tanrısalılığı*.

ULULUK a. **Ulu** olma durumu; **Ulu** kimseye özgü nitelik, büyüklük yücelik.

ULVİ Ar. (*'ulvî* < *'ulūv*, yükseklik, büyüklük, yücelik) s. 1- Yüce, yüksek.

2- **İlahi**.

*Ulvi âlem: 1- **Ceberut âlemi**.

2- **Melekût âlemi**.

ULVİYE Ar. (*'ulviyye* < *'ulvî*'nin dişili) s. 1- Yüce, yüksek.

2- **İlahi**.

URUC Ar. (*urūc*) a. Yukarı çıkma, yükselme.

UŞŞAK Ar. (*'uşşāk* < *'āşīk*'in çoğulu) a. **Âşıklar**.

UTARİT Ar. (*'utārid*, Merkür gezegeni) a. **Dokuz** gök sıralamasında yer alan **gök** katı.

UYANDIRMAK f. 1- **Çerağ**ları yakmak.

2- **Ocağ**ı tutuşturmak.

3- Bir kimseyi düşünce bakımından anlayışlı duruma getirmek.

4- Bir kimseye doğru yolu göstermek; **nasip vermek**, el vermek.

UYANMAK f. 1- Çerağlar yanmak.

2- Ocak tutuşmak.

3- Bir kimse doğru yolu bulmak; **nasip almak, el almak.**

UYARICI a. Mürşit.

UYARMAK f. 1- Çerağları yakmak.

2- Ocağı tutuşturmak.

3- Bir kimseye doğru yolu göstermek; **nasip vermek, el vermek.**

UYKU a. 1- Dalgınlığa düşerek *tanrısal* gerçekleri anlayamaz duruma gelme.

2- İçer kapanarak, düşünceye dalarak çevreyle bağlantısını kesme.

UYURLAR a. Yatırlar, ölümler.

UZLET Ar. ('*uzlet*, kendi başına yaşama, köşesine çekilme) a. Tanrıyla baş başa kalmak için yararsız kalabalıktan ayrı yaşama, **inzi-vaya çekilme.**

Ü

ÜÇ a. 1- **Allah-Muhammet-Ali üçlemesini** simgeleyen sayı.

2- **Alevi-bektaşî terbiyesinin temelini oluşturan “eline-diline-beline” sözcüklerini** simgeleyen sayı.

3- **Mürîr-rehber-mürşîr üçlemesini** simgeleyen sayı.

4- **Sudur öğretisine göre dört unsurdan oluşan mevalîd-i selaseyi (üç âlem)** simgeleyen sayı.

***Üç âlem: Mevalîd-i selase.**

***Üç çocuk: Mevalîd-i selase.**

***Üç doğurucu öz: Mevalîd-i selase.**

***Üç fitillî kanun çerağı: Horasan çerağı.**

***Üç mevcut: Mevalîd-i selase.**

***Üç sünnet: Buyruk'ta sıralanan ve alevî-bektaşîlerin uyması gereken üç davranış. (ANSİKL.) [1]**

***Üç terk: Tarikat yolunda Tanrı'ya ulaşmak isteyen tarikat yolcusunun, geçmek durumunda olduğu üç ana aşama. (ANSİKL.) [2]**

***Üç yüz altmış menzîl: Tarikat yolunda olgunluk aşamalarının simgeleri olarak algılanan. Güneş'in Dünya çevresinde [eskiden Dünya'nın Güneş çevresinde değil, Güneş'in Dünya çevresinde döndüğüne inanılırdı] dolanırken geçtiği kabul edilen üç yüz altmış durak.**

-ANSİKL. [1] Üç **sünnet** şu şekilde sıralanır:

- 1- **Gönül**, bütün eksikliklerden, hınçlardan, öfkelerden arınmak.
- 2- Başkalarına karşı düşmanlık, kötü düşünce gibi duygulardan uzak kalmak.

3- Alçakgönüllü olmak.

-[2] Aşağıdan yukarıya doğru üç **terk** şunlardır:

1- **Terk-i dünya.**

2- **Terk-i ukba.**

3- **Terk-i terk.**

ÜÇLEME a. 1- **Alevilik-bektaşilik** inancının temelini oluşturan ve **Tanrı** anlamında üçü bir, biri üç olarak algılanan **Allah-Muhammet-Ali**. (ANSİKL.)

2- **Allah-Muhammet-Ali** anısına **tarikât adâp** ve **erkânında** bir şeyi üç kez yapma.

3- *Hıristiyanlık'ta teslis.*

-ANSİKL. Üçleme, birçok ulusun inancında vardır. **Alevilik-bektaşilik**'teki üçlemenin kökeni, *Müslümanlık* öncesi eski *Türk* inancında yer alan “*Gök-Güneş-Ateş Tanrısı*” inanisından gelir. *Hıristiyanlık'ta* ise “*Baba-Oğul-Ruhü'l Kudüs*” (*Allah-İsa-Meryem* ya da *Baba-Ana-Çocuk*) üçlemesi (**teslis**) vardır.

ÜÇLER a. 1- **Allah-Muhammet-Ali**

2- **Muhammet-Ali-Fatma.**

3- *Ali-Hasan-Hüseyn.*

4- **Gayb** erenlerinden bir **kutup** ve iki **imamdan** oluşan üç **ulu** ermiş.

ÜLÜ a. **Lokma.**

ÜLÜŞ a. **Lokma.**

ÜMMİYE Ar. (*ümmiyye*) s. Anaya ilişkin, anayla ilgili olan.

ÜNS Ar. (*üns*, alışma, alışkanlık) a. **Tanrı** vergisi olan **haller**-den biri olarak algılanan, **Tanrı** katında bulunmak ve *tanrısal* güzelliği duymakla mutluluğa erişme.

ÜSTAT Fars. (*üstād*) a. 1- **Pir**.

2- **Mürşit**.

V

VAHDET Ar. (*vaḥdet*, bir ve tek olma, birlik, teklik) a. 1- **Tanrı**'ya yakın olma, **Tanrı**'yla bir olma.

2- İnsan-**Tanrı**-evren üçlüsünden oluşan birlik; bu anlamda **Tanrı**.

3- **Tanrı**'yla baş başa kalmak için **uyku** durumuna geçme, bir başına, yalnız kalma.

***Vahdet sırrı**: **Tanrı sırrı**, *tanrısal sır*.

***Vahdet şarabı**: Kendi varlığından geçerek *tanrısal* olana yönelmenin bir aracı olarak algılanan şarap.

***Vahdet-i ilahi**: *Tanrısal birlik*.

***Vahdet-i vücut**: Varlığın birliğini, yaratana yaratılanın bir olduğunu savunan **tasavvuf** anlayışı ya da felsefesi. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Vahdet-i vücut inancı, daha çok **Anadolu** ve **İran**'da gelişme olanağı buldu. *İlkçağ Anadolu-Yunan düşüncesinin yanı sıra İslam öncesi Türk, eski İran ve Hint inanışlarının bir sentezi olarak biçimlenen vahdet-i vücut, bir tasavvuf akımı olarak gelişti. Alevilik-bektaşilik bu inancı tasavvuf yoluyla aldı ve onu Ali'nin kişiliğinde daha da somutlaştırdı.*

Vahdet-i vücut inancına göre, yaratana yaratılan özdeştir, **birdir**; yaratma, yoktan var etme değil, gizlilikten görünüş alanına çıkmadır. Bilinmeyen **Tanrı** bilinmek istedi; görünüş alanına çıktı, **evrene** dönüştü.

Görünüş alanına çıkan **Tanrı**, varlıkların en olgunu, en yücesi olan

insanda, daha belirgin bir nitelikte kendini gösterir; bu nedenle, **varlıklar** arasında **Tanrı**'ya en yakın, öz bakımından onunla eşit olan insandır.

İnsanda görünüş alanına çıkan, *tanrısal* varlıklar:

1- İnsan **Tanrı**'nın konuşan dili, söylenen ağızıdır; bu nedenle insan **konuşan Tanrı**'dır.

2- İnsanda bulunan düşünme, yargılama yeteneği, **Tanrı** iradesinin bir bölümüdür; bu nedenle insanla **Tanrı** eş **varlık** düzeyindedir.

3- **Varlık** ancak **Tanrı** için geçerlidir; **Tanrı** dışında bir nesne için vardır demek araya **ikilik** sokmak **birlik**'i bozmaktır.

VAHİD Ar. (*vahîd*, bir, tek < *vahdet*, birlik) a. İnsan-**Tanrı**-evren üçlüsünün **birlik**'i anlamında **Tanrı**.

VAHİDİYET Ar. (*vahidiyyet*) a. **Tanrı**'nın tekliği.

VAHİY Ar. (*vahy*) a. 1- Bir düşünce ya da buyruğun **Tanrı** tarafından *peygamber*'e ilham edilmesi.

2- *Peygamber*'e ilham edilen *tanrısal* kelimeler ve haber.

VAKFE Ar. (*vakfe*, duraklama, duraklayış) a. 1- Bir önceki **makam**ın gereklerini tam olarak yerine getiremeyip bir sonraki **makama** yükselememe; iki **makam** arasında kalma.

2- Bütün manevi **aşamaları** geçip *tanrısal* varlığın karşısında bulunma, onu coşkuyla gözlemleme.

VÂKİF Ar. (*vâkıf*, bekleyen, duran / anlayan, bilen) s. 1- İki **makam** arasında kalan.

2- Ölümsüzlük **aşamasına** ulaşarak geçici varlıklardan sıyrılan; *tanrısal* alanda yok olan.

* **Vâkıf-ı esrar**: **Tanrısal sırları** bilen, *tanrısal sırların* anlamını kavramış olan kimse için kullanılır.

***Vâkîf-ı hal**: *Tanrısal* görünüşlerin **sırlarını** anlayan, bu görünüşler karşısında kendinden geçen kimse için kullanılır.

VAKÎT Ar. (*vaqt*, zaman) a. *Tanrısal* esinle olgunluk aşamasına ulaşıldığında kazanılan; belli bir dönemle sınırlı olmama. belli bir sürenin değil tüm zamanın içinde [anda, geçmişte ve gelecekte] var olma durumu.

VARİDAT Ar. (*vâridât*, akla gelen, içe doğan düşünce) a. **Hakk'tan kulun gönlüne, kalbine gelen anlamlar**; içte beliren *tanrısal* haller.

VARİDAT Ar. (*Vâridât*) a. *Şeyh Bedrettin* [Simavna Kadı-sioğlu *Şeyh Bedrettin Mahmut* (1358-1417 ya da 1420)]'in düşüncelerini içeren yapıt. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Varidat'a göre, **Tanrı** her şeydedir, her şey **Tanrı**'dadır; bu nedenle herhangi bir **varlık**, “Ben **Tanrı**’yım” diyebilir. **Evren**, **Tanrı**’yla bir ve aynı olduğu için yaratılmış değildir; *öncesiz ve sonsuzdur*; **kıyamet** kopmayacaktır ve ölümden sonra **dirilme** yoktur.

VARLIK a. Görünüş alanına çıkmış **Tanrı**.

*Varlık birliği: **Vahdet-i vücud**.

*Varlık dairesi: **Varoluş çemberi**.

*Varlık dönemleri: **Edvar-ı vücud**.

VAROLUŞ a. **Tanrı**’dan fışkıran, taşan özün maddi ya da manevi **varlıklar** durumunda var olması hali.

*Varoluş çemberi: **Tanrı**’dan fışkıran, taşan özün **akl-ı evvel**-den **âlem-i şühuda** inerken çizdiği düşünülen **kavs-i nüzul** ile **âlem-i şühudtan** çıktığı kaynağa (**Tanrı**’ya) yükselirken çizdiği düşünülen **kavs-i uruc** eğrilerinden oluşan daire.

VÂSİL Ar. (*vāṣıl*, erişen, kavuşan, ulaşan) s. **Tarikat** yolunda **Hakk'a** erişen, ulaşan.

***Vâsıl olmak**: **Tarikat** yolunda **Hakk'a** erişmek, ulaşmak.

***Vâsıl-ı Hak**: **Tarikat** yolunda bütün manevi aşamaları geçerek **Hakk'a** ulaşan **tarikât yolcusu**.

VASİYET Ar. (*vaṣīyyet*, bir kimsenin ölümünden sonra yerine getirilmesi için sözlü ya da yazılı olarak belirttiği istek) a. **Pir'in**, **mürşit'in** **müritlerine** yaptığı tavsiye, verdiği öğüt.

VASİYETNAME Ar. + Fars. (*vaṣīyyetnâme* < Ar. *vaṣīyyet*, tavsiye, öğüt ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Fevâid**.

VECD Ar. (*vecd*, coşkunluk, esrime) a. Kendini **Tanrı'ya** verecek derin bir coşkuya kapılma.

VECH Ar. (*vech*, yüz, çehre) a. *Tanrısal* özün varlıklarda yansıması, görünüşü.

***Vech-i Hak**: Nesnelerin var olmasını sağlayan *tanrısal* öz.

***Vech-i ilahi**: 1- Tüm yaratılanlar anlamında *tanrısal* görünüş.

2- *Tanrısal* özü en iyi yansıtan anlamında *insanın yüzü*.

VELÂDET Ar. (*velâdet*, doğum, doğma, doğuş) a. **Talip'in** bir **mürşit'e** bağlanması, bir **mürşit'e** bağlanıp **tarikata** girmesi.

VELÂYET Ar. (*velâyet*, velilik, ermişlik) a. **Tanrı'nın** kendine *dost kıldığı* ve verdiği *ilhamla yaratıcı varlığına kattığı velilerin, ermişlerin aşaması, makamı*; *velâyet aşaması, velâyet makamı*.

VELÂYETNAME Ar. + Fars. (*Velâyetnâme* < Ar. *velâ-*

yet, yetke, otorite ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Vilâyetname**.

VELÎ Ar. (*veli* < *velâyet*, velilik, ermişlik) a. **Velâyet** aşamasına, **makamına** ulaşarak ölümsüzlüğü kavuşmuş yüce insan.

VELİLİK a. Veli olma durumu; Veli olmanın gereklerini yerine getirme.

VELİYULLAH Ar. (*veli-y-ullah* < *veli*, ermiş ve *Al-lah*) a. Tanrı ermişi anlamında **veli**.

VİLÂYET Ar. (*vilâyet*, velilik, ermişlik) a. **Velâyet**.

***Vilâyet makamı**: **Velâyet makamı**.

VİLÂYETNAME Ar. + Fars. (*vilâyetnâme* < Ar. *vilâ-yet*, yetke, otorite ve Fars. *nâme*, mektup) a. **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

***Vilâyetname-i Hacı Bektaş**: **Hacı Bektaş Vilâyetnamesi**.

***Vilâyetname-i Hacım Sultan**: **Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Hacım Sultan'ın Anadolu'ya gelişini, halife olarak Germiyan'a yerleşmesini ve gösterdiği kerametleri anlatan menakıpname**.

VİRD Ar. (*vird*) a. Belli zamanlarda okunması kural olan ayet, hadis ya da ermişlerin sözlerinden derlenmiş dualara verilen ad.

VİSAL Ar. (*vişâl*, ulaşma, kavuşma) a. 1- **Tarikat yolunda** tüm manevi **aşamaları** geçerek **Tanrı'ya ulaşma**; visal-i **Hak**.

2- **Tanrısalsal** ülkeden ayrı düşerek **gövdeye giren ruhun, gövdeden çıkararak yeniden tanrısalsal ülkeye dönmesi**; **Hakk'a yürüme**.

VUSLAT Ar. (*vuşlat*, kavuşma) â. **Visal**.

VUSTA Ar. (*vuştâ*) s. Orta, iç.

VUSUL Ar. (*vuşûl* < *vaşl*, erişen, kavuşan, ulaşan) a. Erişme, kavuşma, ulaşma.

VUZU Ar. (*vużû'*) a. **Taharet-i sugra**.

VÜCUDİYE Ar. (*vücûdiyye*) a. 1- **Vahdet-i vücud**.

2- Bu görüşü savunan kimse, topluluk.

VÜCUT Ar. (*vücûd*, bulunma, var olma, varlık) a. **Tanrı'nın** mutlak varlığı; vücud-ı **mutlak**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. **Vahdet-i vücud** görüşüne göre, gerçek anlamda varlık (vücud) yalnızca **Tanrı'nın** varlığıdır; diğerleri (**masiva**) ise ancak mecaz anlamda varlıktır; çünkü onlar **Tanrı** varlığının, ad ve sıfatlarının değişik biçimlerdeki görüntü ve yansımalarından başka bir şey değildir.

Y

YA Ar. (*yā*) ünl. Çoşkulu seslenme sözü.

***Ya Ali, ya Şah:** Ali'ye seslenme sözü.

***Ya Allah ya Rab, ya Rabbi:** Tanrı'ya seslenme sözü.

***Ya Hızır semahı:** Tokat, Sivas ve Malatya yörelerinde. **Kuran'da Tevrat'ta** adı geçen, söylencelere konu olan ünlü evliya Hızır anısına oynanan, kendine özgü figürleriyle belirgin bir **semah**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Ya Hızır **semahı**, orta yaşta 4-6 kişi tarafından oynanır. **Semahçılar**, arka arkaya dizi oluşturur; ezgiyle birlikte sağ kol ileriye uzatılır; sonra göğüs hizasında bükülüp sol göğüs üzerine konur. Bu anda sol kol, vücudun yanında ve aşağıya doğru sarkıktır; sağ kol inerken sol kol kalkar; vücut kolların hareketine uyumlu olarak sağa ve sola bükülür; böylece, bir daire biçiminde **meydanda** dönülür.

YAKİN Ar. (*yaqīn*, kesin, eksiksiz ve sağlam bilgi) a. **Gönül bilgisi** bakımından olgunluğun en yüksek aşamasına çıkmış **tarikat yolcusunda** bulunan ve dolaysız olarak sağlanan kesin bilgi. (ANSİKL.)

***Yakin nuru:** İnsan-ı kâmilin gönlüne doğrudan doğruya gelen ve *tanrısal* gerçekliğin kavranmasını sağlayan **Tanrı** ışığı.

-ANSİKL. Üç türlü yakın vardır:

1- **İlm-el-yakin;** bilme yoluyla sağlanan kesin bilgi.

2- **Ayn-el-yakin**; görerek sağlanan kesin bilgi.

3- **Hakk-el-yakin**; doğrudan doğruya Tanrı ışııyla sağlanan kesin bilgi.

YANTAŞI a. **Palheng**.

YATIR a. 1- **Hakk'a yürüdükten sonra da kerametler gösterdiğine ve insanlara yardım ettiğine inanılan tarikat ulularına, ermişlerine verilen ad.**

2- Bu **tarikat ulularının, ermişlerinin mezarı ya da mezar yapısı.**

***Yatır muhabbeti**: **Tarikat ulularının yatırlarında, ölüm-doğum günleri biliniyorsa o günlerde ya da Hıdırellez, Nevruz gibi kutsal günlerde yapılan anma toplantısı.**

***Yatır semahı**: **Çoban Baba semahı.**

YED Ar. (*yed*, el) ***Yed tutmak**: **El almak.**

YEDİ a. **İmam Ali'de bulunan yedi üstün sıfatı (ANSİKL.) [1]. Yediler'i; tarikatta bulunan yedi erkânı; Fatma Ana kuşağının yedi rengini; insanın başında yer alan yedi deliği; yedi gök ve yedi tamuyu simgeleyen sayı.**

***Yedi abdal**: **Yediler.**

***Yedi ata, yedi baba**: **Yedi gök.**

***Yedi çizgi**: 1- **Hutut-ı ebiye.**

2- **Hutut-ı ümmiye.**

***Yedi delik**: **İnsanın başında içeriden dışarıya açılan yedi boşluk [iki göz, iki kulak, iki burun ve bir ağız.]**

***Yedi erkân**: **Pir, rehber, mürşit, iki musahip ve eşlerinden oluşan erkân.**

***Yedi farz**: **Buyruk'ta yedi farz adı altında sıralanan ilkeler.**

(ANSİKL.) [2]

*Yedi gök (gezegen): *Tanrısal* gizemleri olduğuna inanılan ve her biri bir **gök** katı olarak algılanan yedi gökcismi. (ANSİKL.) [3]

*Yedi iklim: Yedi ülke anlamında yeryüzünü oluşturan yedi bölge.

*Yedi kale: **Makalat**'ta, **kalbin** sağ kulakçığında bulunduğu belirtilen yedi ilke. (ANSİKL.) [4]

*Yedi tamu: Yedi cehennem olarak algılanan ve yedi yer katından oluştuğu kabul edilen, yedi ceza ülkesi.

*Yedi tutum: **Etvar-ı seba**.

*Yedi ulu: **Yediler**.

*Yedi yıldız: **Yedi gök**.

-ANSİKL.[1] **İmam Ali**'deki üstün sıfatların sayısı **Hz. Muhammet** tarafından **Hz. Ali**'ye söylendi: "*Ya Ali! Sende bulunan yedi sıfat, başkasında bulunamaz. Kimse sana ahirette, 'Bizde de bu sıfat vardı', diyemez.*"

-[2] **Buyruk**'ta yedi farz şu şekilde sıralanır:

1- **Mürebbiye** gitmek.

2- **Musahip** olmak.

3- **Taç** giymek.

4- **Sır** saklamak.

5- **Dost** ile **dost** olmak.

6- **Özünü ulu** kılmak.

7- **Hakk**'la **sohbet** etmek.

-[3] **Yedi gök** yukarıdan aşağıya doğru şöyle sıralanır:

1- **Zühal**.

2- **Müşteri**.

3- **Merih**.

4- **Güneş**.

5- **Zühre**.

6- **Utarit**.

7- **Ay.**

-[4] Yedi kale olarak algılanan ilkelerin sırası şöyledir:

1- **Bilim.**

2- **Cömertlik.**

3- **Sabır.**

4- **Marifet.**

5- **Perhizkârlık.**

6- **Korku.**

7- **Edep.**

YEDİİMAMCI a. **Caferi.**

YEDİİMAMCILIK a. **Caferilik.**

YEDİLER a. **Gayb erenleri** hiyerarşisinde **üçler**'den sonra gelen ve **Tanrı** tarafından kendilerine olağanüstü nitelikler bağışlandığına inanılan. **Hak ereni yedi ulu ermiş.**

YEDULLAH Ar. (*yed-ullah* < *yed*, kuvvet, kudret, iktidar ve **Allah**) a. **Tanrı'nın** gücü, kudreti.

YEL Fars. (*yel*, yiğit) ***Yel bayrağı**: **Tahtacılar**'da mezarların önüne asılan ve *Orta Asya* eski *Türk* geleneklerinin bir devamı olarak algılanan bayrak.

YELDİRME a. **Semahın** hareketli olan son bölümü.

***Yeldirme semahı**: Erkek **canlar** tarafından oynanan, yalnızca sarma hareketlerinin bulunduğu bir **semah**.

YESEVİ (*Ahmet Yesevi*'nin adından) a. **Yesevilik**'i benimsemiş kimse, topluluk.

YESEVİLİK a. *Türkistanlı Hoca Ahmet Yesevi* [Öl. 1166] tarafından kurulan, *Müşümanlığı* kabul eden *Türkler* arasında geniş bir taban bulan **sünni tarikat**. (ANSİKL.)

-ANSİKL. Yesevilik, günümüze ulaşan belgelere göre **sünni bir tarikattır**; kimi kaynaklar, bu belgelerin sonradan değiştirildiği savıyla yesevilik'i tam bir **sünni tarikat** olarak görmemek gerektiğini belirtir.

Yesevilik, **sünnilik**'in tüm ilkelerini, inanç kurallarını benimsemesinin yanı sıra, **tasavvuf** inançlarını da benimser; bu nedenle, kendisinden sonra ortaya çıkan **sünni** ve **şii tarikatları**, akımları şu ya da bu ölçüde etkilemiştir denilebilir.

Tarikatın kuralları:

1- **Şeyhe** kesin bir biçimde bağlanmak; onun sözlerini yasa sayarak benimsemek, yerine getirmek.

2- **Şeyhin** buyruklarına uymak, onları yorumlamamak.

3- **Tarikatın** özel kavramlarını, işaretlerini anlayabilmek için belli bir olgunluk **aşamasına** ulaşmak.

4- **Şeyhe** güler yüzle bakmak; onun buyruğuna girmek, hizmetinde bulunmak.

5- Doğru sözlü olmak, **şeyhin** güvenini kazanmak.

6- **Sır** saklamak, gereksiz konuşmamak.

7- **Tarikat** inançlarına kesinlikle uymak, verdiği sözü yerine getirmek.

8- Gerektiğinde tüm malını, parasını, **şeyhe** verebilecek durumda olmak ve bunu severek, gönülden yapmak.

9- **Tanrı**'ya kavuşmak için **şeyhin** izinden yürümek. **şeyhe** inanmak, güvenmek.

10- **Şeyhin** sözlerine, buyruklarına uymak, onları uygulamak.

Yesevilik'te *katlanma*, *yetinme*, *yakınlık*, *yumuşak huyluluk* ve *özünü arındırma*, temel davranışlar olarak öne çıkar. **Tarikatın** belirginleşen altı ilkesi vardır:

1- **Tanrı**'nın varlığı konusunda yeterli bilgi edinmek.

2- Cömertlik.

3- Gönülden bağlılık.

4- Kendini Tanrı'ya adayarak derin bir coşkuya kapılmak.

5- Derin düşünmek.

6- İnce düşünmek.

Yesevilik'in makam olarak algılanan dokuz aşaması vardır:

1- Tövbe edenler makamı.

2- Bilginler makamı.

3- Sabredenler makamı.

4- Zahitler makamı.

5- Salıklar makamı.

6- Raziler makamı.

7- Şakirtler makamı.

8- Muhipler makamı.

9- Arifler makamı.

YESEVİYE Ar. (*yeseviyye*) a. Yesevilik.

YEŞİLYAPRAK a. 1- Mürşit'e, gönül almak ya da uğur için sunulan armağan.

2- Adak, nezir, niyaz.

YETKİN s. Kendisinden beklenen tüm nitelikleri taşıyan, kusursuz, eksiksiz.

*Yetkin-insan: İnsan-ı kâmil.

YEZDAN Fars. (*yezdān*) a. Tanrı.

YEZDANİ Fars. (*yezdānī*) s. Tanrı'yla ilgili, Tanrı'ya ilişkin olan, *tanrısal*.

YILDIZTAŞI a. Mücerret dervişlikte, menguş takılmak için delinen kulağın deliğinin küçülmemesi amacıyla, geçici bir süre delinen yere yerleştirilen silindir biçimli taş.

YİĞİTBAŞI a. Ahi esnaf loncalarında, verilen kararları uygulayan, gerekli denetimleri yapan ve esnaf arasında çıkan anlaşmazlıkları çözen kimse.

YİĞİTLEME a. Koçaklama.

YOKLAMACI a. Kimi bölgelerde gözcüye verilen ad.

YOKLAMACILIK a. Kimi bölgelerde gözcülük'e verilen ad.

YOL a. Tarikat.

*Yol abdesti: Taharet-i sugra.

*Yol arkadaşı: Musahip.

*Yol çocuğu: Yol evladı.

*Yol ehli, yol erbabı, yol eri: Tarikata girmiş, Ali yolunu, pir yolunu tutmuş can.

*Yol evladı: Nasip almış can.

*Yol hakkı: Hakullah.

*Yol kardeşi: Musahip.

*Yol kardeşliği: Musahiplik.

*Yol oğlu: 1- Tarikata girmiş, kendini bu inanca vermiş can.

2- Bektaşilik'in babagan kolundan derviş.

3- Tarikat kapısı.

*Yol oğlu olmak: Tarikatta bütün canlar kardeş olmak.

*Yol rehberi: Yetenekli kimseleri tarikata kazandırmaya çalışan kimse.

*Yol sırrı: Bektaşî sırrı, tarikat sırrı.

*Yola alınma kurbanı, yola girme erkânı: İkrar verme ayını.

*Yola girmek: İkrar vermek.

*Yoldan düşme: İkrardan dönen, Kuran'da evlenilmesi yasaklanmış biriyle evlenen ya da zinada bulunan kimseye uygulanan, cemaattan sürekli kovulma cezası.

*Yoldan düşmek: Yoldan düşme cezasına çarptırılıp cemaattan sürekli kovulmak.

YOLAK a. Tarikat.

YUNMAK f. Mürşit'in gönlünü alıp, suçuna göre bir para cezası ödeyerek günahlarından temizlenmiş olmak ve törenlere katılma hakkını elde etmek.

YÜCE s. 1- Her şeyin ve herkesin üstünde olan.

2- a. En yüksek yer.

*Yüce babalar: Dokuz gök.

YÜKSEK s. 1- Bir yere göre daha yukarıda bulunan.

2- a. Yukarıda bulunan yer.

*Yüksekteki babalar (atalar): Dokuz gök.

YÜKSELMEK f. Tarikat yolunda, bir alt aşamadan, makamdan, bir üst aşamaya, makama çıkmak ve bu yolla olgunlaşmak.

*Yükselen eğri: Kavs-i uruc.

YÜRÜMEK f. Hakk'a yürümek.

YÜRÜTME a. Kimi semahlarda ağırlamayı izleyen, semah dönenlerin arka arkaya yürümesi ve gittikçe hızlanması biçiminde dönülen bölüm.

Z

ZAHİR Ar. (*zāhir* < *zuhūr*, meydana çıkma, baş gösterme, görünme, türeme) a.1- Gerçek olan görünmeyen alanın (**bâtının**) bir yansıması olarak algılanan, görünen nesnel **varlık** alanı.

2- **Şeriat** olarak algılanan ve *tanrısal tecelliler* biçiminde görünüş alanına çıkan varlıkların dış yüzü.

3- **Bâtından** habersiz olan ve zahirle yetinen, **tarikât** dışından kimse.

***Zahir âlemi**: Duyularla algılanabilir görünür **âlem**.

ZAHİRİ Ar. (*zāhirî*) s. Görünürde olan, görünen, dışsal.

***Zahiri hükümler**: Bu dünyaya ilişkin hükümler.

ZAHİT Ar. (*zāhid* < *zühd*, her türlü zevke karşı koyarak kendini **ibadete** verme) a. 1- Toplumdan uzaklaşarak içe kapanma yoluyla kendini **tarikât** inancına veren ve **tarikât** kapısıyla özdeşleştirilen kimse.

2- **Tevella** ve **teberra**'dan habersiz; **ham ruhlu**, olgunlaşmamış kimse.

***Zahitler**: **Tarikât kavmi**.

ZÂKİR Ar. (*zākir*, zikir eden < *zikr*, anma, anılma) a. **Cem**'de-ki on iki hizmet sıralamasında yer alan, **deyiş**, **düvaz**, **miraçlama**

söyleme ve saz çalma görevlerini yerine getiren kimse.

ZÂKİRLİK a. **Zâkir** olmanın gereklerini yerine getirme; **zâkir**in işi, görevi.

ZAMAH a. **Semah**.

ZAMAK a. **Semah**.

ZARF Ar. (*zarf*, kap, kılıf, muhafaza) a. 1- Tanrısal **âlem**den ayrı düşen **ruhun**, **zahir âlem**de geçici konaklama yeri olarak algılanan görünür **varlık**.

2- Bu anlamda insan bedeni, vücut.

ZAT Ar. (*zât*, kendi, öz) a. 1- **Varlığın** özü.

2- **Tanrı**.

*Zat-ı ahadiyet: **Tanrı**.

*Zat-ı ilahi: **Tanrı**.

*Zat-ı mutlak: **Tanrı**.

ZAVİYE Ar. (*zâviye*, köşe) a. Büyük tekkelere bağlı küçük tekke.

ZAVİYENİŞİN Ar. + Fars. (*zâviyenişîn* < Ar. *zaviye*, köşe ve Fars. *-nişin*, oturan) a. Bir zaviyede postta oturan en üst yetkili.

ZEBH Ar. (*zebh*, boğazlama, kesme) a. **Tarikat** yolunda kurtuluşa ermek için **nefsin** isteklerinden sıyrılma, **nefsi** öldürme.

ZEHEB Ar. (*zeheb*) a. Altın.

ZEKÂT Ar. (*zekât*, zengin Müslümanların mal ve paralarından, helâllliğini sağlamak için her yıl yoksullara vermekle yükümlü bulundukları kırkta birlik pay) a. İnsanın **tarikât yolunda Tanrı** katına ulaşabilmek için kendi varlığından vazgeçmesi.

ZEMİME Ar. (*zemîme* < *zemîm*'in dişili) s. Beğenilmeyen, kötü.

ZEVK Ar. (*zevk*, hoşâ giden hal, haz) a. 1- **Tanrı** sevgisinin tadına varılmasıyla ulaşılan manevi haz.

2- **Tanrı**'nın bir yansıması olarak algılanan **varlıkları** gözlemlemeyle ulaşılan manevi hoşnutluk.

ZEYDİ Ar. (*zeydî* < Zeyd bin Ali Zeynelabidin'in adından) a. Zeydiye'yi benimsemiş kimse, topluluk.

ZEYDİYE Ar. (*zeydiyye*) a. Dördüncü İmam Zeynelabidin'in oğlu Zeyd bin Ali Zeynelabidin [Öl. 740] tarafından kurulan, **On İki İmam** inancının gelişmesinde etkili olmuş bir mezhep.

ZEYDİLİK a. Zeydiye.

ZİKİR Ar. (*zîkr*, anma, söyleme, sözünü etme) a. 1- **Tarikat** törenlerinde **Allah**'in adını anma ve yinleme.

2- **Tarikat** törenlerinde **Allah-Muhammet-Ali** ya da **On İki İmam** adlarını anma, söyleme.

ZİLHİCCE Ar. (*zî-l-ḥicce* < *zî*-, sahip anlamı katan önek + *ḥicce*, bir kez hacca gitmek) a. *Kamer takviminin* on ikinci ve son ayı.

ZİNA Ar. (*zinâ*') a. 1- En ağır suçlardan biri durumunda bulu-

nan, **cemaattan kovulma**, **canlar** arasından bir daha dönmek üzere uzaklaştırılma cezasıyla cezalandırılan, evlilik bağlantısı dışında cinsel ilişki.

2- **Tarikat bilgisini**, kendisinden söz alınmayan birine verme, açıklama.

ZİNDAN Fars. (*zindān*, mahkumların kapatıldığı karanlık ve ürkütücü hapis yeri, hapisane / çok karanlık ve sıkıntılı yer) a. 1- **Masi-va**.

2- **Nefs**.

ZİNDE Fars. (*zinde*, dinç, canlı, sağlam) s. 1- Kendini dünya bağlarından sıyrarak, **ölmeden evvel ölme** sırrına eren.

2- **Nefsi ölü, gönlü, kalbi diri olan, gönül yolu açık olan**.

ZİNDEGÂN Fars. (*zindegân* < *zinde*, dinç, canlı, sağlam ve -*gân*, çoğul eki) a. **Zinde olanlar, zindeler**.

ZİNDEGÎ Fars. (*zindegî*, dinçlik, canlılık, sağlamlık) a. **Zin-delik**.

ZİNDELİK (Dinçlik, canlılık, sağlamlık) a. **Zinde olma** durumu, **zinde kimsenin niteliği**.

ZİYARET Ar. (*ziyāret*) a. **Dua** etmek, dilekte bulunmak, gezip görmek gibi amaçlarla **tarikât ulularının, ermişlerin türbe-lerine** ya da kutsal sayılan bir yere gitme.

***Ziyaret kurbanı**: Ziyaret edilen yerde yapılan tören.

ZODYAK Fr. (*zodiaque* < Lat. *zodiacus* < Yun. *dzodia-kos*) a. İnsan biçiminin **göklere** yansımından oluşan ve **burç insanı** biçiminde algılanan **burçlar kuşağı**.

ZUHAL Ar. (*Zuhal*, Satürn) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

ZUHUR Ar. (*zühûr*, ortaya çıkma, belirme, türeme) a. **Tecelli**.

ZULMET Ar. (*zulmet*, karanlık) a. **Varlıkların** görünür duruma gelmeden önce bulundukları yer olduğuna inanılan ve *karanlıklar ülkesi* biçiminde bilince çıkan, duyularla algılanamayan, görünmeyen, bilinmeyen **âlem**.

ZÜBDE Ar. (*zübde*, öz, özet, sonuç) a. Taşıdığı *tanrısal* nitelikler nedeniyle evrenin özeti olarak algılanan *insan*; zübde-i **âlem**.

***Zübde-i âlem**: 1- Zübde.

2- **Âlemin** özü anlamında Hz. **Muhammet**.

***Zübde-i evliya**: Evliyaların en seçkini anlamında **Hacı Bektaş Veli**.

ZÜHAL Ar. (*Zühal*, Satürn) a. **Zuhal**.

ZÜHDÎ Ar. (*zühdî*, dinin gereklerini yerine getirmeyeyle ilgili) s. Dünyasal isteklerden sıyrılmayla ilgili olan.

ZÜHRE Ar. (*Zühre*, Venüs) a. **Dokuz gök** sıralamasında yer alan **gök** katı.

ZÜHT Ar. (*zühd*, her türlü zevke karşı koyarak kendini **ibade**te verme, dinin gereklerini yerine getirme) a. Dünyasal isteklerden sıyrılarak kendini **Tanrı yoluna**, **tarikât yoluna** adama.

***Zühd-ü takva**: **Tarikat yoluna** kendini adama ve **Tanrı'dan** korkma.

ZÜLFİKÂR Ar. (*zû-l-fikâr*, iki parçalı, çatal) a. 1- **Hz. Ali'nin** çatal kılıcı. (ANSİKL.)

2- Alacadeğnek.

-ANSİKL. **Hz. Muhammet'in** olduğuna ve *Bedir Savaşı*'nda gökten indirildiğine inanılan Zülfikâr, **Hz. Muhammet** tarafından **Hz. Ali'ye** armağan edildi. Zülfikâr, **alevi-bektaşî** şiirinde gücü, **tarikât törenlerinde** terbiye aracı olarak **alacadeğnek'i** simgeler.

ZÜLFİKÂRNAME Ar. + Fars. (*zülfiķârname* < Ar. *zülfiķâr* ve Fars. *name*, mektup) a. **Hz. Ali'nin** kılıcını konu edinen şiir.

ZÜNNAR Ar. (*zünñâr*, *Hristiyan* keşişlerin bellerine bağladıkları, kıldan yapılmış kaba ve sert kuşak < Yun. *zonarion*) a. **Hizmet** ve itaat simgesi olarak algılanan **kemer**.

ZÜNUB Ar. (*zünûb*) a. **Günahlar**.

TARAMA KAYNAKÇASI

ANA BRİTANNİCA - Genel Kültür Ansiklopedisi, C: 1-22 (1986-1990), Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.

ATALAY Besim, Bektaşilik ve Edebiyatı, Ant Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1991

BİRDOĞAN Nejat, Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik, Hamburg Alevi Kültür Merkezi Yayınları (1. Baskı), 1990

BİRGE John Kingsley, Bektaşilik Tarihi, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1991

BÜYÜK LAROUSSE Sözlük ve Ansiklopedi, C: 1 - 20 (1986-1989), Gelişim Yayınları A.Ş., İstanbul.

ÇAMUROĞLU Reha, Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-i Şerriye, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1991

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 1986

DIERL Anton Josef, Anadolu Aleviliği, Ant Yayınları (Türkçe 1. Baskı), İstanbul 1991

ERSEVEN İlhan Cem, Aleviler'de Semah, Ant Yayınları (2. Baskı), İstanbul 1990

EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Bektaşilik-Alevilik, Yeni Çığır Kitabevi (1. Baskı), İstanbul, 1990

EYUBOĞLU İsmet Zeki, Bütün Yönleriyle Tasavvuf, Tarikatlar ve Mezhepler Tarihi, Der Yayınları, İstanbul, 1990

Kumru Kenzül-Mesaip, Can Yayınları (1 Baskı) İstanbul, 1992

MELİKOFF Irene, Uyur İdik Uyardılar, Cem Yayınevi (1. Basım), İstanbul, 1993

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi C: 1-12, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1969

NOYAN Bedri, Bektaşilik Alevilik Nedir, Sanat Kitabevi, (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara, 1987

OYTAN M. Tevfik, Bektaşiliğin İçyüzü, Maarif Kitaphanesi, C: 1-2 (9. Baskı), İstanbul

ÖZ Baki, Osmanlı'da Alevi Ayaklanmaları, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1992

ÖZÖN Mustafa Nihat, Osmanlıca-Türkçe Sözlük İnkilâp ve Aka Kitabevleri, (6. Basım), İstanbul, 1979

ŞENER Cemal (derleyen), Alevilik Üstüne Ne Dediler, Ant Yayınları (1. Baskı), İstanbul 1990

ŞENER Cemal, Alevilik Olayı, Ant Yayınları (11. Baskı), İstanbul 1991

ŞENER Cemal, Alevi Törenleri, Ant Yayınları, (3. Baskı), İstanbul, 1992

Tam Hüsniye, Can Yayınları (1. Baskı), İstanbul, 1992

TDK Türkçe Sözlük, C: 1-2 (Yeni Baskı), Ankara 1988

TDK Tarama Sözlüğü, I-VI, Ankara, 1963

TDK Derleme Sözlüğü, C: I-XI, Ankara, 1963

ULUDAĞ Süleyman, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü Marifet Yayınları, İstanbul, 1991

ULUSOY Celalettin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, Akademi Matbaası (2. Baskı), Hacıbektaş, 1986.

ZELYUT Rıza, Öz Kaynaklarına Göre Alevilik, Yön Yayıncılık (6. Baskı), İstanbul, 1992

DİZİN

A

	*Âb-1 beka	11
	*Âb-1 cavidan	11
	*Âb-1 cavit	11
	*Âb-1 harabat	11
	*Âb-1 hayvan	11
	*Âb-1 hızır	11
	*Âb-1 revan	11
	*Âb-1 ruy	11
	*Âb-1 zindegi	11
	*Âb-ü dane	11
ABA		11
	*Aba giymek	11
ÂBÂ		12
	*Âbâ-yı seba	12
	*Aba-yı ulviye	12
ABÂPÜŞ		12
ABBASÎ		12
ABBASÎLER		12
ABD		12
ABDAL		12
ABDAL MUSA		13
	*Abdal Musa cemi	13
	*Abdal Musa kurbanı	13
	*Abdal Musa postu	13
	*A b d a l M u s a	
velayetnamesi		13
ABDALAN		14
	*Abdalan-ı Rum	14
ABDALLAR		14
ABDALLIK		14
ABDEST		14
	*Abdest erkânı	14
	*Abdest vermek	14
ABDİYET		15
ABIHAYAT		15
ABIKEVSER		15
ABİD		16
ABİDLER		16
ACEM		16
ADAK		16
	*Adak akçesi	16
	*Adak kurbanı	16
	*Adak muhabbeti	16

ADALET

ADAM

ADAM	*Adam Muhabbeti	17
ADAP		17
	*Adap (ve) erkân	17
	*Adab-ı mürit	17
	*Adab-ı nefis	17
	*Adab-ı sohbet	17
	*Adab-ı şeyh	17
	*Adab-ı tarikat	17
ADEM		17
ÂDEM	*Adem-i muhal	17
		17
	*Âdem-i Âli âbâ	18
	*Âdem-i mana	18
	*Âdem-i sani	18
ÂDEM-ADAM		18
ADÜV		18
	*Adüvv-i can	18
	*Adüvv-i ekber	18
ÂGÂH		18
	*Âgâh etmek	18
	*Âgâh olmak	18
ÂGEH		18
AĞAÇERİ		18
AĞAÇERİLER		18
AĞAYAN		18
	*Ağayan-ı bektaşîyan	19
AĞIRLAMA		19
AĞIRLANMAK		19
AĞIT		19
AĞLAMA		19
AHAD		19
AHADİYET		19
AHAVÎ		19
AHBÂR		19
AHD		19
	*Ahd-i karib	20
	*Ahd-ü peyman	20
AHFÂ		20
	*Ahfâ makamı	20
AHI		20
AHİBABA		20
AHİBABALIK		20
AHİ		20
AHİBABA		20

AHİBABALIK	21	AKTÂB	25
AHİ EVREN	21	AKYAZILI	25
*Ahi Evren Tekkesi	21	ÂL	25
AHİLİK	21	*Âl-i âbâ	25
AHİRET	22	ÂLÂ	25
*Ahiret adamı	22	ALACADEĞNEK	25
*Ahiret akıllı	22	ALAÇAM	26
*Ahiret baba	22	ALÂKA	26
*Ahiret kardeşi	22	ALAZLAMA	26
AHİT	22	ALÇALMAK	26
AHİTNAME	22	*Alçalan eğri	26
AHİYAN	22	ALEM	26
*Ahiyan-ı rum	22	ÂLEM	26
AHİZ	22	*Âlem-i asgar	26
AHKÂM	22	*Âlem-i berzah	26
*Ahkâm-ı bâtına	22	*Âlem-i ceberut	27
*Ahkâm-ı zahire	22	*Âlem-i ekber	27
AHLÂK	22	*Âlem-i ervah	27
*Ahlâk-ı hamide	22	*Âlem-i gayb	27
*Ahlâk-ı zemime	23	*Âlem-i hayal	27
AHLÂM	23	*Âlem-i kübra	27
AHMEDİ	23	*Âlem-i lahut	27
*Ahmed-i Muhtara postu	23	*Âlem-i mana	27
AHRÂR	23	*Âlem-i melekut	27
AHRET	23	*Âlem-i misal	27
AHSEN	23	*Âlem-i nasut	27
*Ahsen-i takvim	23	*Âlem-i sugra	27
AHVAL	23	*Âlem-i şahadet	27
AHYÂR	23	*Âlem-i şühud	27
AHZ	24	ALEVİ	27
*Ahz-ı feyz	24	*Alevi-bektaşî	27
*Ahz-ı tarikat	24	*Alevi düzeni	27
AKABE	24	*Alevi meydanı	27
AKIL	24	*Alevi tacı	27
*Akıl kablesi	24	ALEVİLİK	28
*Akl-ı cützi	24	*Alevilik-bektaşilik	28
*Akl-ı evvel	24	ALEVIYE	30
*Akl-ı kül	24	ALIŞTIRMA	30
*Akl-ı maad	24	*Alıştırma semahı	30
*Akl-ı maaş	24	ALİ	30
ÂKIL	24	*Ali-Allahi	30
ÂKİLE	24	*Ali-Allahilik	30
*Âkilet ül-ekbâd	24	*Ali cemevi	30
AKKAPI	25	*Ali cemi	30
AKPINAR	25	*Ali divanı	30
AKREP	25	*Ali dolusu	30

*Ali mevlidi	30	APTES	35
*Ali postu	31	ARAF	35
*Ali nur semahı	31	ARÂİS	35
*Ali şiası	31	*Arâis-i Hak	35
*Aliy-el Murtaza postu	31	ARAK	35
ÂLİ	31	ARAKÇİN	35
ALİYAR SEMAHI	31	ARAKİYE	35
ÂLİYE	31	ARAYICI	35
ALLAH	31	ARAZ	35
*Allah adamı	31	ARBEDE	36
*Allah-eyvallah	31	ARGUVAN	36
*Allah-Muhammet-Ali	31	*Arguvan semahı	36
*Allah-Ruh-ullâh	31	ARI	36
*Allah'ın arslanı	32	ARINMA	36
*Allah'ın arşı	32	ARİF	36
ALLAHUEKBER	32	*Arif-i billah	36
ALPEREN	32	ARİFLER	36
ALTI	32	ARKA NEFES	37
*Altıya gitmek semahı	32	ARSLAN	37
ALTIN ZİNCİR	32	*Arslan kanı	37
ALTMİŞALTI	33	*Arslan stütü	37
AMÂ	33	ARSLANLIÇEŞME	37
AMAL	33	ARŞ	37
AMEDEN	33	*Arş-ı âlâ	37
AMEL	33	*Arş-ı azam	37
AMMARİYE	33	*Arş-ı berin	37
AN	33	*Arş-ı huda	37
*An-ı daim	33	*Arş-ı kerim	37
ANA	33	*Arş-ı rahman	37
*Ana çizgiler	33	*Arş-ullah	37
ANABACI	33	*Arşu'r-rahman	37
*Anabacı sultan	33	*Arş ü ferş	37
ANADOLU	34	*Arş ü zemin	37
*Anadolu aleviliği	34	ASA	38
*Anadolu bacıları	34	*Asa töreni	38
ANASIR	34	ASÂKİR	38
*Anasır-ı erbaa	34	*Asâkir-i Hak	38
AND	34	*Asâkir-i rahmani	38
ANİLLAH	34	ÂSÂN	38
ANKA	34	ASGAR	38
*Anka-yı la-mekân	34	ASHÂB	38
ANSÂR	34	*Ashâb-ı Ali	38
ANSÂRİ	34	*Ashâb-ı sır	38
ANT	35	*Ashâb-ı şeriat	38
*Ant içme	35	*Ashâb-ı tarikat	38
*Ant yeri	35	ASIL	38

	*Asl-ı âlem	38
ÂSİTÂN		38
ÂSİTÂNE		38
ÂSMÂN		38
ÂSTÂN		38
ÂSTÂNE		39
	*Âstâne-i bektâşîyan	39
ÂSUMÂN		39
	*Âsumân-ı gayb	39
AŞÇI		39
	*Aşçı baba	39
	*Aşçı postu	39
AŞEVİ		39
	*Aşevi babası	39
ÂŞIK		39
	*Âşık baba	39
	*Âşık-maşuk	39
	*Âşık meşrep talip	40
AŞİNA		40
AŞK		40
	*Aşk badesi	40
	*Aşk olsun	40
	*Aşk-ı fazl-ı Hak	40
	*Aşk-ı fazl-ü Hak	40
	*Aşk-ı Hakiki	40
	*Aşk-ı mecazi	40
	*Aşk-ı niyaz olsun	40
	*Aşkın cemal olsun	40
AŞKULLAH		41
AŞUR		41
AŞURA		41
AŞURE		41
	*Aşure bitiş gülbankı	41
(tercümanı)		41
	*Aşure erkânı	41
	*Aşure gülbankı	41
	*Aşure günü	41
	*Aşure töreni	42
ATA		43
ATACI POSTU		43
ATÇI POSTU		43
ATËBAT		43
	*Atebat-ı âliye	43
ATEBE		43
ATEŞ		44
ATEVİ		44

	*Atevi babası	44
ATLAS		44
ATLILAR KAPISI		44
ATŞAN		44
AVAM		44
AY		44
AYAK MÜHÜRLEMEK		44
AYAKÇI		45
	*Ayakçı postu	45
ÂYAN		45
	*Âyan-ı sabite	45
AYATULLAH		45
AYDINLATMA		45
	*Aydınlatma dönemi	45
AYETULLAH		45
AYİN		45
	*Ayin-i cem	46
	*Ayin-i kebir	46
	*Ayin-i niyaz	46
ÂYİNE		46
AYN		46
	*Ayn el yakin	46
	*Aynu'l-cem	46
	*Ayn-ül cem	46
A'ZAM		46

B

BA		47
BÂB		47
BABA		47
	*Baba çizgiler	47
	*Baba erenler	47
	*Baba dikme	47
	*Baba olma erkânı	47
	*Baba postu	47
	*Baba semahı	47
	*Babalar kolu	48
	*Babalar töreni	48
BABAI		48
BABAİLİK		48
BABAGAN		49
	*Babagan kolu	49
BABAĞAN		50
	*Babağan kolu	50
BABALIK		50

BABAYAN	50
BÂBÎ	50
BÂBİLİK	50
BACI	50
BACIANA	50
BACIANNE	51
BACISULTAN	51
BACIYAN	51
*Bacıyan-ı Rum	51
BÂDE	51
BÂDE FÜRÜŞ	51
BAĞ	51
BAĞIŞTASI	51
BAĞLAMA	51
BAĞLANMA	51
BAĞLANTI	51
BAHAÎ	52
BAHAİLİK	52
BAHÇE	52
*Bahçeden gül koklamak	52
*Bahçeden gül koparmak	52
BAHR ÜL-HAKAYIK	52
BAKİRE	52
*Bakireler töreni	52
BAL	52
BALIM SULTAN	52
*Balım sultan erkânı	52
*Balım sultan küpesi	52
*Balım sultan postu	52
*Balım sultan töreni	52
BALİMEVÎ	52
*Balımevi babası	53
BALIMTAŞI	53
BANK	53
*Bank çekmek	53
*Bank-ı Muhammedi	53
BASİRET	53
BAST	53
BAŞ	53
*Baş eğmek (kesmek)	53
*Baş okutma	53
*Baş okutmak	53
BAŞBABA	54
BAŞBABALIK	54
BAŞİTAÇLI	54
BÂTİN	54

*Bâtın anlam	54
BÂTİNÎ	54
*Bâtını hükümler	54
BÂTİNİLİK	55
BÂTİNİYE	56
BEHAILİK	56
BEKA	56
*Beka billah	56
*Beka makamları	56
BEKÂR	56
BEKÇİ	56
BEKÇİLİK	56
BEKTAŞI	56
*Bektaşî ocağı	57
*Bektaşî postu	57
*Bektaşî sırn	57
*Bektaşî tacı	57
BEKTAŞİLİK	58
BEKTAŞIYAN	59
BEL	59
*Bel bağı	59
*Bel bağlamak	59
*Bel evladı	59
*Bel oğlu	59
BEN	59
*Ben makamı	59
BEND	59
*Bend etmek	59
BENDE	59
*Bende-i âl-i abâ	59
BENGİ	59
BENLİK	60
BERAT	60
BERÎN	60
BERRÂNÎ	60
BERZAH	60
BEŞ	60
*Beş âlem (evren)	60
*Beş görünür olma	60
BEŞLER	61
BEVVÂB	61
BEYTÜLMAL	61
BEYTÜLMAMUR	61
BEYTULLAH	61
BEZİRGÂN	61
BEZM	61

	*Bezm-i cem	61
	*Bezm-i elest	61
BİAT		61
	*Biat etmek	61
	*Biat töreni	62
BİDAT		62
BİLLAH		62
BİR		62
BİRLENMEK		62
BİRLİK		62
	*Birlik dirlik	62
	*Birliğe ulaşmak (varmak)	62
BİSMİŞAH		62
BOYUN		62
	*Boyun kesmek	62
BOZUK		63
BUHURDAN		63
BURAK		63
BURÇ		63
BURHAN		64
BÛY		64
	*Bûy-i cennet	64
BUYRUK		64
BÜDELÂ		64
BÜRÜDET		64
BÛT		64
	*Büt-gede	64
	*Büt-hane	64
BÜYÜK		64
	*Büyük âlem	64
	*Büyük baba	64
	*Büyük dergâh	64
C		65
CAFERİ		65
CAFERİLİK		67
CAFERİYE		67
CAM		67
	*Cam-ı cem	67
	*Cam-ı Cemşit	67
	*Cam-ı cihannüma	67
	*Cam-ı ilahi	67
CÂMİA		67
CAN		67
	*Can evi	68
	*Can kıblesi	68

	*Can-ı canan	68
CANAN		68
CANLANMA		68
CÂR		68
	*Câr duası	68
CARCI		68
CARCILIK		68
CÂRÛ		68
	*Cârû duası	68
CÂRÛB		68
CÂRÛBKEŞ		68
CAVİDAN		68
CAVİDANNAME		69
CAVİT		69
CEBERUT		69
CEBRAİL		69
CEDİ		69
CEFR		70
CELÂL		70
CELVET		70
CEM		70
	*Cem ayini	70
	*Cem bezmi	70
	*Cem birleme	70
	*Cem birleme gülbankı	70
	*Cem erenleri	70
	*Cem erkânı	70
	*Cem kurbanı	70
	*Cem mahkemesi	70
	*Cem meclisi	70
	*Cem odası	70
	*Cem olmak	71
	*Cem töreni	71
	*Cem'ül cem	71
CEMAAT		72
	*Cemaat-ı tahtacıyan	72
CEMÂDAT		72
CEMADİ		72
CEMÂL		72
	*Cemâl'e kavuşmak	72
	*Cemâlin nur olsun	72
CEMALULLAH		73
CEMEVİ		73
CEMİYET		73
	*Cemiyet evi	73
CENABET		73

CENAP	73
*Cenab-ı Hak	73
*Cenab-ı Resul	73
CENK	73
*Cenk kitapları	73
CENNET	73
CEVHER	74
*Cevher-i evvel	74
CEVR	74
CEVZA	74
CEZBE	74
*Cezbeye kapılmak	74
(tutulmak)	74
CİFE	74
CİFR	75
CİHANNÜMA	75
CİHAT	75
*Cihad-ı asgar	75
*Cihad-ı ekber	75
CİHAZ	75
*Cihaz-ı tarikat	75
CİLBEND	75
CİMA	75
*Cima etmek	75
CİN	76
CİNNİ	76
CÜD	76
CUMA	76
*Cuma töreni	76
CURA	76
CUŞ	76
CUŞIŞ	76
CÜNÜN	76
CÜNÜB	76
CÜRA	76
CÜZİ	76
Ç	77
ÇAĞIRMA	77
ÇALAP	77
ÇALİPAN	77
ÇALPARA	77
ÇAMAŞIRHANE	77
ÇAMŞIĞI SEMAHI	77
ÇÂR	77
*Çâr anasır	77

*Çâr darp	77
*Çâr unsur	77
ÇÂRDEH	77
*Çârdeh-i masumu pâk	77
ÇARH	78
*Çarh etmek	78
ÇARK	78
*Çark dönmek	78
*Çark semahı	78
ÇARPARA	78
ÇÂRPÂRE	78
ÇATALKAPI	78
ÇEHAR	78
ÇEKİ	78
ÇELEBİ	79
*Çelebi olma erkânı	79
*Çelebiler kolu	79
ÇELEBİLİK	79
ÇELEBİYAN	79
*Çelebiyan kolu	79
ÇELME	80
*Çelme yapmak	80
ÇEPNİ	80
ÇERAĞ	80
*Çerağ akçesi	80
*Çerağ gülbankı	80
*Çerağ hakkı	81
*Çerağ tahtı	81
*Çerağ tepsisi	81
*Çerağ uyandırma hizmeti	81
*Çerağ uyarmak	81
*Çerağ-ı Ahad	81
*Çerağ-ı Ali	81
*Çerağ-ı daim	81
*Çerağ-ı dil	81
*Çerağ-ı dinlendirmek	81
*Çerağ-ı mürde	81
*Çerağ-ı sır etmek	81
*Çerağ-ı tekbirlemek	81
ÇERAĞCI	82
ÇERAĞCILIK	82
ÇERH	82
ÇEŞM	82
*Çeşm-i ahu	82
*Çeşm-i nergis	82
ÇEŞME	82

	*Çeşme-i zindegâni	82
ÇEVRİM		82
ÇEYİZ		82
	*Çeyiz giydirmek	82
ÇEYİZLEMEK		83
ÇIPLAK		83
ÇIRA		83
ÇIRAĞ		83
ÇIRAĞCI		83
ÇIRAĞCILIK		83
ÇIRAK		83
ÇİĞ		83
ÇİĞİNDAŞ		83
ÇIHAR		83
ÇİLE		83
	*Çile çekmek	83
	*Çile çıkarmak	83
	*Çile damı	83
	*Çile doldurmak	83
	*Çileye girmek	84
	*Çileye oturmak	84
ÇİLEDAĞI		84
ÇİLEEVİ		84
ÇİLEHANE		84
ÇİLEKEŞ		84
ÇİLENİŞİN		84
ÇIRAĞ		85
ÇIRAĞCI		85
ÇIRAĞCILIK		85
ÇOBAN BABA		85
	*Çoban Baba semahı	85
ÇOCUK		85
ÇOMAK		85
ÇORLU		85
	*Çorlu semahı	85
ÇÖĞÜR		85
	*Çöğür şairi	85
ÇÖMEZ		86
ÇÖP		86
	*Çöp atlama zamanı gelmek.	86
ÇUBUK		86
D		87
DÂD		87
DÂİ		87
DAİM		87

DAİRE		87
DÂMAN		87
DÂMEN		87
DAMGA DURUŞU		87
DAR		87
	*Dar-ı beka	87
	*Dar-ı dünya	88
	*Dar-ı yena	88
DÂR		88
	*Dâr'a çekmek	88
	*Dâr'a durmak	88
	*Dâr'dan indirme erkânı	88
	*Dâr-ı Fazlı	88
	*Dâr-ı Hüseyin	88
	*Dâr-ı Mansur	88
	*Dâr-ı Nesimi	88
DAVETÇİ		89
	*Davetçi postu	89
DECCAL		89
DEDE		89
	*Dede bağı	90
	*Dede bağı babası	90
	*Dede dikmesi	90
	*Dede düşeği	90
	*Dede hakkı	90
	*Dede postu	90
	*Dede semahı	90
	*Dede sultan	90
DEDEBABA		91
	*Dedebaba beктаşılığı	91
DEDEBABALIK		91
DEDELİK		91
DEĞNEK		91
DELİKLİTAŞ		91
DELİL		92
	*Delili dinlendirmek	92
DELİLCİ		92
DELİLCİLİK		92
DELVE		92
DELVE		92
DEM		92
	*Dem almak	92
	*Dem geldi semahı	92
	*Dem görelim	92
	*Dem görmek	92
	*Dem sunmak	93

*Dem tablası	93	DEVLET	97
*Dem tutmak	93	DEVRE	97
*Deme muhabbet	93	*Devre-i arşıye	97
*Dem-i hizmet	93	*Devre-i ferîşye	97
*Dem-i Hünkâr	93	DEVRÎ	98
*Dem-i pîr	93	*Devri âsân olsun	98
DEME	93	DEVRÎYE	98
DEMLENMEK	94	*Devriye-i arşıye	98
DEMLÎ	94	*Devriye-i ferîşye	98
*Demli olmak	94	DEYİŞ	98
DERÂĞUŞ	94	DEYNEK	98
*Derâğuş etmek	94	DİŞ	98
DERECE	94	*Dış anlam	98
DERGÂH	94	*Dış kurban	98
*Dergâh avlusu	94	DİDAR	98
*Dergâh semahı	94	*Didara ermek	98
*Dergâh-ı İlahi	94	*Didara kavuşmak	98
DERME	94	*Didara varmak	99
*Derme evi	94	*Didar-ı görmek	99
DERNEK	94	*Didar-ı Hak	99
DERVİŞ	94	*Didar-ı yâr.	99
*Derviş bektâşılığı	94	DİL	99
DERVİŞAN	95	*Dil ehli	99
DERVİŞANE	95	DİL	99
DERVİŞLİK	95	*Dil bağı	99
*Dervişlik erkânı	95	DİLDAR	99
DERYA	95	DİN	99
DEST	95	DİNÎ	99
*Dest ve dâmen tutmak	95	*Dini emirler	99
*Dest vermek	95	DİNLENDİRMEK	99
*Dest-i velâyet	95	DİVAN	100
DESTAN	95	*Divan-ı Hikmet	100
*Destan-ı Fatma	96	DİVANE	100
DESTE	96	DİVANEGÎ	100
*Deste nefesi	96	DİVANSAZI	100
DESTEÇİ	96	DOKUZ	100
DESTEÇUP	96	*Dokuz akıl	100
DESTEĞÜL	96	*Dokuz gök (ata, felek)	101
DESTUR	96	*Dokuz ruh	101
*Destur almak	96	DOLAŞAN ÖLÜ	102
*Destur erenler	96	DOLU	102
*Destur istemek	96	*Dolu sunmak	102
*Destur vermek	97	*Dolu vermek	102
DEVHA	97	DOLUCU	102
*Devhat-üz-zehab	97	DOLUCULUK	102
DEVİR	97	DON	102

	*Don değiştirmek	102
DOST		102
DÖNME		103
DÖRT		103
	*Dört anne (ana)	103
	*Dört evtâd	103
	*Dört inanç	103
	*Dört kapı	103
	*Dört kapı öğretisi	103
	*Dört kapı selamı	103
	*Dört kapı töreni	103
	*Dört köşe	103
	*Dört öge (unsur)	103
	*Dört öge öğretisi	103
	*Dört nitelik	103
	*Dört sevgili	103
	*Dört tür insan	104
	*Dört vuruş	104
DÖRT BUDAK		105
DUA		105
	*Dua vermek	105
DÜZAH		105
DÜLDÜL		105
DÜNYA		106
DÜR		106
DÜRZİ		106
DÜRZİLİK		106
DÜşKÜN		106
	*Düşkün edilmek	106
	*Düşkün kaldırılmak	106
	*Düşkün meydanı	106
DÜşKÜNLÜK		108
	*Düşkünlük meydanı	108
DÜVAZ		108
	*Düvaz imam	108
DÜVAZDEH		108
	*Düvazdeh imam	108
E		
EBCET		109
	*Ebcet hesabı	109
EBİ		109
EBİYE		109
EBU MÜSLİM		110
	*Ebu Müslim nacağı	110

EBUMÜSLİNAME	110
ECEL	110
EDEP	110
	*Edep, erkân!
EDEPLİ	111
EDEPSİZ	111
EDVAR	111
	*Edvar-ı vücut
EFRAT	111
EHAD	111
EHADİYET	
111	
EHL	111
	*Ehl-i aba
	*Ehl-i Ali
	*Ehl-i bâtın
	*Ehl-i cehl
	*Ehl-i dil
	*Ehl-i Hak
	*Ehl-i hal
	*Ehl-i sünnet
	*Ehl-i şia
	*Ehl-i tarik
	*Ehl-i tarikat
	*Ehl-ül-lâh
EHLİBEYT	112
	*Ehlibeyt muhabbeti
EKBÂD	113
EKBER	113
EKMEKÇİ	113
	*Ekmekçi postu
EKMEKEVİ	113
	*Ekmekevi babası
EKREM	113
	*Ekrem-ül-ekremın
EL	113
	*El almak
	*El ele, el Hakk'a
	*El-etek sahibi olmak
	*El-etek tutmak
	*El-göğüs-dudak yapmak
	*El öpmek
	*El vermek
	*Eline-diline-beline
	sahip olmak
ELEST	114

	*Elest meclisi	114
	*Elest şarabı	114
ELESTÜ		114
	*Elestü bi-rabbiküm	114
	*Elestü mihrabı	114
ELGÜLÜ		114
ELİF		114
ELİFİ		115
	*Elifi nemed	115
	*Elifi sumat	115
	*Elifi taç	115
ELLİK		115
EMANET		115
	*Emaneti teslim etmek	115
EMEVİ		115
EMEVİLER		115
EMİR		115
	*Emir âlemi	115
	*Emir-i nahl	115
	*Emir ül-müminin	115
EMİRÜLÜMERA		115
EMMARE		115
ENBİYA		116
	*Enbiya-yı kibar	116
ENE		116
ENEİYE		116
ENEİYET		116
ENELHAK		116
ENFAL		116
ENSÂR		117
ENSÂRİ		117
ER		117
	*Er çiçeği	117
	*Er eteğinden tutmak	117
	*Erler katı	117
ERBAA		117
ERBAİN		117
	*Erbain çıkarmak	117
	*Erbain-i aşura	117
ERBAP		117
	*Erbab-ı zahir	118
ERDEBİL		118
	*Erdebil dergâhı	118
	*Erdebil dervişleri	118
	*Erdebil sufileri	118
	*Erdebil şeyhi	118

ERDEBİLİ		118
ERDEBİLİYE		118
EREN		118
ERENLER		118
	*Erenler demi	118
	*Erenler hakkı	118
	*Erenler meydanı	118
	*Erenler nefesi	118
	*Erenler önünde baş eğmek	119
	*Erenler şahı	119
	*Erenlerim	119
	*Erenlerin ser çeşmesi	119
ERENLİK		119
ERKÂN		119
	*Erkân çalmak	119
	*Erkân değneği	119
	*Erkân değneği hakkı	120
	*Erkân meydanı	120
	*Erkân semahı	120
	*Erkân sürmek	120
	*Erkâna girmek	120
	*Erkândan geçmek	120
	*Erkân-ı evliya	120
	*Erkân-ı meşayih	120
	*Erkân-ı tarikat	120
ERKÂNNAME		121
ERLİK		121
	*Erlik makamı	121
ERMİŞ		121
ERMİŞLİK		121
ERŞET		121
ERVAH		121
	*Ervah-ı abidin	121
	*Ervah-ı arifin	121
	*Ervah-ı cinni	121
	*Ervah-ı enbiya	121
	*Ervah-ı evliya	121
	*Ervah-ı hayvanat	121
	*Ervah-ı kâfirin	121
	*Ervah-ı müminin	121
	*Ervah-ı nebahat	121
	*Ervah-ı şeytani	121
	*Ervah-ı tabayi	121
ERZİNCAN		122
	*Erzincan semahı	122

ESED	122	FARK	129
ESEDULLAH	122	FARZ	129
ESHÂB	122	FATİMA	130
ESLAH	122	FATİMÎ	130
ESMA	122	FATİMÎLER	130
	*Esmâ-yı hüsnâ	FATMA	130
EŞ	122		*Fatma Ana
	*Eş meydanı		*Fatma Ana kuşağı
EŞİK	124		*Fatma Ana semâhı
	*Eşik ıssı		*Fatma Bacı
	*Eşik öpmek		*Fatma destanı
	*Eşiğe baş koymak		*Fatma ocağı
	*Eşiği aşmak	FAZİLET	130
ETHEM	124	FAZİLETNAME	130
	*Ethemî taç	FAZL	130
ETVAR	125		*Fazl-ı Hak
	*Etvar-ı seba		*Fazl-ü Hak
EVLAT	125	FEDEK	130
EVLİYA	125	FEHİM	131
	*Evliyaların ruhu		*Fehim kıblesi
EVRAT	126	FELEK	131
EVREN	126		*Felek-i azam
EVRENSEL	126	FENA	131
	*Evrensel ruh		*Fena diyarı
	*Evrensel zekâ (akıl)		*Fena makamları
EVTÂD	126		*Fena fi'l ehadiyet
EVVEL	126		*Fena fi'l pir
EYVALLAH	126		*Fena fi'l vücüt
	*Eyvallah kapısı		*Fena-i mutlak
EZEL	127		*Fena'il-fena
EZELİ	127	FENAFİLLAH	132
EZELİYE	127	FERAH	132
F		FERÂİZ	132
FAHR	128	FERRAŞ	132
	*Fahr-ı şerif	FERRAŞLIK	132
FAKİR	128	FERŞ	132
FAKİRNAME	128	FERŞİYE	132
FAKR	128	FESAT	132
	*Fakr yolu	FETÂ	133
	*Fakrimiz fahrımızdır	FETİH	133
	*Fakr u fahr		*Feth-i karib
	*Fakr u fena		*Feth-i kudret
	*Fakr u manevî		*Feth-i mutlak
	*Fakr u surî		*Feth-i mübin
FANİ	129	FETTAH	133
		FEVÂİD	133

FEVÂİDNAME	133	GAYRET	139
FEYİZ	133	*Gayret kuşağı	139
*Feyiz almak	133	GAZA	139
FIKARA	134	GAZİ	139
FIRKA	134	*Gazi dervişan	140
*Fırka-i naciye	134	GAZİYAN	140
FİİL	134	*Gaziyan-ı rum	140
FİLLAH	134	GECE	140
FİTYAN	134	GENÇLER SEMAHİ	140
FUKARA	134	GENÇ	140
FÜTÜVVET	134	GERÇEK	140
*Fütüvvet ehli	134	*Gerçek aşk	140
*Fütüvvet erbabı	134	*Gerçek erenler	140
*Fütüvvet eri	134	*Gerçek erenler dolusu	140
*Fütüvvet kemeri	135	*Gerçek erenler postu	140
*Fütüvvet libası	135	*Gerçek varlık	140
*Fütüvvet teşkilatı	135	*Gerçeğe kavuşmak (ulaşmak)	140
FÜTÜVVETNAME	135	GIYBET	141
G		*Gıybet etmek	141
GADİRİ HUM	136	GİDİŞ	141
GAFLET	136	*Gidiş çeyizi	141
*Gaflete düşmek	136	GİZEM	141
GALEBE	136	*Gizem aşaması	141
GALEYAN	136	*Gizemlerin gizemi	
GALİ	136	aşaması	141
GALİYE	136	GİZLENME	
GANİ	137	141	
*Ganisiyim	137	GÖÇMEK	141
GARİP	137	GÖK	141
*Garipler semahı	137	*Gök katı	141
GARİPNAME	137	GÖNÜL	141
GARK	138	*Gönül adamı	141
GAŞİY	138	*Gönül almak	142
GAVS	138	*Gönül altında kalmak	142
*Gavs-ı azam	138	*Gönül aşaması	142
*Gavs-ül vasilin	138	*Gönül bağlama	142
GAYB	138	*Gönül bilgisi	142
*Gayb âlemi	138	*Gönül etmek	142
*Gayb erenleri	138	*Gönül kalmak	142
*Gayb-ı izafi	138	*Gönül kıblesi	142
*Gayb-ı mutlak	138	*Gönül koymak	142
GAYBET	138	*Gönül öldüren	142
*Gaybet dönemi	139	*Gönüle uğramak	142
*Gaybet-i kübra	139	*Gönüller semahı	142
*Gaybet-i sugra	139	GÖRGÜ	142
		*Görgü ayini	142

*Görgü cemi	142
*Görgü kurbanı	142
*Görgü töreni	143
*Görgüden geçmek	143
*Görgüsü yapılmak	143
GÖRÜLEN	144
GÖRÜLME	144
*Görölmeye talip olma	144
GÖRÜLMÜŞ	144
*Görölmüş olmak	144
GÖRÜNME	144
GÖZCÜ	144
*Gözcü postu	144
GÖZCÜLÜK	145
GÖZLEKÇİ	145
GÖZLEKÇİLİK	145
GULÂT	145
*Gulat-ı şia	145
GULÜV	145
GUSÜL	145
GÜYENDE	145
GÜL	145
*Gül bahçesi	145
GÜLABDAN	145
GÜLBANK	146
*Gülbank çekmek	146
*Gülbank-ı Muhammedi	146
GÜLBENK	146
*Gülbenk çekmek	146
GÜLDESTE	146
GÜNAH	146
*Günah-ı kebâir	146
*Günâh-ı sagair	146
*Günah-ı şeytaniye	146
GÜNDÜZ	146
GÜNEŞ	146
GÜRUH	146
*Güruh-i naci	146
GÜVENDE	146
GÜZELLEME	146

H	
HABBE	147
HABL	147
*Habl-i metin	147
*Habl-ul-lah	147
HAC	147
HACE	147
HACI	148
HACI BEKTAŞ	148
*Hacı Bektaş Ocağı	148
*Hacı Bektaş postu	148
*Hacı Bektaş semahı	148
*Hacı Bektaş Tekkesi: Pirevi	148
*Hacı Bektaş Veli	
Dergahı: Pirevi	148
*Hacı Bektaş	
Vilayetnamesi	148
HACİBEKTAŞTAŞI	148
HACİM SULTAN	149
*Hacım Sultan Makamı	149
*Hacım Sultan Vilayetnamesi	149
HÂCİP	149
*Hâcib-i Hak	149
HAD	149
HADES	149
*Hades-i asgar	149
*Hades-i ekber	149
HÂDİ	149
HADİKA	150
*Hadikat üs-süeda	150
HADİM	150
HADİMLİK	150
HADİS	150
HÂDİS	150
*Hâdis-i kadim	151
HAFİ	151
*Hafî kurban	151
HAK	151
*Hak divanı	151
*Hak dolusu	151
*Hak erenler	151
*Hak meydana	151
*Hak-Muhammet-Ali divanı	151
*Hak ül-yakin	151
*Hak vere	151

*Hak yolu	151	*Ham ervah	157
*Hakk'a çağrılmak	151	HÂME	157
*Hakk'a yürümek	151	*Hâme-i kudret	157
*Hakk'ın sureti	151	HAMEL	157
*Hakk'ın yüzüne ulaşmak	151	HAMİDE	157
*Hakk'la Hak olmak	151	HAMLIK	157
*Hakk'ta	151	HAMMÂR	157
HAK	152	HAMMUDİ	157
*Hak üleştirme	152	HAMMUDİLER	157
HÂK	152	HAMSE	157
HAKAİK	152	*Hamse-i Al-i âbâ divanı	157
HAKAYIK	152	HAMSİN	158
HAKİKAT	152	HAN	158
*Hakikat bilgisi	152	*Han bağı	158
*Hakikat ehli	152	*Han bağı babası	158
*Hakikat kapısı	153	HANEDAN	158
*Hakikat kavmi	153	*Hanedan-ı ehl-i beyt	158
*Hakikat noktası	153	HANEKÂH	158
*Hakikat-i Muhammediye	153	HANKÂH	158
*Hakikatler	153	HARABAT	158
*Hakikat ül-esma	153	HÂRIK	158
*Hakikat ül-hakayık	153	*Hârik ül-Kur'an	158
HAKİKİ	154	HARİCİ	159
*Hakiki aşk	154	HARİCİLİK	159
HAKİM	154	HARİCİYE	160
*Hakim-i mutlak	154	HAS	160
HAKKULLAH	154	*Hasu'l-havas	160
HAL	154	HASANİ	160
*Hal ehli	155	HASANİLER	160
HALİFE	155	HASTA	160
*Halife baba	155	HAŞİMİ	160
*Halife makamı	155	HAŞİMİ	160
HALİFELİK	155	HAŞİMİLİK	161
HALK	155	HAŞİMİYE	161
*Halk mahkemesi	156	HAŞYET	161
HALK	156	*Haşyet-ul-lah	161
*Halk âlemi	156	HATAİ	161
HALKA	156	HATAYİ	161
*Halka namazı	156	HATEM	161
HALLÂK	156	*Hatem-i Cem	162
HALLÂKLIK	156	*Hatem-i Cemşid	162
HALVET	156	*Hatem-i enbiya	162
*Halvete çekilmek	156	*Hatem-i pir	162
*Halvete varmak	156	*Hatem-ün-nübüvvet	162
HALVETHANE	156	HAVA	162
HAM	157	HAVALET	162

HAVÂRIC	162	*Hırka-i iradet	167
HAVAS	162	*Hırka-i settar	167
*Havassu'l has	162	*Hırka-i teberrük	167
HAVF	162	*Hırkaya bürünmek	167
*Havf-ul-lah	163	HIRKAPÜŞ	167
HAVVA	163	HIZIR	167
HAYÂ	163	*Hızır Balı	167
HAYAL	163	*Hızır İlyas Bayramı	167
*Hayal aşaması	163	*Hızır İlyas kurbani	167
HAYDAR	163	*Hızır Nebi	167
*Haydar-ı kerrar	163	*Hızır Nebi Bayramı	167
HAYDARİ	163	*Hızır Nebi günü	167
*Haydari taç	163	*Hızır orucu	168
HAYDARİLİK	164	*Hızır postu	168
HAYDARIYE	164	HIZLI SEMAH	168
HAYAT	164	HİCAP	168
HAYIR	164	HİCRET	168
*Hayır gecesi	164	HİDAYET	168
HAYIRLI	164	*Hidayete ermek	168
*Hayırlı almak	164	HİKMET	168
*Hayırlı vermek	164	HİLAFET	168
HAYVAN	164	HİLAFETNAME	169
HAZERAT	164	HİMMET	169
*Hazerat-ı hamse	165	HİZMET	169
HAZRET	165	*Hizmet erleri	169
*Hazret avlusu	165	*Hizmet görme erkânı	169
*Hazret-i ahadiyet	165	*Hizmet görmek	169
*Hazret-i esmaiye	165	*Hizmet sahibi	169
*Hazret-i Fatma ocağı	165	*Hizmet semahı	169
*Hazret-i gayb-ı mutlak	165	*Hizmet mühürlemek	169
*Hazret-i İbrahim'in ateşi	165	HİZMETÇİ	169
*Hazret-i Muhannet makamı	165	HİZMETÇİLİK	169
*Hazret-i Nuh'un tufanı	165	HORA	169
*Hazret-i pir	165	*Hora geçirmek	169
*Hazret-i vahidiyet	165	*Hora geçti	170
HEYBET	165	HORASAN	170
HEYULA	166	*Horasan çerağı	170
HIDRELLEZ	166	*Horasan erenleri	170
HIRKA	166	*Horasan pirleri	170
*Hırka altında sultan	166	*Horasan postu	170
*Hırka altında		*Horasan tacı	170
dünyayı seyredenler	166	HORASANİ	170
*Hırka Dağı	167	Horasani taç	170
*Hırka giydirmek	167	HORASANLI	170
*Hırka giymek	167	*Horasanlı postu	170
*Hırka-i fakr ü fena	167	HU	170

*Hu çekmek (demek)	170
*Hu-keşan	171
HUDA	171
HULK	171
HULLE	171
*Hulle donu	171
*Hulle-i Âdem	171
HULUL	171
*Hulul etmek	171
HULULİ	171
HULULİLİK	172
HULULİYE	172
HUMHANE	172
HUMİSTAN	172
HUMS	172
HURDENAME	172
HURUF	172
HURUFİ	172
HURUFİLİK	172
HÛT	173
HUTÛT	174
*Hutût-ı ebiye	174
*Hutût-ı ümmiye	174
HUZUR	174
HÜCCET	174
*Hüccet-ul-lah	174
*Hüccet-ül-islam	174
HÜCRE	174
HÛDA	174
HÛDA	174
HÜKEMA	174
HÛMA	175
HÛMAY	175
HÛNKÂR	175
*Hünkâr Hacı	
Bektaş Veli dolusu	175
HÜSEYNİ	175
*Hüseyni taç	175
HÛSN	175
*Hüsn-i hulk	175
*Hüsn-i mutlak	175
HÛSNA	175
I	
IŞIK	176
İS	176

İ	
İBADET	176
*İbadet meydanı	176
İBADI	176
İBADIYE	177
İBADİLİK	177
İBÂHE	177
İBÂHET	177
İBAHİ	177
İBAHİYE	177
İBLİS	177
*İblis ve Âdem	177
İBN	177
*İbn-i vakt	177
*İbn-ül-vakt	177
İBNİ	178
İBRİKÇİ	178
İBRİKÇİLİK	178
İBRİKTAR	178
İBRİKTARLIK	178
İCAZET	178
*İcazet almak	178
*İcazet tercümanı	178
*İcazet vermek	178
İCAZETNAME	179
İÇ	179
*İç kurban	179
*İçe kapanmak	179
İÇEL	179
*İçel kırtıl semahı	179
İÇERİ	179
*İçeri kurbanı	179
*İçeri semahı	179
İÇKİ	179
İÇREK	179
İHLAS	179
İHSAN	179
İHTAR	179
İHTİLAM	180
İHVAN	180
İHYA	180
*İhya gecesi	180
İKİLİK	180
*İkilik duygusu	180
İKİNCİ	181
*İkinci çağ	181

	*İkinci doğum	181		*İmam-ı zaman	186
	*İkinci pir	181	İMAME		186
İKRAR		181	İMAMET		186
	*İkrar alma töreni	181	İMAMEYN		186
	*İkrar almak	181	İMAMİ		186
	*İkrar ayini	181	İMAMİYE		186
	*İkrar-bend	181	İMAMLIK		186
	*İkrar-bend olmak	181	İMAN		186
	*İkrar bozmak	181		*İman-ı şahadet	
	*İkrar etmek	181	İMBİSAT		187
	*İkrar kırmak	181	İMTİHAN		187
	*İkrar kurbanı	181	İNÂBE		187
	*İkrar tazelemek	181		*İnabe almak	187
	*İkrar töreni	181		*İnabe vermek	187
	*İkrar verme erkânı	181	İNÂBELİ		187
	*İkrar vermek	181	İNÂBET		187
	*İkrara çağırarak	181	İNAYET		187
	*İkrardan dönmek	181	İNKÂR		187
	*İkrarı alınmak	181	İNSAN-I KÂMİL		187
	*İkrar-ı iman	182	İNTİBAN		188
	*İkrarı kırmak	182	İNZİVA		188
İLÂHİ		182		*İnzivaya çekilmek	188
İLÂHİ		183	İRÂDE		
	*İlahi Hakikat	184	İRÂDET		189
	*İlahi Kadeh	184		*İradet getirmek	189
	*İlahi Tecelli	184	İRFAN		189
İLÂHİYE		184	İRŞAT		189
İLBAS		184		*İrşat etmek	189
	*İlbas-ı hırka	184	İSİM		189
İLHAH		184		*İsm-i azam	189
İLİM		184		*İsmi Celâl	189
	*İlim şehri	184	İSLAM		189
	*İlm el yakin	185	İSM		190
	*İlm-i batın	185	İSMAILİ		190
	*İlm-i esma	185	İSMAILİLİK		190
	*İlm-i yakın	185	İSMAILİYE		190
İLK		185	İSNAAŞERİYE		190
	*İlk cevher	185	İSPAT		191
	*İlk akıl	185		*İspat-ı mahz	191
	*İlk çağ	185	İSTEKLİ		191
	*İlk vusûl töreni	185	İSTİDRAC		191
	*İlk zekâ (akıl)	185	İSTİVA		191
İLLALLAH		185		*İstiva makamı	191
İMAM		186	İŞRAK		191
	*İmam Cafer Buyruğu	185	İŞTİRAK		191
	*İmam Hüseyin Aşı	185			

İZAFİ	191
*İzafî âlem	191
İZNİKÇİ	191
İZNİKÇİLİK	191
İZZET	191

K	
KAADIYANİ	192
KAADIYANİLİK	192
KAB	192
*Kabe kavseyn	192
KÂBE	192
KÂBETULLAH	192
KABZ	193
*Kabz ü bast	193
KADEM	193
*Kadem getirmek	193
KADERİ	193
KADERİYE	193
KADIN	193
KADINCIKEVİ	193
KADİM	193
KADİR	193
*Kadir-i mutlak	193
KAFDAĞI	193
KAFES	193
KAF Ü NUN	194
KAHVECİ	194
*Kahveci postu	194
KALENDER	194
KALENDERHANE	194
KALENDERİ	194
KALENDERİLİK	194
KALENDERİYE	195
KALIP	195
*Kalıbı değiştirmek	195
KALLÂŞ	195
KALP	195
*Kalp kıblesi	195
KAMBER	195
*Kamber Ali Sultan postu	195
KAMBERİYE	195
KAMER	196
KAMERİ	196
KÂMİL	196
*Kâmil insan	196

KÂMİLE	196
KÂMİLLİK	196
KÂMİLİYE	196
KAN	196
*Kan almak	196
*Kan etmek kanun	196
etmemek	
*Kanını içine akıtmak	197
KANAAT	197
*Kanaat taşı	197
KANTARA	197
KANUN	197
*Kanun çerağı	197
*Kanun-ı evliya çerağı	197
KAPI	197
*Kapı eşiği	197
KAPICI	
KAPICILIK	198
KARA	198
*Kara post	198
KARACA AHMET	198
KARADONLU CAN BABA	
*Karadonlu Can Baba postu	198
KARAKAZAN	198
*Karakazan hakkı	198
KARİB	198
KARMATİ	
KARMATİLİK	199
KARTAL	199
*Kartal semahı	199
KASEM	199
*Kasem etmek	199
KAŞAĞI	199
KAVİS	199
*Kavs-i nüzul	199
*Kavs-i uruc	199
KAVLİ	200
*Kavli kolu	200
KAVLİLER	200
KAVSEYN	200
KAYGUSUZ	200
*Kaygusuz (Abdal) postu	200
KAYLÜLE	200
KAZAK	200
*Kazak çıkartılmak	200
KAZANÇ	200

KAZAYAĞI	200	KEŞİF	205
KEBAİR	201	KEŞFİ	206
KEBİR	201	KEŞFİYE	206
KEBİRE	201	KEŞKÜL	206
KEBİRE	201	KEŞKÜLÜFUKARA	206
KEFEN	201	KETEN	206
KEFENPUŞ	201	KEVN	206
KELAM	201	KEVNEYN	207
*Kelam-ı nefsi	201	KEVSER	207
KELAMİ	201	KIBLE	207
*Kelami mezhepler	201	KILAVUZ	207
KELAMULLAH	201	KILIÇ	207
KELİME	201	KIRAT	207
*Kelime-i şahadet	201	*Kırat semahı	207
*Kelime-i tayyibe	200	KIRK	208
*Kelime-i tevhit	202	*Kırk abdal	208
KEMAL	202	*Kırk makam	209
*Kemal aşaması	202	KIRKBUDAK	210
*Kemal-e ermek	202	*Kırkbudak şamdan	210
KEMER	202	KIRKLAR	210
*Kemer bağlama	202	*Kırklar cemi	210
*Kemer-i hidayet	202	*Kırklar dansı	210
KEMERBEND	203	*Kırklar makamı	210
KEMERBEST	203	*Kırklar meclisi	210
*Kemerbest olmak	203	*Kırklar meydanı	210
KEMERBESTE	203	*Kırklar semahı	210
*Kemerbeste olmak	203	*Kırklar şerbeti	210
KEMERGÂH	203	*Kırkların dansı	210
KENZ	205	KISMET	212
*Kenz-i mahfî	204	KISSA	212
KERAMET	204	*Kıssadan hisse almak	212
KERBELA	204	*Kıssa-i Ebu Müslüm	212
*Kerbela meydanı	204	KIYAM	212
*Kerbela olayı	204	*Kıyam etmek	212
KEREM	204	KIYAMET	213
*Kerem etmek	204	*Kıyamet-i kübra	213
*Kerem-i Ali	204	*Kıyamet-i sugra	213
*Kerem-i evliya	204	*Kıyamet-i vusta	213
KERİM	204	KIZ	213
KERRAR	204	*Kızlar töreni	213
KESME	205	KIZILBAŞ	213
*Kesme kesmek	205	*Kızılbaş meydanı	214
KESMEK	205	KIZILBAŞLIK	214
KESRET	205	KIZILBÖRK	214
KEŞAN	205	KIZILCA HALVET	214
		KIZILDEĞİ	214

KIZILEŞİK	214
KİBAR	214
*Kibar-1 sahabe	214
KİLERCİ	214
*Kilerci postu	214
KİLEREVİ	214
*Kilerevi babası	214
KİSVE	215
*Kisve giydirmek	215
KİSVET	215
KİTABULLAH	215
KİTMAN	215
*Kitman kaidesi	215
KİYSANİ	215
KİYSANİYE	215
KOÇ	215
*Koç kuzulu kurban	215
KOÇAKLAMA	215
KOFİ	216
KOL	216
KOLDAN KOPMA	216
*Koldan kopma erkânı	216
KONUK	216
*Konuk dede	216
KONUŞAN KURAN	216
KOŞMA	216
KOŞTURMA	217
KOYTAN	217
KOYUN	217
KOYUN BABA	217
*Koyun Baba semahı	217
KÖÇEK	218
KÖMBE	218
KÖSEGİ	218
KÖYTAN	218
KUBBE	218
KUBBELİ	218
*Kubbeli elif	218
KUL	218
KULLUK	218
*Kulluk makamı	218
KULÛB	219
KUMRU	219
KURAN	219
*Kuran-1 natık	220
*Kuran-1 samit	220

KURB	220
*Kurb-1 Feraiz	220
*Kurb-1 Hüda	220
*Kurb-1 mevla	220
*Kurb-1 Nevafil	220
KURBAN	220
*Kurban edilmek	220
*Kurban lokması	220
*Kurban olmak	220
*Kurban tekbirleme	221
*Kurban tıglama erkânı	221
*Kurban tıglamak	221
KURBANCI	221
*Kurbancı postu	221
KURBANCILIK	221
KURBET	221
KUTBEYN	221
KUTSAL	221
*Kutsal Kazan	221
*Kutsal Kitaplar	221
KUTSİYAT	222
KUTSİYE	222
KUTUP	222
*Kutb-i âlem	222
*Kutb-i risalet	222
*Kutb-ül-aktab	222
*Kutb-ül-arifin	222
*Kutb-ül-ekber	222
KUYUCU	223
KUYUCULUK	223
KUZULUK	223
KÜBRA	223
KÜFÜR	223
KÛL	223
KÛLAH	223
KÛN	223
*Kün fe-yekûn	223
KÜNTÜ KENZ	223
KÜPE	224
KÜRE	224
*Küre Makamı	224
L	
LADİK	225
*Ladik semahı	225
LAFZİ	225

	*Lafzi ifade	225
LAHUT		225
	*Lahut âlemi	225
LAKÎT		226
LAMEKÂN		226
LAMELÎF		226
	*Lamelif bağı	226
	*Lamelif bendi	226
LATİFE		226
LEDÜN		226
	*Ledün bilimi	226
LEDÜNNİ		226
LEDÜNNİYAT		226
LENGER		227
LETAİF		227
LEVH		227
	*Levh-i mahfuz	227
LEVVAME		227
LEYL		227
LİBAS		227
	*Libas giydirmek	227
LOKMA		227
	*Lokma ayini	227
	*Lokma erkânı	227
	*Lokma etmek	227
	*Lokma görmek	227
M		
MA		228
	*Ma-ül-hayat	228
MAAD		228
MAALLAH		228
MAAŞ		228
MABET		228
MABUT		228
MAĞFİRET		228
	*Mağfiret-i zünub	229
MAH		229
	*Mah-ı nev	229
MAHBES		229
MAHBUB		229
	*Mahbub-ı Hüda	229
	*Mahbub-ı kulûb	229
	*Mahbub-ül kulûb	229
MAHFİ		229
MAHFUZ		229

MAHRAMA		229
MAHSUSAT		229
	*Mahsusat âlemi	229
MAHZ		229
	*Mahz-ı keramet	229
MAKALAT		230
MAKAM		230
MAKSUT		230
MAKTEL		230
	*Maktel-i Hüseyin	230
MAKULAT		230
	*Makulat âlemi	230
MANA		230
	*Mana adamı	230
	*Mana âlemi	230
MANGIR		230
MANSUR		230
	*Mansur dârı	230
MARİFET		230
	*Marifet bilgisi	231
	*Marifet kapısı	231
	*Marifet kavmi	231
MASİVA		231
	*Masiva ehli	231
MASUM		232
MAŞUK		232
MATEM		232
	*Matem ayı	232
	*Matem bayramı	232
	*Matem orucu	232
MAZMATA		232
MAZHAR		232
	*Mazhar olmak	233
	*Mazhar-ı sırt-ı Ali	233
MEBDE		233
MECAZİ		233
	*Mecazi aşk	233
MECAZİB		233
MECZUP		233
MEH		233
MEHDİ		233
MEHDİCİLİK		234
MEKÂN		234
MELÂİKE		234
MELAMET		234
MELEK		234

MELEKÛT	234
*Melekût âlemi	234
MENAKİB	235
*Menakıb-el esrar Behçetel	
ahrar	235
*Menakıb-ı Hacı Bektaş	
Veli	235
*Menakıb ül-arifin	235
*Menakıb ül-esrar Behçet	
ül-ahrar	235
*Menakıb ül-Kudsiye	235
MENAKİBNAME	235
MENAZİL	235
MENGİ	236
MENGÜŞ	236
MENAKABE	237
MENKİBE	237
MENZİL	237
MERDAN	237
*Merdan-ı Hüda	237
MERDUD	237
MERİH	238
MERSİYE	238
MERT	238
*Merd-i Hüda	238
*Merd-i kâmil	238
*Merd-i merdan	238
*Merd-i meydan	238
*Merd-i mutlak	238
MERTEBE	238
*Mertebe-i insan-ı Kâmil	238
MERTLİK	238
MERVAN	238
MERVANİ	239
MERVANİLER	239
MERVE	239
MERZİYE	239
MESH	239
*Mesh etmek	239
MESLEK	239
MESNEVİ	239
MEST	239
*Mest olmak	239
MEŞAYİH	239
MEŞİHAT	240
MEŞREP	241

*Meşreb-i Hüseyin	241
METBU	241
*Metbu ocak	241
MEVALİ	241
MEVALİD	241
MEVLA	241
MEVLEVİ	241
MEVLEVİLİK	241
MEVLÎT	241
*Mevlid-i Ali	241
MEVT	241
*Mevt-i tabii	241
MEY	241
MEYDAN	241
*Meydan açmak	241
*Meydan çerağı	241
*Meydan eri	241
*Meydan eşliğine	baş
koymak	241
*Meydan görmek	241
*Meydan ocağı	242
*Meydan odası	242
*Meydan rehberi	242
*Meydan taşı	242
*Meydana niyaz etmek	242
*Meydan-ı erenler	242
*Meydan-ı muhabbet	242
MEYDANCI	243
*Meydancı baba	243
*Meydancı postu	243
MEYDANCILIK	243
MEYDANEVİ	243
*Meydanevi babası	243
MEYDANSAZI	243
MEYHANE	243
MEZHEP	243
MİHMAN	244
*Mihman dede	244
*Mihman meydanı	244
*Mihman-ı Ali	244
MİHMANDAR	244
*Mihmandan postu	244
MİHMANDARLIK	244
MİHMANEVİ	244
*Mihmanevi babası	244
MİHMANHANE	245

MİHRAP	245	MUKADDEM	251
MİRAÇ	245	*Mukaddem-ül mütefekkirin	251
*Miracın kutlu olsun!	245	MUKALLİT	251
MİRACİYE	247	*Mukallit meşrep talip	251
MİRAÇLAMA	247	MUM	252
MİRAÇNAME	247	*Mum-pervane	252
MİRAT	247	*Mum söndürme	252
MİSAL	248	MURAKABE	253
MİSKİN	248	MURAKKAA	253
MİSKİNLİK	248	MURTAZA	253
MİZAN	248	MURTAZAVİ	253
MİZAN	248	MUSAFAHA	253
MUFADDİLE	248	MUSAHİBE	253
MUGAN	248	MUSAHİP	253
MUHABBET	249	*Musahip ayini	253
*Muhabbet meydanı	249	*Musahip evi	253
*Muhabbet-i ehlibeyt	249	*Musahip kavline girme	253
MUHACİR	249	*Musahip kurbanı	253
MUHACİRİN	249	*Musahip tutma	253
MUHADARA	249	MUSAHİPLİ	254
MUHADDES	249	*Musahipli olmak	254
MUHADESE	249	*Musahipli olmamak	254
MUHAL	249	MUSAHİPLİK	254
MUHAMMET	250	MUSHAF	255
*Muhammet-Ali divanı	250	MUTASAVVIF	255
(meydanı)	250	MUTEZİLE	255
*Muhammet-Ali semahı	250	MUTLAK	255
*Muhammet miraçtan indi	250	*Mutlak adem	255
semahı	250	*Mutlak birlik	255
*Muhammet rahı	250	*Mutlak güzellik	255
MUHARREM	250	*Mutlak hakikatler makamı	255
*Muharrem ayini	250	*Mutlak varlık	255
*Muharrem kurbanı	250	*Mutlak zaman	255
*Muharrem matemî	250	MUTMAİN	255
*Muharrem orucu	250	MÜBELLİĞ	255
*Muharrem yas töreni	250	MÜBİN	256
MUHARREMİYE	250	MÜCAHEDE	256
MUHASEBE	250	MÜCERRET	256
MUHİP	250	*Mücerret andı	256
*Muhip meşrep talip	250	*Mücerret ayini	256
MUHİBBAN	251	*Mücerret babalar töreni	256
MUHİBBANE	251	*Mücerret ikrarı	256
MUHİBBE	251	*Mücerret kol	256
MUHİPLİK	251	MÜCERRETLİK	256
MUKABELE	251	*Mücerretlik andı	256
*Mukabele günü	251	*Mücerretlik ayini	256

*Mücerretlik ikrarı	256
*Mücerretlik küpesi	256
MÜCESSİME	256
MÜCTEBA	257
MÜÇTEHİT	257
MÜHÜR	257
*Mühr-i nübüvvet	257
MÜHÜRLEMEK	257
MÜKÂŞEFE	257
MÜLHİME	257
MÜLHİT	257
MÜLK	257
MÜMİN	257
MÜMİNİN	257
MÜMKÜN	258
MÜNACAT	258
MÜNAFİK	258
MÜNASAFE	258
MÜNİB	258
MÜNİR	258
MÜNKİR	258
MÜNTEHA	258
MÜRÇİE	259
MÜRDE	259
MÜREBBİ	259
MÜRG	259
MÜRİT	259
MÜRİTLİK	259
MÜRŞİT	259
*Mürşit evi	259
*Mürşit postu	259
*Mürşid-i azam	259
MÜRŞİTLİK	259
MÜRÜVVET	259
*Mürtüvvet dilemek	259
*Mürtüvvet meydanı	260
*Mürtüvvet taşı	260
MÜSAMERE	260
MÜŞAHEDE	260
MÜŞEBBİHE	260
MÜŞRİK	260
MÜŞTERİ	260
MÜTEHHİL	260
N	
NAAT	261

*Naat-1 Ali	261
NACİ	261
NACİYE	261
NÂDİ	261
*Nâdi Ali	262
NAHL	262
NAİP	262
NAİPLİK	262
NAKİB	262
*Nakib postu	262
NAKİBLİK	262
NAKİBÜLEŞRAF	262
NAMAZ	262
*Namaz mühürü	262
*Namaz-1 tâat	262
NAMUS	263
*Namus-1 ekber	263
NAN	263
NANKÖR	263
NÂPUHTE	263
NASİHATNAME	263
NASİP	263
*Nasip almak	263
*Nasip meydanı	263
*Nasip vermek	263
NASUT	264
*Nasut âlemi	264
NATİK	264
NATIKA	264
NAZ	264
*Naz ehli	264
NAZAR	265
*Nazarım	265
NAZENİN	265
*Nazenin tarikatı	265
NEBİ	265
NEBİLİK	265
NECAT	265
*Necat bulmak	265
NEFES	266
*Nefes evladı	266
NEFH	266
*Nefh-i ruh	266
NEFİR	266
NEFİS	267
*Nefs aşaması	267

*Nefsi kırmak	267
*Nefs-i kül	267
NEMED	268
NEV	268
NEVAFİL	268
NEVNİYAZ	269
NEVRUZ	269
*Nevruz bayramı	269
*Nevruz erkâmı	269
*Nevruz kurbanı	269
*Nevruz semahı	269
*Nevruz töreni	269
NEVRUZİYE	269
NEZİR	269
NİDA	269
NİYAZ	270
*Niyaz duruşu	270
*Niyaz duruşunu almak	270
*Niyaz etmek	270
*Niyaz penceresi	270
*Niyaz perdesi	270
*Niyaz taşı	270
*Niyaz vermek	270
NİYAZLAŞMAK	
NİYET	270
*Niyet-i savm-ı atşanına	270
*Niyet-i siyam-ı matemine	270
NOKTA	271
NÖBETÇİ	271
NÖBETÇİLİK	271
NUKABA	271
NUR	271
*Nura muhabbet	271
*Nur-ı daim	271
*Nur-ı ilahi	271
*Nur-ı Muhammet	271
*Nur-ı nebi	271
*Nur-ı velâyet	272
*Nurun âlâ nur olsun	272
NUSAYRİ	272
NUSAYRİLİK	272
NUSH	272
NUTFE	272
NÜBÜVVET	272
NÜCEBA	272
NÜSHA	272

*Nüşa-i kübra	272
*Nüşa-i sugra	272
NÜVVAB	272
*Nüvvab-ı erbaa	272
NÜZUL	272
O	
OCAK	273
*Ocak kazma	273
*Ocağı beктаşıyan	273
OCAKLI	273
OCAKZAD3	273
OD	274
OKUYUCU	274
OKUYUCULUK	274
OLGUN	274
*Olgun insan	274
OLGUNLUK	274
OLUŞUM	274
*Oluşum teorisi	274
ON	274
*On altı inanç	274
*On iki dilimli taç	274
*On dört masum	274
*On dört masum-u pak	274
*On iki farz	274
*On iki hizmet	274
*On iki hizmet sahibi	270
*On iki imam	275
*On iki imamlar	275
*On iki imamlar semahı	275
*On iki koyun	275
*On iki kapı	275
*On iki post	275
*On iki terkli taç	275
*On sekiz bin âlem	275
*On yedi kemerbest	275
ONİKİ İMANCI	280
ONİKİ İMANCILIK	280
ORUÇ	281
OSMAN	281
*Osman Kuranı	281
OTMAN BABA	281
*Otman Baba Velayetnamesi	281
OTURAK	281

O	
ÖĞRETİCİ SEMAH	282
ÖLME	282
ÖLMEK	282
*Ölmeden evvel ölmek	282
*Ölmezden ölmek	282
ÖLÜM	282
ÖVGÜ	282
ÖZÜR	282
*Özür okumak	282

P	
PADİŞAH	283
PALAHENG	283
PALHENG	283
*Palheng taşı	283
PALİHENG	283
PARPILAMA	283
PASBAN	284
PASBANİ	284
PAY	284
PENÇ	284
*Penç erkân	284
PENÇE	284
*Pençe atmak (vurmak)	284
*Pençe düzeni	284
*Pençe vurmak	284
*Pençe-i Âl-i âbâ	284
PENÇECİ	284
PEND	284
*Pend etmek	284
PERDE	284
PERVANE	285
PERVANELİK	285
PERVAZ	285
*Pervaz etmek	285
*Pervaz semahı	285
*Pervaza kalkmak	285
PERVAZCI	286
PEYİK	286
PEYİKLİK	286
PEYK	286
PEYKLİK	286
PEYMAN	286
PEYMANÇE	286
*Peymançe yeri	286

*Peymançe durmak	286
*Peymançeye geçmek	286
PEYMANE	286
PİR	286
*Pir divanı	287
*Pir kapısı	287
*Pir ocağı	287
*Pir postu	287
*Pir semahı	287
*Pir-i evvel	287
*Pir-i mugan	287
*Pir-i sani	287
*Pir-i tarikat	287
PİREVİ	287
PİRLİK	288
POST	288
*Post ehli	288
*Post hizmeti	288
*Posta oturmak	288
POSTNİŞİN	289
PUŞİ	289
PUŞİDE	289
R	
RAB	290
*Rabb-ül erbab	290
RABBANİ	290
*Rabbani adam	290
RABBANİYUN	290
RABİT	290
*Rabt-ı kalp	290
RAFİZİ	290
RAFİZİLİK	290
RAFİZİYUN	290
RAH	291
RAH	291
RAHMAN	291
RAHMANİ	291
*Rahmani sultan	291
RAHMANİYUN	291
RAKİP	291
RAM	292
RAVİ	292
RAYİHA	292
*Rayiha-yı cennet	292
RAZ	292

RAZİ	292	RUH	295
RAZİYE	292	*Ruh göçü	296
REF	292	*Ruh makamı	297
*Ref-i taayyün	292	*Ruh zarfı	297
REFREF	292	*Ruh-i revan	297
REH	292	*Ruh-i revanı şad olsun	297
REHBER	293	*Ruhlar alemi	297
*Rehber postu	293	*Ruhlar meclisi	297
REHBERLİK	293	*Ruh u naci	297
RAHREVAN	293	RUHSAL	297
*Rahrevan-ı tarikat	293	*Ruhsal aşama	297
REHREVAN	293	RUHSAT	298
*Rehrevan-ı tarikat	293	*Ruhsat vermek	298
RESUL	293	RUHÜLKUDÜS	298
*Resul-ullah	293	RUM	298
*Resul-u Ekrem	293	*Rum abdalları (erenleri)	298
REVAN	293	RUY	298
*Revan-ı pak	293	RUZBA	298
REVŞENİ	293	*Ruzba düzeni	298
REVŞENİYE	293	RÜBUBİYET	298
REZİLET	294	RÜTBE	298
RIZA	294	RÜYET	299
*Rıza kapısı	294	S	
*Rıza lokması	294	SAÂLİK	300
RİZALAŞMA	295	SABBE	300
RİBAT	295	SABİR	300
RİCAL	295	SABİ	300
*Rical-ül gayb erenleri	295	*Sabi-i muhabbir	300
RİFAİ	295	SABİR	300
RİFAİLİK	295	SABİRE	300
RİFAİYE	295	SADAKA	300
RİNDAN	295	SADAT	301
*Rindan-ı Hüda	295	SADR	301
RİNDANE	295	*Sadr makamı	301
RİNT	295	SAFA	301
RİSALE	295	*Safa-nazar	301
*Risale-i ahlak-Hacı Bektaş		SAFER	301
Veli	295	SAFERAN	301
RİSALET	296	SAFEVİ	301
*Risalet-ül Hukuk	296	SAFEVİLER	301
*Risalet'ün Nushiye	296	SAFEVİYAN	301
RİYAZET	296	SAFEVİYE	302
RİZAMİYE	296	SAGAİR	302
RUBUBİYET	296	SAGAR	302
RUFAİ	296	SAHABE	302
RUFAİLİK	296		

SAHABİ	302	SARLAMBAÇ	307
SAHABİYE	302	SARSIL SEMAHI	307
SAHAVET	303	SAVM	307
SAHB	303	SAZ	308
SAHBA	303	SAZANDAR	308
SAHİB	303	SAZCI	308
*Sahib-i asa	303	SAZCILIK	308
*Sahib-i beyan	303	SAZENDE	308
*Sahib-i hal	303	SEBA	308
*Sahib-i işaret	303	SEBİYE	308
*Sahib-i kainat	303	SECCADE	308
*Sahib-i kalp	303	SECCADENİŞİN	308
*Sahib-i siffin	303	SECDE	308
*Sahibü'd dâr	303	*Secde taşı	308
*Sahibü'z zaman	303	SEFER	309
SAHV	303	*Seferayn	309
SAKA	303	SEFİR	309
SAKAL	303	SEFİRLİK	309
*Sakal-bıyık çalınmak	303	SEKİL	309
SAKALIK	304	SEKİZ	309
SAKİ	304	*Sekiz cennet (uçmak)	309
*Saki-i kevser	304	SELAMNAME	309
SAKİLİK	304	SELAŞE	310
SAKİNAME	304	SELMANİ	310
SALAT	304	SELSEBİL	310
SALAVAT	305	SEMAH	310
*Salavat getirmek (vermek)	305	*Semah dâr'ına durmak	310
SALAVATNAME	305	*Semah dönmek	310
SALİK	306	*Semah düzeni	310
SALİKİN	306	*Semah nefesi	310
SALİKÂN	306	SEMAHÇI	312
SALMA	306	SEMAHÇILIK	312
SALT	306	SEMAK	310
*Salt gerçeklikler aşaması	306	SERATAN	312
SAMAH	306	SERDESTE	312
SAMİT	306	SERCEM	312
SAMT	306	SERÇEŞME	312
SANDUKA	307	SERVİ	313
*Sanduka tavafı	307	SETTAR	313
SANEM	307	SEVR	313
SANİ	307	SEYADET	313
SAPITMA	307	SEYAHAT	313
SAPTIRMA	307	*Seyahat vermek	314
SARGI	307	SEYF	314
SARI TURNAM SEMAHI	307	SEYFİ	314
SARIK	307	*Seyfi kolu	314

*Seyfi taç	314	SIRLAMAK	317
SEYFİLER	314	SIYAM	318
SEYİR	314	Sİ	318
*Seyr anillah	314	*Si vü dü	318
*Seyr fillah	314	SİDRE	318
*Seyr illallah	314	*Sidre-i münteha	318
*Seyr maallah	314	*Sidret-til münteha	318
*Seyr-i nüzul	314	SİLSİLE	318
*Seyr-i uruc	314	*Silsilet üz-zehab	318
*Seyr ü süluk	314	SİMA	318
*Seyr ü süluk görmek	315	SİMURG	318
*Seyr ü süluk'u tamam-		SİRAC	318
lamak	315	*Sirac-ı münir	318
SEYİDAN	315	*Sirac-ı rah-ı hidayet	319
SEYİDE	315	SİRET	319
SEYİT	315	*Siret-i Nebi	319
*Seyit Ali Sultan postu	315	SİTEM	319
SEYİTLER	315	*Sitem görmek	319
SEYİTLİK	315	*Sitem sürülmek	319
SEYYAH	315	*Sitem vurmak (urmak)	319
*Seyyah çıkarmak	315	SİTEMLİ	319
*Seyyah derviş	316	*Sitemli olmak	319
*Seyyah vermek	316	SİVAS	319
SIBD	316	*Sivas semahı	319
SIBTEYN	316	SİYADET	319
*Sibteyn-i Mükerreremeyn	316	*Siyadet beratı	319
SIDK	316	SİYASET	319
SİFAT	316	*Siyaset meydanı	319
SİFÂT	316	SİYER	320
*Sıfât-ı celaliye	316	*Siyer-i Nebi	320
*Sıfât-ı cemaliye	316	SOFİ	320
SİMAT	316	*Sofi süreği	320
SİR	316	SOFİLİK	320
*Sır etmek	317	SOFİYAN	320
*Sır makamı	317	*Sofiyan kolu	320
*Sır olmak	317	*Sofiyan meydanı	320
*Sırr-ı Hak	317	SOFİYANE	320
*Sırr-ı halk	317	SOFRA	320
*Sırr-ı kader	317	*Sofra bağlama duası	320
*Sırr-ı rububiyet	317	*Sofra gülbankı	320
*Sırr-ı sır	317	*Sofra süreği	320
*Sırr-ı tarikat	317	SOFRACI	320
*Sırr-ı tecelliyat	317	SOFRACILIK	320
*Sırr'us sır makamı	317	SOFU	321
SİLAT	317	SOFUCA	321
SİRLAMA	317	SOFULUK	321

ŞERBETÇİLİK	330	TABİ	336
ŞERH-İ BESMELE	330	*Tabi ocak	336
ŞERİAT	330	TABIAT	336
*Şeriat bilgisi	330	*Tabiat alemi	336
*Şeriat evi	330	TABUT	336
*Şeriat kapısı	330	TABUTLUK	336
*Şeriat kavmi	330	TAÇ	336
ŞERİF	331	*Taç-ı devlet	336
ŞERİFLİK	331	TAÇLAMA DÜVAZI	337
ŞERPE	331	TAÇNAME	338
ŞEVK	331	TAÇDUZ	338
ŞEYH	331	TAFDİL	338
ŞEYHİ	332	*Tafdili Ali	338
ŞEYHİLİK	332	TAHARET	338
ŞEYHLİK	332	*Taharet-i sugra	338
ŞEYTAN	332	TAHT	339
ŞEYTANI	332	*Taht-ı Muhammedi	339
*Şeytani Sultan	332	TAHİR	339
ŞIK	332	*Tahir ül-batn	340
*Şık düzeni	332	TAHKİK	340
ŞİA	332	TAHTACI	340
*Şia-i Ali	332	TAHTACILAR	340
*Şia-i İmamiye	332	TAİFE	341
Şİİ	332	*Taife-i bektâşîyan	341
ŞİİLİK	332	TAKİM NEFES	341
ŞİİYET	333	TAKLİT	342
ŞİR	333	TAKİYE	342
*Şir-i Yezden	333	TAKLİTÇİ	342
ŞİRAN	333	TAKVA	342
*Şiran Semahı	333	*Takva sahibi	342
ŞİRK	333	TALİ	342
ŞÜHUD	333	TALİP	342
*Şühud âlemi	333	*Talip چراغları	342
ŞÜKÜR	333	TAMU	343
ŞÜRB	333	TANIT	343
ŞÜRBİ	334	TANRI	343
ŞÜRBİLER	334	*Tanrı sözü	343
ŞÜREFA	334	*Tanrı yükü	343
		*Tanrı'nın evi	343
T		TARİK	343
TAALLUK	335	*Tarik-i âliye	343
TÂAT	335	*Tarik-i maad	344
TAAYYÜN	335	*Tarik-i mebde	344
*Taayyün etmek	335	*Tarik-i müstakim	344
TAAYYÜNAT	335	*Tarik-i naci	344
TABAYİ	335	*Tarik-i naciye sırrı	344

*Tarik-i nazenin	344
*Tarik-i necat	344
TARİK	344
TÂRİK	344
*Târik-i masiva	344
TARİKÇİ	344
TARİKÇİLİK	344
TARİKAT	344
*Tarikat aptesti	345
*Tarikat bilgisi	345
*Tarikat ehli	345
*Tarikat kapısı	345
*Tarikat kavmi	345
*Tarikat makamı	345
*Tarikat piri3	345
*Tarikat semahı	345
*Tarikat sırrı	345
*Tarikat yolcusu	345
*Tarikat yolu	345
*Tarikat-ı âliye	345
*Tarikat-ı naci	345
*Tarikat-ı nazenin	345
TASAVVUF	347
*Tasavvuf ehli	347
TASAVVUFİ	347
TATHİR	347
*Tathir-i zünub	347
TAVK	347
*Tavk-ı Haydari	347
TAVŞAN	347
*Tavşan yemezlik	347
TAY	347
*Tayy-ı mekân	348
*Tayy-ı mekân erbabı	348
*Tayy-ı zaman	348
*Tayy-ı zaman erbabı	348
TAYLASAN	348
TAYYİBE	348
*Tayyibe-i hatır	348
TAZİYE	348
TEBADİL	348
*Tebdil olmak	348
TEBER	348
TEBERRA	348
TEBERRÜK	349
TEBLİĞ	349

*Tebliğ dönemi	349
TECELLA	349
*Tecella eylemek	349
TECELLİ	349
*Tecelli neşesi	349
*Tecelli-i celal	349
*Tecelli-i cemal	349
*Tecelli-i esma	349
*Tecelli-i sıfat	349
*Tecelli-i şuhudi	349
*Tecelli-i zati	349
TECELLİGAH	349
TECELLİZAR	350
TECELLİYAT	350
*Tecelliyat-ı ilahiye	350
TECERRÜT	350
TECDİT	350
*Tecdit-i vuzu	350
TECRİT	350
TEDİP	350
TEFEKKÜR	350
TEFERRÜC	351
TEFSİR	351
TEHDİDAT	351
TEKBİR	351
*Tekbir getirmek	351
TEKBİRLEMEK	351
TEKELEME	351
TEKKE	351
*Tekkeye adanan kızlar	352
töreni	352
TEKKENİŞİN	352
TEKVIN	352
*Tekvin töreni	352
TELKİN	352
*Telkin töreni	352
TELLİ KURAN	352
TEMAŞA	352
TEMENNİ	352
TEMKİN	353
TEMİZLENMEK	353
TEN	353
*Ten kıblesi	353
TENASÜH	353
TENASÜHİ	353
TENASÜHİYE	353
TENASÜHIYÜN	353
TENNURE	353
TERCEMAN	354
TERCÜMAN	354
*Tercüman kurbanı	354
*Tercüman lokması	354

TERK	354
TERK	354
*Terk-i dünya	354
*Terk-i terk	354
*Terk-i ukba	354
TERKLİ	355
TESKİN	355
TESLİM	355
*Teslim halkası	355
TESLİMTAŞI	355
TESLİMİYET	355
TESLİS	355
*Teslis ehli	355
TEVBİH	355
TEVECCÜH	355
TEVEKKÜL	356
TEVELLA	356
TEVELLİ	356
TEVHİT	356
*Tevhit çekmek	356
*Tevhit semahı	356
TEVİL	357
TEVLİYET	358
TEZKİYE	358
*Tezkiye edilmek	358
*Tezkiye-i nefis etmek	358
TIĞBENT	358
TIĞLAMAK	359
TIĞLANMAK	359
TIRAŞ	359
*Tıraş erkânı	359
TIĞ	359
TIĞBENT	359
TOPRAK	359
TORLAK	359
TORLAKLAR	359
TÖREN	360
TÖVBE	360
TUBA	360
TURNA	360
*Turnalar semahı	360
TÜRAB	360
*Türab olma	360
TÜRBE	360
*Türbe niyazı	360
TÜRBEDAR	361

*Türbedar postu	361
TÜRKMEN	361
TÜRKMENLER	361

U	
UBUDİYET	362
UÇMAK	362
UFUK	362
*Ufk-ı âlâ	362
*Ufk-ı mübin	362
UKBA	362
UKNUM	362
UKUL	362
ULU	362
ULUHİYET	363
*Uluhiyet-i Ali	363
ULULUK	363
ULVİ	363
*Ulvi âlem	363
ULVİYE	363
URUC	363
UŞŞAK	363
UTARİT	363
UYANDIRMAK	363
UYANMAK	364
UYARICI	364
UYARMAK	364
UYKU	364
UYURLAR	364
UZLET	364

Ü	
ÜÇ	365
*Üç alem	365
*Üç çocuk	365
*Üç doğurucu öz	365
*Üç fitilli kanun çerağı	365
*Üç mevcut	365
*Üç sünnet	365
*Üç terk	365
*Üç yüz altmış menzil	365
ÜÇLEME	366
ÜÇLER	366
ÜLÜ	366
ÜLÜŞ	366
ÜMMİYE	367

ÜNS	367
ÜSTAT	367
V	
VAHDET	368
*Vahdet sırrı	368
*Vahdet şarabı	368
*Vahdet-i ilahi	368
*Vahdet-i vücut	368
VAHİD	369
VAHİDİYET	369
VAHİY	369
VAKFE	369
VÂKİF	369
*Vâkıf-ı esrar	369
*Vâkıf-ı hal	370
VAKİT	370
VARİDAT	370
VARİDAT	370
VARLIK	370
*Varlık birliği	370
*Varlık dairesi	370
*Varlık dönemleri	370
VAROLUŞ	370
*Varoluş çemberi	370
VÂSİL	371
*Vâsıl olmak	371
*Vâsıl-ı Hak	371
VASİYET	371
VASİYETNAME	371
VECD	371
VECH	371
*Vech-i Hak	371
*Vech-i ilahi	371
VELÂDET	371
VELÂYET	371
VELÂYETNAME	371
VELİ	372
VELİLİK	372
VELİYULLAH	372
VİLÂYET	372
*Vilâyet makamı	372
VİLÂYETNAME	372
*Vilâyetname-i Hacı	372
Bektaş	372
*Vilâyetname-i Hacı Sul-	

tan	372
VİRD	372
VİSAL	372
VUSLAT	373
VUSTA	373
VUSUL	373
VUZU	373
VÜCUDİYE	373
VÜCUT	373
Y	
YA	374
*Ya Ali, ya Şah	374
*Ya Allah, ya Rab, ya	
Rabbi	374
*Ya Hızır semahı	374
YAKİN	374
*Yakin nuru	374
YANTAŞI	375
YATIR	375
*Yatır muhabbeti	375
*Yatır semahı	375
YED	375
YEDİ	375
*Yedi abdal	375
*Yedi ata	375
*Yedi baba	375
*Yedi çizgi	375
*Yedi delik	375
*Yedi erkân	375
*Yedi farz	375
*Yedi gezegen	376
*Yedi gök	376
*Yedi iklim	376
*Yedi kale	376
*Yedi tanrı	376
*Yedi tutum	376
*Yedi ulu	376
*Yedi yıldız	376
YEDİİMAMCI	377
YEDİİMAMCILIK	377
YEDİLER	377
YEDULLAH	377
YEL	377
*Yel bayrağı	377
YELDİRME	377
*Yeldirme semahı	377
YESEVİ	377
YESEVİLİK	378
YESEVİYE	379
YEŞİLYAPRAK	379
YETKİN	379

*Yetkin insan	379
YEZDAN	379
YEZDANİ	379
YILDIZTAŞI	380
YİĞİTBAŞI	380
YİĞİTLEME	380
YOKLAMACI	380
YOKLAMACILIK	380
YOL	380
*Yol aptesti	380
*Yol arkadaşı	380
*Yol çocuğu	380
*Yol ehli	380
*Yol erbabı	380
*Yol eri	380
*Yol evladı	380
*Yol hakkı	380
*Yol kardeşi	380
*Yol kardeşliği	380
*Yol oğlu	380
*Yol oğlu olmak	380
*Yol rehberi	380
*Yol sırrı	381
*Yola alınma kurbanı	381
*Yola girme erkânı	381
*Yola girmek	381
*Yoldan düşme	381
*Yoldan düşmek	381
YOLAK	381
YUNMAK	381
YÜCE	381
* Yüce babalar	381
YÜKSEK	381
*Yüksekteki babalar	381
*Yüksekteki atalar	381
YÜKSELMEK	381
*Yükselen eğri	381
YÜRÜMEK	381
YÜRÜTME	381
Z	
ZAHİR	382
*Zahir âlemi	382
ZAHİRİ	382
*Zahiri hükümler	382
ZAHİT	382

*Zahitler	382
ZÂKİR	382
ZÂKİRLİK	383
ZAMAH	383
ZAMAK	383
ZARF	383
ZAT	383
*Zat-ı ahadiyet	383
*Zat-ı ilahi	383
*Zat-ı mutlak	383
ZAVİYE	383
ZAVİYENİŞİN	383
ZEBH	383
ZEHEB	383
ZEKÂT	384
ZEMİME	384
ZEVK	384
ZEYDİ	384
ZEYDİYE	384
ZEYDİLİK	384
ZİKİR	384
ZİLHİCCE	384
ZİNA	384
ZİNDAN	385
ZİNDE	385
ZİNDEGÂN	385
ZİNDEGİ	385
ZİNDELİK	385
ZİYARET	385
*Ziyaret kurbanı	385
ZODYAK	385
ZUHAL	386
ZUHUR	386
ZULMET	386
ZÜBDE	386
*Zübde-i âlem	386
*Zübde-i evliya	386
ZÜHAL	386
ZÜHDİ	386
ZÜHRE	386
ZÜHT	386
*Zühd-ü takma	386
ZÜLFİKÂR	387
ZÜLFİKÂRNAME	387
ZÜNNAR	387
ZÜNUB	387

ANT YAYINLARI

- 1- Alevilik Olayı - Cemal Şener
- 2- Çerkes Ethem Olayı - Cemal Şener
- 3- Alevi Törenleri - Cemal Şener
- 4- Alevilik Üstüne - Cemal Şener
- 5- Atatürk ve Aleviler - Cemal Şener
- 6- Topal Osman Olayı - Cemal Şener
- 7- Hz. Ali Divanı - Çeviri
- 8- Anadolu Aleviliği - A.J. Dierl
- 9- Bektaşilik ve Edebiyatı - Besim Atalay
- 10- Yenicilerin Bektaşiliği ve
Vakai Şerriye - Reha Çamuroğlu
- 11- Günümüz Aleviliğinin
Sorunları - Reha Çamuroğlu
- 12- Alevilerde Semah - İ.Cem Erseven
- 13- Bektaşilik Tarihi - J.K. Birge
- 14- Osmanlıda Alevi Ayaklanmaları - Baki Öz

- 15- Lazların Tarihi - A. Tandilava
- 16- Türkiye’de Etnik Gruplar - P. Andrews
- 17- Kara Afrika Sanatı - H. Topuz
- 18- Gürcülerin Tarihi- Fahrettin Çiloğlu
- 19- Alevi-Bektaşî Sözlüğü - Esat Korkmaz
- 20- Hallac-ı Mansur - Niyazi Öktem
- 21- Yaşayan Alevilik - Cemal Şener